

Viața românească

Revistă a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România

ACADEMIA
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1967
AUGUST

IAȘI

8

Anul XX

Cuprins

V. R. : Al douăzecișitulea 23	3
ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ : Duhul legendelor	5
MIRON CHIROPOL : Getae ; Metopă	5
DAMIAN NECULA : Roua pământului	6
KISS JENŐ : Pace de toamnă ; S-adaogi	7
MARIN PEDA : Moromeții, vol. II (III)	9

Tudor Arghezi

Omagiul „Vieții românești”	119
DEMOSTENE BOTEZ : La despărțirea de Tudor Arghezi	121
RADU BOUREANU : „Mărțișor” — coperta cărților nescrise	123
I. NEGOIȚESCU : Tudor Arghezi, poet al existenței	125

50 de ani de la luptele de la Mărăști, Mărășești, Oituz

G-ral Col. în rezervă CONSTANTIN POPESCU : Mărășești — simbol al vitejiei și eroismului românesc	129
NICOLAE ȚĂUTU : Triptic de slavă	135
PLATON PARDĂU : In memoriam	136
MATEI GAVRIL : Osuar ; Statuie	137
PAUL ANGHIEL : Mărășești, zile de august...	138

Cronica literară

PAUL GEORGESCU : Actualitatea tradiției (Matei Călinescu : „Eseuri critice” — B. Elvin : „Modernitatea clasicului I. L. Caragiale”)	142
Ov. S. CROHMĂLNICEANU : Cella Serghi : „Cartea Mironei” Nicolae Breban : „În absența stăpînilor”	149

Eseu

AUREL DRAGOȘ MUNTEANU : Opera și destinul scriitorului	157
--	-----

Cronica ideilor

N. TERTULIAN : Polemici literare contemporane	163
---	-----

B. 21.285

Miscellanea

Aniversări (D.) — Calistrat Hogaș (Demostene Botez) — Critica franceză și literatura (Jean de Beer) — Virtuțile alexandrinului ? (Barbu Solacolu)

170

Cărți noi

*** Scrisori către G. Ibrăileanu (Ion Bălu) — Oskar Pastior : „Poezii” (Dieter Sch'esack) — Leonid Dimov : „Versuri” (Emil Manu) — Aurel Mihale : „Cronică de război” (Remus Luca) — Dumitru M. Ion : „Iadeș” (Eugenia Tudor) — Angela Croitoru : „Ochiul cel mare” (Nicolae Baltag) — Petre Ghelmez : „Germinații” (Florența Albu)

177

Revista revistelor

din țară

„Gazeta literară” nr. 760/1967 (P. G.) — „Orizont” nr. 5/1967 (G. P.)

189

de peste hotare

„Voprosi literaturi” nr. 5/1967 (I. P.) — „La table ronde nr. 232/1967 (E. P. G.)

190

Director : DEMOSTENE BOTEZ

Colegiul redacțional : Acad. TUDOR ARGHEZI, ALEXANDRU BALACI (membru corespondent al Academiei R. S. România), AUREL BARANGA (redactor-șef adjunct), Acad. MIHAI BENIUC, Acad. GEO BOGZA, RADU BOUREANU (redactor-șef), ȘERBAN CIOCULESCU (membru corespondent al Academiei R. S. România), LUCIA DEMETRIUS, PAUL GEORGESCU (redactor-șef adjunct), Acad. IORGU IORDAN, Acad. ATHANASE JOJA, Acad. AL. PHILIPPIDE, Acad. ZAHARIA STANCU, D. I. SUCHIANU

Al douăzeci și treilea 23

Poporul nostru sărbătorește pentru a douăzeci și treia oară glorioasa zi de două zeci și trei August 1944, ziua eliberării de sub jugul fascist, zi de renaștere națională, decisivă răscruce a istoriei țării noastre.

Au trecut douăzeci și trei de ani de la acea zi de neuitată măreție și, odată cu scurgerea vremii, data capătă semnificații sporite. Fiindcă în acea zi, la chemarea comuniștilor și sub conducerea lor, poporul lua armele în mâini pentru lichidarea unui trecut de asuprire și de ofense, dar punea mâinile, în același timp, pe uneltele construirii unui viitor de libertate, independență și demnitate națională. În acești două zeci și trei de ani trăiți, visul acelei zile a devenit realitate și fapt al Istoriei.

Poporul nostru sărbătorește anul acesta glorioasa zi în condițiile traducerii în viață, printr-o muncă încordată și plină de avânt, a hotăririlor de o însemnătate fără precedent și de o fundamentală dinamizare a energiilor creatoare, pe care le reprezintă documentele Congresului al IX-lea al Partidului. Călătoriile întreprinse de tovarășul Nicolae Ceaușescu și de ceilalți conducători de partid și de stat în diferite regiuni ale țării au fost o ilustrare strălucită a entuziasmului și a încrederii, a spiritului de fierbinte adevătare în care răspunde poporul la chemările partidului, în toate domeniile și la nivelul tuturor îndeletnicirilor. În fața Secretarului general, oamenii s-au înfățișat cu brațele pline de roadele muncii lor, încredințați că la anul bilanțul va fi încă și mai bun, și mai spornic. Țăranii, muncitorii, intelectualii regiunii, bărbați și femei, vîrstnici și tineri, oameni de toate naționalitățile, au ieșit la aceste întâlniri cu sentimentul că dau un raport cu privire la activitatea lor de pînă acum, hotărîți ca pe viitor să realizeze rezultate superioare, într-un ritm mereu crescînd. Rodele acestei munci sînt înscrise la fiecare pas în înfățișarea satelor noastre, în peisajul marilor unități industriale, dar mai ales, și mai adînc, pe obrajii oamenilor liberi și mîndri, fericiți că trăiesc într-o țară în care sînt singurii stăpîni. Acest sentiment al libertății, al independenței și al demnității naționale, bunuri fără de preț, cucerite într-o muncă și o luptă de veacuri, iată marea victorie a neuitatei zile de 23 August 1944, nepieritoarea semnificație a acestei zile glorioase.

Poate un condei, oricît de inspirat, să consemneze într-un bilanț, fie și sumar, succesele înregistrate în acești douăzeci și trei de ani, poate vreo cifră să dea o imagine, să mijlocească o comparație eloc-

vență cu ceea ce a fost înainte, e posibilă o metaforă care să comunice distanța ce ne separă de trecutul nostru de acum un sfert de secol? Este suficient să ne amintim cum arătau odinioară satele noastre sărăcite, orașele și tirgurile încremenite într-o dezolantă stagnare — să evocăm lungile drumuri desfundate peste care trecuse nimăcitor, războiul, un război pe care poporul nu l-a vrut, ca să avem o imagine a unui trecut de asuprire și mizerie, apăsător ca o lespede de mormînt. Ziua de 23 August 1944, zi de renaștere națională, a lichidat acest trecut, și pentru totdeauna, chemînd toate energiile nepuizabile ale poporului la marea operă de construcție a socialismului, cea mai îndrăzneată și mai amplă competiție a omului cu inerția, cu forțele potrivnice progresului și fericirii umane.

Din această înclăștare poporul nostru a ieșit biruitor: construcția socialistă, în patria noastră, este astăzi o măreață realitate, stimată pe toate paralelele și meridianele lumii.

Poporul nostru sărbătorește pentru a douăzeci și treia oară glorioasa zi de douăzeci și trei August 1944, într-un moment în care omenirea trece, în diverse puncte, prin încercări tragice. În Vietnam bombe americane distrug orașe și sate, mii de vieți omenești nevinovate, în Orientul Mijlociu nu s-a stîns bine ecoul armelor.

Ampla expunere făcută luna trecută în fața reprezentanților națiunii noastre de către tov. Nicolae Ceaușescu cu privire la politica externă a partidului și guvernului, vine să ne confirme, încă o dată, în pragul acestui al 24-lea an de la eliberarea patriei noastre, cît de justă și de profund realistă este poziția țării noastre față de principalele probleme ale dezvoltării contemporane. Militînd pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării multilaterale cu toate țările socialiste, pentru întărirea demnității și coeziunii sistemului socialist mondial, continuînd eforturile pentru îmbunătățirea și dezvoltarea relațiilor, în toate domeniile, cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială, luptînd pentru zădărnicierea acțiunilor agresive ale imperialismului, pentru înlăturarea pericolului unui nou război mondial, urmărind, cu aceeași consecvență transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii și înțelegerii și înfăptuirea aspirațiilor spre securitate ale tuturor popoarelor europene, acordînd și mai departe, sprijinul ei popoarelor care luptă împotriva imperialismului și neocolonialismului, pentru dreptul de a-și hotărî singure destinul, pentru apărarea independenței lor naționale, rămînînd pe deplin credincioasă internaționalismului proletar — țara noastră se afirmă astăzi, prin întreaga ei politică externă, ca un important factor de progres în lupta pentru triumful principiilor coexistenței pașnice în viața umanității contemporane.

Înțeleapta politică a partidului nostru, corespunzînd pe deplin intereselor vitale ale poporului român ne înflăcărează inimile de o nețărmurită mîndrie și totodată de încredere în viitorul patriei noastre.

Actul de la 23 August 1944 ne-a deschis aceste uriașe perspective și a făcut posibile toate aceste uimitoare succese.

VIAȚA ROMÂNEASCĂ

Ștefan Augustin Doinaș

Duhul legendelor

Umblă prin țară duhul legendelor,
cel fără chip. Așteptați-l pe prag !
Trei unicorni care sorb din izvoare
carul cu osii de aur i-l trag.
Sus, pe vaduri înguste urma și-o lasă
în cremene : rouă, floare și stea.
Oriunde golul e flămînd de zidire,
pasul lui are să vină, să stea.
Naște în cei ce visau. Îi zorește
pe cei mai grăbiți, care-și duc
somnu-n picioare. La atingerea lui,
dulce sunînd cade nuca din nuc.
A intrat și-n odăile voastre ; vă pune
adîncimea-n oglindă, lumină-n pahar.
Pruncii-i țin umbra pe cap, căutîndu-l.
Străinii-l zăresc printr-o strungă-n hotar.
— Oare mai sîntem ? se-ntreabă-n adîncuri
guri fără limbă, ochi cercănați de pămînt.
Umblă prin țară duhul legendelor,
cel fără chip. Și le spune că sînt.

Miron Chiropol

G e t a e

Ad mortem paratissimi Getae
cei mai pregătiți pentru moarte,
plecați numai văzduhului ce tămăduitor
etern în duh deasupra noastră ne ia viața
Răpiți la cer se spune despre noi
printre barbari.

Popoare, urme pietre ce rămîn
să stăpîneasă lumea de apoi
se uită-n ochii noştri
purtaţi fără prihană peste margini,
o, peste început, peste sfîrşit,
se uită-n ochii noştri păzitori.
Atît de sus ajung unii păstori
cu turmele, blîndeţe adunînd din munte
în prevestirea celeilalte lumi.
Atît de sus în retragerea lor numai punte
asemeni unei rugăciuni.

Metopă

Gol mă doboară inima către voi
pietre în care s-au săpat
soarele şi luna, capul de mort
şi basmul
şi plîng între flori
aspre luînd sufletul cenuşii,
unde stăm nemişcaţi, unde rămînem
hrănind arbori şi vietăţi şi oameni
cu trupul nostru fericit,
unde atîta aşteptăm
şi gîndurile scormonesc
ca nişte miini de vii îngropate.

Damian Necula

Roua pămîntului

Mult aer a mai curs
De la eroi către vîrstele noastre.
Mult aer şi multă ţărînă-a izbit
Fierul plugului pe întinsul cîmpiei
Şi multe grîne au ieşit la lumină
Uitînd de eroi.
O, cîte recolte bogate-au mai luat
Drumul foamei şi cîte guri de copii
Fără taţi
S-au convins de puterea pămîntului.

În zori stăm pînă la ochi
Înfipţi în ceaţă.
Pînă la pragul soarelui mai e,
Vîntul nu bate încă hotarele
Noapte nu e, dar nici ziuă nu e

Și vin eroii temuți și miloși,
Oasele albe ies din mormînt,
Brazdele întoarse nu pot s-ascundă
De-atiția ani ce-au jertfit în pămînt
Și pentru pămînt
Vin eroii tainuiți de istorie
Noaptea fac roată la flacăra sfîntă
Să-și încălzească spinările goale
Trecute în luptă și luate în moarte.

Zei au pornit în năvala haină
Că sînt soldați ar fi spus cineva,
Zeul de lut le intrase dintr-odată în carne
Nemaiputînd în sfîrșit, suporta.
Pînă la gene stăm înfipti în ceață ;
Talpa pămîntului duduie greu
Șoapte doar bîntuie spicele griului,
Eroii vin în istorii mereu.

Kiss Jenő

Pace de toamnă

Treptat, se coace totul. Puțin cîte puțin,
ciudata sfiiciune a lucrurilor pierе
și-acum, ca între semeni,
e o apropiere
în timpul tot mai moale și tot mai auriu,
surisului blajin asemeni.
Ia uită-te la ele :
castana lucitoare
a lepădat cit colo scurteica de arici,
aluna își deschide veșmîntul de dantele
și macul din pagoda bizară
iese-afară,
iar nuca firoascoasă,
numai circumvoluții,
își scoate către noi
bătrînciosul craniu pleșuv, cu rare fire,
la fel ca Diogene
în verdele-i butoi.
Ascultă !
În păstaie, la mare-nghesuală,
e-n forfotă fasolea. Dar
n-are ce să facă —
s-a dus uituca vară, departe, și-a închis-o
pe din afară,
în teacă.

Blajinul cer, și veșnic în stare să inspire
încredere,
deschide orice lăcătuire,
și mărturie clară :
esența nu-i pe din afară ;
dovadă e seninul cît poate să se strîngă
în pacea strălucirilor solare.
Surîde, proaspăt, mărul
din crengile pridvoare,
și clopotul cu coadă al perelor bărnace.
Astfel, în fața lumii, în sine cumpănită
și coaptă,
își rosteste
cuvîntul — numai suflet și doar înaripare
îmbelșugata pace.

S - a d a o g i

De pe acum,
s-adaogi la peisaj, acestea.
Copacul cu inele al coșului uzinii,
frunzișu-i cu desenul meandrelor de fum,
tîhnita revărsare simetrică, de linii,
a halelor geamlîcuri,
desișul din uzina electrică
cu ghimpii tîghelului : dedalul
cuplărilor în lujer,
în fund, sub deal, noi case muncitorești
și trupul ciudat, ca de Lungilă, al turnului de apă...

La frunze cu fugare arginturi, de răchită,
la pîcla violetă ce stăruie-n vilcea,
la zarea bucălată, cu perne moi, boțită
de bolta rezemată cu coatele pe ea,
la croncănit de cioace, la țiriit de greieri,
de pe acum,
s-adaogi la peisaj, acestea.

Marin Preda

Moromeții

Volumul II (III) *)

XIV

Ajuns la sfat, Niculae intră în biroul lui Zdruncan și îi ceru să-i dea la telefon baza de recepție. Secretarul se răsuci pe scaun, ridică receptorul de pe furca lui mare de tip vechi și începu să învîrtească energic la manivelă.

— Alo, urlă el apoi în receptor, oficiul? Și continuă repede ca și cînd ar fi chemat pompierii să stingă un incendiu: oficiul, oficiul, oficiul! Alo oficiul, răcni după aceea scîrbit și insistent și spuse: dă-mi baza de recepție, fi-ți-ar urechea aia stîngă cu care ții receptorul, a dracu! Alo baza, vorbește aici...

Avea un glas de parcă ar fi fost pe frontul din '914, așa răcnea pînă primea o legătură.

Niculae luă receptorul și întrebă dacă la telefon era șeful bazei. I se răspunse că era chiar el.

— Aici e tovarășul Moromete de la raionul de partid, zise Niculae sever, spune-mi tovarășe, ce e cu oamenii care au grîu cu neghină, care e situația?

— Trebuie să-l dea la trior, nu le putem primi cotele și plata S.M.T.-ului și nici restanțele cu un procent mai mare de șapte la sută, zise șeful bazei. Astea sînt instrucțiunile Consiliului de Miniștri.

— Chiar și în cazurile în care baza le-a dat grîu de sămîntă cu neghină? întrebă Niculae.

— Chiar, răspunse funcționarul liniștit. Nu trebuia să-l semene așa cum l-au luat, trebuia să-l dea la trior.

— Bine, asta în ceea ce privește S.M.T.-ul care are dreptul să i se plătească arătura cu grîu curat. Dar cotele?

— Și cotele, zise funcționarul.

— Bine, dar dacă asta e calitatea grîului, cum poate baza să le pretindă alta?

— Trebuia să-l fi dat la trior înainte de a-l fi însămîntat, răspunse mai departe șeful bazei.

*) Vezi „Viața românească“, nr. 6 și 7/1967.

Urmă o pauză. Apoi Nicolae întrebă.

— Și dumneavoastră, care ați dat grîu cu neghină, cantitatea propriu-zisă împrumutată, o vreți tot fără neghină? Vreau să spun nu cotele, ci sămînța datorată...

— Fără neghină, spuse șeful bazei netulburat.

— Dar voi l-ați dat cu neghină.

— N-are importanță.

— Sînt ordine precise?

— Foarte precise.

— Bine tovarășe, mulțumesc.

— Să trăiți, răspunse celălalt.

Nicolae puse receptorul în furcă și ieși afară. Dar nu plecă nicăieri, rămase în pragul clădirii pe scările de ciment, își vîrî mîinile în buzunare și rămase așa drept, uitîndu-se peste drum cu privirea în curtea celui ce se învecina cu sfatul popular, curtea lui Valache, grașul și veselul partener de table al foștilor primari și notari de odinioară ai acestei comune. Pe vremea lor un primar n-avea de rezolvat astfel de probleme, nu existau nici campanii și nici baze de recepție. Primăria era o clădire în general liniștită, înregistra nașterea, căsătoria și moartea populației, avea un perceptor de impozite și un agent de urmărire, dădea bilete de vite și verifica măsurătorile și greutatea și executa un buget comunal în general în favoarea primarului și a consiliului comunal, și dacă vreunui om i-ar fi venit chef să-și semene de pildă pămîntul cu sticle de lampă, toată lumea ar fi rămas complet indiferentă. Sticle de lampă vrea să semene? Foarte bine, dacă are omul ideea asta, trebuie lăsat cu ideea lui, nu toți oamenii seamănă între ei să aibă fiecare aceeași idee. De-ai sînt mai mulți oameni, ca să aibă mai multe idei. Valache nu făcea nimic, găseai în cîrciuma lui covrigi și băutură, nu te silea nimeni să intri la el să iai ceva, dar cînd vindeai sau cumpărai o vită nu era asta o schimbare în gospodăria ta și nu trebuia să bei un păhărel în cinstea acestui eveniment? Ici semnai biletul în primărie și dincoace treceai și bei în sănătatea vitei (cumpărate sau vîndute). Dar în sănătatea cui nu bei! Parcă dacă treceai copilului care se însura două pogoane de pămînt te îndurai să te întorci acasă ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic? Și Valache era acoloa, vesel în permanență, sau poate nu era el chiar vesel, dar te înveselea pe tine vederea lui, cînd te gîndeai că tot cîștigul lui la cîrciumă se topea la table pe țuici cu pungașul de notar și de primar care îl beau fie că pierdea Valache la table, fie că pierdeau ei. Era acoloa, ca un paznic voluntar al primăriei, cu țoiul în mină și cine nu-l auzise măcar o dată strigînd cu vocea lui moale de încîntare, să trăiți dom-primar, să trăiți dom-notar? Ca și cînd ar fi fost parcă plătit să întrețină în mintea oamenilor ideea că aceste două clădiri care stăteau față în față își erau prietene, cu oamenii din ele cu tot. Pe urmă venise războiul și după război... Chiar aici în fața casei lui Valache se întîmplaseră atîtea răsturnări! Aici cunoscuse cineva pe un notar nou și petrecuse cu el, pe terasa lui Valache, o noapte dintre cele care nu se mai uită. Și tot aici, puțin mai tîrziu era chiar gata să fie omorît cineva care vorbea... Și care acum sta pe aceleași trepte și se uita, pe gînduri, la fosta cîrciumă... Acum obloanele erau închise, și în casa lui Valache vruse să se mute odată un învățător, fiindcă altfel, fără rafturi, odaia era frumoasă, avea ferestre mari, acoperite pe jumătate de vită agățătoare. Și se mutase, dar pe urmă plecase de-acolo

și sfatul nu mai trimisese de-atunci pe nimeni să-l înghesuie pe Valache cu muiera în odaia din fund... Îl aveau însă în evidență.

— Ce mai faci nea Valache, bună ziua, zise Niculae de pe trepte, adresându-se unui om care nu mai era gras ca odinioară, ci negru și parcă stors și care ducea de funie o vacă, venea de la fântina din apropiere, de lângă școală.

Valache se uită la tînărul de pe treptele sfatului și fie că nu auzise întrebarea, fie că o auzise și nu vruse să răspundă la ea, dar cu privirea așa ținută, își văzu de drum, băgă vaca în curte, închise poarta și se pierdu undeva în fundul gospodăriei.

— N-o mai duce mult nea Valache, zise paznicul de serviciu care urmărise scena de undeva de alături unde stătea jos.

— Dar ce-are ? zise Niculae.

— Nu știu ce are, dar nu mai vorbește.

— Adică, are vreo boală ?

— Cică n-are nici o boală, zic unii, nu-l doare nimic, dar nu mai vrea el să vorbească. A intrat o dată alde Gae peste el și nu știu ce i-a făcut acolo. Cică l-ar fi înjurat... I-a făcut pe urmă și proces...

— Și de ce a intrat peste el ?

— Păi în calitate de președinte !

— Și ?

— Nu știu ce-a vrut de la el, cică i-ar fi răsturnat masa și ar fi ridicat ciomagul la el să dea impozite... Unii spun că l-ar fi înjurat, mai adăugă paznicul, punînd un semn de egalitate între aceste două acțiuni, ridicarea ciomagului și înjurătura, dînd chiar de înțeles că înjurătura ar fi fost, prin natura ei, mai gravă decît lovirea cu ciomagul.

— Dar de auzit aude ? zise Niculae intrigat.

— Cine știe ? Muiera spune că aude, dar că din ziua aia de la proces a luat el hotărîrea să nu mai vorbească. Are mai bine de un an decînd ține gura închisă și nu mai vrea să scoată o vorbă.

— Dar ce s-a întîmplat la proces ?

— Păi cică Gae îl trecuse că nu-și plătitise impozitele și nea Valache zice onorată instanță, vă prezint chitanțele care le am asupra mea ca dovadă că sînt nevinovat. Dar judecătorul cu asesorii populari nici n-au vrut să se uite la ele, zicînd că să nu umble el cu viclenii și cu avocat, că n-o să-i meargă. Probele nu sînt din punct de vedere concludente, a zis judecătorul și a făcut nea Valache vreo șase luni pușcărie. Cică chiar acolo a început el să refuze să mai vorbească, zice muiera, că se ducea cu mîncare la el și ea îl întreba una și alta și el nimic.

Paznicul tăcu. Niculae îl întrebă :

— Și ce face acuma Gae ?

— Ce să facă, stă acasă. Așteaptă să fie iar președinte.

Posomorît, Niculae părăsi treptele și se întoarse în biroul lui Zdrongan.

— Ia dă-mi raionul de partid îi spuse, tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu.

Se vede că se gîndise tot timpul afară dacă să cheme sau nu raionul și că în cele din urmă se hotărîse să-l cheme. Zdrongan lăsă scrisul, puse mîna pe receptor și reîncepu urletele către oficiu.

— Merge greu, zise într-o vreme, raionul e ocupat...

După vreo oră de trudă reuși în cele din urmă să obțină legătura și activistul luă receptorul și începu să raporteze. Primul secretar era

la postul său și îi răspunde că cunoștea situația, că același lucru se petrecea și în alte comune și că totul se datora agitației chiaburilor în toată chestia asta...

— Mobilizați membrii de partid și combateți agitația cu toată energia, tovarășe Niculae, și în același timp strângeți toate trioarele existente sau măhinele, cum mama dracului le spun unii pe-aici, și selecționați cantitatea respectivă de cote și să se predea la baza de recepție. Nu putem să perpetuăm să dăm bazei grâu cu mare număr de corpuri străine, pe urmă baza îl păstrează pentru la toamnă și îl vinde cui n-are și o ținem așa ca gaia-mațu. Trebuie explicat oamenilor că nu există altă soluție.

— Și trebuie predat fără neghină chiar și grâul de împrumut ? întrebă activistul.

— Dar ce crezi că bazele astea de recepție lucrează de capul lor ? Care sînt dispozițiile ? zise secretarul.

— Dispozițiile sînt pentru întreaga țară ? întrebă Niculae.

— Păi sigur că sînt pentru întreaga țară, n-oi fi vrînd să se dea dispoziții fiecărui țaran în parte.

— Tovarășe prim, mă gîndeam că poate numai în raionul nostru e situația asta și ar trebui specificat...

— Mai sînt și alte raioane în aceeași situație, răspunde primul secretar. Descurcă-te la fața locului, ia măsuri, combate împotrivirea chiaburilor. S-a înțeles, tovarășe ? Planul de colectări trebuie îndeplinit !

Și convorbirea se încheie în felul acesta. Niculae închise.

— Cîte trioare avem în sat ? îl întrebă pe Zdruncan.

— Sînt cîteva trioare, răspunde Zdruncan, dar zice că sînt toate stricate, s-a interesat ieri tovarășul președinte și le-a văzut cu ochii lui. S-a dus pe urmă la mama dracului la Ciolănești să ia pe-ale de-acolo, le-a găsit și pe-ale stricate.

— Și nu se pot repara ?

— Nu se pot, că le lipsesc tot felul de piese. Nu știu ce au făcut cu ele, că nu e unul bun.

— Dă-mi S.M.T.-ul. Poate găsim la ei.

— Sînt date. Se lucrează cu ele în alte părți.

— Dă-mi iar baza de recepție.

După ce se obțin legătura, Niculae îi spuse aceluiași șef că situația era fără soluție și că cu cele cîteva trioare ale S.M.T.-ului nici pînă la toamnă n-o să se poată da atîta grâu la trior. Știm, dar n-avem ce face, răspunde funcționarul. Se pare că numai în regiunea lor se ivise complicația asta. Poate că la regiune s-o fi primit vreo dispoziție specială de la consiliul de miniștri ?

— Dă-mi comitetul regional de partid, ceru Niculae și Zdruncan se puse iar pe urlat.

Dar iată că legătura cu regiunea se obțină mai ușor decît cu raionul și Niculae luă receptorul și ceru să vorbească cu un anume tovarăș Georgescu. Și se întîmplă ca acest tovarăș să fie chiar în sediu, cu toate că în această perioadă mai toți activiștii erau plecați pe teren.

— Tovarășe Georgescu, zise Niculae după ce spuse că el era la telefon, puteți să-mi spuneți și mie care e situația cu bazele de recepție care au ordin să nu primească grâul care are mai mult de șapte la sută corpuri străine ? Știți că la noi s-a ivit o complicație și am vorbit și cu tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu, dar soluția asta cu datul grîului la trior este practic de neaplicat. Ce-i facem ?

— Raionul o să primească dispozițiile care se vor impune, răspunse scurt tovarășul Georgescu. Nu înțeleg de ce veniți voi cu chestiuni de-astea la comitetul regional ! De ce nu țineți legătura cu raionul ?

— Tovarășe Georgescu, replică Niculae fără șovăire, v-am spus că am raportat tovarășului prim-secretar Ghimpețeanu și dînsul mi-a spus că mai sînt și alte sate în situația asta. Problema e dacă nu cumva mai sînt și alte regiuni în aceeași situație și în cazul ăsta ce măsuri sînt de luat, ca să știm cum să ne orientăm...

— Țineți legătura cu raionul, răspunse impasibilă vocea de la celălalt capăt al firului. Și închise.

Niculae închise și el și de astă dată foarte hotărît o luă spre ieșire și nu se mai opri în pragul clădirii sfatului să se mai gîndească. Un sfert de oră mai tîrziu fu văzut apropiindu-se de aria principală, și Isosică și Plotoagă îi ieșiră în întîmpinare. Se vedea însă după felul lipsit de chef și șovăielnic cum li se urneau pașii că ei nu făcuseră între timp nimic și că în general nu prea înțelegeau ce era de întreprins într-o asemenea situație decît să execute ordinele. Se mișcau în așteptare, sau așteptau mișcîndu-se, nu păreau sau poate chiar că nici nu se deosebeau cu ceva de ceilalți țărani, sau poate că un vechi instinct le spunea că în astfel de împrejurări e mai bine din toate punctele de vedere să te retragi în masa din care ai ieșit și să lași autoritățile superioare să acționeze direct, sau o persoană anume trimisă de sus pe care s-o lași să ia contact pe viu cu întregul sat pe propria-i răspundere... Bineînțeles că nu trebuia să te retragi prea mult și să lași această persoană complet singură, fiindcă atunci te va curăța după, și va pune pe altul care va ști să execute mai bine decît tine ordinele și dispozițiile date, dar poți să stai așa de formă alături de el, ca să nu se observe că nu vrei să te amesteci, și alături de țărani nefăcînd nimic, ca să nu-ți ridici satul în cap după ce valul va fi trecut și să se plîngă contra ta și iar să te curețe...

Ordinele sînt următoarele, zise Niculae fără menajamente. Întîi : Să se scoată de pe unde sînt trioarele comunei și cei care au grîu cu neghină să înceapă imediat să selecționeze cantitățile pe care le datorează S.M.T.-ului, statului și așa mai departe. Nu interesează dacă trioarele sau măhinele, cum mama dracului li se spune, sînt sau nu stricate, se vor aduce așa cum sînt aici pe arie și le vom repara noi cu mijloace proprii. Se pune însă în vedere proprietarilor că aceste trioare sau măhine stricate, după ce vor fi reparate, trec pentru totdeauna în proprietatea S.M.T.-urilor, ca rechiziționate. Cei care le vor aduce în bună stare, le rămîn în proprietatea lor. Doi : Se interzice depunerea de grîu care n-are nici un motiv de corpuri străine jos pe pămînt, încărcarea cotelor datorate statului, sub indiferent ce formă, să se facă direct de la batoză și în acest scop se vor rechiziționa pe loc orice căruțe cu atelaj existent. Trei : Se mobilizează membrii de partid pentru combaterea agitației chiaburilor care încearcă să profite de situație și să saboteze predarea cotelor obligatorii către stat. În acest scop autoritățile locale vor sta de strajă pentru a zădărnici orice uneltire, ajutînd miliția populară la demascarea celor care vor să lovească în măsurile preconizate de partid și guvern. Pînă în seară să nu mai existe pe arii nici o grămadă de grîu care n-are corpuri străine, rămîn numai cele cu neghină, în vederea selecționării. Mergem pe arii.

Dar de astă dată Niculae n-o mai luă înainte fără să se uite la ei, ci stătu și se uită sfredelindu-i cu privirea. Erau ele, chipurile lor, de nepătruns, dar prin coaja lor îngroșată de straturi de experiență seculară pătrunsese, ciuruind-o parcă cu o mitralieră, necruțarea unuia care ieșise tot dintre ei și care îi cunoștea și știa cum să le înfrîngă împotrivirea și siretenia.

— Hai, dați-i drumul, le spuse Niculae. Dați-i drumul și începeți și combateți efectele acțiunii chiaburilor. Treceți la contra-acțiune. În loc să duceți muncă politică susținută, duceți muncă să-i mobilizați pe Geacă și pe Dănălache și să-i trimiteți la mine! Numai achitându-vă de sarcinile care vă revin puteți să scăpați și să nu vă demasc ca unelte ale chiaburilor! Dați-i drumul! Eu mă duc la Cotigeoia să văd cum decurge acolo treieratul și cînd mă întorc uite-așa să văd convoaiele înșiruite spre baza de recepție.

XV

Isosică și Plotoagă o luară înapoi spre centrul ariei și se vedea cum o cumplită furie pusese stăpînire pe ei. Cînd un grup de oameni le ieși înainte cu expresii parcă vesele care șovăiau între speranță și îndoială, vrînd să știe adică în ce sens se modificase situația, renunțaseră sau nu renunțaseră autoritățile la cote, avînd deci aerul că totul se mișca între aceste două extreme și că existau șanse și pentru și contra, Isosică și Plotoagă începură să strige rînd pe rînd cu chipurile schimonosite de o minie cu totul neașteptată și bizară, cu atît mai mult cu cît pînă atunci nu ziseseră nimic, avînd și ei aerul că chestiunea asta cu cotele ajunsese puțin cam prea departe :

— Atențiune aici, urlă Plotoagă.

— Rechiziționarea trioarelor, îl urmă Isosică cu un glas nu mai puțin urlat, dar parcă mai rece și mai amenințător.

— Cine nu prezintă triorul reparat se confiscă pe loc și nu se mai dă îndărăt, reluă Plotoagă, și se interzice cu începere din acest moment depunerea grîului pe jos.

Se apropiară de batoză.

— Cine treieră ? făcu președintele.

— Eu, răspuse un țăran tînăr cu un glas de parcă ar fi fost strigat la apel la armată și i-ar fi făcut plăcere să-și reamintească, răs-punzînd așa voios, de acele frumoase timpuri petrecute în cazarmă.

— Ai căruță personală ?

— Am.

— Încărcarea în ea a cotei convenite și direcția gara Balaci.

— Stai, măi tovarășe președinte, că n-am terminat, protestă atunci țăranul cu o energie disproporționată față de argumentul pe care îl invoca.

Nimeni nu-i spusese însă să încarce cota înainte de a termina și de altfel această cotă era stabilită în funcție de cantitatea globală care avea să-i iasă la sfîrșit. Președintele o luă spre grămezile de grîu, dar tînărul țăran țîșni de lîngă ladă, îi ieși înainte și protestă și mai înverșunat, de astă dată roșu de indignare și cu fulgerări scurte de spaimă în privirile ochilor săi măriți de o încordare pînă atunci ascunsă :

— N-am terminat, măi tovarășe președinte, ce te legi tu de mine cînd eu abia am băgat în batoză și uite colo căruțele la rînd să tragă la coș.

— Ai neghină ? il luă președintele din scurt.

— N-am.

— Ai arat cu S.M.T.-ul ?

— Am arat.

— Atunci ce aia mă-ti crezi tu, că S.M.T.-ul ăsta e pe gratis, n-ai iscălit un contract că o să plătești în produse ?

Și trecu peste el fără să-l mai ia în seamă, dar celălalt reveni îndirjit.

— Și tu ce aia mă-ti cășunași pe mine, care nici n-am terminat, cînd ăștia stau cu grămezile pe cîmp de două zile și nu le zice nimeni nimic. Nimeriși peste mine, Dumnezeuul tău de președinte, că dacă mă reped acuma în tine te fac de uși pe toată viața că ai fost vreodată președinte.

— Cristache, ordonă președintele adresîndu-se unui băiat care stătea cu furca în mîină și se uita, du-te la postul de miliție și spune-i tovarășului Moise Ion să vină imediat aici pe arie.

Țăranul nesăbuit amuți deodată, ca și cînd i-ar fi luat cineva indignarea cu mîina. În acest timp se adunase în jurul lor toată aria, și numai batoza continua să treiere. Băiatul cu furca nu se grăbi să alerge să cheme milițianul, dar nici președintele nu-și repetă ordinul.

— Sintem martori că tu l-ai înjurat întîi, zise un țăran cu un glas potolit și președintele se făcu că nu aude, dar nu dădu curs ciocnirii, continuă să strige ordinele așa cum începuse.

Le repeta nu tocmai așa cum i le spusese Niculae, ci deformîndu-le împins de furia aceea a lui pe care n-o pricepea nimeni și tocmai de aceea căpătau parcă în auzul celorlalți un caracter incredibil : se confiscau trioarele, se confisca recolta, se punea cu miliția pe ei...

— Să ne ia tot grîul și să știm o socoteală, zise liniștit un țăran adresîndu-se practic președintelui, cu o astfel de voce care nu lăsa nici o îndoială că el știa că președintele nu născocise el ordinele astea și că prin urmare, dacă făcea pe intermediarul, să transmită mai sus propunerea asta.

— Sigur că da, admise un altul, ce să mai stăm să ne mai socotim, că S.M.T., că U.T.M., că F.D.P.... Să ne ia tot grîul, tot acolo ajunge.

F.D.P. era Frontul Democrației Populare, denumire sub care se prezentase partidul și guvernul la alegerile recente și nu se știa de ce îi rămăseseră ăștia în minte inițialele respective. Cît privește U.T.M.-ul, (Uniunea Tineretului Muncitor) organizația asta nu cerea nici un fel de cote, dar tot așa, se pare că în mintea acestui țăran nu se făcea nici o deosebire între Stațiunea de Mașini și Tractoare, organizație cu scopuri strict tehnico-agricole și organizațiile de masă existente care aveau alte sarcini. Nu se știe de ce propunerea cu luatul în întregime al grîului de către organizațiile numite potoli treptat furia președintelui și el începu să-i ia pe fiecare la rînd, ocolind liniștit grămezile de grîu.

— Ce e Costache, de ce nu vrei să-ți duci cotele aferente la bază ?

— Păi acuma treierai, aștept să vină alde cumnatu-meu cu căruța de la Mozăceni și il duc. De ce să nu-l duc ? Îl duc ! Cum să nu-l duc ! Tocmai pe mine mă găsiși să nu-l duc ?

— Și tu Pațac ? Tu ce aștepți ?

— Păi acu' treierai și eu ! protestă Pațac uimit că evidența acestui fapt era atât de greu de presupus. Acu' treierai și aștept să vie Ilie cu căruța și îl duc și eu.

— Care Ilie ?

— Cum care Ilie ? Usturoi, cu care sînt în ceată.

— Lasă că vă facem noi rost de căruțe, n-aveți nici o grijă, să vedeți cum o să plătiți voi și transportul pînă la gară, zise președintele și continuă : Noroc, măi Aguță.

— Noroc Plotoagă.

— Măi Aguță, trebuie să-ți duci cotele la gară, zise președintele ca între prieteni. N-ai ce face. Așa sînt dispozițiile.

— Ce vorbești, se sperie Aguță. Păi zicea că le taie.

— Nu le taie Aguță, cine dracu ți-a mai spus și prostia asta ?

— Lumea. Să stăm, zice, să nu le ducă nimeni și n-are ce să ne facă.

— Are Aguță, mai bine încarcă și du-le, nu mai pierde vremea de pomană.

— Mă, eu dacă le duce toți, le duc și eu, zise Aguță cuminte, uitîndu-se cu ochii mari de sinceritate în cei încremeniți și duri ai președintelui.

Isosică începuse să nu mai zică nimic, îl însoțea pe Plotoagă și în clipele cînd acesta arăta mai prins în vorbă cu omul, el se uita vizibil în altă parte, avînd aerul că asta era misiunea președintelui, și că el singur răspundea de aspectul ăsta cu cotele...

— Bine, ăla zice că dacă le duce toți, le duce și el, continuă Plotoagă oprindu-se lîngă un purcoi mare de grîu, galben și curat ca aurul, fără pic de corpuri străine, dar dumneata de ce te apucași să-l pui pe jos de pomană ? Crezi că cu atîta grîu n-o să dai nimic statului, sau crezi că dumneata n-ai nici o obligație patriotică față de poporul care muncește în fabrici și uzine ?

— Măi Nică, zise țăranul neted, pe mine să nu mă amesticați în chestiunile voastre de partid că grîul e proprietatea mea și fac ce vreau cu el. Dacă dumneata vrei să mi-l iai, ai puterea s-o faci, dar să nu mă puneți voi pe mine să iscălesc, că nu iscălesc...

— Poți să nu iscălești, dar încarcă grîul în căruță și du-ți cotele aferente, zise președintele.

— Lui Ilie al lui Moacă, începu omul să povestească — și avea în privire și pe chipul lui lung ca o lubeniță o expresie de triumf ca și cînd ceea ce avea el să dezvăluie va stîrni senzație — i-au intrat astă iarnă în curte și i-au luat un bou. „Mă, zice Ilie al lui Moacă, ăștia nu se mulțumesc să-ți ia vita din grajd, dar te mai pune pe urmă să iscălești și că ai dat-o de bunăvoie“.

— Dar cînd a încasat banii în avans de contract i-a plăcut, zise președintele întorcîndu-se spre Isosică, ia să-l trecem noi pe-ăsta, în cap cu domnul Ilie Moacă, pe lista de agitație contra regimului, să-i învățăm noi minte să mai umble cu minciuni ! Cum te chiamă pe dumneata ?

Omul însă se feri și deodată chipul lui alungit se decoloră și se închise și nici urmă de triumf nu mai păstră pe trăsăturile lui dungate de soare și de o minie oarbă cu care nu mai știuse ce să mai facă. Acum parcă descoperise brusc ce-ar fi trebuit să facă : s-o păstreze doar pentru el și să nu-i dea frîu în gura mare. Văzîndu-l că și-a dat

seama singur de prostia lui, Plotoagă nu stăruie nici el să-i afle numele, dar îi repetă să încarce imediat cotele în căruța, dacă nu vroia s-o pătească... Imediat, acuși, în fața lui, dar ce, ne jucăm aici de-a cotele, trebuie s-o duci întâi acolo și pe urmă mai stăm și la discuție, dacă mai e ceva de discutat...

Lingă purcoiul următor se agita un omuleț mic, chemînd pe cineva care se afla undeva printre șiri, își vîra degetul mic în gură, fluiera și striga :

— Măi Costică, vino mă, încoace, mai repede cu căruța să încarcăm cotele și să le ducem, nu vezi că s-a supărat aici toată lumea, o să creadă tovarășul președinte și tovarășul secretar că nu vrem să le ducem, hai mai repede Costică să le ducem acolo și gata...

— Bă, fi-ți-ar capu-al dracu, șopti Isosică întrerupîndu-i strigătele, tu ești membru de partid sau ce mama dracului ești? Ia încarcă repede și să nu te mai prind cu grîul aici.

Și trecură mai departe și în urma lor omulețul nu se grăbi să pună în practică strigătele lui către acel Costică. Șopti unui băiat care sta lingă el să aibă grijă de grîu și dispăru într-o direcție cu totul contrarie celei de unde ar fi putut veni căruța cu Costică în ea. De altfel așa făcură și ceilalți acum cînd nimeni nu mai aștepta nimic nou din partea celor doi, președintele și secretarul: se limpezise în ceea ce îi privea pe ei, n-avea nici un rost să mai stea să-i mai asculte. Și se pitiră printre șirele de paie sau o luară nepăsători și singuratici care încotro, lăsînd grămezile de grîu pe seama copiilor sau femeilor. Rămăseseră numai cei cu grîul cu neghină, care aveau aerul că ei sînt scoși din cauză din moment ce lor nu li se spunea nimic.

Sigur că da, zise unul din ei, muncitoru-ăla trebuie să mănînce și el, nu poți să-l lași așa să dea cu ciocanul cu burta goală... Să vedem cum îi facem, că de dat dăm noi, dar să știm... Dar ce, ne dăm și noi seama, îl continuă un altul prefăcîndu-se că nu-l vede pe un activist necunoscut care se apropiase între timp de grămezile de grîu și începuse să vorbească în șoaptă cu Plotoagă și Isosică. E chestia asta cu S.M.T.-ul, ți-a arat, ți-a grăpat, te-ai înțeles să dai, dai! Sînt, nu așa, diferite forme, tu muncești aici pe ogoare, el muncește acolo la nicovală, trebuie să te înțelegi... Toată lumea are nevoie de pîine, nu numai tu, plus că acuma sîntem toți muncitori cu brațele! Tu ai nevoie de piulița lui, el de datoria ta patriotică... Ce poți să-i faci? Clasa muncitoare, în unire cu țăranul muncitor...

Îi apucase acuma grija de muncitori și aveau aerul că nu spun lozinci, ci cred cu tot dinadinsul că trebuie să se într-ajutoreze. Erau atît de naivi în viclenia lor încît își închipuiau că chestiunea era în mare fierbere acolo sus de unde venise și că nu strica să se audă și să se transmită din partea lor că ei nu sînt smintiți la cap să pretindă anularea S.M.T.-ului sau a datoriilor, dar trebuie să înțeleagă și ei că istoria asta cu cotele... Ca să nu mai vorbim de pretenția cu corpurile străine...

— Degeaba zice el Plotoagă să ne apucăm acuma să dăm la trior, reluă un altul. Asta e așa, o glumă! Păi ce ne mai rămîne dacă îl dăm la trior?

— Neghina, asta îți mai rămîne! răspunse altul de astă dată cu totală lipsă de convingere a celui care își dă seama că convingerea lui nu-i folosește la nimic dacă n-o are și cel căruia i-a venit ideea asta bălțată cu datul la trior, ca să nu mai vorbim de ideea care i-a venit

ăluia în cap, să dai grîul cu neghină și să-l pretinzi îndărăt curat.

— Asta e mare ispravă, cu neghina, reluă un altul cu un glas care sugera că o s-o povestească și nepoților; și adăugă: dacă ar ști muncitorul-ăla ar da cu ciocanu' în pămînt...

Pe acestea activistul necunoscut tocmai se despărțea de Isosică și Plotoagă și se îndepărta grăbit. Iar cei doi făcură și ei la fel, dar nu prea grăbiți, ci mergînd agale, parcă gînditori... S-ar fi zis că acel activist cine știe ce le spusese, să lase poate lumea în pace să-și încarce grîul și să se ducă acasă, cum se întîmplase anul trecut... Nu vezi, au plecat fără să mai zică nimic...

XVI

Plecaseră însă să aducă pe arie trioarele (sau măhinele!) și le și aduseră și se dovedi că toate erau în bună stare, nu le lipsea nici cel mai mic șurub, cit despre acel activist purtător probabil al unui mesaj înalt, nu le spusese nimic special lui Isosică și Plotoagă, se interesase dacă avea vreo odaie de oaspeți liberă... Nu era deci nici o glumă, trioarele fură instalate pe arie și începură să funcționeze. În mod ciudat, tocmai ei, cei cu neghină, care erau în felul acesta rău nedreptățiți, părăsiră orice împotrivire și începură să-și dea grîul la trior. Erau toți tăcuți și posomorîți și prin tăcerea aceasta docilă cu care acceptară ideea să dea înapoi grîu curat în locul celui neghinos pe care îl primiseră, s-ar fi părut că ceilalți nu mai aveau acum nici un sprijin în rezistența lor și nici un motiv să mai întîrzie formarea convoaielor. Și cu toate acestea nimeni nu se mișcă, grămezile de grîu continuară să rămînă păzite doar de femei și copii iar cei care treierau în loc s-o ia spre gară cu căruța, trăgeau, cu aerul cel mai firesc, pe arie, întindeau cerga pe pămînt și începeau să depună cumînți grîul pe ea. Arătau foarte harnici în această îndeletnicire și uitîndu-te la ei ai fi putut spune chiar că depun mult sîrg, ca și cînd ar fi vrut să dovedească în felul acesta că iată ce oameni vrednici și de înțeles sînt ei, cit de harnici și săritori... Strigau la copii să întindă cerga bine, vorbeau în treacăt cu caili promițîndu-le că după ce treaba va fi terminată o să le dea ovăz în trăiști, aveau în mișcări un zor destins și mulțumit, chiar plin de o anume recunoștință (dar adresată nu se știe cui) și se uitau la cei din jur foarte senini și elocvenți: uite, parcă ziceau, o făcurăm și pe-asta, treierarăm, așa e viața noastră, muncim ce muncim, dar pe urmă e bine, îți aduni grîușorul de pe cîmp și măninci pîine... În acest timp Isosică și Plotoagă depuneau același zel în ceea ce privea activitatea trioarelor, dădeau ordine, supravegheau, treceau de la un trior la altul, dădeau sfaturi și adesea chiar puneau mîna la manivela care învîrtea roata care la rîndul ei învîrtea cilindrul selector, avînd și ei aerul că asta era situația, erau toți o familie și că în astfel de împrejurări n-are rost să stai cu mîinile în buzunar, trebuie să ajuți... Cînd ostenești, pe urmă mai stai de vorbă, mai fumezi o țigare... Niculae revenise între timp de la celelalte arii și căzu tocmai cînd unul din țărani, cu mertiucul în mînă, se pregătea să-și descarce liniștit recolta pe cergă și se duse la el și îi zise:

— Stai, de ce îl pui pe jos? N-ai auzit că se interzice depunerea grîului pe arie? Predă cotele și du-ți grîul acasă.

Omul arată cea mai nedumerită dintre figuri:

— Păi unde să predau cotele dacă gara e încolo?

— Du-te la gară, zise Niculae.

— Cu n, să mă duc cu căruța cu tot? se miră mai departe omul, dar nu prea mult, înțelegînd după cît se pare că față de neștiința celui alt mirarea lui prea exagerată ar putea să fie necuviincioasă. Și explică: pun partea mea acilea pînă una alta și dacă e să mă duc la gară, nu e nevoie să mă duc cu toată căruța, duc numai cotele, ce rost are să mă trambalez pînă acolo cu tot grîul?

Avea dreptate. Convoaiele trebuiau să se formeze bineînțeles numai din cote și într-o căruța trebuiau să fie puse cotele a mai multor inși, măsurate foarte exact cu dublul înainte. Dar de ce această operație atît de simplă continua să nu se facă? Nu era obligatoriu ca omul să-și pună grîul jos. Direct de la batoză puteau fi vărsate într-o căruța cotele, iar restul recoltei să pornească în alte căruțe spre sat, spre casa omului. Spre casa omului însă, îi explică lui Niculae activistul de la sfatul popular al raionului, căruța nu putea pleca fără chitanță de la baza de recepție și iată pricina datorită căreia se ajunsese la situația asta cu grămezile pe arie... Asta e o prostie, zise Niculae, se putea face un tabel pe loc cu cei care predau cota și se evita aspectu-ăsta cu grîul pe jos care nu s-a mai pomenit... Pe ce lume trăim?

Se îndepărtară aminînd de batoză să nu audă oamenii și vorbeau în felul acesta examinînd lucrurile în amănunt, activistul raionului de partid cerînd explicații și criticînd, iar cel de la sfatul raional dînd aceste explicații și arătînd caracterul inevitabil al situației care se creiase.

— Așa s-a hotărît, să nu ducă nimeni grîul acasă fără chitanță, repetă el. Nu numai la moară. Adică de fapt numai la moară e obligatorie chitanța, dar dacă le dăm drumul acasă cu căruțele, s-a zis! Nu putem să încălcăm dispozițiile date prin circulară...

Văzînd scena, Isosică și Plotoagă se apropiaseră indeciși și după semne cunoscute numai de ei înțeleseră că se pot apropia de tot și lua parte la discuție, gata să execute ce se va hotărî sau să explice eventual de ce nu se va putea executa un anume lucru care n-ar fi conform cu terenul.

— Trebuia imediat oprit treieratul, zise Niculae, și pînă nu se încărcău cotele în căruțe nimeni să nu mai fi treierat. Acuma ce-o să faceți? Cum o să executați planul de desfășurare a campaniei în bune condițiuni?

— Tovarășe Niculae, zise activistul sfatului raional, asta putem s-o facem și acuma. Oprim imediat treieratul și pînă nu se formează convoaiele, nu pornim.

— Și ce efect poate să aibă?!

— Efectul că nimeni nu mai treieră pînă nu se predă cotele.

— Și dacă nu se predă?

— Nu dăm drumul la batoze.

— Și răspunzi dumneata dacă în timpul ăsta se scutură grîul în șire? Orice zi pierdută aduce pagube în stringerea recoltei și poți dumneata să-ți iai răspunderea față de partid și de stat să oprești treieratul? Asta nu e o soluție!

— Eu nu susțin, răspunse activistul sfatului raional dînd din umeri gata să execute ordinele. Am zis și eu așa fiindcă dumneavoastră ați zis...

— Asta ar fi fost valabil cu primul om care a treierat, zise Niculae, pe urmă toți ailalți ar fi făcut la fel și primul care n-ar fi vrut să facă, aveam noi mijloace de convingere...

— Aveți dreptate, răspunde activistul sfatului dar noi ne-am gândit cum să evităm greșelile de anul trecut... Și acum s-au ivit altele...

— Și de ce, tovarășe președinte, reluă Niculae adresându-se de astă dată lui Plotoagă, nu se formează convoaiele și să lichidăm grămezile de pe câmp? Ce așteptați? Ce vorbirăm noi mai înainte?

— Am fost după trioare, explică Isosică luându-i în felul acesta apărarea președintelui, acum trebuie să așteptăm să dăm grîul la trior

— De ce trebuie să așteptăm?! exclamă Niculae.

— La Cotigeoia cum merge? întrebă Isosică.

În loc să răspundă se apucase să pună el întrebări. Niculae îl scrută cîteva clipe cu privirea micșorată de intensitate ca și cînd s-ar fi întrebat ce trebuia să facă cu asemenea ins care în mod evident se ferea din fața sarcinilor care îi reveneau în calitatea lui de secretar de organizație și îi lăsa pe alții să le execute în locul lui și el doar să stea și să apară astfel în fața oamenilor ca un prunc nou născut.

— O să discutăm noi în organizație toate problemele astea, răspunde Niculae cu un glas care promitea multe. Să ieșim din campanie și o să analizăm noi munca așa cum s-a executat. Și nu numai munca...

Fără îndoială că asta ar fi putut să se întîmple întocmai cum promitea. Dar pînă una alta se aflau în campanie și Isosică și Plotoagă nu riscau să fie puși în discuția organizației (mai ales acum cînd aveau atîtea planuri) dacă situația cu strînsul recoltei nu i-ar fi depășit. Ce puteau și mai ales ce putuseră ei să facă și nu făcuseră? Fiindcă ce puteau să facă li se putea da ordine în prezent și ei să le execute, dar iată că nu le executau țărani, părăsiseră aria și lăsaseră recolta în grija celor cu care nu se putea sta de vorbă, a copiilor și femeilor.

— Tovarășe Niculae, zise Isosică cu o voce foarte coborîtă, semn de mare neliniște dacă l-ar fi auzit oamenii, la Mozăceni s-a procedat așa cum spui dumneata, din prima zi s-a oprit treieratul la primul om care n-a vrut să-și ducă cotele la bază și n-a avut ce face și le-a dus, dar la al doilea iar s-a oprit treieratul și la al treilea la fel și nu e nimic de făcut, s-au oprit de tot batozele și nu mai vrea să treiere nimeni. Iar la Zîmbreasca a venit un camion de milițieni și au dat drumul la boi peste ei, era să-i răstoarne în șanț și să-i omoare boii cu carnele.

— Cum să-i răstoarne în șanț? întrebă Niculae uitîndu-se cu dispreț la acest secretar sâtesc alarmist, care era în stare să debiteze asemenea bazaconii.

— Au aflat din vreme că vine un camion cu milițieni și cînd l-au văzut că intră în sat au dat năvală cu boii din toate părțile explică Plotoagă. Boii, continuă el arătînd și cu mîinile, fuseseră strînși anume prin ulițele din preajmă și cînd s-a văzut camionul, hua, hua, și trosc-pleosc cu bicele în ei să se repeadă orbește... Erea să-i omoare, mai spuse el simulînd o îngrijorare extremă și după cîteva clipe adăugînd filozofic: ce poți să le faci la niște boi!

Și parcă era și o oarecare admirație în felul cum rostise el aceste cuvinte, dar firește nu pentru boi ci pentru cei care știuseră să-i folosească atît de bine, țărani aceia din numita comună.

— Dar parcă nu erau din Zîmbreasca, Isosică, își aduse tot el aminte, cine îți spuse ție că erau de-acolo?

— Alde Tănăsache al Gării! răspunde Isosică obiectiv (așa i-a spus ăla așa spune și el).

— Păi mie îmi spuse Lisandru Guliță că în Vîrtoapele cică s-ar fi întîmplat, de unde și pînă unde în Zîmbreasca, exclamă el ironic, uite-o dracului aici la patru kilometri.

Adică s-ar fi auzit dacă s-ar fi întîmplat acolo, nu numai faptul în sine, ca eveniment global, ci și amănunte mult mai precise, poate chiar mugetele boilor năvălind cu coarnele aspra camionului.

Activistul de la sfatul popular raional tăcea, nu confirma dar nici nu infirma această istorie, semn mai degrabă c-o știa și el și că o considera posibilă.

— Dar de ce a venit camionul cu milițieni ? zise Niculae.

— Cică i-ar fi chemat președintele, că ar fi sărit ăia pe el, încercă Isosică să povestească. Tot cu cotele, ce mai încoace și încolo, o încheie el tăindu-și singur firul.

Dar nu fără o intenție foarte subțire, fiindcă tăcerea care urmă după aceea rezuma elocvent întreaga lui gîndire și comportare, a lui și a lui Plotoagă, în sensul că iată că aici la Siliștea nu s-a întîmplat nimic de acest gen și că nici nu e bine să se întîmple, ferească Dumnezeu... Că Niculae nu trebuia să se plîngă de ei și că n-avea nici un rost să-i tot amenințe și să-i batjocorească, o să iasă bine dacă o lasă mai încet, știe el statul ce face, și cum s-o soluționa în alte comune o să se soluționeze și aici, nu era acum momentul să te evidentiezi și să forțezi ceva... Dimpotrivă, era chiar foarte periculos, dintr-o pripeală putea ieși o daravelă să ia foc toată aria.

Niculae rupse această tăcere întorcîndu-le spatele și luînd-o spre sat, evident nemulțumit în ciuda sugestiei care i se făcuse că nu avea de fapt motive să se tot bage în ei și să-i amenințe. Ajunse la sfat și îi ceru lui Zdroncan să-i dea legătura cu Zîmbreasca, cu președintele sau secretarul de-acolo. Zdroncan avea de lucru și mînca la masa lui pîine cu brînză, nu se mai dusesse acasă și avea la piciorul scaunului și o sticlă cu un dop de cocean de porumb, din care trăgea fără șfială : era un lichid alb-tulbure, țuică făcută din surse locale, pesemne porumb, cea de struguri sau corcoduși de anul trecut fiind de mult bătută în sat.

— Alo oficiul, scoase el un urlat răgușit, de o agresivitate nepăsătoare învîrtind din manivelă și în același timp mestecînd vîrtos din fălci.

Se făcuse cald și peste dejunul lui Zdroncan roiau muște. Nu mai era nimeni afară de el, pînă și paznicul se vîrîse cine știe în ce cotlon mai răcoros.

— Alo Zîmbreasca ? Cine e acolo ? strigă Zdroncan. Ce faci bă, nea Ilie ?... Președintele ăla al vostru mai trăiește sau a dat ortu popii ?... Uite îl caută raionul de partid, vorbește aici.

— Alo, cine e la aparat ? întrebă Niculae, și după ce află cine e și își spuse și el numele și calitatea îl întrebă pe funcționar ce activist de la raionul de partid se afla acum la Zîmbreasca ? Tovarășul State ? Vreau să vorbesc cu el, trimite pe cineva să-l caute. E urgent.

După o jumătate de oră cel din Zîmbreasca se afla la aparat.

— Alo, tovarășe State, zise Niculae, să trăiești, Moromete la telefon.

— Să trăiești, zise celălalt, ce s-a întîmplat ?

— Cum merge strîngerea recoltei la Zîmbreasca, tovarășe State ?

— Destul de bine, răspunse State. La Siliștea ?

— Merge bine, zise Niculae. Ceva nou? Am auzit ceva cu niște boi...

— Ce?! strigă celălalt neauzind bine, sau profitînd de faptul că putea să nu audă bine.

— Niște boi, tovarășe State, o chestie cu niște boi, zise Niculae fără să ridice glasul, dar rărind și apăsînd cuvintele. Dacă s-a întîmplat la Zîmbreasca o istorie cu niște boi, repetă.

— A, se dumiri celălalt, istoria cu boii, da, s-a întîmplat, dar nu în Zîmbreasca.

— Dar unde, tovarășe State?

— În Atîrnați! He-he! rîse deodată tovarășul State, dar nu spuse nimic, deși prin rîsul său trăda că deține amănunte. Știi cine era acolo?

— Nu. Cine era?

— Ghici!

— Nu-mi pot da seama! Și în Atîrnați zici că s-a întîmplat, nu în Virtoapele?

— Nu, nu, răspunse ferm tovarășul State. Auzi, Moromete, erau acolo Iosif și tovarășul Beju. El a dat ordin miliției, a trimis un camion...

— Iosif?! tresări Niculae.

— Nu, nu Iosif, tovarășul Beju! În ziua aia tocmai trecea pe-acolo pe teren...

Era vorba de unul din secretarii comitetului regional. Nu era însă vădit că tovarășul State rîsesse cu acel he-he al lui, neînsoțit de explicații, cu gîndul la relațiile de prietenie dintre Iosif și Niculae, ci mai degrabă se gîndise la tovarășul secretar Beju, despre care reușise să afle că personal și fără aprobarea tovarășului prim-secretar Mircea, îl ștersese pe el, pe tovarășul State de pe lista celor care urmau să fie trimiși la Școala superioară de partid „Jdanov“. Și acum nu se putuse stăpîni să arate că îi părea bine de cele întîmplate... Se știa de altfel că tovarășul Beju mai făcuse și altele de acest gen și altora și că fusese criticat de forurile superioare, dar în ciuda acestor critici tovarășul Beju continua să-și exercite funcția de secretar-trei și să fie apoi reales în biroul regional și să i se încredințeze mai departe aceeași funcție, deși toată lumea se aștepta să fie în cele din urmă scos din ea. Ori, se întîmplase tocmai pe dos, adică în cele din urmă tot fusese reales... Era un tovarăș cunoscut în special pentru marea lui calitate, (de care se temeau toți) în a demasca și exclude din partid pe toți cei care credea el că sînt dușmani și nu trecea săptămîină să nu audă cum umbla el prin organizațiile regiunii și excludea cîte doi trei. Probabil de aceea era el așa apreciat mai sus... Se înțelege de la sine că mulți dintre cei excluși de el înaintau apoi forurilor superioare contestații, dar dosarul lor ajungea în cele din urmă tot la tovarășul Beju și rari mai erau aceia care se adresau după aceea Comitetului Central. Acum tovarășul Beju dăduse ordin miliției să intre în acțiune, dar iată că țărani aceia din Atîrnați își luaseră și ei măsurile lor, folosind surse locale.

— Am vorbit cu Iosif la telefon, continuă tovarășul State.

— Ai vorbit?! Și ce ți-a spus? aproape că strigă Niculae.

— N-auzi, tovarășul secretar Beju a dat ordin să vie miliția, zise tovarășul State obiectiv, cu o voce ciudat îngroșată.

Și nu mai spuse nimic, tăcu la celălalt capăt al firului și Niculae tăcu și el un timp nedefinit, oprîți parcă amîndoi la marginea cuvintelor ca la marginea unui gard fără porți.

— Tovarășe State, zise apoi Niculae, spune-mi, la dumneata sînt unii care au griu cu o mare cantitate de corpuri străine ?

— Sînt, zise tovarășul State.

— Și cum ați rezolvat ?

— Rezolvăm pe parcurs, răspuse tovarășul State după o pauză de gîndire.

— Adică cum, insistă totuși Niculae, deși se putea lesne înțelege că situația la tovarășul State era cel puțin la fel de neclară ca și în Siliștea. Ce înseamnă asta că rezolvăm pe parcurs ? Care parcurs ?

— Organizăm pe bază de tabel, răspuse tot așa tovarășul State. Ii avem pe toți pe listă.

Niculae mai continuă în felul acesta cîteva minute, apoi închise, și cu o voce în care răzbătea o undă joasă de îngrijorare ceru legătura cu comitetul de partid. Primul secretar Ghimpețeanu era mai departe la postul său și-i răspuse imediat.

— Tovarășe prim-secretar, zise Niculae raportînd, am mobilizat trioarele și le-am adus pe arie, se lucrează cu ele, sînt în număr de trei. Treieratul se desfășoară în bune condițiuni. Totul decurge organizat.

— Foarte bine, tovarășe Niculae, răspuse secretarul înainte ca activistul să fi terminat, dați-i înainte și obțineți aceleași succese.

— Tovarășe prim, ar mai fi o chestiune problematică, zise activistul cu o diminuare aproape reflexă în voce a importanței însăși a problemei despre care singur declara că ar fi așa cum zisese, adică dificilă. S-a răspîndit zvonul lansat probabil de chiaburi că o să se taie cotele și avem unele dificultăți pe chestia asta. Și de-aia v-am telefonat iar, să vedem ce îndrumări ne mai dați ca să ne descurcăm...

— Ascuțiți vigilența, măi tovarășe, răspuse imediat primul secretar ; mobilizați membrii de partid conștienți și combateți zvonurile nesănătoase ! Cum merge cu predarea cotelor ?

La fel ca și Niculae primul secretar pusese întrebarea aceasta cu o voce care îi diminuea importanța, adică asta era o chestiune simplă de organizare, mult mai complexă fiind problema zvonurilor lansate de chiaburi și a ascuțirii vigilenței în vederea combaterilor uneltirilor lor posibile.

— La aria chiaburilor, răspuse Niculae, am mobilizat organele locale din partea sfatului raional care ne sprijină la formarea convoaielor și totul se desfășoară bine. La celelalte avem unele dificultăți cu neghina... Cum să procedăm în problema asta, tovarășe prim ?

— Păi spuseși că ați adus trioarele pe arie, măi tovarășe Moromete, strigă primul secretar nedumerit. Asta e un mare succes față de alții care dau din colț în colț că sînt stricate și stau cu griul pe arie și nu mai știu ce să facă.

— Tovarășe prim-secretar, spuse Niculae de astă dată insistent și hotărît, aici s-a ivit o situație specială și vreau să vă raportez să vedem cum e mai potrivit să procedăm. Profitînd de chestiunea asta cu neghina nici alții nu vor să-și predea cotele și s-au strîns grămezile pe cîmp și stau lîngă ele cîte-un copil sau cîte-o muiere și...

Secretarul însă îl întrerupse cu acea nerăbdare a celui care avînd o perspectivă a întregului, demult nu mai aude el nimic nou în ce i se spune din diferitele lui părți.

— Cu răbdare, zise el, duceți muncă de lămurire și rezolvați problema. De dimineață și pînă acuma, că s-a făcut ora unu, vă explic că aici nu există discuție, cotele sînt o datorie și nu e nici o situație specială! Nu văd nici o situație specială. Acționați cu răspundere, evitați orice neînțelegere și acolo unde există, lămuriți cu tenacitatea specifică comunistului că așa se pune problema și nu cum îi trăsnește cine știe cui prin cap. E clar, tovarășe Moromete? Doar ești la tine în sat! Mai ai vreo nelămurire?

— Nu, tovarășe prim-secretar!

— Dați-i drumul atunci, mergeți pe arie și rezolvați. Și cînd o să-mi mai raportezi vreau să te aud cum îmi spui că totul e în perfectă regulă!

XVII

Era foarte clar, dar claritatea aceasta se oprea foarte net pe arie. Se dădea grîul la trior și faptul ca atare putea fi considerat în comparație cu alte arii din alte sate un succes, dar asta nu era o garanție că după aceea oamenii își vor pune cotele în căruțe și se vor duce cu ele să le predea. Dimpotrivă — și ei lăsaseră clar să se înțeleagă bine acest lucru — darea grîului la trior avea să le servească un argument în plus că se urmărește în realitate să li se ia tot grîul, dat fiind că la unii cantitățile selecționate vor rămîne atît de puține încît practic își vor duce de fapt toată recolta la gară. Pînă acum ei spusese rău doar din gură, acum aveau s-o dovedească prin fapte. De-aia se mișcau ei așa de sîrguincioși în jurul celor trei măhine, că văzuseră acest aspect al problemei și ca prin farmec se găsiseră și trioarele și se reparaseră cît ai clipi din ochi, dacă fuseseră vreodată stricate.

— Vasile al lui Troscot a terminat și l-a dat la trior și nu i-a mai rămas nimic, spuse unul apropiindu-se de un grup de lingă o șiră de grîu și așezîndu-se cu o vădită plăcere, avînd aerul că iată, s-a aranjat și problema asta și acum o să fie bine.

— Nu mai spune, exclamă un altul, chiar nimic nu i-a mai rămas?

— Conform calculelor, trebuie să predea tot, răspunse celălalt cu aceeași încîntare. Îi rămîne neghina.

— Ce face, domnule, băiatu-ăsta al dumatiale, nea Ilie? exclamă un altul, adresîndu-se lui Moromete care stătea mai la o parte într-o rînă și fuma și vorbea nu se știe ce cu Nae Cismaru.

— Ce vrei să faci, măi Cîrstache, răspunse Moromete (era chiar Cîrstache, vecinul său de poartă) cu un glas în care stăteau în cumpănă convingerile lui politice cu înțelepciunea lui de om care știa ce înseamnă o autoritate de stat constituită și un singur ins... Ce putere are el?

— Măi ăsta, Ilie, sări atunci Nae Cismaru de alături, mă eu în locul tău nu l-aș primi în casă, mă!

Ai fi zis că erau prieteni apropiați și că se înțelegeau fără cuvinte asupra acestor lucruri spinoase; erau cel mai des văzuți împreună și puțini sau aproape nimeni nu știa ce vorbeau ei doi între ei, dar că îndată ce un altul aducea vorba de probleme politice, Nae Cismaru sărea parcă ars contra lui Moromete ca și cînd pînă atunci ar fi uitat cu cine are de-aface și se trezea împotrivirea în el ca de sub vraja

în care Moromete l-ar fi ținut pînă atunci între patru ochi. Nae Cismaru era cel mai radical dintre prietenii liberali ai lui Moromete, cei trei, Costache al Joachii, Giugudel și Matei Dimir.

— Da, dar tu nu poți fi în locul meu, exclamă Moromete ridicînd un deget în sus ca să sublinieze deosebirea.

— Nea Ilie, reluă repede Cîrstache, să nu-i ia cineva vorba din gură, păi bine, domnule, el nu vede situația cum stă în realitate? De ce nu spune acolo că nu se poate? Eu sînt convins că nici măcar nu le-a spus : domnule, nu se poate !

Moromete tăcu îndelung și cine îl cunoștea știa că acum el nu-i va răspunde lui Cîrstache. Cițiva însă, care erau strînși acolo nu-l cunoșteau bine și se întrerupseră citeva clipe din vorbă și se uitară la el să vadă ce-o să zică. Cîrstache era și el liberal, dar moderat sau mai degrabă un admirator al celor patru, dorind mult să fie el al cincilea, să-l cheme Moromete și pe el cînd veneau ceilalți și nu să-l lase să vină singur, mai ales că nu era un simplu vecin. Cînd era Niculae mic, băiatul venea pe la el și Cîrstache scotea de sub pat un cufăr cu cărți și îi dădea cite una să citească. Cărțile astea și le cumpăra singur cu bani din buzunar și era foarte zgîrcit cu împrumutul lor, mai degrabă venea el seara în casa omului, se așeza lîngă lampă și citea la toată lumea, decît să le dea din mîină. Era atît de mîndru de ele și de ceea ce citea, că ai fi putut crede, auzindu-l, că erau scrise de el toate povestirile acelea asemănătoare basmelor, sau adevărate, dar pline de un mister care rămînea pînă la urmă tot nedezvăluit. Numai lui Niculae îi împrumuta el aceste cărți, dar nici lui fără limită și în ziua cînd cufărul rămase închis înaintea băiatului, Cîrstache îi spuse sever, așa cum spui cuiva care a ajuns la marginea lucrurilor permise : „gata, nu-ți mai dau, ce, tu vrei să-mi citești toate cărțile?“ Nimeni nu putea bănui că numai în felul acesta, nerăspunzîndu-i la toate întrebările și tăcînd vizibil tocmai atunci cînd ai fi crezut că era cazul să-i dai omului neapărat un răspuns cînd ți se adresa direct, izbutise Moromete să păstreze admirația și stima vecinului său, fără să se certe vreodată cu el sau să apară între ei cea mai mică neînțelegere, ceea ce pentru niște vecini nu era deloc puțin. Cîrstache trecuse și prin ani grei pentru el, cu însurătoarea, cînd luase o muiere cu casă pe lîngă cimitir și nu trăise bine cu ea, o prindea mereu cu cite unul prin vie și chiar prin grădină, seara pe la miezul nopții. Și se povestea că fugise de la ea nu din pricina asta, ci pentru că într-o noapte se pomenise cu un om negru pe pieptul lui, cu două cornițe ieșindu-i din cap ca la iezi. Cîrstache s-a zbatut să-l dea jos, dar n-a putut și ăla îi spunea mereu : „deschide gura, să-ți scuipe în gură, să faci copii urîți ca mine“. S-a întors la casa părintească, i-a dat taică-său o parte din curte, că nu era el singurul fiu, și-a ridicat un bordei al lui și s-a însurat cu alta, făcînd o crilă de copii (nici mai frumoși nici mai urîți decît alții, de unde se putea presupune că ăla negru cu coarne de ied nu reușise totuși să-i scuipe în gură). Moromete nu intrase niciodată cu el în aceste amănunte, nici cînd îi mersese bine, nici cînd îi mersese rău, era însă binevoitor cu el, de pildă nu-l mai lăsa să întrebe la poartă ce face cîinele, ci îi răspundea direct : „hai, mă, că nu se dă, Cîrstache“.

— De unde ești tu convins, Cîrstache? zise atunci unul vîzînd că Moromete nu răspunde. Ai stat tu lîngă el cînd a vorbit ?

Cirstache răsuci în dreapta și în stînga priviri de respect pentru Moromete și de protest față de cel care punea problema în felul acela și zise în cele din urmă :

— Dumneata, nea Vasile, crezi că pentru a ști un lucru trebuie să fii acolo corporal ?

Și se și făcu imediat roșu, izbit el însuși de ceea ce spusese, și se lăsă o mică tăcere plină de surprize și încîntare pe care le stîrni acest răspuns la ceilalți, cu enigma lui ascunsă în cuvinte cunoscute, dar puse în așa fel să te întrebî într-adevăr cum puteai ști fără să...

— Ei, nea Vasile, mai zi ceva ! exclamă un altul dîndu-l drept învins pe acest Vasile și cu multă considerație pentru Cirstache, care își întărea cu modestie și imperceptibil gîtul, semn că adevărul descoperit de el era evidența însăși.

— Dar cum ?! zise acela fără să se lase impresionat, de unde poți tu să știi cum devine un caz la Pitești, dacă tu ești la Siliștea ? De unde știi tu ce-a zis Niculae la raion dacă tu ai fost pe arie ? Poate că a spus, de ce să zici tu că n-a spus ?

— Are dreptate Cirstache, sări Nae Cismaru aprins, sigur că n-a spus, că dacă ar fi spus n-am sta aicea cu grîul pe izlaz, l-am duce acasă și l-am măcina, că n-am mai văzut pîine de la Rusalii.

— Rusalii, rîse cineva cu un glas leneș, eu n-am mai văzut de la Paști.

Dar nimeni nu-l compătîmi și nu-l urmă pe panta aceasta a văicărelui, important era de dovedit dacă Niculae al lui Moromete mai era sau nu țaran ca și el, sau își făcuse alte rosturi și nu mai vroia să știe de nimeni din sat. Nu vezi că trecuseră atîția ani de cînd nu mai venise decît în concediu și poate că acum nici nu vrea să se mai bage ? O fi ținînd și el minte ce i-au făcut unii prin '946 și trebuie să te gîndești că prost să fie și să sară el acum să-și pună obrazul pentru aștia care l-au bătut atunci fără nici o vină... Se lăsă o tăcere. Începură să fumeze țigări și numărul celor care se adunaseră aci spori încetul cu încetul, unul cite unul. Veneau agale de pe undeva de printre șirele de snopi, se uitau și vedeau grupul și se apropiau și ei și se așezau la margine cu un aer elocvent : n-avem nimic de făcut în acest ceas al zilei, parcă spuneau, am secerat ca și voi și ne-am adus grîul aci, și așteptăm liniștiți să vedem ce iese... N-o să ne apucăm noi să facem ce nu fac alții, să ne ducem adică grîul la gară și să-l lăsăm acolo ca niște proști în timp ce alții stau și așteaptă și poate scapă cu el nedus, dar nici dacă ne vine o idee bună n-o să stăm să așteptăm să le vie la toți, încercăm grîul în căruță și fuga cu el acasă. Li se citea pe față această pîndă liniștită a împrejurărilor și arătau destîniși și încrezători fiindcă ei știau mai demult că faptele oamenilor sînt amesticate cu împrejurările și că înaintea voinței oamenilor se schimbă întîii împrejurările, adesea din pricina propriilor lor fapte și că numai așa, așteptînd liniștit și la pîndă, poți să-ți dai seama ce-ți rămîne ție de făcut și cum să sari și să-ți aperi partea ta...

— Dincontră, zise unul cu ochii mari lucind de o hotărîre și un sacrificiu posibil, de ce zici dumneata nea Nae să nu-l primească în casă ? Dacă o fi să învețe băiatul meu ca Niculae vînd dracului tot ce am și îl dau încolo, în școli... Ce să stea să mănînce cu mine mămăligă cu fasole toată iarna... Măi nea Ilie, exclamă el cu același entuziasm de parcă îi era plină inima, adresîndu-se direct lui Moromete, era iarnă

de nu te vedeai din nămeți și parcă îl aud pe Niculae cum spunea poezii. Eram prin grădină și dam coceni la cai și el fuga în grădină desculț și în cămașă... Nu mai țin minte ce zicea...

Păsărica cea isteată
Nu-și mai cîntă cîntul său...

Omul declamase naiv aceste două versuri și se uită în jur să regăsească pe chipurile celorlalți emoția care îl încercase pe el pesemne în clipele acelea și pe care n-o uita. Dar pe chipurile celorlalți nu era nimic; continuă:

— Le vedeam cum stă înșiruite pe craca de măr de lângă geam și afară era un soare de ziceai că e vară. Dar ce ger, îți pocneau măselile în gură. Și deschideam geamul dimineața și cînd fereastra atîngea craca le vedeai cum cad jos ca niște nuci. Erau înghețate toate, săracele, adăugă el explicînd, se așezaseră și ele lângă geam unde simțeau aburi de căldură, dar degeaba...

— Nu se însură și el, Ilie, exclamă un altul cu un glas îndoit, care mai lăsa o porțiță deschisă acestei posibilități, lua și el una de pe-aci, își făcea casă!

Ca și cînd scopul însurătorii ar fi fost casa propriu-zisă și nu gîndul lui rău ascuns că Niculae al lui Ilie Moromete ar fi putut lua una din fetele lui; era același țaran înstărit care avea și pămînt, tîmplarul mai de lux al comunei care lucra mobilă în cireș pentru cine putea plăti, și avea încă fete nemăritate, dintre care cea mai mare studentă pe undeva... Dacă mai era! Chiar pe ea ar fi vrut el s-o mărite cu Niculae...

— Crezi că eu nu i-am zis, Iancule, răspunse Moromete detașat, numai o dată crezi că i-am zis? Dar eu zic, eu aud! Nu mai are nevoie de tine!

Asta era un răspuns și pentru cei ca Nae Cismaru, care își închipuiau că mai aveai dreptul sau că mai puteai să-i faci ceva unui copil care a trecut demult de douzeci de ani și ale cărui drumuri nici nu mai plecau de la tine nici nu se mai întorceau la tine. Înainte aveai pămîntul, dacă nu-i făcea ce-i spunea, îi aduceai aminte că e legat de familie și la urma urmei dacă nu ascultă, nu-i mai dai nimic, sau nu-i dai cît ai putea să-i dai și trebuia să te asculte, fiindcă n-avea unde se duce, nu-l lua nimeni în seamă și nu-i dădea nimeni leafă să...

— Da, zise unul observînd și el adevărul neexprimat din vorbele lui Moromete, deși în cazul lui, cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim trecuseră și peste această lege, pînă acum ziceai că ești tare mare cu pămîntul, acum nici nu se mai uită la pămînt, fug pe șantiere, se duc dracului prin uzine și le dă lefuri. A lui Bizdoveică a fugit d-acasă cu unul de la Zîmbreasca, s-au dus să lucreze la Moreni, la sonda aia care ardea de-o vedeai mereu în partea asta. Nu știi dacă chiar la aia, simți el nevoia să precizeze, dar în tot cazul au lăsat sapa și s-au dus. Bizdoveică zice că dacă o prinde vreodată pe-acasă o omoară.

— Dar de ce, mă, Costică? se miră cineva.

să mă mișc fără el, eu am treabă, degeaba îmi spui că dacă mă pui pe mine călare pe tractor și pe orășean în automobil, ai făcut socialism. Că așa mi-a spus Niculae, că ăsta ar fi scopul... E unul Lenin, care le-a spus așa, mai adăugă Moromete pronunțînd numele cum ai fi zis Călin. Foarte frumos, zic, și dacă te însori și chemi și tu lumea la nuntă și duminica după masă pleci cu mireasa în sat cum se obișnuiește, cu lumea în căruțe și cu flăcăii călare cu brazi, de unde iai cai, că n-o să te apuci să remorchezi căruțele cu tractorul fără să mai vorbim că n-o să-ți aprobe nimeni de-acolo de la S.M.T. să-ți dea ție tractorul să plimbi mireasa, și în loc de cîntecul ălora cu vioara să se audă păcănitul motorului. Păi sigur, zice, parcă pe jos nu poți s-o plimbi pe mireasă, o dor picioarele dacă iese pe jos. Păi bine, mă Niculae zic, tu nu știi ce e o mireasă, o mireasă e și ea o singură dată mireasă în viața ei și cît o trăi ea după aia o să tot meargă pe jos, dar în ziua aia fie c-o duci sau n-o duci la biserică trebuie s-o plimbi cu beteală și cunună pe cap, cu muzică, cu rochia albă pînă jos, cu pantofi cu tocuri înalte și cu flăcăi cu bradul pentru tine și așa mai departe, cum știi și tu că trebuie să faci. Face cine vrea, zice, cine nu vrea, nu face. Da, bine, zic, dar una e să nu vrei fiindcă n-ai posibilitatea materială momentală, și atunci faci nunta mai tîrziu încolo, după un an sau doi, și alta să n-o faci fiindcă tu cai nu mai ai, căruță nu mai ai... Și ce parcă numai de nuntă e vorba? Vrei de pildă să te duci pînă la Zîmbreasca să-ți vezi o rudă, patru kilometri, și te îmbraci și tu cu haine de sus și iai și ceva, că n-o să te duci cu mîna goală. Ce-i faci? Te duci la S.M.T. și faci cerere să-ți dea un tractorist să te ducă? Și cum să te ducă, încaleci pe motor, să-ți ardă fundul, cum îi faci? Dar ca să nu zic eu de o rudă, sau altceva, trebuie să te duci la moară să-ți macini, că n-o să-ți dea de la gospodărie măcinat, îți dă cereale, grîu și porumb, ce-o să faci, iai sacul la spinare o dată pe săptămîină și te duci cu el așa ca un țigan? Te duci, zice, la președintele gospodăriei și închiriezi un atelaj. Mai întii, zic, că dacă le-ai dat cu parul-n cap de unde să-ți dea ăla cai și căruță și în al doilea, admitem că tot ai mai păstra cîtiva de sămîntă și va să zică de unde eu pînă acum aveam cășorii mei acilea și făceam ce vream cu ei, să mă duc la ăla cu căciula în mîină și să mă rog de el, cam ăsta ar fi scopul. De ce, zice, să te rogi? E dreptul tău, e obligat să-ți dea. Păi uite de ce, zic, el fiind președinte o să vrea să-mi scot pălăria înaintea lui cînd îl văd și poate că eu n-am chef s-o scot, fiindcă de pildă cînd a ajuns o dată primar Stan Ciocia, alde nean-tău Matei a spus așa, mă, eu ăstuia nu-i dau bună ziua, nu-l consider din punctul de vedere că merită să stea în fruntea satului și cînd trecea pe lîngă el întorcea capul în altă parte și alde Stan Ciocia ce putea să-i facă? Nimic nu putea, că n-avea nevoie să se ducă la el și să-i ceară ceva. Dar ăsta are și vrei nu vrei trebuie să-ți scoți pălăria, fiindcă dacă nu ți-o scoți el nu zice nimic, că nu e prost, știe și el că e obligat, dar cînd te duci să-i ceri cum ziceai o căruță cu cai, parcă el o să-ți spună nu vreau? O să spună că sînt la brigăzi și cu nespus regret nu poate să te servească... Și atunci n-ai de ales decît două soluții, una mai bună decît alta, ori îți iai picioarele la spinare și te duci așa la Zîmbreasca sau la moară cu sacul, mai rău decît săracul cel mai sărac din satu-ăsta care zici tu că e vechi, sau să-ți rînjești fasolele la tovarășul președinte și să te rogi, hai bă tovarășe președinte, că de-aici încolo o să te laud la toți că om ca tine nu s-a mai văzut și te propun președinte pe viață. De,

dar atunci trebuie să recunoști și tu că dacă ar fi să zicem așa două sate care să trăiască unul așa vechi cum spui tu că e, și altul nou, cum vrei tu să-l faci, să considerăm ca atare două comune cam egale între ele, Siliștea și Balaci. Să trecă, să zicem, cît să zicem? Cît ai tu nevoie să-ți omori toți caii și să te dezvolti? Zece ani ți-ajunge? Nu-mi ajunge dar să zicem. Ei să zicem douăzeci și după douăzeci de ani adună aste două sate aici pe izlaz și întrebă-i pe-ăștia vechi din Siliștea: mă, voi vreți să schimbați cuăștia noi din Balaci? Să treceți voi în locul lor și ei în locul vostru? Ai să vezi că nici unul din Siliștea n-o să vrea. Dar cînd o să-i întrebi pe-ăia din Balaci să vezi cum te pomenești cu ei grămadă că vor toți.

Moromete tăcu, își plecă fruntea și deși toți se uitau la el așteptînd, tăcerea lui se prelungea și el nu mai zise nimic.

— Ei, și Niculae ce-a mai zis nea Ilie? exclamă cineva neobservînd că Moromete se posomorise și avea acea înfățișare elocventă a celui care își dă seama că argumentele lui nu se lipesc de nimic și că în ciuda lor lucrurile despre care spune el că ar trebui să nu se întîmple, se vor întîmpla totuși orice ai face.

Arăta foarte tăcut și însingurat, deși toți stăteau în jurul său liniștiți și nu erau puțini și prin tăcerea lor confirmau că gîndesc ca și el; pînă și Nae Cismaru uitase să-l contrazică. Era limpede că nu era vorba aici de soarta cailor, plimbarea unei mirese sau drumul nu știu cui pînă la o rudă din Zîmbreasca.

— Ce-a zis, nea Ilie, Niculae? Ce-a răspuns el cînd i-ai spus așa? repetă același și atunci Moromete ridică privirea cu o secundă de uimire și neînțelegere.

Asta putea fi un semn că fie că fusese smuls dintr-o adîncă tăcere în care omul nici măcar nu mai gîndea, ca un refuz de a mai considera lucrurile despre care vorbise în ordinea în care gîndirea oamenilor ar mai putea interveni cu ceva, fiind deci vorba de lucruri străine gîndirii lor normale, fie că tot ceea ce povestise el nu se petrecuse decît în mintea lui și că în această discuție fiul său fusese absent ca prezență fizică.

— Niculae, răspunse el apoi, și în clipa următoare își trase adînc răsufierea și oftă copleșit de astă dată nu de o tristețe a altora, la care ar fi ajuns prin înțelegere, cum făcuse impresia la început, ci de o tristețe a lui proprie, mai mică, mai puțin sfișietoare, dar mai neagră, mai singuratică, mai dureroasă. Niculae e un copil, zise, și el nu știe ce știm noi. El nu știe că binele n-a dispărut nici o dată din omenire. Binele, domnule, reluă Moromete de astă dată cu o voce schimbată în care simțirea lui proprie fusese reprimată și răzbătea iarăși plăcerea lui pură pentru cuvinte, binele n-a dispărut nici o dată din omenire, repetă el stîrnind o înghesuită uimire pe chipurile tuturor. Dă-mi, mă, Nae, o țigare, că îl terminai pe-al meu, se adresă apoi lui Nae Cismaru și Nae Cismaru îi dădu și Moromete nu se uită la nimeni tot timpul cît o răsuci, o lipi și o aprinse învăluindu-se în rotoagoale de fum.

— Adică cum, nea Ilie, zise Cîrstache foarte îndoit.

Se vedea că nu înțelegea nici el, nici alții: adică ce vrea să spună Moromete, că a fost bine totdeauna? Cum putea să susțină o asemenea idee?

— Aici n-ai dreptate, zise și un altul la fel de îndoit, cu mult regret că fusese alături de el pînă aici, și că aici Moromete nimerise aiurea. Cum poți să spui că a fost bine în omenire...

— Da, ascultați-mă pe mine aici, așa e cum vă spun eu, reluă Moromete cu tărie, binele n-a dispărut nici o dată din omenire. Dar, zise el cu un gest care inhăța parcă din aer adevărul care avea să urmeze, n-a fost pentru toți !

Ei, așa da ! Tocmai, se mirau și ei, cum ar fi putut el să spună că... Unii își descleștară fălcile nerase și rînjiră cu o lumină intensă sticlindu-le în priviri, uitînd parcă în clipa aceea tot ceea ce li se înfățișase ca nesigur, încetoșat și de rea prevestire în ceea ce spusese și mai ales în felul cum spusese mai înainte Moromete că va fi viața lor în viitor.

— N-a fost pentru toți, reluă el, dar de dispărut n-a dispărut nici o dată și aici nu trebuie să vii tu și să strici și binele ăla care a fost, pe motivul că faci ceva nou. Începe de coala de la capul unde e rău, nu de la capul unde e bine, dacă zici că ăsta ar fi scopul. Înțeleg să vii să-mi dai, nu să-mi iai. Eu nu zic să-mi dai, că nu sînt nebun să-ți cer dacă nici tu n-ai de unde, dar măcar nu-mi lua. Dacă tu zici că ai în față un sat vechi și vrei să faci unul nou, de ce...

Se opri însă brusc și făcu un gest de neputință de a înțelege : se întorcea de unde plecase și luînd-o de la cap, ar fi întilnit mereu același obstacol : de ce se întîmpla ceea ce se întîmpla și mai ales cum se putea ști dacă tot ceea ce avea să se întîmple în viitor avea să se întîmple oricui ai face ? Oare asta să fie schimbarea veșnică a lumii pe care cît ești tînăr n-o simți, deși poate că alții bătrîni cînd tu nu știai nimic au suferit ca și tine acum ? Așa să fie oare ?

— Mă, mult nu mai avem de trăit, zise el deodată, uitînd că printre cei care stăteau într-o rînă în jurul lui erau și tineri, cine știe, o fi bine așa cum zice Niculae al meu. Cine o trăi o să vadă. Fiîndcă el așa zice că nu e așa cum zicem noi, continuă Moromete. Se face un sat nou și se distruge ăla vechi, fără să te mai întrebe nimeni dacă ăsta nou e mai bun sau mai rău ca ăla vechi, îl face și s-a terminat și n-ai unde să te mai întorci, trebuie să te aranjezi cu ce e. Și cum, mă, Niculae, zic, o să ne forțeze ? Ași, zice, de unde, o să fie prin liberul consimțămînt. Așa, că, încheie Moromete cu nepăsare, asta e ! Cine o mai apuca și timpurile alea !

Asta putea să însemne că toate neliniștile lui priveau doar un viitor la care el nu va mai lua parte și că măcar atît cît mai avea el de trăit avea să fie scutit să verifice dacă ceea ce spunea Niculae al lui avea să se întîmple sau nu. Dar se vedea că nici de asta nu era sigur. Și de astă dată tăcu de tot, cu o expresie atît de înțepenită de protest încît era lesne de închipuit că nu mai vroia să vorbească nu pentru că nu mai avea ce spune, ci dimpotrivă, că avea prea multe de spus dar nu vroia să greșească dînd drumul unor gînduri nelimpzite sau colorate de o îngrijorare sau o temere care să nu fie și ale altora.

În depărtare, în trei direcții care reunite ar fi putut înscrie pe aria cea mare un uriaș triunghi, se vedeau cele trei batoze treierînd neîncetat. Treierîșul nu se oprea, totul părea pașnic și liniștit sub bolta întinsă pe care o făcea cerul deasupra cîmpiei. Printre șirile de snopi se vedeau oamenii mici în căruțe cu pătuluri înalte, reduși la albeața cămășii sau la punctul negru al pălăriei lor. Caii de asemenea păreau mici între aceste depărtări și numai cîmpia era mare, fără limită acum cînd căldura unui soare care parcă nu mai vroia să alunece spre

apus, topea zările și ștergea contururile orizontului. Și pe această întindere a șesului încețoșată de lumină și căldură, se văzu deodată un om alergând dinspre pădurea Cotigeaia și strigând...

XIX

De peste tot de unde stăteau astfel întinși sau împrăștiați pe la șirele lor toți îl zăriră pe acest om și se ridicară rînd pe rînd în picioare; ce era cu ăla de alerga așa și urla? Luase cumva foc aria de la Cotigeaia? Sau nimerise vreunul în batoză și pe ăsta îl apucase groaza și alerga să spună și aici, cu speranța smintită că asta mai putea folosi la ceva? Oricum goana lui alarmă pe paznicii și funcționarii de la batoze și cîțiva îi și ieșiră înainte și îl opriră, dar în urma lor se și strînsese un număr mare de bărbați și femei în special cei care treieraseră și așteptau cu grîul pe arie. Doi activiști vrură să-l ia foarte energic pe om de o parte, cu intenția vădită să afle ei cei dintii despre ce e vorba și să-și dea astfel seama dacă nu cumva trebuia oprit imediat insul să vorbească, ceea ce și reușiră timp de cîteva minute ducîndu-l hotărîți mai încolo, dar aproape în același timp apăru un altul venind tot în goană dinspre Cotigeaia și fu numaidecît înconjurat de oameni:

— Ce e mă, ce s-a întîmplat? răcni cineva.

— La Cotigeaia, țîșni deodată glasul acestuia, Bilă a sărit la Nae Marinescu și i-a dat cu goga în cap și atunci oamenii l-au pus jos. Și Mantaroșie s-a dus la miliție... Vine miliția, strigă el cu ochii într-o clipă măriți cit cepele și își făcu loc și o luă întins spre centrul ariei cu pași și infățîșare a vestitor anunțînd o năvală sau un revărsat de ape. Toți de la Cotigeaia încarcă grîul în căruțe și îl duc acasă.

Cei doi activiști îl lăsară pe cel dintii și se luară după acest al doilea cu ochii lui măriți care mergea ca un orb drept spre un grup mai mare de oameni care îl așteptau cu picioarele ciudat înțepenite în pămînt, gata parcă fiecare s-o ia în mai multe direcții contrarii, atît erau de împrăștiați, încordați, neîncrezători și în același timp sorbind cu priviri nesățioase vorbele celui.

— Să sară el cu goga... I-a spart capul... L-au pus jos și l-au strîns de gît...

— L-au omorît, mă? se înfricoșă unul cu un glas înalt.

— Nu l-au omorît, c-a scăpat. A fugit să cheme miliția. Toți încarcă grîul și îl duc acasă...

Zadarnic încercau cei doi activiști să împrăștie pe cineva, erau gata împrăștiați toți, erau cîte zece metri distanță între fiecare, dar erau adunați totuși în felul acesta pe o întindere enormă și puteai trece printre ei în linie dreaptă fără să te lovești de vreunul. Cel dintii se potolise, nu se știe ce-i spusese cei doi activiști, se cam posomorise și nu prea mai vroia să vorbească. Cu toate acestea înspre el și nu spre cel de-al doilea se îndreptară cei mai bătrîni și mai stăpîniți, ca și cînd nu le-ar fi plăcut deloc sau n-ar fi înțeles nimic din strigătele celui din urmă.

— Spune, mă, ce s-a întîmplat?

— Au trecut pe-acolo Isosică și Plotoagă, începu omul să povestească, nu știu ce le-a spus ei lui alde Bilă și Mantaroșie... În tot cazul, reflectă omul încercînd el însuși să înțeleagă pe măsură ce relatea faptele, dîndu-și după cînt se pare seama chiar atunci că totul a început de fapt de aici, din momentul trecerii acestora doi pe la aria unde se aflau Bilă și Mantaroșie. Ce le-o fi spus ei n-a auzit nimeni, dar

de spus le-a spus... În tot cazul nu știu ce i-au pus ei în vedere lui Bilă, că n-a auzit nimeni, ordine de-ale lor, că cine a stat să le asculte, s-au tras așa mai într-o parte și se uitau cam urît la Bilă. Ilie Neață zice că se uitau urît și la Mantaroșie, dar mai mult se uitau la Bilă. Și pe urmă au plecat. Al lui Ilie Nica spune că s-au dus pe urmă în sat, nu i-a mai văzut nimeni pe alde Plotoagă și Isosică. Erea la batoză Nae Marinescu, treiera și își punea grîul pe jos, făcuse așa o grămadă cam mare, avea grîu alde Nae. Și vine Bilă și se apropie de el și de unde pînă atunci nu zisese nimic, își dă pălăria așa pe ceafă, cu goga, și-i spune lui Nae Marinescu că începînd cu el nu se mai admite descărcarea grîului din căruțe și că Nae Marinescu să se facă el cap de convoi. Nae Marinescu n-a vrut să se ia cu el, nici nu-i răspundea, își vedea de treabă, descărca grîul și Bilă îi spune lui Mantaroșie să se uite pe tabel și să vadă cîte cote are de dat domnul Nae Marinescu. Avea cam multe, arase cu S.M.T.-ul, dar grîu cu neghină n-avea, dar avea cotele-astea, S.M.T.-ul și cît îi revenea.. Și mai avea și două căruțe pline de snopi netreierate, stăteau să le vie rîndul, că nu terminase, grîu mult, ce mai înceace și încolo. Și Bilă îi spune că după ce că cu atîta grîu nu e trecut la chiburi, nici cotele nu vrea să le dea? Imediat să devină cap de coloană. Și atunci Nae Marinescu i-a spus : „Du-te, măi Bilă, și vezi dacă nu sînt pitit pe după grămezile alea de paie, nu sta aci pe capul meu, tu nu vezi că n-am terminat?“ Asta a fost, și Bilă odată a început să urla. Parcă nu era în firea lui, urla ca un zăltat, nici nu-l mai cunoșteai ; alde Gheorghe Pațac spune că era beat... S-au adunat toți ai lui Nae Marinescu, s-a oprit treieratul și Bilă urla mereu că imediat să se formeze coloana că dacă nu, o să vedem noi pe mama dracului dacă nu ne satură el pe noi să mai punem grîul pe jos. Ai lui Marinescu s-au apropiat de el și Nae i-a zis și i-a făcut și semn cu mîna spre sat : „du-te, mă, Bilă cu *arlușul* tău și lasă-ne pe noi în pace, ce cauți tu aici, tu ții legătura cu Uniunea Sovietică, du-te acolo și nu mai face umbră p-acilea.“ „Domnilor, a urlat atunci Bilă la noi cu gura de i se vedea și omușorul din gît, ați auzit domnilor ce a zis acest spion anticomunist luînd în deridere lagărul. Ești arestat, te arestez în numele comitetului executiv.“ Și s-a repezit în el, a ridicat goga și i-a dat lui Nae Marinescu una în cap. Nae Marinescu a căzut jos plin de sînge și atunci ai lui au sărit toți și au pus mîna pe Bilă. Erau să-l stringă de beregăți, se făcuse vînat, dacă nu săreau alții să-l scape îl omorau. Și au fugit pîndarii și s-au dus la miliție. Cînd au văzut unii că pîndarii fug, au început să încarce grîul în căruțe și s-o ia la goană cu el spre case. Toată lumea încarcă ! încheie omul cu o voce parcă deznădăjduită și începu să strige pe cineva : Gheorghe, bă, Gheorghe, vino mă dracu înceace, că pe tine te caut. Pune grîul în căruță și du-l acasă.

— Nu se mai dă cote ? întrebă nedumerit acel Gheorghe.

— Vedem noi mai pe urmă. Cît vrei să-l ții aci ? Vrei să vie o ploaie peste noi să stai pe urmă să-l întinzi la soare să se usuce ?...

În clipa aceea se auziră dinspre pădurea Cotigeoiaia țipete ascuțite și prelungi de femeii parcă scoase din minți, iar imediat după aceea două focuri de armă, una după alta, amplificate de ecoul pădurii. Un fior trecu cu repeziciunea unui circuit secret prin toată aria și oamenii o luară la fugă în toate părțile prin preajma batozelor. Se auzeau ordine scurte, încordate. La căruță. Fuga și înhamă caii. Așterneți cerga ! Adu-

ceți sacii. Spune-i mă-ti să măture în odaie. Puneți o parte în pod, o parte pitiți-l în pățul...

— Tovarăși, strigau cei doi activiști trecînd de la unul la altul fără să-și piardă calmul. Nu încălcați dispozițiile, nimeni n-o să fie scutit de cotele datorate, tovarăși, avem tabele și să nu credeți că o să plătească alții S.M.T.-ul pentru dumneavoastră. Degeaba îl duceți acasă, moara are ordin să nu macine la nimeni fără chitanță de predare, înțelegeți omeneste.

Păreau să înțeleagă, dar continuau să încarce cu o grabă liniștită, ca și cînd tocmai asta li se cerea să facă. În acest timp, dinspre Coti-geoaia se mai auziră o dată țipete de femei și urmă iarăși trosnetul amplificat de pădure a două împușcături. Nu se știa ce se petrece acolo, dar nici nu păreau prea curioși să afle și după cîtva timp se și află, dar asta nu modifică absolut cu nimic activitatea febrilă de pe arie, încărcatul grîului și dusul lui acasă. Bilă, povesti cineva, se întorsese cu șeful postului de miliție, tovarășul plutonier Moise Ion și vruseseră să-l aresteze pe alde Nae Marinescu. Săriseră însă mai ales femeile, țipînd și șeful trăsese în aer să le împrăstie, dar fără să reușească. Acuma cîcă a plecat și Moise de-acolo și au plecat și toți care mai erau de pe la sfat și raion. Nu mai e nimeni pe arie, dar de treierat se treieră înainte fără ei.

Nae Cismaru nu treierase, n-avea ce duce acasă, dar îi străluciau ochii în cap și îi îndemna pe alții :

— Hai mă, hai pe ei, hai să-i dăm jos de la primărie, să scăpăm de ei !

El credea că acum toată situația era în joc, îl apucase și nu mai contenea :

— Hai bă, hai Ilie, hai să ne strîngem toți și să ne ducem grămadă peste ei, peste Isosică și toți ăștia.

— Mă Nae, potolește-te mă, îi spuse Moromete îngrijorat. Stai jos aici și fii om cu scaun la cap...

Trioarele fuseseră părăsite pe-acolo pe unde fuseseră aduse și cei care își dădeau grîul lor cu neghină la ele încărcau totul în saci, (care cu merticele, care cu pălăriile, iar alții pur și simplu cu brațele, puneau gura sacului jos la baza grămezii de grîu, țineau cu dinții de baiere și cu amîndouă palmele, cu coate cu tot, cu mișcări adînci și rezezi trăgeau grîul în el cu o veche pricepere... Tot așa făceau ei și în alte dăți, cu alte treburi, cu aceeași pricepere și grabă cînd venea o ploaie și ceva trebuia cules de pe cîmp, sau ceva trebuia strîns și pus la adăpost sau învelit și apărut de un vînt neașteptat... Sau și mai demult bunicii străbunicilor lor, cînd în zare apăreau caii armatei dușmanului, cu nevoia veșnică a tuturor năvălitorilor de aceleași cereale, același nutreț și aceeași nevoie de tot ceea ce în general numai la ei se găsea în cele din urmă mai lesne, vite de tăiat, păsări și alimente de jefuit...

— Hai, mă ! Hai, mă ! se auzea din cînd în cînd glasul lui Nae Cismaru îndemnînd. Puneți mina pe ei, care sînt comuniști ! Arătați-i cu degetul fraților, să se învețe minte ! Uite-o pe Ciulca lui Isosică.

Într-adevăr Ciulca era pe-acolo, stătea rezimată de o căruță și minca liniștită semințe cu fruntea puțin plecată. Se uita însă cu atenție peste tot pe arie și la auzul glasului lui Nae Cismaru nu se feri și nu se sperie cîtuși de puțin.

— Ce e nea Nae ? zise ea cu un glas neașteptat de ascuțit și de calm, totuși pașnic, mai mult curioasă, s-ar fi zis, să știe cu adevărat ce vrea omul de la ea.

— Nu mi-a spus mie Vasile al lui Troscot ? strigă Nae Cismaru.

— Ei, ce ți-a spus ?

— Că venea într-o zi de la gară cu căruța și te-a luat și pe tine și tu pe drum l-ai oprit să mai ia doi !

— Și ce dacă l-am oprit ?

De furie că nevasta lui Isosică nu se speria deloc, Nae Cismaru își ieși din pepeni și începu să-i imite glasul ei muieresc încercînd să sugereze cît era ea de obraznică și cum trebuia acum s-o învețe minte :

— A început ea să dea ordine în sat, n-ajungea că a luat-o ăla în căruța. „Opriește, zice, să se urcie și tovarășii,“ se maimuțări el.

— Ei, că n-am zis, răspuse Ciulca imitînd imediat felul cum o imita el, dar Nae Cismaru se și stropși la ea :

— Vezi, să nu-ți dau eu acuma vreo două !

Și Ciulca nu mai răspuse, își văzu de semințe.

XX

În sat însă în acest timp domnea, încremenită, căldura, care din pricina salcîmilor nu se ridica decît seara tîrziu, după căderea asfințitului. Căruțele nu coborau în acest an pe uliți încărcate cu grîu și tăcere curților expunea parcă satul cercetării unui uriaș ochi străin, avid de minți omenești... Salcîmii stăteau înalți cu frunzele adormite. Bătăturile zăceau albe sub lumina soarelui. Pe drum nu trecea nimeni. Gardurile negre dinspre grădini stăteau în picioare, cu poarta jumătate deschisă prin care trecuse sau venise cineva. Pe după ele se zăreau șiri vechi de paie în care se vedea infiptă cîte-o furcă. Părea o după-amiază întoarsă de demult, din adîncurile veșniciei și oprită în vizită la după-amiaza cea reală și prezentă, care, intimidată, tăcea împreună cu zidurile caselor, cu vîrfurile înalte ale salcîmilor și cu țărîna bătăturilor pline de urme de tălpi omenești, de labe de gîște și de copite mici de oi.

În această tăcere apăru pe după colțul unei case, din spate, o femeie cu pași șovăielnici. Avea și în priviri o expresie de nedumerire și spaimă rătăcită, dar liniștită și parcă resemnată la adăpostul neputinței de a înțelege. Nedumerirea cobora și în mișcări : „Știu și eu ce să mai fac, încotro să mai merg ? !“ parcă spunea. La colțul din față al casei se opri cîteva clipe, apoi urcă prispa și se apropie de geamul deschis. Se uită înlăuntru. Pe pat dormea o femeie. Avea părul desfăcut și brațele și picioarele în dezordine. O expresie de buimăceală parcă definitivă se așternuse și pe chipul ei ca și cînd apăsarea vieții înteroare care o stăpînea în aceste clipe de odihnă adîncă n-avea s-o mai părăsească niciodată. Femeia de lingă geam apucă cu mîinile de cercevele și șopti cu un glas înghesuit de o detașată, intensă și impersonală nelinește :

— Joițo !

Nici-un răspuns. După cîteva clipe de tăcere femeia repetă chemarea. Brusc cea care dormea se trezi, se ridică în capul oaselor și cu gesturi reflexe își acoperi picioarele și își drese părul. Ea primi aproape nealterată liniștea cu care cealaltă o trezise din somn și răspuse :

— Ce este, Dido ?

— Joițo, ia vin' încoace !

Femeia se dădu jos din pat, ieși din odaie, apăru pe prispă, se apropie și repetă în șoptă :

— Ce e, Dido ?

— Vin' încoace.

Se dădură jos de pe prispă și o luară amîndouă pe după colțul casei. Mergeau puțin aplecate, desculțe, cu fustele mari, înfoiate, două rotunzimi parcă ireale, cu mersul lor lipsit de grabă, indecis, parcă comandat. Se opriră în spatele casei. Vizitatoarea arătă cu jumătate de gest curtea vecină care zăcea la fel de tăcută în lumina grea a zilei, cu aceleași geamuri ale odăii deschise spre prispă și șopti :

— Joițo, nu e nimeni la mine acasă.

— Ei, murmură cealaltă.

— Tudor e plecat cu băiatu-ăla...

— Ei !

— Nu auzi ?

— Ce ?

— Mașina mea coase singură. O auzi ?

Femeia își ascuți urechea și ascultînd, expresia chipului ei se schimbă treptat și, pe măsură ce clipele treceau, această expresie semăna tot mai mult cu aceea pe care femeia o avusese mai înainte în timp ce dormea și care, trezindu-se, dispăruse.

— Aud, șopti ea după cîțva timp. Dido, o fi cineva înăuntru !

— Nu e nimeni, e odaia goală.

Rămaseră amîndouă tăcute, absorbite, ascultînd. Din salcîmul de alături zbură o vrabie și în urma ei, legănîndu-se, o frunză pluti lent spre pămînt. Printre scaietii care umpleau locul din spatele casei apăru o cloșcă cu puii împrăștiați și rătăciți, cîrînd nervoasă, singuratică și nemulțumită. Văzînd cele două femei se opri o clipă cu un picior în aer, cîrîi neliniștită de tăcerea și nemișcarea lor, apoi puse piciorul jos și trecu mai departe. Deodată, din depărtare, parcă din cer, răcni o voce cumplită aruncînd torente de înjurături, imprecății și amenințări :

— ...Unde paștele mă-ti ești, fă ? Vino încoace și urcă-te în căruță să mergem la arie, că toată lumea fuge cu griul... Fă, surdo, tu n-auzi să ieși încoace și să mă ajuți să dau sacii ăștia jos și să te urci și tu ? Să fie ea a dracului de muiere, dacă dă căldura peste ea de nu se culcă și doar me pînă se scufundă cinci stînjeni în pămînt, cu pat cu tot. Ho ! firaiți și voi ai dracului, ho, că nu e timp acum de deshămat...

În primele clipe cele două femei ascultară aproape liniștite această voce, apoi pe chipul celei dintîi apăru o nouă expresie de spaimă :

— Gheorghe al tău ! șopti ea. Apoi legătura se făcu în mintea ei ca la lumina unui fulger : aoleo, și izbi în amîndouă palmele : o fi luat foc aria ! Ce-o fi făcînd Tudor al meu pe-acolo !

Omul porni însă cu măsură din curte, doar atît că nu se mai întoarse să se uite dacă muierea se urcase sau nu în căruță (se urcase) și lăsă și poarta închisă, încolo ținea caii la un trap obișnuit. Numai cînd ajunse în matca satului și văzu pe alții coborînd după ce schimbă cu ei cîteva cuvinte biciui năpraznic spinările înădușite ale cailor și o luă la goană. Era înalt ca un pom și sta nemișcat și amenințător în picioare și astfel năvăli pe arie și trase lingă o grămadă mare de griu care lucea ca mierea în bătaia soarelui :

— Isosică și Plotoagă sînt la sfat, au dat telefon la raion să le vie milițieni, strigă el sărînd jos.

Nu se putea ști întrucît vestea aceasta avea în ea ceva neașteptat, dar felul cum omul o rosti și mai ales felul cum din goana căruții răsucise caii împrejurul grămezii cu grîu cu o mîină de fier, făcînd animalele să frîneze din cele patru picioare gata să se prăbușească mai degrabă unul peste altul decît să mai înainteze un singur pas, arăta că asta era clipa hotărîtoare și că alții acționau ca s-o cîștige, Isosică și Plotoagă, în timp ce ei, cei de-aci, nu se mișcau, și aveau să-și merite pe deplin soarta care li se pregătea.

— Nu v-am spus eu, răcni atunci și Nae Cismaru. Nu v-am spus eu, vouă, bă! repetă el și abia acum se petrecu cu el o schimbare: nu mai era întăritat, ca și cînd lumea pe care el o văzuse pînă atunci cu ochii tuturor se răsturnase brusc înainte ca ea să se răstoarne și în realitate și el începea acum să se poarte liniștit în ea cum se purtase liniștit și în cealaltă: Hai peste ei, zise el, să-i dăm jos, să nu mai găsească pe nimeni cînd or veni. Să ne găsească pe noi. Hai Ilie, ce mai stai? Hai Cîrstache!

Și își drese pălăria pe cap, își trase cămașa pe sub briul roșu încins cu o curea neagră, puse mîna pe-o furcă și cu ea pe umeri o luă la goană spre sat alergînd ca un om tînăr chemat undeva de o mare primejdie, moartea tatălui, a copilului, sau focul care i-ar fi aprins casa; i se vedea fundul zbătîndu-i cămașa la spate și călcîile ridicate în aer, și nici urmă de șovăială care să fi înmuiat acest trup copt; se putea presupune că e condus de o minte la fel de coaptă și putuse să aibă timp, după prima sută de pași, să-i șoptească să-și încetinească goana. Dar în ciuda distanței care de la sine dă celui din urmă iluzia că un om fuge din ce în ce mai încet, Nae Cismaru se vedea, dimpotrivă, fugind din ce în ce mai tare și atunci, numaidecît se luară după el și alții, țîșnind fie cu furcile, ca și el, fie cu mîinile goale. Tot atunci dădură peste paznicii noi căruțe încărcate cu grîu, o luară însă peste cîmp. Se duceau în sat, dar pe drumuri ocolite, altele decît cele care se vedeau cu ochii pornind de pe arii. Cu privirea iscoditoare un funcționar raional, cu tabelul în mîină, se consulta cu Dănălache și Geacă întrebîndu-i în șoaptă cine sînt cei care fugeau cu căruțele și cine era cel care o luase la goană spre sat. Dănălache le spunea numele și funcționarul făcea un semn în dreptul lor, un unghi ascuțit cu vîrf în jos. În dreptul lui Nae Cismaru făcu o cruce.

— Ce-i facem? întrebă unul din activiști. Să oprim treieratul?

— De ce, se miră funcționarul raional, grîul trebuie treierat, vedem noi cum decurge cu cei care au încălcat dispozițiile.

Vorbise ca și cînd numărul celor care le încălcase era neînsemnat, în timp ce grosul celorlalți stăteau cumînți pe arie și le respectau. Geacă și Dănălache însă se uitau tot mai des spre marginea satului urmărindu-i cu ochi neliniștiți pe cei care se luaseră după Nae Cismaru și fugeau spre sfat. Isosică și Plotoagă erau acolo, dar unde pierise Niculae al lui Moromete? Sau era și el cu ei? Și aici de ce nu venea nimeni, îi lăsaseră pe ei, pe paznici, pe Geacă și Dănălache cu aștia de la raion, care nu știau nici ei ce să facă! ?...

Tocmai cînd grupul celor care se topeau în zare spre sat era gata să coboare și să nu se mai vadă, se auziră dinspre partea aceea împușcături și toți cei care plecaseră să-i dea jos pe Isosică și Plotoagă,

în frunte cu Nae Cismaru, fură văzuți gonind ca niște nebuni înapoi, scoțind strigăte răgușite de spaimă și căzind pe izlaz ca și când i-ar fi nimerit gloanțele și i-ar fi omorît. Dar se sculau repede de pe unde cădeau și își continuau goana. În urma lor se zări curînd pe fondul negru al salcîmilor de pe coama dealului siluetele a patru, cinci sau șase milițieni cu puștile în mînă urcînd potecile și trăgînd salve. Îi urmăreau foarte energic și se apropiau de arie în formație de luptă, răsfireți și împușcînd la comandă. Cîteva gloanțe piuiră și sfîrșiră prin aer pînă aproape de batoza unde se aflau Geacă și Dănălache care se speriară așa de tare că se dădură repede pe după puținile cu apă. Nu mai era nici o îndoială, se trăgea fără șovăire și o nouă salvă făcu să piue din nou gloanțele la mare înălțime pe deasupra ariei. Geacă începu să se bilbiie adresîndu-se lui Dănălache :

— Ce-ar fi să ne băgăm în putini ? Glonțul se stinge dacă dă de apă.

— Ai dreptate, zise Geacă, murim și înecați și împușcați.

Și se uită pe după puțină. Milițienii se opriseră, lăsaseră puștile în jos și se întorceau acum îndărăt, mergînd agale. Se duceau la umbră, sub salcîmi... Nu omoriseră pe nimeni, dar nu părea să le ardă de glumă. Nae Cismaru și toți care năvăliseră îndărăt pieriră repede printre șiri și instigatorului i se auzi glasul înspăimîntat :

— Bă, Moromete, unde ești, mă ? Ai văzut, mă ! Ne împușcă, mă ! Ne împușcă cu pușca, mă, ce-i mai facem noi acuma ? !

— Ce-o să pățești tu acuma, măi Nae, se auzi atunci glasul liniștit al lui Moromete, o să fie vai de curul tău !

— Al meu, mă ! ? De ce ? Da' ce-am făcut ? ! se auzi vocea din ce în ce mai neliniștită a celuiilalt. Și continuă : m-am dus și eu acolo să văd ce e ! Ce, n-am voie să mă duc ? Nici n-am ajuns, m-am dus pînă colea și am dat de ei, stăteau culcați pe burtă la umbră cu puștile în mînă. Nu le-am făcut nimic, ce, de ce zici tu că...

Dar nu mai primi nici un răspuns din partea prietenului său, sau dacă îl primi nu-l mai auzi nimeni... Cîțiva mai reușiră s-o ia anapoda peste cîmp cu căruțile pline, dar cei care mai încercară după aceștia fură opriți hotărît de vocea îndepărtată a unuia din milițieni, care tăindu-le drumul din timp, le strigă foarte prietenos, dar cu pușca în mînă, să se întoarcă înapoi. Doar atît : înapoi pe arie.

XXI

Niculae era în acest timp la sfat cu Isosică și Plo-toagă. Dar înainte de a se fi întîlnit cu aceștia în biroul lui Zdroncan, după convorbirea lui cu acel State și după a doua convorbire cu primul secretar

al comitetului de partid raional părăsise clădirea și o luase grăbit spre moară.

— Mă duc să vorbesc cu Fintînă și să mobilizăm toate forțele organizației, îi spusese el lui Zdroncan înainte de a ieși. De ce stă el de-o parte și nu ne ajută ? Așa că dacă mă caută cineva, sau e nevoie de ceva, sint acolo, să trimiți repede un om să mă cheme.

Fintînă era la postul lui, stătea afară printre oameni și căruțe, i se vedeau de departe părul și barba albite de pospai, ai fi zis că era preotul satului care venise și el să macine un sac ca orice om. Prin ușa deschisă a morii se zăreau cei care erau la rînd și printre ei un tînerel blond, nepotul după nevastă al lipoveanului, ajutorul de can-

taragiu al lui Mantaroșie, post solicitat de Plotoagă pentru frati-său, deși acest post nici nu exista în realitate, nu era adică plătit de către direcția raională a morăritului și fusese de fapt născocit de Fintină, să-l poată supraveghea îndeaproape pe Mantaroșie. Asta pe de o parte. Pe de altă parte însă era adevărat că înainte, la primărie, funcția de secretar, de pildă, putea fi ocupată și în urma unei ucenicii îndelungi, neplătite, care putea să dureze și douăzeci de ani și se spunea că Fintină se gîndise deci la două lucruri deodată ținîndu-l pe-acolo pe lingă el pe nepotul său : întii să-l aibă sub ochi pe Mantaroșie și al doilea, poate că întîmplîndu-i-se, să zicem, ceva moldoveanului(multe i se întîmplă omului !) de ce să nu fie acolo gata cineva care să-i ia locul pe funcția de cantaragiu ?

De cînd începuse treierîșul începuse nu mult după aceea și moara să funcționeze, ceea ce însemna că toți aceștia de-aci își predaseră cotele și că prezentaseră responsabilului chitanța emisă de baza de recepție. Căruțele umpleau curtea largă a morii și erau ele înșile pline cu saci. Cai grași, bine îngrijiiți, cu pielea strălucind și cu picioarele înalte ca niște copaci tineri plini de sevă stăteau deshămați în spatele căruțelor mîncînd din șușleț iarbă verde, sau trifoiște cosită. Oamenii însă nu arătau la fel cu vitele, erau desculți, în cămăși adesea rupte, nerași, cu pălării scofilcite pe cap, tăcuți și înnegriți parcă nu numai de soare. Niculae trecu printre ei salutînd o singură dată toată curtea și responsabilul, vîzîndu-l, se desrezemă de lingă o căruță unde stătea de vorbă cu cineva și îl așteptă cu barba în aer.

— Aștia și-au predat toți cotele care macină aici ? îl întrebă Niculae după ce dădu bună ziua.

— Absolut toți, răspunse Fintină, îi trec în registru pe fiecare cu numărul chitanței respective și îi dau chitanța înapoi să mi-o prezinte data viitoare cînd o mai veni să macine.

— Și de unde știi dacă nu vine cu grîu de la altcineva ?

— Asta nu știu, pe mine nu mă interesează decît chitanța, nu pot să fac anchetă de unde aduce grîul. Asta e treaba altor organe.

— Ia vino puțin să discutăm aspectele-astea, zise Niculae uitîndu-se în jur și căutînd vizibil un loc unde s-ar fi putut duce și să nu fie auziți de nimeni.

— Mergem în birou, zise Fintină și o luară într-acolo și apoi după cîtva timp intrară în așa-zisul birou.

— Aștia sînt majoritatea chiaburi care macină, explică Fintină luînd în brațe banca din spatele mesei și punînd-o de-a curmezișul mizei încăperi de lemn să stea amîndoi pe ea. Toți au chitanțe de cotele predate, cu aștia nu merge discuție...

— Tovarășe Fintină, zise tînărul cu acea intonație și concentrare a vocii care arătau o concentrare și a gîndirii ajunsă obișnuită la cei care aveau, ca și el, de-a face cu zeci de oameni diferiți într-o singură zi și cu care nu se putea vorbi chiar cu fiecare altfel, de ce nu ajuți dumneata organizația acum pe timpul campaniei cînd e un moment greu și te mulțumești să stai aici în loc să vii cu noi pe unde e nevoie ?

Fintină își pironi privirea lui albastră în cea a tînărului și o secundă se uitară astfel unul la altul, lipoveanul cu o strălucire cam nesigură dar intensă în ochi, activistul cu răceală și duritate. Se vedea că spre deosebire de el, care spusese direct tot ceea ce avea de spus, Fintină care avea prea multe, nu putea să facă același lucru deși dorea

din toate puterile. În cele din urmă, înghițind de câteva ori, reuși să-și aducă aproape răspunsul, de prin depărtările de unde rățăcea oprit de atâtea obstacole și zise :

— Tovarășe Niculae, Mantaroșie, care e în biroul organizației, e cantaragiu aci la moară, și nu i-am dat eu voie să fac eu în locul lui pe cantaragiul și el să ajute organizația cum o să-l îndrumați dumneavoastră?! Nu pot să închid moara și să viu eu să activez în locul lui Isosică, dacă nu știe să se descurce! Altceva cum știe? Când e vorba să se ducă la raion cum știe? Și să se ducă la direcția morăritului cum știe? Astea de ce știe să le facă? Știe să nu se bage unde nu vrea. Eu nu pot! Eu am ordin să macin, să predau statului uium, am un plan de îndeplinit, nici nopțile nu mă duc acasă să dorm, stau și macin permanent...

Ar fi fost mai bine dacă s-ar fi oprit la ceea ce spusese despre Mantaroșie, doar prima frază, și să-i fi dat celuilalt timp să deducă singur restul; astfel observăm cum la unii cu cât vorbesc mai mult și au mai multă dreptate, cu atât îi crezi mai puțin și din pricina asta fapte și întâmplări flagrante întîrzie să capteze conștiințele sau se îndreaptă pe un drum cu totul pieziș decît cel normal.

— Ni-ți cere nimeni să nu îndeplinești planul, răspunse Niculae reținînd doar această parte a răspunsului celuilalt, dar înainte să fi început treieratul toate aspectele astea negative din comună puteai să contribui și dumneata, ca membru de partid, să le înlăturați. Atunci nu mergea moara, cît a durat secerișul n-a măcinat nimeni.

Părea evident adevărat. Părea însă, fiindcă aspectele negative la care se referea tînărul n-ar fi putut fi depistate de un responsabil oarecare de moară dintr-o comună, cînd ele nu fuseseră depistate nici de raion nici de regională. Să pui cuiva în sarcină nedepistarea unor astfel de aspecte după ce ele s-au manifestat cu o extremă gravitate și după ce s-a dovedit că alții mai direct responsabili de ele decît un responsabil de moară nu le prevăzuseră și nu luaseră nici o măsură să le preîntîmpine, însemna să faci celui cuiva o nedreptate cu atât mai violentă cu cît pe moment cel nedreptățit nici nu-și dădea seama de ce i se imputa. Așa arăta în clipa aceea Fîntîna :

— Aveți dreptate, zise el bilbiindu-se, aspectul-ăsta cu neghina... de-astă toamnă nu trebuia semănat, dar mi-aduc aminte că n-a vrut nimeni să-l dea la trior, cu toate că nici nu prea mai era timp... Eu eram secretarul organizației și rămăseserăm în urmă cu... Nu e nimic, ziceau toți, adică oamenii din sat, se corectă el, e bună și neghina pentru păsări, decît să-l dăm la trior și să însămințăm rar, mai bine scoatem și neghină și... Uite că au scos pe dracu, încheie pe neașteptate și se închise la față și deodată își feri privirea de a tînărului.

Își dăduse oare seama în timp ce vorbea că fusese învinuit pe nedrept? În orice caz nu-i era lui capul la aceste istorii de anul trecut, iar în ce privește aspectele din anul ăsta, ce mai încoace și încolo, n-avea ce să mai facă, nu putea să închidă moara și să...

— Cetățeanul din sat, reluă el apoi la fel de fără veste cum se oprise, crede că cine știe ce fac eu aicea cu uiumul și cu cerealele și se uită urît la mine ca și cînd ar fi averea mea și nu i-ași da și lui. Dar o să plec dracului într-o zi și o să-mi văd de treabă, îmi văd de agricultură, nu-mi trebuie mie să mă înjure toată lumea și pînă la

urmă tot să mă scoată, dar nu ca om cinstit, ci ca hoț! Ce-mi trebuie mie asta când eu am pământul meu — am trei pogoane de pământ ale muierei — îmi iau caii de căpăstru și îmi ar frumos pământul meu?! Auzi din ce pricină să ajung eu să nu mai dorm, că vine cineva într-o zi și fără să am absolut nici o vină îmi încheie proces... Mai bine plec singur și-o las dracului de moară să tragă de ea cine-o vrea. Fiindcă cetățeanului să nu credeți că îi pasă unde ajunge uiumul pe care îl dă el! Statului, dracului, din moment ce i-ai măcinat și poate să se ducă cu făina acasă, puțin îi mai pasă! De ce i-ar mai păsa? Și dacă i-ar păsa ce-ar putea să facă el? Poate el să vină aici peste mine și să mă controleze? Păi îi dau cu chitanțele și cu registrul în cap, nimic n-o să găsească!

Și zicând acestea responsabilul morii trase iute sertarul, scoase un registru gros și soios și o varză nemaipomenită de alte hîrtii, le răsfoi ca să fie și mai răsfoite decît erau, nemaîînțelegîndu-se ce vroia el să demonstreze prin asta și continuă :

— Nu mă bazez eu pe ce zice cetățeanul din sat, că el tot nu mă crede, orice i-aș spune, mă duc eu la raion, la sfatul popular, la direcția morăritului și îl caut pe tovarășul director... E tot de prin satele-astea ieșit, dar mai deștept, om cu ceva carte, nu mă compar eu cu el. Și stau și vorbesc cu tovarășul director azi, și îmi spune să vin să vorbesc cu el mîine, și mîine îmi spune să vin să vorbesc poimîine, și mă duc și poimîine să vorbesc cu el, ce să mai vorbesc, că ce-avusesem de vorbit vorbisem din prima zi, adică eu vorbisem, că el mai mult așa, își arătase dinții dintr-o parte. Eu îi spun, tovarășe director, uite așa și așa, vă aduc asta și aia la cunoștință, că dumneavoastră m-ați numit. Și se uită la mine : hî, da, te-am numit! Tovarășe director, zic, și îi spun iar, așa mai pe larg, amăruntit cum devine cu activitatea morii din comuna Siliștea și ce probleme sînt în *perspectivă*... Da, da, zice, hî, am înțeles! A trecut și Isosică pe-aici! Când am auzit așa am ieșit în stradă și m-am șters pe ochi cu foaia cămășii de la spate, uite așa curgea sudoarea pe mine. Ce căutase Isosică la direcția morăritului? A doua zi când m-am dus iar, tovarășul director tot nu mi-a spus nimic, da, zice, eu te-am numit! Și n-am înțeles, sînt și eu un om în etate, trecut de patruzeci de ani și am cunoscut niște oameni la viața mea! Când eram flăcău înțelegeam că ăla vrea de la mine să nu mai vorbesc cu fata aia, du-te dracului, găsesc eu alta, dacă tu o vrei pe-asta și dacă și ea vrea... Când m-am însurat am înțeles că muierea are ambiția să-i muncesc pământul și să am grijă de copii! Și așa am făcut!... Și cînd veni în 1946 partidul și spuse că trebuie să ne facem altă viață, mai frumoasă, eu am înțeles că are nevoie de mine să-i dăm jos de-aci din sat pe-alde Rădulescu și mi-am zis așa : domnul Năstase și Aristide cu toți ai lor au condus satu-ăsta de douăzeci de ani, puneau pe alții primari și ei stăteau la umbră, primarul și notarul și învățătorii și toată lumea, nimeni să nu se atingă de ei... Și acum vine și mă schimbă partidul și îl pune pe Isosică secretar de organizație și pe mine la moara lui domnul Aristide. Foarte bine! Dar trimet eu la raion o scrisoare, în care arătam amăruntit unele probleme și nu primesc nici un răspuns și mă duc acolo și tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu mă trimite la direcția raională a morăritului. Pot eu să mă întorc la tovarășul prim-secretar și să-i spun : tovarășe prim-secretar, am fost la tovarășul director la direcția morăritului și nu mi-a spus nimic! Ce poate să-mi mai facă și tovarășul prim-secretar, n-o să se ocupe el și de mori!...

Și pe urmă mă întorc frumos în sat, verific motorul, îl curăț, îl ung, îi dau drumul lui Mantaroșie să organizeze munca în cadrul ariilor și eu mă pun pe măcinat, că de-aia sînt aici la moară, nu pot să plec nici să mînc, nici noaptea nu plec, că stau căruțele grămadă... Și vii dumneata că de ce nu ajut organizația...

Niculae care îl sfredelea demult cu privirea, avu o clipă surîsul celui care a descifrat demult enigma care îl chinuia pe Fîntînă și care se îndoaia în același timp de sinceritatea lui, dată fiind simplitatea acelei așa-zise enigme... Cine știe dacă nu cumva ea se și rezolvase în acele trei zile între acest responsabil de moară sătesc și directorul său raional și că ceea ce auzise Niculae acum nu mai erau decît ultimele zvîrcoliri ale unei conștiințe care între timp de fapt se și liniștise?

— Cine a fost înainte director la morărit? zise Niculae.

— Ți-i spun pe toți, în 48 a stat trei luni...

— Nu, îl întrerupse Niculae, cine era înaintea ăstuia de-acuma?

— Oauăbei, răspunse Fîntînă.

— Și acum unde e Oauăbei?

— E la *Ucecop*, la Turnu, nu-l știți?

— Nu. Ce face acolo?

— E șef!

— Oauăbei te-a recomandat?

— Da.

— Uite, tovarășe Fîntînă, acum n-avem timp de aspectele astea ale activității morăritului, zise Niculae, sîntem în campanie, înțelegi ce vreau să spun?

— Înțeleg, răspunse Fîntînă docil, trasați-mi sarcina respectivă și eu o execut.

XXII

Deodată însă sări de la locul său și dădu buzna afară. Lîngă birou, în spate, un om se îndepărtă repede, fără să se uite înapoi, cu aerul că n-avea nici în clin nici în mîneacă cu biroul de lîngă care de fapt se smulsese văzîndu-l pe lipovean. Nu se putea ști decînd stătea el acolo și asculta. Fîntînă îl înjură cu glas tare direct și de mamă, fără nici-o posibilitate de interpretare că nu l-ar înjura pe el, ci cumva pe un altul și se întoarse furios înapoi, lăsînd ușa deschisă. O femeie tocmai trecea pe-acolo și mersul ei încet părea mersul obișnuit al unei femei din sat, deși un ochi atent s-ar fi putut îndoi că era un mers neatent la ceea ce se petrecea în jur. Niculae se ridică în picioare grăbit.

— Oprește măcinatul, zise el scurt, asta e sarcina ce ți-o trasez. Macină-l pe-ăla care e acuma în coș și pe urmă spune că s-a stricat ceva la motor și că trebuie să te duci la raion să faci rost de-o piesă. Vino la sfat și dacă nu sînt acolo o să-ți spună Zdroncan la ce arie mă găsești.

Și ieși afară și o luă repede înapoi spre centrul satului. Pe drum auzi împușcături dinspre pădure și se opri o clipă trăgînd cu urechea neîncrezător. Nu cumva era vreo joacă de copii, vreo pocnitoare? Împușcăturile se repetară. De la moară pînă la sfat era departe, Niculae înteeți pașii și cînd intră înăuntru și îi văzu pe toți adunați acolo în biroul lui Zdroncan, în afară de Isosică și Plotoagă, pe Bilă, pe Mantaroșie, pe plutonierul Moise și încă vreo patru pe care nu-i cunoștea, înțelese că s-a întimplat ceva și o cută crîncenă îi apăru între ochi.

— Ce e asta, zise el, cine a tras cu arma? Ce este aici?

— Tovarășul Niculae, zise Isosică, veniți puțin pînă încoace.

Ieșiră pe coridor și intrară în biroul sediului organizației și acolo secretarul îl puse pe activist la curent cu incidentul de la Cotigeanoaia. Îi spuse apoi că îl trimiseseră pe plutonierul Moise să-l apere pe Bilă și să-l aducă aici și pe alde Nae Marinescu, să potolească lucrurile. Dar ieșise mai rău, săriseră muierile și plutonierul fusese silit să tragă în aer să scape de ele. Ei, și acum nu mai știau din ce parte s-o mai ia ca să dreagă ce făcuse Bilă.

— Adică ! rosti Niculae tăios.

— Păi să vedeți, fug oamenii din toate părțile cu grîul acasă și nu mai știm ce să mai facem, paznicii nu mai au nici o putere. Am impresia că Bilă anume a făcut așa, fiindcă nici nu trebuia ceva mai rău decît cum a procedat el, ca să ne pomenim în situația asta.

Niculae îi întoarse spatele și reintră în biroul lui Zdroncan.

— Dă-mi mie raionul de partid, fi porunci el lui Zdroncan, cere-l urgent pe tovarășul prim. Iar dumneata, tovarășe plutonier, trimite imediat milițienii pe care îi ai pe aria principală la marginea satului cu ordin să nu permită nimănui să intre în sat cu grîul și du-te și dumneata la fața locului.

Plutonierul însă nu se mișca.

— Ce e de discutat aici tovarășe plutonier, ce mai aștepți ?

— Tovarășe Niculae, nu am milițieni, zise plutonierul.

— Dar unde-ți sînt milițienii ?

— Am primit ordin să-i trimit la Balaci.

— Bine, așteaptă, zise atunci Niculae.

Tocmai se obținuse legătura cu raionul de partid și Niculae trecu ca peste un cal peste masa lui Zdroncan și duse receptorul la ureche.

— Tovarășe prim-secretar, tot eu sînt, din Siliștea, Moromete.

— Ei, ce mai e tovarășe Niculae, cum merge, ia raportează.

— Tovarășe prim, zise activistul cu sînge rece, (și nu făcu nici o pauză de gîndire ca să continue) aici anumite elemente instigate de chiaburi au sărit asupra paznicilor și au început să fugă cu grîul acasă fără să predea cotele. (Acum însă făcu pauza) E o situație grea, tovarășe prim-secretar, ce-i facem, îi lăsăm să ducă grîul acasă ? !

— În nici un caz, strigă de la celălalt capăt al firului primul secretar, el însă fără nici o pauză la auzul semnalării acestei situații grave. Și continuă : nu putem admite în nici un caz, tovarășe Niculae, ca aceste elemente să stîrnească dezordini în campania de stringere a recoltei. Mobilizați activul de bază al organizației, dați dispoziții în consecință șefului postului de miliție și așteptați ordine. Te chem eu îndată.

Și închise. Era la curent. Nu trecuseră nici zece minute și sună miliția raională. Plutonierul Moise ascultă fără să spună altceva decît „am înțeles“ și „să trăiți“ și apoi îi spuse lui Niculae că „deocamdată“, ordinele primite de el erau următoarele : să se mobilizeze urgent un număr de paznici (șefi de tarlale) cîți erau necesari pentru aria principală (patru sau cinci inși) care au făcut armata și știu să mînuiască în mod sigur arma, să nu tragă în cineva din greșeală, să-i îmbrace în uniformă de milițieni și să oprească în felul ăsta oamenii care fug cu grîul acasă. „Deocamdată“ repetă plutonierul. Sensul era că raionul avea să ia mai tîrziu măsurile pe care le va crede de cuviință și că ei aici să încerce să se descurce pînă atunci în felul acesta.

— Să încercăm ! exclamă el încrezător și sceptic în același timp, ca orice milițian care știe că utilizarea armei poate să dea și în același timp să nu dea rezultatele dorite, dar de încercat trebuia să încerce,

fiindcă altceva n-aveau ce să mai facă. Numai să nu-i... Hm! Asta ar fi vesel!

Avea haz Moise ăsta, clătina din cap tot gîndindu-se la ce ordin primise, se vedea că îl excita ideea să îmbrace patru țărani în uniformă și să le dea puști în mîină. Puști avea, soldați n-avea, dar oricum... Numai să nu-i recunoască țărani, că atunci s-ar face miliția de rîs...

Nu mai plecă însă după paznici pe la arii, plutonierul îi luă cu el chiar pe cei patru care erau acolo și se duse să-i îmbrace în uniforme, tot paznici erau și aceștia și șeful postului de miliție nu se mai uită la ei să vadă dacă aveau sau nu o înfățișare care să-i inspire o încredere deplină: orice om de la țară știa să țină o pușcă în mîină și în afară de asta avea să se ducă chiar el cu ei pe liziera satului și o să procedeze în așa fel încît să nu-i recunoască nimeni: avea să-i țină mai tot timpul cu burțile la pămînt și de ridicat să se ridice numai el... Ceea ce și făcu, exact la timp ca să-i întoarcă îndărăt nu numai pe Nae Cismaru și cei care se luaseră după el ci și pe cei care mai încercau să fugă peste cîmp cu căruțele pline cu grîu.

Nimeni nu mai știa însă ce se mai petrecea pe aria de la Coti-geoaia și cînd își aduseră aminte de ea năvăliră iar cîțiva paznici dintr-acolo și spuseră că ai lui Nae Marinescu cu neamurile lor au luat-o spre sat și că s-au dus spre casa lui Bilă și Plotoagă să le dea foc. Și că mai toată lumea fuge cu griul acasă fără să mai țină seama de nimeni. Casa lui Bilă era chiar în deal, în apropiere de clădirea sfatului și într-adevăr se auzeau dintr-acolo țipete de muieri și în curînd se văzu și o diră de fum înălțîndu-se spre cer. Ieșiseră toți afară și Niculae se uita într-acolo cu privirea sfredelitoare, în timp ce Bilă se făcuse ca un miel, dădea din cap cu reproș și spunea că asta nu e o faptă, el o să se judece cu domnul Nae Marinescu și teamă îi e că toți ăștia vor trebui să-i facă pe urmă o casă nouă...

— Mergem acolo, zise Niculae. Sau așteptați să vină domnul Nae Marinescu și la sfat să ne dea și nouă foc? Ce aștepți tovarășe președinte?

Porniră repede cîți erau, mai bine de zece inși și numai Zdrongan rămase lîngă telefon. Ai lui Nae Marinescu nu mai erau însă acolo, îi spărseseră lui Bilă geamurile și ușile și după ce îi dăduseră foc o luaseră la goană spre casa lui Plotoagă. Săriră toți și începură să stingă focul care era foarte leneș și se lăsa stins cu ușurință, nu adia de nicăieri vîntul. S-ar fi zis că ținea cu Bilă. Ieșea însă fum mult și lăsară totul pe seama vecinilor, o luară spre casa lui Plotoagă. O muiere le ieși înainte și le spuse că ai lui Nae Marinescu au fugit în pădure și au spus că la noapte, de, o să vadă el Plotoagă pe dracu.

— O să vadă ei pe dracu, pînă mîine dimineată, spuse Plotoagă îndîrjit. Dacă nu pun eu la noapte laba pe ei toți și-i belese, nu-i mai belește nimeni niciodată.

Se întoarseră apoi din nou la sfat și Zdrongan le dădu să citească o circulară urgentă, pe care tocmai o primise telefonic. Avea o înfățișare ironică, Zdrongan, scria mai departe în hîrțile lui și parcă le spunea că în timp ce ei se zbat și aleargă de colo pînă colo și nu fac nici o brînză, sau fac ca Bilă de ajuns în situația să se uite cum se dă foc satului, el Zdrongan, duce în spinare tot greul și rezolvă esențialul. Uite dovada: să citească ei circulara și să vadă ce scrie în ea și să se chiorască mai bine dacă n-or s-o înțeleagă de la prima lectură, că era scrisă citeț și nu puteau să dea vina pe scrisul lui... Ceea ce Plotoagă și făcu.

Se vedea că de furie nici nu mai vedea literele înaintea ochilor și atunci lui Isosică i se făcu parcă milă de el și începu să citească el ordinul circular, dar cu voce tare, ca să-l scutească pe președinte de trudă.

— E clar, spuse Niculae. Mergem pe arii.

Și o luară întâi spre cea principală. De departe se vedea cum toată lumea aștepta, nu se mai zărea nimeni întins pe jos sau fugind cu căruțele. Numai treieratul continua implacabil mai presus de aceste zvîrcoliri, cu oameni sus la coș străini parcă de cei de pe pământ, cu mișcărilor care se repetau și creșteau în dimensiuni pe bolta albastră, pătată de fum, a acestui sfîrșit de amiază : prinderea snopului pe aripa batozei și dezlegarea lui, răsfirarea în gura scînteietoare cu dinți metalici, care îl smulgea și îl mesteca într-o fracțiune de secundă, urmată de geamătul înecat de satisfacție al întregului corp al mașinii, aruncînd prin spatetele ei care de departe semăna cu un fund uriaș de albină, paie, pleavă și pulbere înecăcioasă. Plotoagă se urcă într-o căruță să-l vadă toată lumea și începu să strige. Problema s-a soluționat, urlă el triumfător. Tovarăși de răspundere au înțeles situația și au aprobat ca bazele de recepție să primească de la cei care au griu cu corpuri străine peste șapte la sută, toate cotele care le au ei de dat, S.M.T., împrumut, și așa mai departe. Nu mai există acum nici un motiv de instigație chiaburească și cu începere din clipa asta se pot forma convoaiele și pleca spre a fi predate, încheie el cu această frază și cu un astfel de glas încît cineva care n-ar fi știut despre ce e vorba, ar fi putut să creadă că pînă atunci toți oamenii de pe arie se tot îngrămădiseră s-o ia spre gară, dar că autoritățile îi împiedicaseră. Acum însă îi lăsau, puteau să înceapă și ei să-și pună liniștiți griul în căruțe și să se ducă cu el acolo unde totdeauna s-a dus ei de fapt cu recoltele lor, cu o plăcere deosebită și înainte de a da pe-acasă, la gară, la magazii. Și într-adevăr, începînd din ceasul acela se formară și porniră de pe arii primele coloane spre baza de recepție... Nae Cismaru însă dispăruse.

Partea a patra

I Încît după treierîș, cînd foștii liberali ai comunei se adunară iarăși în pridvorul casei lui Moromete, Matei Dimir se miră zgomotos :

— Ce e, mă, cu Nae ?

— Nae ?! exclamă Moromete surprins. Nae s-a dus și el să se plimbe pe la Pălămida, ce te miri așa ? Sau, după tine, n-are voie să se plimbe ? În regimul nostru democrat-popular și țăranul are acum dreptul să se plimbe. Mai ales că el a făcut și treabă, n-a stat ca mine sau ca tine să se uite !

— Ce vorbești tu, Ilie !

— Dar ce credeai tu ?

Era acolo în pridvor și Cîrstache, dar nu venit singur, cum se întîmplase atîția ani, ci pentru întîia oară Moromete nu-l mai așteptase să-l vadă apărînd la poartă cu pasul lui măsurat de respect și o trimisese pe Ilinca îndată ce se zărise pe drum Costache al Joachii, zicînd : „Uite-l pe Costache, acum a o să vie și Matei Dimir și Giugudel și bietul Cîrstache o să iasă și el și iar o să mă întrebe ce face cîinele-ăla al nos-

tru ; ia du-te tu mai bine și spune-i să vie pe la noi !“ De ce era *mai bine* să se ducă și să-l cheme, fata nu părea să fi înțeles, dar se duse și strigase de pe podișcă, tare de auzise toată lumea și Cirstache ieșise la poartă : „Te cheamă tata, nu știu ce vrea să-ți spună“, și Cirstache răspunsese cu o voce cu atît mai micșorată cu cît erau mai vădite pe chipul lui surpriza și bucuria care îl năpădiseră : „spune-i lui nea Ilie că îndată ce voi termina de învîrfuit niște paie, cu plăcere am să viu !“ Fata se strimbase cu o totală nepăsare repetînd acest răspuns tatălui și își văzuse de ale ei. Liberalii arătau acum liniștiți, chiar veseli, ca și cînd evenimentele care avuseseră loc de cînd nu se mai văzuseră întrecuseră așteptările lor, fără să se poată însă ghici în ce direcție. Costache al Joachii, cu durerea aceea a lui de oase părea să se simtă bine pe căldură și chiar s-ar fi zis că și auzul îi era mai bun, de mirosit singur mărturisind demult că nu mai avea nici o speranță, iar Matei Dimir cu felul lui răstit de a vorbi, vorbea și mai răstit, ceea ce la el în anumite împrejurări era semn de mulțumire, de triumf asupra celorlalți, care nu l-ar fi crezut sau i-ar fi contestat dreptul de a se fi pronunțat mai dinainte asupra a ceea ce urma să se întîmple.

— Moromete, mă, am auzit eu ceva, dar tu ereai acolo, ia spune mă cum a fost, zise Costache.

— Nici nu încapă discuție ! exclamă Moromete înlăturînd orice dubiu : a făcut treabă alde Nae, ascultați-mă aicea. N-a stat cu mîinile în sîn ca unul sau ca altul. „Arătați-i cu degetul, fraților, striga. Hai la sfat să ne găsească pe noi acolo !“

— Cine să găsească ? ! zise Costache.

Moromete îi arată celuiilalt palmele goale, sugerînd că așa cum nu înțelege Costache nimic, tot așa nu înțelege nici el ce era în mîntea lui alde Nae.

— Și pe cine zicea el să-i arătăm cu degetul ? zise și Matei.

Dar Moromete nu-i răspunse și continuă ca la început, imitînd glasul lui Nae :

— Hai, zise, la sfat și cînd or veni, să ne găsească pe noi nu pe ei. Și a luat-o la fugă spre sat. Crezi că nu s-au găsit, cît ai clipi din ochi, destui nebuni să se ia după el ?

— Și pe urmă ? zise Matei.

— Pe urmă, continuă Moromete și deodată începu să strige speariat, dar cu voce mică, mă Ilie, zice, ne împușcă, mă ! Ne împușcă cu pușca, mă ! Și cînd stai să te gîndești, adăugă Moromete, el nici nu treierase și nici n-avea cine știe ce de dat, că arase cu caii lui și nici sămînță împrumutată nu avusese. Îmi spusese mie mai înainte : împărții, zice, grîul cu alde cumnatu-meu Gheorghe, că el n-are decît de pe-un pogon și mă interesai cam ce cotă mi-ar ieși : doi saci de grîu. La cît, Nae ? zic. Păi să fie, zice, să-mi iasă vre-o două sute de duble. Cu alte cuvinte, una peste alta, cam zece la sută din recoltă.

— Și dacă nu-l împărțea cu alde cumnatu-său, cît trebuia să dea ? zise Costache al Joachii.

— Ceva mai mult, zise Moromete, aproape dublu, dacă nu chiar triplu.

— Dar tu ce întrebî Costache, parcă tu n-ai împărțit cu alde Gogoasă ? se răsti Matei furios.

— A ? făcu bătrînul.

— Tu n-ai împărțit cu alde Gogoasă, ce te faci că nu știi ?

— Păi fiindcă eu am dat mai puțin de doi saci, răspunse Costache.

— După cât ?

— Păi cam după două sute cincizeci de duble, răspunse Costache.

— Va să zică mai mult decât Nae Cismaru ! se răsti Matei.

— De ce mai mult ? Mai puțin ! se miră bătrînul.

— Cum mai puțin ? Mai mult ! se răsti Matei furios.

— De ce mai mult, se miră, de astă dată cu îndoială, bătrînul, am dat opt duble de grîu, un sac și trei duble, Nae zice Moromete că avea de dat doi saci.

— Da' n-ai făcut mai mult grîu decât el ?

— Ba am făcut !

— Atunci de ce zici că mai puțin ? se răsti de astă dată Matei furios de-a binelea, dar bătrînul nu se lăsă și o ținu pe-a lui, explicînd :

— Păi nu, că tu zici că am dat mai mult și eu tocmai asta ți-arătam, că nu știi să numeri, degeaba vii tu pe la ăsta !

Și îl arată cu capul pe Moromete, ca pe-un învățător. Lui Cîrstache îi sticleau ochii văzînd încilceala minții celor doi, dar nu se amestecă, ca și cînd n-ar fi avut încă acest drept, trăgea cu coada ochiului la vecinul său să vadă el ce-o să zică.

— Parcă tu, Matei, ai fi mai breaz decât alde Costache, zise Moromete, parcă tu nu i-ai fi dat soră-ti jumate din grîu !

— Așae, recunosc Matei, dar voi știți ce mi-a făcut pe urmă soră-mea Rada ?

— Ce ți-a făcut ? zise Costache.

— Nu vrea să-mi mai dea grîul îndărăt ! exclamă Matei nedumerit. Fă, zic, tu ești nebună ? Nu, zice, că dă-mi și mie un sac de grîu că n-am neam. Cum n-ai neam, n-ai făcut pe pogonul tău din Grama, și pe urmă n-o să faci porumb de pe alte două din Cotigoeaia ? Mă, zice, zgîrcit mai ești, fire-ai al răilor, nu-mi trebuie grîul tău, dar am vrut să te încerc... Auzi Ilie, sînt eu zgîrcit, mă ?

— Ești cam zgîrcit, zise Moromete, dar nu despre asta e vorba. Vorba e că așa stînd lucrurile, altceva îl ardea pe alde Nae să se ducă el la sfat... Nu cotele era problema ; cotele...

Și aici Moromete se strîmbă și în aceeași clipă fruntea îi alunecă încrîțîndu-i-se în două părți, jumătate în sus și jumătate în jos cu o sprinceană ridicată și una coborîtă și clătînd din cap în semn că problema asta cu cotele nici nu merită să mai vorbești despre ea. Se uită apoi la ei și expresia chipului i se refăcu și îi luă la rost pe toți răspicat și fără ocolisuri :

— Unde mergem noi, domnule ? Ce, ajungem noi în situația cînd ție nu-ți mai pasă de nimeni și faci ce vrei tu și rostul meu pe lumea asta nu e decât să zic ce zici tu ? Din ce punct de vedere ? Să mă bagi în colectiv și să-l pui pe Bilă să-mi dea cu goga în cap ? Ce i-a făcut alde Nae Marinescu ? Nu era normal să fie acum acolo unde e Nae Marinescu și Bilă cu el ? De ce l-au luat să-l judece numai pe Nae Marinescu ? Nu vorbesc de alde Nae ăsta al nostru, Cismaru, să-l lăsăm pe el la o parte. Uite, eu vă asigur că dacă Giugudel în loc să ne fi spus cît veni, că Bilă și toți ăștia i-a adunat de pe la raion și stă cu ei în ședință, că Nae Marinescu și Bilă i-a luat pe-amîndoi plutonierul Moise și i-a dus și i-a băgat la beci, ca unii care, și aici Moromete începu să bolborosească repede asemeni unui slujbaș de cancelarie care nu ținea cu nimeni, avînd în vedere că susnumiții au turburat bunul

mers al strîngerii recoltei ţăranilor muncitori de pe teritoriul comunei ce fac şi ei parte, cu onoare vi-i trimit din post în post spre a li se încheia proces, conform legii; ei, dacă așa s-ar fi întîmplat lucrurile, vă asigur că mi-ași fi scos pălăria și așa fi zis: domnule, este o lege! Dacă e bună, dacă e rea, nu discutăm acum! bună sau rea, e pentru toată lumea și dacă tu care ai făcut-o, o s-o simți și tu pe coaja ta că e rea, o să te grăbești cît mai repede s-o schimbi. Da, dar tu vii și nu respecti legea, îl iai tot pe-ăla lovit și-l judeci, iar pe-ăla care a lovit stai cu el în ședință.

— Da, zise Giugudel, sînt la școală toți adunați, și cîcă nu sînt numai de pe la raion, au venit unii mari de pe la București.

— De orideunde ar fi venit, tot cu Bilă stă ei la prezidiu, ce s-o mai încurcăm, zise Moromete. Că n-o să mă cheme ei pe mine, poftim tovarășe Moromete dumneata, ia te rog loc în prezidiu și să stăm să vedem cum s-au întîmplat lucrurile.

— Nea Ilie, zise Cîrstache cu privirea lui care nu înceta să sclipească, nu ești dumneata, dar e băiatu' dumitale, și eu cred că el n-o să se lase el și o să arate...

— Ce s-arate Cîrstache? zise Moromete binevoitor. O să spună toți că alde Nae Marinescu a avut o atitudine provocatoare și că asta e!

Rămaseră toți mirați de ultimele cuvinte ale lui Moromete (de unde știa el că așa o să se spună?!) și cîtva timp tăcură așteptînd ca el să le explice în vreun fel ce însemna mai ales cuvîntul provocatoare. Dar Moromete fie că nu voi, fie că nu știa nici el sau nu-și dădu seama că nu știau ceilalți, că nu le explică și firul discuției se rupse.

— Hai acasă, se răsti Matei ridicîndu-se și luîndu-și bățul gros și strîmb cu care umbla mereu, hai Giugudel. Hai că plouă!

Se dădu jos din pridvor și o luă grăbit spre poartă, fără să-l mai aștepte pe Giugudel. Mergînd își aruncă un ochi într-o parte, uitîndu-se cîtva timp în zare. Într-adevăr se vedea spre Cotigeoia o pată întunecată și o îngrămădire îndepărtată de nori. Nu mai plouase demult și putea să fie chiar ploaie, acum sau la noapte. Putea însă tot așa de bine să nu fie nimic, dar omul era dator să-și pună la adăpost vitele și uneltele și să facă încă o sumedenie de alte treburi pe care ploaia le-ar fi stricat. După Matei Dimir plecară și ceilalți și cercetară și ei o clipă cerul cu orizontul negru: da, avea să plouă, aici sau acolo. Aceia nu erau nori care să treacă degeaba pe deasupra pămîntului...

II

Se și puse de altfel pe ploaie, mai curînd ca norii să fi acoperit tot cerul și să poată ajunge acasă cei care se aflau pe drum sau pe cîmp. Era furtună, dar nu jos, ci undeva sus de tot, se vedea cum pe deasupra norilor mai coboriți și mai negri, urcau cu o viteză de parcă ar fi fost ființe vii, alți nori de un alb amenințător, precedați de brațe uriașe de fum care încercuiau repede spațiile albastre. De plouat însă nu ploua din ei, ci foarte pașnic din cei de jos, încetșoșînd văzduhul și micșorînd lumina ca într-o înserare.

Moromete intră în casă și din prag lăsă ușa larg deschisă, păs-trînd însă un pumn încleștat pe clanță și celălalt pe lemnul de deasupra broaștei, într-una din pozițiile lui de crucificat, cînd ridică și fruntea și se făcea parcă și mai înalt:

— Ei, zise el, v-ați socotit? Tu, asta, acuma că ai aflat, cu toate că am spus expre să nu sufie nimeni o vorbă, ce mai cauți aici? Două

pogoane pe care vrei tu să i le dai fetei ăsteia ca să mă lase pe mine singur, ei, i-am dat eu trei și i-am trecut și loc de casă să se mărite cu băiatul ăla al ei și să stea aci. Nu mai zici că sint gata să te arunc pe drumuri? Acuma să te înțelegi cu fi-ta, fiindcă credeai că numai tu ai pământ și o să se ia fata asta după o smintită ca tine! Du-te la asta în vale, de ce te-ai întors?

Catrina tăcea potolită, dar neîmpăcată. Lumini ascuțite îi sticleau în ochii ei verzi. Nu se știe de la cine aflate totul și venise s-o amenințe pe Ilinca, și Moromete le lăsase pe amândouă în odaie și el ieșise în pridvor să-i primească pe-alde Giugudel și ceilalți.

— O brazdă de pământ n-o să-ți dau, zise Catrina nu cu alt glas decît dacă ar fi vorbit unei străine. Asta te-a înșelat cum ne-a înșelat pe toți toată viața și miine cînd o veni Achim ai să vezi că o să se ducă să-ți ia îndărăt ce ți-a dat. Numai în judecări o să vă țineți.

Dar Ilinca nu se sperie.

— El măcar, de bine de rău, mi-a dat și nu mi-e frică mie de Achim, dar tu nu mi-ai dat nimic și dacă nu era tata cine știe ce mai ieșea, că nici acuma nu mă măritam. Să te duci și să mă lași în pace. Dacă o să vrei să-mi dai ceva peste o lună, cînd m-oi mărita, o să zic și eu că am o mamă, dacă nu, n-ai decît să-i dai Alboaicii, dar atunci să nu te mai prind p-aici!

— Așa vorbești tu cu mine că te-am crescut și am pățimit? zise mama.

— Asta a fost odată, făcu Ilinca și mîna ei voinică flutură prin aer în semn că e așa de mult de-atunci că chiar să vrei și n-ai mai putea să stai acuma și să-ți aduci aminte...

Între timp, atrase de ceea ce se putea întîmpla acasă la părinți prin întoarcerea aceasta neașteptată a mamei, (nu se știa încă de ce se hotărîse ea brusc la pasul de împăcare) veniseră și Tita și Alboaica și fără să întrebe nimic aflușeră numaidecît din gura mamei ce se întîmplase. Alboaica își plimbă liniștită capul de la un umăr la altul și surise. Deși era adevărat că nu i-ar fi stricat un pogon de la maică-sa dacă rămînea la ea, totuși nu l-ar fi vrut cu prețul unei rupturi atît de adînci în familie, cu toate că unii erau în stare pentru mult mai puțin să se înstrăineze de ai lor pînă la mormînt și să trăiască învrăjbiți și singuri ca niște lupi. Tita însă cînd auzi se făcu albă la față. Trei pogoane de la tata Ilinchii și ei nimic, plus jumătate din locul de casă.

— Tată, strigă ea ridicîndu-se de pe pat și apropiindu-se de geam, ia vin încoace! Lasă-i nițel pe nea Costache și pe nea Matei!

Moromete se supuse cu o grabă obișnuită, tocmai ca să nu înțeleagă prietenii lui că la el în casă se întîmpla iar ceva neobișnuit și intră înăuntru. Închise cu grijă ușa și întrebă ce era?

— Păi eu credeam, făcu el apoi — și auzindu-l ai fi zis că e așa de încolțit că nu mai știe pe unde să scoată cămașa — totdeauna am zis că dacă e pămîntul meu, fac ce vreau cu el!

— Cum faci ce vrei, zise Tita, fără să mai ia în seamă aceste întorsături de gîndire tocmai în astfel de clipe, te repeziși să-i dai ei trei pogoane și acuma o să-i dea și mama și ce socoteală e asta care-o faceți voi în cap? Aveți niște copii sau niște țigani prinși de mici, de care vă bateți joc! unuia cinci pogoane și altuia două?

Moromete însă nu se turbură:

— Spune și tu, de, tu dacă ai fi în locul meu ai face ce ți-ar zice unul și altul sau te-ai lua după mintea ta, dat fiind că ești liber

să procedezi cum crezi tu de cuviință? Tu ai luat de la mă-ta două pogoane, dar Ilinca vrea și ea să se mărite și mă-ta o amenință că nu-i dă. E aci de față, socotiți-vă cu ea, nu cu mine, că n-o să mă scoateți acuma vinovat că vă dau pământ! Asta ar fi culmea, mai zise Moromete, și situația i se păru așa de enormă că n-o admise și le întoarse spatele și reveni în pridvor.

Ce vrusese el să spună? Că dacă mama nu s-ar fi purtat așa el ar fi împărțit aceste trei pogoane în mod egal celor două fete? Păi dacă era așa, lucrurile se puteau drege, mama îi putea da fetei celei mari încă un pogon și jumătate de pământ și Ilinchii încă o jumătate și ar fi avut amândouă câte trei pogoane și jumătate. Dar pentru asta ar fi trebuit ca mama să se întoarcă acasă de la Alboaica și să se împace cu tatăl.

— Și tu ce nebulie te-a apucat de te-ai făcut de ris în sat cu dusul tău la Marița? zise Tita cu glasul ei care niciodată nu era ridicat, dar era egal și greu ca un ciocan de lemn cu care te-ar fi tot lovit în cap. Ia să faci bine și să te întorci, sau să nu te întorci, dar mie să-mi dai partea de pământ pe care i-a dat-o tata Ilinchii.

Nici nu apucă bine să termine că nu numai mama și Ilinca, dar și Alboaica săriră toate trei cu gura pe ea, cum să-i dea ei și de unde atita pământ, când mama mai avea mari și late patru pogoane?

— Din alea patru, scrișni Tita surdă, fără să-și dea seama că din spusele ei se înțelegea că mama să-i dea ei trei pogoane, cât îi dăduse tatăl Ilinchii.

— De ce nu zici tu să-ți dăm ție tot și noi să ne băgăm cu ziua la tine, se miră Ilinca.

— De ce să vă băgați cu ziua. Fiecare la casa lui, dar să fie o dreptate, nu unul să ia de două ori cât altul, când altul a muncit de două ori mai mult.

— Unde ai muncit tu de două ori mai mult? zise Ilinca. Ai muncit și tu ca fiecare și ți-a dat mama ca să te măriți, ce mai vrei? Tare mult o să te văz eu p-aici când tata o îmbătrâni. O să ai tu grijă de el?

— De ce să n-am grijă, zise Tita, ce, numai tu ai mâini?

— O să te vedem atunci! zise Ilinca, el mai are trei pogoane, o să-ți dea din ele dacă o să-i dai și tu un pahar cu vin când o veni pe la tine...

— Paște murgule iarbă verde, zise Tita, dacă era așa ție de ce ți-a trecut?

— Păi n-auzi, Tito, sări și Alboaica, i-a dat fiindcă mama îi tot spunea că nu-i dă și în toamnă vrea și ea să se mărite...

— N-are decît, zise Tita cu acea privire mereu oarbă pe care o dă o furie bine ținută în mâini, dar ai cărei aburi turbură totuși mintea. Treaba lui că i-a dat, dar să nu mai vie colea cu pretenția să-i dea și mama.

— Nu dau la nimeni nimic, zise atunci mama încercînd să pună capăt certei, însă cu un glas neliniștit de situația întoarsă, în care ea era acum amenințată de fete și i se pretindea cu glas turbure să dea... Și nu v-a oprit nimeni să vă măritați, dar să vă faceți de ris v-am oprit și acuma uite roadele!

— Mamă, zise Ilinca în culmea unei nedumeriri pe care avea aerul că ar da mult s-o deslușească, îți cere cineva ceva? Cu cine crezi tu că vorbești, cu Sande? Pe mine m-ai împiedicat să mă mărit și dacă n-aveam noroc cu băiatu-ăsta, nu-mi rămînea decît să iau unul cu

— Trebuie să mobilizezi urgent toți membrii de partid, ai dat de dracu, tuți oasele în ... zise Zdroncan.

— Ce să fac, mă?! se holbă Isosică întinzându-se și căscind cu gura pînă la urechi, cine zici că s-a anunțat?

Dar, ori parcă știa, ori că se așteptase de la o zi la alta la o astfel de ședință, că nu se grăbi cituși de puțin să se îmbrace și să plece.

Zdroncan repetă, cu înjurături cu tot, ce spusese mai înainte și dădu să iasă zicînd că nu putea să lase sfatul fără nimeni, că și Plo-toagă lipsea, a trimis după el să-l cheme și a trimis și după Niculae al lui Moromete.

— Atunci stai aici și așteaptă-mă, că nu fuge sfatul de la locul lui pînă mă îmbrac eu... N-ai cerut și tu niște amănunte?

— Ce amănunte?

— Tu n-ai întreat?

— Pe cine să întreat?

— Cu cine ai vorbit la telefon?

— Cu tovarășul Cîrcîdaț, de la sfatul raional.

— Cîrcîdaț, mîine maț, pleacă poșta la Balaci, zise Isosică. Stai liniștit, nu te mișca fără să mă întreb pe mine. Eu personal o să mobilizez pe toată lumea! Îți spun eu, se feri Isosică, așteaptă-mă la poartă pînă mă îmbrac.

Dar o dată Zdroncan ieșit, privirea lui Isosică se încrucișă cu a muierei.

— Cum dracu ai ghicit, Ciulco? exclamă el cu admirație. Gata s-a hotărît, ai dreptate, așa o să fac, cu toate că să-ți spun drept, nu cred că o să vrea să se împece cu mine... chiar dacă... Nu uită el chestia aia!...

— Are altele pe suflet, nu-i pasă lui de tine la ora actuală, zise Ciulca. Ai să vezi!

După cîteva minute Isosică ieși agale din casă. Asta era, nici nu-i trecea prin cap să se agite și atunci și Zdroncan se mai potoli, aprinseră țigări și așa pușcînd ca doi șefi se îndreptară cu un aer foarte pașnic spre sfat.

— N-aud nimic, exclamă Zdroncan după un timp. O să-i mobilizezi tu pe toți, că ești dat dracu, și de ce să nu fac eu nici o mișcare fără să te întreb?

— Mobilizarea se face din momentul ce o să vedem de ce vine aici tovarășul Ghimpețeanu și ceilalți tovarăși, zise Isosică scuipînd gînditor asupra țigării pe care o fuma, ca s-o facă să ardă cu mai mult fum. Și adăugă și mai gînditor, aproape cu duioșie: Așa se face o mobilizare.

— Și dacă te întrebă de ce nu sînt oamenii mobilizați, ce-i spui? zise Zdroncan nedumerit.

— Îi spui că acuși se adună toată lumea și că ai trimes să-i caute.

— Și?

— Și nimic. Stai și afli despre ce e vorba și după ce afli, pleci chiar tu după ei, arătînd că fără tine nu e nici o nădejde.

— Și dacă nu afli? mai zise Zdroncan.

— Nu afli, n-ai ce face, dar trebuie să afli, ca să poți să faci mobilizarea, explică Isosică tot mai gînditor, părea chiar îngrijorat acum. Și continuă ca pentru a se convinge și pe sine că într-adevăr în chestiuni de acest gen nu există altă soluție. Dacă eu te strig de pildă

pe tine : Mă Zdroncane, ia vin încoace, tu dacă n-ai treabă, poți să vii imediat, dar dacă ai, zici de-acolo din grădină unde te găsesc : Ce e, mă, Isosică, ce-ai cu mine ? Spune de-acolo că n-am timp. Nu trebuie să-ți spun ? Așa devine de exemplu acum, că îl chemi pe om la ședință, zice că nu poate, că se duce cu caii la potcovit sau dracu știe unde poate să-ți mai spună că are de dus. Nu trebuie să-i explici ?

— Mă, al dracu te-a mai făcut pe tine mă-ta, exclamă Zdroncane cu admirație, capul tău a mai fost la un cur de muieră, dar vezi să nu ți-o ia al lui Moromete înainte și să mobilizeze el organizația fără să te mai întrebe pe tine. Și fără să-ți mai spun, și eu zic că în cazul de față nici nu e nevoie de explicații, vin ei toți să-l vadă pe Bilă jugănit, că îl aranjărați voi bine, tu cu cumnatu-meu Plotoagă, 'vă oasele în ...

— Ar fi cazul să vorbești ceva mai tare ca să te audă toată lumea, șopti Isosică.

Într-adevăr, se spunea pe ici-colo că Bilă fusese victima îndemnu-rilor lui Isosică și Plotoagă să nu mai admită depunerea griului pe jos, că întâi îl îmbătaseră nu se știe cum înainte de a merge pe arie și că pe urmă trecuseră pe la el și îl incitaseră. Acum așteptau efectele și așa cum se dovedi mai pe urmă, venirea chiar a primului secretar regional și a unui trimis al C.C. nu miră pe nimeni. Alții însă, cum era Moromete, erau mai sceptici sau cu totul neinteresați să facă astfel de deosebiri de nuanțe, cum ar fi fost așa zisa „jugănire“ posibilă a lui Bilă, care nu putea să constea în cel mai bun caz decât în simpla lui îndepărtare din biroul organizației, ceea ce fostului liberal nu-i spunea nimic ; sau eventual să nu mai țină legătura cu Uniunea Sovietică. „Ei, asta da, exclamase Moromete comentînd presupunerile acestea pe care i le făcea Niculae. Asta într-adevăr, măi Niculae, ar fi foarte grav, te rog foarte mult să ai grijă să nu i se întimple lui Bilă așa ceva, fiindcă ce-o să mai facem noi dacă pierdem legătura ? Ia închipuie-ți !“ Nimeni nu știa însă de ce se hotărîseră ei toți, alde Plotoagă, Isosică, Mantaroșie și chiar și Fîntînă — fiindcă nu o dată îl auziseră pe lipovean înjurîndu-l pe Bilă pe la moară, să-l îndepărteze pe responsabilul Arlus și organizatoricul organizației de bază, ce le făcuse sau ce crezuseră ei că le putea el face de se uniseră ei toți contra lui și vroiau să-l dea la fund... Alții spuneau însă că ideea asta le venise abia pe urmă, că se speriaseră de felul cum ieșise cu treierîșul, și că dat fiind că o parte din oameni apucaseră să-și ducă griul acasă, avea să le fie pusă la toți întrebarea cum devine că n-au fost la înălțime în calitatea lor, ăla de președinte, ăla de secretar, ăla de șef de tarla, și așa mai departe ! Și atunci le venise ideea asta să-l scoată pe Bilă cal breaz !

— Vă merge gura prea mult, adăugă Isosică de astă dată mohorit, fără prietenie. După ce că...

Dar se opri net și nu mai spuse și restul gîndirii care îl fulgerase parcă și pe el însuși prin imprudența ei, dacă ar fi exprimat-o. Zdroncane se uită la el :

— După ce că ce, ce ?

— O să-ți spun eu, zise Isosică, cu o sinceră promisiune în glas. Nu ești tu omul cu care să mă cert ! Tu o să rămii toată viața secretar la sfat, mă Zdroncane !

Asta gîndise el oare în clipa aceea ? Zdroncane tresări.

— Ce vrei să spui, zise Zdroncane.

— Nimic nu vreau să spun ! Ce-ai auzit !

Zdruncan avu o clipă o expresie de derută uitindu-se iar la omul de lângă el, care mergea cu fruntea în pământ, cum nu avea obiceiul. Cu un gest reflex, ridică mâna în care ținea țigarea și după ce trăgea din ea, o umezea grijuliu ca și când după fumul tras țigarea s-ar fi deslipit pe undeva.

— Măi vere, să nu te legi de mine, că eu nu sînt Bilă, spuse Zdruncan fără grijă să nu fie auzit.

Isosică se îndirji :

— Nici voi să nu vă legați de mine că nici eu nu sînt Mantaroșie. Am fost numai noi patru, și cineva i-a spus lui Vasile ce-am vorbit. Fîntînă era singur, izolat și acuma îl are pe Vasile, care a intrat în partid cu sprijinul raionului, are oamenii lui pe linie de...

Și aci din nou se opri, la timp.

— Pe linie de ce ?

Dar Isosică se înfurie liniștit :

— Lasă că știi tu. Tot ce pot să-ți spun e că e mai bine să rămîni fiecare cu ce știe. Nu te apuc de mîină, nu mă apuca nici tu de picior. Mă vezi pe mine că îți reproșez ceva ?

Zdruncan se simțea pesemne așa de încolțit, că nici nu mai știa pe unde merge și la un moment dat călcă alături și alunecă în șant cît era de mare. Se ridică numaidecît înjurînd și făcea să-l vezi cum chiar și în asemenea momente nu-și putea acoperi dinții și ai fi crezut că tot vesel e, cînd de fapt sticlirea de furie a ochilor dădea întregii lui înfățișări ceva din indignarea acelor cîini care totdeauna au fost credincioși și deodată își arată colții în urma unei lovituri nedrepte. În cazul lui însă era greu de spus dacă lovitura era cu totul nedreaptă. Isosică însă tăcea și Zdruncan înțelese că secretarul de organizație trecuse peste și se mai liniști ; ba chiar își recăpătă stăpînirea de sine :

— Nici n-ai avea ce să-mi reproșezi, zise el, dar fiindcă dracu știe ce te-apucă pe tine cîteodată, mă fac că n-am auzit și nu-i spun nici lui cumnatu-meu Plotoagă. Sînteți prieteni și n-ași vrea să vă certați degeaba...

Dar Isosică demult nu-l mai asculta. De altfel se apropiaseră de sfat, se vedeau în fața intrării Plotoagă, Bilă și Niculae. Zdruncan avusese dreptate, Niculae și dăduse toate ordinele și se auzeau cîinii prin sat lătrînd la porțile celor care erau chemați de urgență să se adune la școală. Isosică se arătă mulțumit de aceste măsuri și zise :

— Perfect ! Mă duc și eu să-i ajut. Pe Fîntînă și pe Mantaroșie s-a dus cineva să-i anunțe ? mai întrebă el în treacăt.

— Da, zise Plotoagă, l-am trimis eu pe Ilie Micu.

— L-ai trimis pe dracu, zise Zdruncan, uite-l pe Ilie Micu înăuntru. Bă, Ilie Micu !

— Uite-acuma mă duc, ziceam să iau și niște scrisori, strigă un glas ciudat dinăuntru, ca de copil.

— Vezi de treabă, zise Isosică, lasă că mă duc eu la moară.

Și plecă cu aceiași pași așezați și calmi cu care venise. Zdruncan se dădu pe lângă cumnatu-său Plotoagă și îi spuse :

— Ia vin încoace, tovarășe președinte, să semnezi corespondența, să nu ne zică cineva că sîntem în neregulă.

Intrară însă în biroul lui Arghirescu, căruia îi făcură cu un gest rapid semn să iasă afară.

— Trimite pe cineva să se ia după el, să vadă unde se duce, zise Zdruncan.

— Cine ? întrebă Plotoagă.

— Isosică.

— De ce ?

— Nu știu. Fă cum îți spun, de unde vrei să știu eu ? Ai să vezi cînd o să afli.

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Cumnate, zise Zdroncan batjocoritor, nu știu, că dacă ași ști, ți-ași spune.

Plotoagă se posomorî și timp de cîteva clipe chipul lui pietros, cu fălcile care îi făceau împreună cu fruntea un pătrat ca din cărămizi, rămase tăcut și dur, încercînd să înțeleagă.

— Nu înțeleg, exclamă el cu mîna pe clanța ușii, cu o voce care datorită intensei sincerității pe care o exprima, părea încărcată de o bruscă neliniște.

După cîteva minute se întoarse.

— L-am trimis pe Arghirescu, care a dat fuga să-l trimită pe fi-său ăla micu, care nu-l cunoaște Isosică, dar el îl cunoaște.

— Perfect, exclamă Zdroncan și reintră apoi în biroul său, puse mîna pe toc și își văzu de scris.

Arăta senin : nu-i spusese el Isosică exact acel lucru menit să liniștească pe oricine, că nimic nu-i amenința existența și munca de pe urma căreia își ținea muierea și copiii ? Fiindcă Zdroncan n-ar fi avut chiar nimic din ce trăi dacă ar fi fost dat afară din biroul acela...

VI

Isosică fu ușor de urmărit de către feciorul lui Arghirescu, secretarul organizației o luase spre moară și acolo îl căută pe Mantaroșie cu care se trase de-o parte și începu să vorbească cu el nu se știe ce. Ca de obicei curtea morii era plină de căruțe cu oameni, de femei și copii, și feciorul lui Arghirescu se pierdu printre ei apropiindu-se însă cît putu mai tare de locul unde cei doi stăteau de vorbă. Le întoarse spatele răzimîndu-se de loitra unei căruțe și începu să tragă cu urechea. Nu se auzea însă nimic și de altfel nici ceea ce își spuneau Isosică și Mantaroșie nu dură mult.

— E clar ? zise Isosică de astă dată fără să-i mai pese că putea fi auzit. Rapid ! mai adăugă el.

Rapid, ce ? Feciorul lui Arghirescu se întoarse și îl văzu pe Mantaroșie îndepărtîndu-se și căutîndu-l cu privirea pe cineva.

— Enache strigă el. Bă al Cîrstichii !

Enache al Cîrstichii se desprinse de lîngă căruță unde aștepta stînd de vorbă cu alții și se apropie repede de Mantaroșie, desculț și în izmene cum era și fără cingătoare la cămașă, care îi atîrna de jur împrejur de la umeri în jos în mod egal.

— Ce e mă, zise el cu biciul în mînă.

— Avem ședință, zise Mantaroșie. Lasă-ți căruța aici și du-te repede pînă la Vasile al Moașei din Cotocești și spune-i că i-am spus eu să stea acasă și să mă aștepte, că am ceva să-i spun. Da' să nu plece de-acasă înainte să vin eu !

— Adică unde să nu se ducă ? zise omul vrînd și el ca măcar cu atît să se aleagă de pe urma a ceea ce avea să facă, dar moldoveanul nu dădu nimic dinainte.

— Du-te tu și pe urmă îți spun eu, zise el, lasă-ți căruța în grija cuiva de-acasă să-ți macine și fă ce-ți spun. Dar uite cum : în drum

Și tăcerea continuă, Vasile o lăasă să se scurgă parcă anume ca să înțeleagă celălalt că nu era cîtuși de puțin sigur că acea listă nu s-ar afla în posesia lui, a lui Vasile, și că deci avea pe deplin dreptate nevasta lui, cînd îl sfătua să nu se bazeze pe faptul că pentru asta ar fi fost neapărat nevoie să se fi băgat mîna în portofelul lui Aristide.

— Uite, zise Isosică, eu nu mă culc niciodată nici pe-o ureche nici pe alta, dorm cu fața în sus sau în jos, îmi păstrez bine urechile, fiindcă am nevoie de ele. Eu pornesc de la ideea că Vasile ar putea să se ridice în ședință și să spună, cum ziseși tu, Florico, care cine sîntem. O să spună și n-o să iasă nimic, zise Isosică pe deplin stăpîn pe sine. Cel mult o să profite lipoveanul. Uite, acum a o să vă spun și eu ce am de spus și pe urmă sînteți liberi să faceți ce vreți. Prima problemă: de ce-ați vrut voi să faceți gospodărie colectivă aici în sat și v-ați unit cu bețivu-ăla de Fintînă? Gospodăria colectivă e bună dacă vrei s-o faci, dar dacă nu vrei, poate să fie ea cea mai formidabilă ca idee, nu iese, fiindcă omului îi place să nu-i comande nimeni. Cu cîți n-am vorbit?! Mai bine mîninc mămăligă cu cenușă, dar nu mă duc eu să-mi comande mie Mărin al lui Usturoi zicea pînă și nenorocitu-ăla de Vatică al lui Boțoghînă. Bine, mă, zic, cine ți-a spus ție că o să-ți comande alde Mărin al lui Usturoi? N-o să fie alde Mărin al lui Usturoi, zice, o să fie tot unul de-ai voștri. Și dacă o să te pun pe tine ce-ai să mai zici? De ce, zice, să comand eu altora și să mă înjure lumea? Bine, mă, zic, dar toți oamenii, în afară de noi, așa trăiesc, în uzine și peste tot. Trebuie să fie cineva care să conducă. Tu n-o să-ți conduci muierea și copiii? Așa o fi, zice, dar dacă eu sînt liber, de ce să-mi bag singur gîtul să încalicesc altul pe el? Asta e situația în momentul de față, zise Isosică și dacă domnul Fintînă vrea el să se grozăvească față de raion că face el gospodărie colectivă, voi de ce să-l sprijiniți pe drumul ăsta? Tu-i mama lui de nenorocit, că mi-am pus în gînd să nu mai înjur pe nimeni, dar cu ăsta mi se învîrtește capul cît vine vorba de el. Asta ar fi prima problemă. Să v-o spun acum și pe-a doua. Nu pe calea asta v-ași fi recomandat eu prin urmare să rezolvați ce e între voi și rudele voastre. De ce să te înjure pe tine satul că ai tu nu știu ce cu alde Dan sau cu alde tat-său? De ce vrei să faci tu satului un rău și nu un bine? Fiindcă asta e problema cea mai grea, cum poți să faci satului un bine și bineînțeles să-ți rezolvi și ție problemele în litigiu. E clar că înainte de orice nu cu Fintînă o să ajungi la o înțelegere și nici cu Bilă sau Plotoagă. La înțelegerea asta poți să ajungi cu mine, cu Mantaroșie, și cu alții, Zdruncan fiind, după părerea mea, absolut neutru, adică el să rămînă secretarul sfatului *indiferent* cine vine președinte sau secretar de organizație. (De-aia nu mai trebuie amestecat în ceva). Iar președinte al comitetului executiv, să fii dumneata, tovarășe Vasile, Plotoagă dovedindu-se incapabil să facă față situației, cum a fost cazul cum a decurs campania de strîngerea recoltei. O să vrea el să dea acum vina pe Bilă, dar nu merge chestiunea asta. Bilă e el vinovat, dar Bilă a fost a cincea roată la căruță și o să-l scoatem și pe el din biroul organizației, dar asta nu e suficient. Înțelegi, tovarășe Vasile, aici e cheia situației: *nu e suficient!* Ce vreau să spun prin asta? M-am gîndit bine și cînd am văzut ce-a ieșit cu Bilă și cu toată campania, mi-am dat seama că n-o să se mulțumească tovarășul Ghimpețeanu să dăm noi toată vina pe Bilă și atunci o să se întîmple că lipoveanul o să profite de situație și o

să se ridice în ședință și o să tragă tare de tot în președinte. (În mine n-o să aibe curajul, fiindcă asta n-o să-i placă nici tovarășului Ghimpețeanu, înseamnă că e vinovat și Niculae al lui Moromete și e vinovat și tovarășul Ghimpețeanu personal, că n-a știut să ne îndrume.) Ei, cine ne spune nouă că procedînd în felul ăsta nu iese că organizația o să ceară să-i schimbe pe amîndoi, să-l treacă pe Plotoagă la moară și să ajungă Fîntînă în fruntea satului președinte al Comitetului executiv? Un lucru e sigur: nici-unul n-o să vrea să știe de tine și problema stă în felul următor: eu, ca secretar de organizație, Mantaroșie, ca membru în birou, Dănălache, Geacă, Enache al Cîrstichii, Milică Roșu, Stancu Tumbea de la *Mat*, Armeanca de la cooperativă și dacă mai vrei îți mai spun, toți o să te susținem să fii numit președinte al comitetului executiv. Fiindcă ei o să se orienteze după cum o să vorbesc eu. Da, dar noi n-o să putem face asta decît dacă „cineva“ o să se ridice acum și să spună *tot ce știe* despre Plotoagă și să-i taie lui Fîntînă apa de la moară. Dacă ași fi ajuns mai repede la concluzia asta, încheie Isosică, aș fi venit și ți-aș fi spus mai din timp, dar aveam eu o problemă neclarificată, cine ți-a spus ție tot ce știi în legătură cu moara, anumite lucruri pe care le știam numai noi. Zilele astea am aflat de la cine și după părerea mea bine a făcut că ți-a spus, eu îl apreciez din punct de vedere ca o învățătură de minte. Tovarășe Vasile, asta e situația, oricum ai răsuci-o mai bine nu poate să iasă! Eu acuma plec, te las să te gîndești, dar nu întîrzia ca să nu scapi începutul ședinței. În afară de Ghimpețeanu nici nu știm cine mai vine, așa că e bine să fii acolo negreșit cînd începe...

Și Isosică se ridică și-și consultă ceasul. Era tîrziu, o luă spre ușă, dar nu se grăbi nici acum prea tare, și cînd ajunsese la școală toată organizația era adunată și toată lumea, inclusiv primul secretar al raionului și cei doi necunoscuți, îl așteptau doar pe secretarul de organizație sătesc ca să înceapă.

— A trebuit să conving pe unii care nu se îndură ei să-și lase treburile și să vie la ședință, zise Isosică liniștit. Sint tovarăși buni, și trebuie răbdare cu ei, mai adăugă și avu în clipa aceea atîta căldură și sinceritate în glas încît chipurile cam reci ale celor trei oaspeți se făcură ceva mai binevoitoare: da, putea fi adevărat ce zicea el, altfel cum să-ți explici riscul la care se expunea un secretar de organizație sătesc lăsîndu-se așteptat în felul acesta ca un boier?

VII

Prima parte a ședinței nu se desfășură însă așa cum se povesti în sat mai tîrziu, că nu se întîmplă nimic; pentru mulți membri de partid evenimente cum ar fi numirea sau scoaterea unuia ca Bilă din biroul organizației nu însemna încă, așa cum nu însemna nici pentru oameni ca Moromete, mare lucru și cu atît mai puțin prezența sau absența cuiva de la ședință, fie ea chiar onorată de necunoscuți venind de la forurile mult superioare ale partidului. Ori, tocmai un astfel de lucru, uimitor pentru cei ca Isosică, Plotoagă, Mantaroșie și Zdronean și cei care se învîrteau în jurul lor, se petrecu de astă dată: Adam Fîntînă lipsea. Și orele treceau și el nu apărea. După aceea într-adevăr că în prima parte a ședinței nu se mai întîmplă nimic deosebit, ședința nu curgea încă în nici o direcție vizibilă, nimeni din conducerea organizației nu lua cuvîntul, nici președintele comitetului executiv și nici altcineva cit de cit ca să ușureze scoaterea la iveală a problemelor

care agitaseră atâtea zile satul. Fuseseră îndemnați pe rînd de primul secretar raional, Ghimpețeanu, de Niculae Moromete, de celălalt necunoscut, care se află că era instructor regional, care însă nu prea fusese văzut prin Siliștea, și se ridicaseră din sală și vorbiseră, criticîndu-l foarte blînd pe Bilă și arătîndu-se așa în general că le cam lipsise la toți vigilența și le dăduse posibilitatea chiaburilor să facă agitație contra predării cotelor... dar ei își vor primi pedeapsa... și uneltele lor ca alde Nae Cismaru... și ca alde Nae Marinescu... și așa mai departe, stînd toți cu privirea fixă și așteptînd, în timp ce vorbeau și tărăgănîndu-și puținele cuvinte care se învîrteau în jurul acestor idei, să se întîmple adică nu se știe ce acolo la masa prezidiului, să audă un cuvînt sau să vadă un semn... Luase apoi cuvîntul primul secretar al regiunii de partid, cu același scop, să-i îndemne să intre mai adînc în analiza muncii organizației. Ce, zise el batjocoritor, asta era tot ce aveau de spus, că tovarășul Dobrescu n-a fost just că s-a luat cu ăla de piept? Și presupunînd că tovarășul Dobrescu o să ia cuvîntul și să arate cum ș-a lăsat el provocat și a greșit, de-aia am venit noi aici, eu, primul secretar al regiunii de partid și tovarășul delegat al C.C. tovarășul șef de secție Bîcu și tovarășul Ghimpețeanu, să auzim autocritica tovarășului Dobrescu?! He! făcuse primul secretar arătînd brusc o veselie rece și sarcastică și exclamația aceasta a lui puțin behăită făcuse pe un oarecine din fundul sălii să izbucnească într-un rîs repede reprimat din pricina izolării lui, căci sala nu reacționase în nici un fel, rămînînd toți tăcuți și nemișcați ca niște pari. Văd că cineva a rîs acolo, continuase primul secretar parcă înmărmurit de acest fenomen. Cum tovarășe, de aia am venit noi aici să auzim cum rîzi dumneata? Ce zici, tovarășe Bîcu? A? Dumneata ce zici tovarășe secretar de organizație? Au amorțit și ei, tovarășe prim-secretar, răspusesse Isosică degajat, nu vedeți cum stau cîte trei în băncile astea mici, că n-avem și noi o sală mai mare, abia anu-ăsta proiectăm... Primul secretar parcă nu auzise acest răspuns și continuase arătînd că în nici un caz nu putea fi ăsta scopul venirii lor acolo, să audă autocritica tovarășului Dobrescu. Se înșeală cei care își închipuie că au atîta vreme de pierdut. Încît, el și cu tovarășul Bîcu, așteaptă liniștiți și cu răbdare să se între serios în conținutul ordinii de zi. Era clar chiar și pentru cel din urmă membru de partid prezent la această ședință că acum trebuia să ia cuvîntul secretarul organizației sau președintele sfatului popular, sau măcar Manta-roșie, fără să mai intre în discuție Bilă, ca unul care trebuia să-și facă neapărat autocritica.

Acum știau ce era asta, autocritica, spre deosebire de primii ani, cînd le fuseseră mult mai greu... O dată unul din ei, un fel de cismar, cirpaci, dresese bocancii cuiva și în loc să-i dea înapoi, îi băuse. Pînă la urmă se înțeleșe el cu păgubitul, îi plătise bocancii la loc, dar făcuse, ca membru de partid, o impresie foarte urită în sat și din pricina asta avusese apoi loc ședința organizației unde i se ceruse de către un băiat de la raion, așa ca Niculae, să-și facă autocritica. Nu vroia însă în ruptul capului să și-o facă și s-au chinuit cu el o după-amiază întregă pînă l-au hotărît să se ridice în picioare și să spună ceva. Și ăla a spus într-adevăr ceva, nu chiar ceea ce așteptau ei de la el, dar oricum... „Tovarăși, a gingăvit el, recunosc! Îmi fac critica și autocritica.“

Cu un aer de o blindețe de-ai fi zis că ăsta nu putea fi în stare să facă niciodată nimănui nici un rău se ridică în sfîrșit Bilă și începu

să vorbească. Că el n-a vrut să se ia cu domnul Nae Marinescu, că el i s-a adresat cu frumosul, măi omule, nu pune grîul pe jos că e păcat, de ce nu încarci dumneata în căruță să-ți duci cotele la bază și pe urmă să te întorci frumos și să-ți duci și restul de grîu acasă? Ți-o spun cu lacrimi în ochi, spre binele dumitale și în felul ăsta ai da și-un exemplu altora, te-am citat la gazeta de perete ca un caz înaintat și spre mîndria feciorilor dumitale, care au și ei nevoie să fie remarcați în serviciul militar. În loc de orice răspuns, continuase Bilă cu blîndețea aceea a lui de un patetism neverosimil, care făcu să se umfle de atenție pînă și privirile celor care își închipuiau că îl cunosc pe dinafară pe Bilă, domnul Nae Marinescu a început să mă înjure pe mine și să înjure și Uniunea Sovietică. Domnule, îi zic, fii serios, nu se leagă nimeni de dumneata, îți dau un sfat, dacă vrei îl primești, dacă nu, să fii sănătos... S-a repezit la mine cu feciorii lui, țipînd ca niște turbați, aveam goga în mină. Nu te apropia, zic, că îți dau la cap, sint în legitimă apărare! Poate să declare și plutonierul Moise care a anchetat pe urmă cazul.

Și Bilă se așezase apoi jos cu un aer mîhnit. Urmaseră după aceea cîteva minute de tăcere grea. Se adună totdeauna în ședințe astfel de nori invizibili deasupra capului cuiva și fără să se spună vreun cuvînt toți așteaptă ca el să se ridice și să vorbească. Adunarea stătea cu ochii înțepenți pe Isosică. Și atunci se auzise într-adevăr vocea lui rostind cu degajarea lui obișnuită: „Poate are ceva de spus tovarășul președinte!” Președintele se ridicase în picioare ca fulgerat. Sigur că am, răspunse el, și începu să vorbească, dar vizibil luat prin surprindere și foarte nehotărît, neștiind pînă unde să meargă cu relatarea faptelor, s-o ia de la început de tot ca să poată să explice cum au decurs apoi lucrurile, sau să se refere la cazul anume, care dăduse naștere la turburările cunoscute. O încurcă înghesuit sub aceste extreme, cu țîsniri de furie disproporționate și fără adresă precisă, uimind foarte tare adunarea care nu se aștepta, cum povestiră unii mai tîrziu, să-l vadă tocmai pe el, un om pe care îl știau destul de bățos și pe picioarele lui, să se încurce așa de rău în fața celor doi străini, parcă ar fi fost prins că el i-ar fi îndemnat pe-ăia cu căruțele să fugă. „Lasă-i dracului pe-ăia cu căruțele, îmi venea parcă să strig la el (povestea mai pe urmă unul) ce te tot legi de ei, spune cine e vinovat și n-o mai ocoli atîta.“

Astfel de surprize cu privire la zăpăceala de neînțeles a unora care multă vreme sînt crezuți oameni tari erau însă la începutul lor și de aceea Bilă făcu o impresie mult mai bună decît președintele, care la urma urmei se purtase bine în aceste împrejurări cu campania și nu înțelegeau frica lui de acum sau dracu să-l ia ce-l apucase. Să fi spus: da tovarășe, sîntem vinovați, nu trebuia să-l lăsăm pe tovarășul Dobrescu să aibe el de-aface cu oamenii, propun să fie scos tovarășul Dobrescu din biroul organizației și să-și vadă de treaba lui ca orice om. Iar în ce ne privește pe noi, ne luăm angajamentul ca pe viitor să fim mai vigilenți și să facem mai puține greșeli ca pînă acum... Dar el, în loc să vorbească așa, îi da înainte că ăia cu căruțele au făcut și au dres...

În pauză, cît ieși pe coridor, Plotoagă dădu peste Arghirescu care deși era membru de partid lipsise și el ca și Fîntină, dar absența lui nu fusese băgată de seamă.

— Tovarășe președinte, zise el tare, ceva urgent în legătură cu impozitele, am stat la telefon și d-ăia n-am putut să vin la ședință.

nimeriseră la luarea pauzei. Aprinseră țigări unul de la altul, se atinseră pe umeri prietenește, Zdruncan rinjind veșnic cu dinții lui zîmbați ca și cînd totul îi mergea mai bine ca oricînd și n-avea nici o grijă pe cap. Cei mai mulți nu făceau însă nimic, arătau doar priviri lucitoare căutîndu-se unul pe altul din ochi, neputînd ascunde că faptul acesta că erau legați unul de altul prin apartenența la același partid îi bucura ca atare, că se puteau adică aduna împreună cel puțin o dată la patru săptămîni și că toate treburile comunei se discutau și se hotărau în orice caz cu știrea lor. (Unii rămăseseră numai la atît, deși erau ani de cînd veneau la ședințe; pentru ei oricine era în conducerea organizației era bun, fiindcă nu venea el acolo fără să știe partidul și cînd nu mai era bun și trebuia schimbat, tot partidul se îngrijea de asta, ca unul care știa el mai bine cum stau lucrurile !...)

Și în sfîrșit ușa cancelariei se deschise și Isosică ieși singur și anunță reluarea ședinței, toată lumea să se adune iar în bănci. Se apropie de Mantaroșie și întrebă repede :

— Ce e cu Fîntînă ?

— Nimic, zise Mantaroșie.

— N-a venit ?

— Nu.

— Perfect ! zise Isosică. Hai !

Și intrară printre cei dinții în clasă și se apropiară de prezidiu, dar fără să se așeze. Un minut mai tîrziu apărură și cei trei, primul secretar al regionalei, delegatul C.C. și tovarășul Ghimpețeanu. Pînă să se așeze aceștia la locurile lor, Isosică se duse să închidă ușa, dar o închise pe cea dinafară dinspre curte.

— Bă, zise el, adresîndu-se unui om care ședea în pragul ușii de la intrare și se uita pierdut cum plouă, al lui Leoască, ți-am mai spus să nu stai pe coridor cînd avem ședințe de partid. Vrei să te dăm afară și să punem un membru de partid în locul tău ?

Speriat, omul închise ușa, dar Isosică ieși după el pe pragul scării de ciment și continuă :

— Unde e cheia ?

— E la mine.

— Încuie ușa și nu mai dai drumul la nimeni să intre, oricine ar fi ! Spui că ședința a început de la orele cinci și s-a terminat, acum tovarășul de la Comitetul Central trage concluziile. El a dat ordin să nu mai intre nimeni în sală și să fie liniște ! Scurt și fără discuție !

VIII

Ședința apoi reîncepu și dimpotrivă, luînd cuvîntul, Isosică, spre deosebire de Plotoagă, încremenii organizația de uimire prin hotărîrea și siguranța cu care vorbi și ceru sancțiuni, deși pînă atunci el lăsase multora impresia unui om în orice caz foarte prudent și care se cam ferea să fie drastic... I se dădu cuvîntul îndată după începerea ședinței și vorbi puțin, intrînd însă imediat în miezul problemelor. Tovarăși, începu el și după o lungă pauză în care se așternu în toată sala o tăcere deplină zise că el nu era de părerea celor care au luat cuvîntul aici și l-au atins pe tovarășul Dobrescu așa, cu un fel de floricele care s-ar chema critică. Adică cum, după cele ce-a făcut tovarășul Dobrescu, după greșelile săvîrșite, asta era tot ce merita el din partea organizației ? Nu tovarășe, zise el, astea erau fapte de statut menite să compromită acțiunile partidului în sînul țărănimii și ei nu puteau trece pe

lîngă ele ca cîinele prin apă! Să ridici ciomagul și să lovești un cetățean în cap și încă în numele „comitetului executiv“, cum strigase tovarășul Dobrescu acolo pe arie, era o faptă incompatibilă cu calitatea de membru de partid. De altfel tovarășul Dobrescu a mai ridicat el o dată goga la cineva, în timpul cînd partidul lupta împotriva secetei în 46, cînd venise aici în sat, trimis de plasă, tovarășul Niculae Moromete. El a urlat atunci să sară chiaburimea, în mijlocul cui se afla, și l-au lovit să-l omoare pe tovarășul Niculae; poate să declare aici care l-au văzut, Dănălache, Geacă și alți tovarăși care mai știu. Asta n-ar fi fost nimic dacă tovarășul Dobrescu ar fi declarat la intrarea lui în partid fapta săvîrșită, partidul poate că l-ar fi iertat sperînd în căirea lui. Dar el a mințit și ne-a înșelat pe toți. Iată de ce, după o matură gîndire, propun să fie sancționat tovarășul Dobrescu fără a se mai trece, conform statutului, prin toate treptele prevăzute, vot de blam și vot de blam cu avertisment. Direct excluderea, tovarăși, și prin aceasta organizația se va curăți și se va întări și mai mult...

Cei mai mulți crezură, așa cum povestiră mai tîrziu, că tot ce spusese și avea să mai spună Isosică în cuvîntul lui se hotărîse în pauză acolo în cancelarie și că i se dăduse lui sarcina asta. De aceea ei strigară imediat că așa era, trebuie dat jos Bilă, și să fie scos pe loc din partid.

— Am fost eu de față cînd Bilă era să-l omoare pe tovarășul Niculae, zise Geacă ridicîndu-se în picioare.

— Bine, tovarășe, zise primul secretar al regiunii, o să iai dumneata cuvîntul și o să spui ce știi.

Și ceru liniște. Isosică își continuă apoi cuvîntul spunînd că cu regret trebuie să arate aici că nici tovarășul președinte al comitetului executiv nu și-a făcut datoria cum se cuvine, deși a fost permanent îndrumat de tovarășul Niculae Moromete din partea raionului de partid și de tovarășii de la sfatul popular raional. Tovarășul președinte a mers tot timpul în coada maselor, lăsîndu-se influențat de acele elemente *neinteresante* în predarea cotelor și datoriiilor către baza de recepție. Una erau sfaturile și îndrumările care i se dădeau și alta era atitudinea tovarășului președinte cînd lua contact cu acei cetățeni recalcitranți aflați sub influența chiaburilor. Tovarășul președinte nu știe ce e autocritica. În cuvîntul lui nici n-a fost pomeneală. Toate acestea trebuie să aibă o cauză, altfel nu se explică atitudinea împăciuitoare a tovarășului președinte față de greșelile săvîrșite. Trebuie să se intre mai adînc în aspectele astea ale muncii comitetului executiv, el a arătat o parte din ele, dar mai sînt și altele mai grave, deocamdată el se oprește aici cu o privire autocritică din pricină că nici biroul organizației n-a îndeplinit pînă la cap îndrumările tovarășului Niculae, și ale tovarășului Ghimpețeanu personal, ori de cîte ori a fost cazul.

— Ce n-ai îndeplinit, tovarășe secretar? zise Niculae tăios.

— Păi din prima zi, tovarășe Niculae, răspuse Isosică liniștit, cînd ați venit dumneavoastră, ne-ați atras atenția asupra grîului cu neghină și a plivitului care ar fi trebuit făcut și nu s-a făcut. Tovarășul președinte s-a arătat foarte disprețuitor auzînd ce-ați spus și datoria mea era să-i arăt că era o greșeală gravă că n-au fost convinși oamenii să iasă și să smulgă neghina.

Niculae Moromete se încruntă dar nu mai zise nimic. Arăta rece și potrivit la tot ceea ce spunea vorbitorul, dar primul secretar regional și trimisul C.C. arătau mulțumiți, era vizibil că desfășurarea ședin-

ței începea să le placă. O mână se ridică aproape în aceeași clipă când secretarul organizației încheie și o voce se auzi imediat după a lui :

— Cer cuvîntul.

Era Vasile al Moașei, din Cotocești.

— Și eu, se auzi o voce lîngă el și posesorul ei se ridică chiar în picioare.

Era celălalt fost utemist, Ion al lui Ripitel. După ei se auziră alte glasuri și alte mîini țîșniră în semi-întunericul de prin fundul sălii și cerură să li se dea și lor cuvîntul. Se înscriseră pe rînd, Armeanca de la Cooperativă, Stancu Tumbea de la *Meatè*, Dănălache, Geacă, Milică Roșu, Enache al Cîrstichii, apoi Plotoagă, Zdronean, Arghirescu, trei învățători de la școală și doi șefi de tarlale. Se mai înscrie cineva ? se puse întrebarea de la prezidiu. Se mai înscriseră doi : Bilă din nou și Mantaroșie cel din urmă. Avea să plătească scump mai tîrziu Mantaroșie această prudență, vorbind ultimul, cînd îi era foarte lesne să vadă în ce direcție se îndreptau evenimentele ; fu scos fără menajamente de la moară și să numit în loc de referent la sfat cum îi se promisese, șef de tarla și ca să nu fie scos și de acolo trebui să tacă și să se arate mulțumit. Fîntîna continua să lipsească de la această ședință.

— Ai cuvîntul tovarășe, i se spuse lui Vasile după ce înscrierile se terminară.

Și ca și mai înainte cînd vorbise Isosică, se lăsă o liniște atît de mare că nu se mai auzea în sala de clasă decît murmurul de-afară al ploii ; în lumina petromaxului trupul subțire al lui Vasile părea înalt din pricina umbrelor încăperii și i se vedeau palmele mari ieșindu-i din mîncile albe ale cămășii ; nu știa ce să facă cu ele și foarte liniștit le puse pe colțul băncii ca pe niște unelte și se rezimă în ele.

Vasile începu apoi imediat să vorbească și pînă își găsi suflul, tușind de cîteva ori, spuse că el era de-acord cu ce-a spus aici tovarășul Isosică în ceea ce îl privea pe Bilă, că adică Bilă nu merita să mai rămînă în partid după cele întîmplate și mai ales dacă e adevărat că n-a declarat la adeziunea lui că a fost un element decăzut în perioada secetei... El e pentru propunerea de excludere fără să se mai treacă prin treptele statutare, ca unul ce fiind demascat pentru trecutul lui, să i se dea lui domnu' Bilă direct sancțiunea maximă.

— Mă chiamă Dobrescu, stimată tovarășe Vasile, zise Bilă ridicîndu-se cu blîndețe de la colțul prezidiului și vorbind cu o uimitoare liniște și înțelepciune în glasul lui parcă plin de milă față de toți, atît de mare părea să-i fie înțelegerea. Nu înseamnă, continuă el, că dacă chiaburii și-au pus de gînd, prin intermediul altora, să mă umple pe mine cu noroi, eu o să mă las să fiu umplut cu noroi. Știu și eu anumite lucruri, sînt informat, tovarășe Vasile, nu te pripî dumneata să mi te adresezi cu porecla, că nu s-a ajuns pînă acolo.

— Cînd o să ai iar cuvîntul o să răspunzi și să spui ce știi, zise Vasile la fel de liniștit, deocamdată eu mă iau după fapte și faptele sînt astea, tovarășe Dobrescu.

— Mulțumesc, zise Bilă trist și se reaseză.

— Am spus, continuă Vasile stînd mereu proptit în palmele lui late, că în chestiunea la care s-a dat tovarășul Isosică privitor la tovarășul Dobrescu, sînt de acord și n-am ce adăuga, dar în chestiunea a doua cu tovarășul președinte al comitetului executiv, sînt în total dezacord. El a vorbit aici de floricele și de cîinele prin apă, dar tot așa a făcut și el cu tovarășul Plotoagă.

De ce ? continuase Vasile explicînd pricinile pentru care Isosică se arătase atît de blind cu președintele. Fiindcă în realitate Plotoagă nu mai merita să rămînă în fruntea satului atîta timp cît cîțiva tovarăși știu absolut de bine cine e tovarășul Plotoagă și o să spună aici în fața organizației cu *de-amăruntul* faptele lui din trecut și cum s-a ascuns și el în organizație ca om direct al celui mai mare exploatator cîți s-a văzut, Năstase Rădulescu și fiii lui, cei mai chiaburi din cîți există, ciomăgarii și hoții din comuna Siliștea-Gumești.

— Tovarăși, astă-iarnă, în ziua cînd era vorba să începem acțiunea pentru formarea unui comitet de inițiativă pentru atragerea în G.A.C., a venit la mine în casă domnul Dan, vărul meu. O să-i spun eu acum pe ei cine sînt, că nimeni nu știe și crede că mai vorbește lumea, muierile, și n-o fi chiar așa, că l-o fi omorit pe tata cu bătaia și pe mama au lăsat-o să zacă fără nici un ajutor, deși era sora lui. Să zicem că nu e adevărat, dar ce-o să vă spun eu acuma e trăit de mine, nu e nevoie să întrebăm babele să aflăm ce-a fost. Domnul Dan a vrut să mă omoare cu cuțitul, el și cu frati-său Ștefan, că de ce să dau eu pămîntul la colhoz care nu e al meu, am martor pe tovarășa secretară a raionului de U.T.M., era la mine în casă. Pămîntul ăsta de care zicea domnul Dan, era al meu, de la mama, și pentru locul de casă le-am muncit ani de zile ca să nu mă considere nici pînă în ziua de azi plătit. Tovarăși, dar eu sînt om mare, mai știu eu să și rabd, că nu sîntem de mămăligă, am făcut armata și am învățat să trag cu mitraliera și cu tunul de 110, nu mi-e frică mie de unul sau de altul, dar un copil ce știe ? Cînd era fata mea de trei ani se ducea vara la ușa lor și nu le făcea nimic, sta și ea pe prag și se uita la ei cum mănîncă, fiindcă un copil cînd e mic e ca o pisică, n-are ce mînce acasă sau nu se satură, se duce și ea unde vede cu ochii... Și într-o zi se întoarce prin grădină cu lacrimile șiroaie și o întreb eu : ce e tată, de ce plîngi, că nu vrea să spună și cînd mă uit eu mai bine îi văd urechea plină de sînge, așa cum ți-ai vîrî unghia unde e cercelul fetelor și m-am dus cu ea de mîna la ei. „Ce v-a făcut vouă, zic, copilul ăsta de v-ați bătut joc de el ?“ „Să nu-l trimeți, zice domnul Dan, să întindă mîna pe la porțile oamenilor, că nu sînteți neam de milogi, s-o învățați să se milogască.“ „N-am trimis-o noi,“ zic. „Nu, c-om fi trimis-o noi, zice, că nu putea ea să vie singură dacă n-o învăța cineva.“ Și să zici că avea atunci ceva cu noi, că aș fi fost înscris în U.T.M., dar nu eram, fiindcă abia în armată m-am înscris ! Știa că n-am cu ce ara, că n-aveam vitele mele cum n-am nici acuma, și că sînt la cheremul lor. Lumea a sărăcit după război și nu-ți dă nimeni să ari și să semeni, că abia poate pentru el. Și atunci m-am hotărît eu că G.A.C.-ul ar fi salvarea noastră și a altora care tot așa ca noi găsesc că cooperativizarea agriculturii, bun înțeles prin liberul consimțămînt, ne scapă de exploatarea chiaburească și ne dă și nouă posibilitatea să trăim liberi. Și aici a venit tovarășul președinte Plotoagă și a sabotat în mod conștient, știind că noi vrem, ațiția cîți eram, treizeci sau patruzeci. De ce a sabotat el ? Am să spun mai pe urmă. Să ne întoarcem la dimineața cînd noi am vrut s-o luăm de la cap cu comitetul de inițiativă și m-am pomenit în casă cu domnul Dan și Ștefan. „Bună dimineața vere, zice, am auzit că iar vrei să dai pămîntul la colhoz.“ Intraseră în casă cu zăpada pe ei parcă intraseră în grajd și nevestă-mea s-a făcut așa roșie : cum să intre ei așa în casă ca la niște țigani ? Și le-a spus că a mai văzut și ea oameni, dar așa fără nici un simț în ei, n-a mai văzut. „S-a boierit cocoana, a

zis atunci Dan, e lene să dea cu mătura.“ Și atunci i-a spus și nevas-tă-mea : „d-aia au fugit de la tine din casă trei fete, că le-a fost scirbă să dea cu mătura în urma ta. Iar altele nici nu se mai uită la tine.“ Asta n-a răbdat-o el, că era adevărat și toată lumea știa că o ceruse cu un an înainte pe Didina lui Palici și Didina pe urmă a plecat din sat, a intrat într-o fabrică și se auzea că dădea la facultate fără frec-vență. Nu vrusese să intre în neamul lor. „Da, zice el, am auzit și eu că domnișoara Palici a intrat la facultatea de prostologie. Regret foarte mult că nu m-a luat, intram amîndoi la facultate, luam diplome de prostologi. Oho ! zice, ce-am să încalic eu o dată pe bălana și ce pinteni o să-i dau cînd o să-i văd pe comuniști dărîmați. Vin ei americanii încoa', și dacă n-o să-i adun eu pe toți prostologii lingă Cotigeoia și o să pun mitraliera în ei, să nu-mi spuie mie om. Or să muște țărîna cu sînge.“ „Vezi să n-o muști tu pînă atunci,“ zice nevestă-mea și atunci o dată a sărit de pe pat, a înjurat-o pe nevestă-mea și a plesnit-o cu dosul palmei peste ochii. M-am uitat și eu la ea și cînd am văzut-o gal-benă la față i-am spus lui Dan : „Mă, zic, de ce dai tu în nevasta mea ? Ce ți-a făcut ea ție de dai în ea ?“ Și am sărit la el, dar aveam mîini goale și el avea cuțitul în buzunar, l-a scos și sta cu el în mînă să mă taie. A sărit și Ștefan tot la mine și mă ținea de mîini. Asta e domnul Dan, la fel ca și tat-său și cînd am venit la sfat și i-am spus tovarășului Plotoagă, a dat din umeri, că n-are ce să-mi facă. Și mă întorc acum și spun de ce a dat el din umeri și toată activitatea lui cum apare în legătură cu G.A.C. și acum cu strîngerea recoltei.

Și vorbitorul se întoarse iar cu ani în urmă și povesti întîlnirea din 46 care avusese loc acasă la Aristide și cum discutaseră ei acolo ce oameni de încredere să „văpsească“ pentru a nu scăpa satul din mîinile lor de exploatatori în anii care aveau să urmeze. Vorbitorul fusese de față cînd Năstase a spus să fie chemat Plotoagă la el să-i dea ordin să se facă comunist, să se înscrie în partid și să ajungă primar.

— Eu vreau să-i pun tovarășului Plotoagă întrebarea, continuase Vasile, dacă tovarășul Plotoagă a declarat, cînd a intrat în partid, că a fost omul de încredere al chiaburilor, dacă din momentul ce se înscrie în partid, a rupt-o cu ei. Dacă el a declarat asta, atunci tot ce învinuiri i-am adus pe direcția asta, nu mai sînt valabile și am încetat să i le mai aduc. Dar el nu poate să zică pentru că n-a declarat nimic, tova-răși, ca și Bilă, a mințit partidul, sperînd că nimeni nu știe cine e și ce joc face el, îndeplinind funcția de președinte al comitetului executiv.

Și cu aceasta, Vasile se așeză. Tot ceea ce spusese el produse asu-pra organizației și asupra prezidiului un efect covîrșitor, nu atît prin faptul că dezvăluirile sale zdrobeau pe cineva, cît mai ales prin afir-marea forței lui, cît de bine vorbise și cît de stăpîn se arătase că era pe sine și pe evenimentele prin care viața lui trecuse, neștiute de nimeni, pînă atunci. Urmară ceilalți la cuvînt și începu după aceea o bătălie pierdută, care dură însă ceasuri întregi, pînă pe la miezul nopții. Zadarnic au încercat și ceilalți să-l apere pe Plotoagă, se povestea mai tîrziu, Vasile îi aștepta de la locul lui pe fiecare să ia cuvîntul și după ce terminau, se ridica în picioare și cerea prezidiului să-i pună ăluia o întrebare. Ei, și cu sistemul ăsta îi zăpăcea pe toți, fiindcă nu se știe de unde dracu le aflase el pe toate și le ținea minte. Pe Arghirescu spre exemplu l-a întrebat cînd a primit el noul plan de încasări și ce măsuri s-au prevăzut în sarcina sfatului popular în vederea îndeplinirii lui și

dacă s-au executat măsurile respective. Nu se executaseră. De ce ? Când s-a primit planul ? La 28 iunie. Și acum în câte sîntem ? În 25 august. Aproape două luni. S-au luat declarații de la fiecare, că se obligă să plătească impozitele care le revin ? Nu s-au luat. Cît avea de dat domnul Năstase ? O sută optzeci de mii. A dat vreun leu ? N-a dat. (Și aici toată adunarea fluierase și se făcuse zarvă mare, din momentul acela fusesse gata cu Plotoagă, nimeni nu mai credea că o să mai vie a doua zi la sfat.) Iar Vasile strigase că nici n-o să dea domnul Năstase o sută optzeci de mii, nici el și nici ceilalți chiaburi ai comunei și nici tovarășul Arghirescu n-o să-i încaseze, cită vreme tovarășul Plotoagă era acolo ca președinte al comitetului executiv și îl ferea pe domnul Năstase și pe fi-său Dan și pe toți bogătașii satului cu spatele lui lat... Arghirescu, ca să scape, o lăsase moartă cu apărarea președintelui, dădea vina pe el că ține hîrțile încuiate în birou...

Și astfel luă sfîrșit această ședință care îl aducea pe acest Vasile la ordinea zilei și nimeni, în afară de Isosică nu-și dădu seama atunci că odată cu ieșirea acestuia din umbră începea pentru sat o nouă perioadă de zvircolire, care avea să dureze mai bine de zece ani, la sfîrșitul căreia pămîntul tuturor, cu vitele mari și uneltele agricole aveau să fie cooperativizate. El însă, Vasile, avea să continue să rămînă în fruntea satului și după această perioadă...

Pe la orele trei dimineața Isosică se întorcea acasă cu Ciulca — luase și ea parte la această ședință, în general lipsea, îi ajungea că se ducea el — și multă vreme merseră unul lingă altul fără să-și spună nimic.

— Ai văzut, spuse ea apoi întru tîrziu, că ăsta a fost firul, pe care l-am prins eu ? Cum a mers cu Vasile ?

— N-a mers prea ușor, zise Isosică, din pricina Florichii, muie-re-a-ia lui mică. E deșteaptă, dar nu știe să uite, n-o să facă bine Vasile dacă o să se ia prea mult după ea.

— D-aia el nici nu-i spune tot, zise Ciulca.

— De ce crezi ?

— O știu eu pe Florica lui Ciupăgeanu, dacă Vasile i-ar fi spus pînă acuma pînă unde a ajuns el pe linie de U.T.M., nici n-ai mai fi putut tu să le calci pragul și să stai de vorbă cu el. El nu cred că s-a mirat că l-ai propus tu președinte, dar eu cred că ei i-a bătut inima ca un ciocan cînd te-a auzit... Fiindcă nu știa ce știa Vasile !

— Crezi că nu i-a spus el ce mi-ai spus tu mie, că a ajuns pînă la președintele regiunii în audiență ? Acuma, să-ți spun drept, mă doare ceafa de ședința asta, cînd mi-ai spus am înțeles, dar acuma nu mai văd legătura...

— Ești ostenit, zise Ciulca cu un glas odihnit. Președintele sfa-tului popular regional e rudă cu fata aia care l-a sprijinit pe Vasile să intre în partid, de la raionul U.T.M., ți-am spus cum a stat ea de vorbă și cu Niculae al lui Moromete pe miriște.

— A, da, zise Isosică gemînd, și Niculae n-a fost de părerea ei și ea s-a dus pe urmă mai sus și i-a făcut și lui Vasile... Da, în audiență... Dar tot nu sînt bine lămurit ce l-a apucat pe Zdroncan...

— Păi Zdroncan știa înaintea mea de legătura asta, și s-a gîndit și el că cine știe... Dar audiența a avut loc după ce i-a spus el lui Va-sile ce vreți voi să-i faceți lui Fîntînă. Numai simpla legătură l-a deter-minat pe Zdroncan să-i divulge secretul...

— Norocul lui Vasile gemu Isosică intrînd în curte a fost Bilă și prostia lui Nae Marinescu ! Că altfel, mai avea el de așteptat...

Și cei doi soți continuară să discute în același fel pînă se culcară, atît de obosiți totuși amîndoi că uitară adevăratele cauze care îl aduseră pe Vasile la suprafață, de care se temuseră și ei, pîrîndu-li-se acum, după ce primejdia trecuse, că Nae Marinescu, și că Bilă, și că Zdroncan...

IX

Vasile fu numit președinte al comitetului executiv chiar a doua zi fiindcă în anumite situații schimbările acestea se operează fără formalități de prisos și cu o rapiditate uluitoare. Bilă fu exclus din partid și Plotoagă sancționat cu vot de blam. La a doua abatere urma avertismentul și apoi excluderea, dar nemaifiînd președinte această amenințare n-avea nici un sens și pe urmă poți fi exclus și direct dacă ajungi în situația lui Bilă, treptele statutare nu sînt un obstacol de netrecut. Noroc că Plotoagă avea pămîntul lui și putea acum să-și vadă de plugărie, mai ales că nu avea chiar puțin, nu era adică „sărac“, cum se trecuse el în dosarul de membru de partid în autobiografia pe care și-o scrisese.

Vasile luă foarte minuțios de la el în primire toate scriptele și după ce îi petrecu pe activiștii care veniseră de dimineață să-l pună în funcție (venise chiar președintele sfatului popular raional), se întoarse în biroul său, încuie sertarul și dulapul cu cheile și ieși și intră peste Zdroncan.

— Să trăiești tovarășe președinte, zise Zdroncan respectuos, continuînd însă să-și vadă de scris. Ai nevoie de mine ?

Vasile se aplecă și se răsîmă de bara de lemn ca orice țaran și stătu astfel pe gînduri cîteva clipe lungi.

— Mă Zdroncane, ia vin puțin încoace ! zise el în cele din urmă.

Și ieșiră amîndoi și Vasile o luă spre biroul pe care era scris „președinte“, deschise ușa și rămase în picioare mergînd agale încoace și încolo în bocancii și pantalonii lui ușori din piele de drac.

— Ce crezi tu că trebuie să fac eu acuma, Zdroncane ? zise Vasile. Primul lucru pe care ar trebui să-l fac ?

— Nu știi, zise Zdroncan, eu ce-am știut ți-am spus și cînd o să mai știi ceva, o să-ți mai spun. I-am spus și lui cumnatu-meu Plotoagă că mai bine ar fi făcut dacă se împăca cu dumneata și i-am spus și de ce, dar dacă omul a fost sincer și mi-a spus și el ?

— Ei, ce ți-a spus, zise Vasile.

— Măi Zroncane, zice, dacă ași putea, m-ași împăca, dar numai cînd mă gîndesc văd roșu.

— Și de ce, mă, Zdroncane, că doar nu i-am făcut nimic ! zise Vasile fără să se mire prea tare.

Parcă era singurul lucru care încetase să-l mai mire încă demult ? El care fusese un băiat sărac și trăise greu, să nu poată tocmai el să intre în partid și să trebuiască să lupte ca să fie primit ?

— Asta chiar că nu știu, zise Zdroncan, mai bine întreabă-l pe Isosică, fiindcă văz că te-ai înțeles bine cu el. Felicitările mele.

Era un reproș că divulgîndu-i ceea ce știuse Vasile nu-și îndreptase totuși lupta contra lui Isosică și să-l fi cruțat deci pe Plotoagă ?

— Va să zică nu-ți trece prin cap care ar fi primul lucru pe care ar trebui să-l fac eu în calitatea mea de președinte ? zise Vasile ocolînd reproșul.

— Nu, nu-mi trece, zise Zdroncan.

— Bine, ai să vezi.

Isocică plecase la raion de dimineață și spusese că se întorcea peste câteva zile, avea multe de făcut acolo. După prînz pe la ora cinci, fură văzuți Năstase Rădulescu și Dan intrînd în clădirea sfatului și apoi în biroul președintelui. Președintele dăduse ordin să vie și aceștia veniseră. Cîteva minute mai tîrziu sosi pe-acolo ca din întîmplare și plutonierul Moise. Dar el intră cum avea obiceiul cînd venea la sfat în biroul lui Zdroncan și începu să răsfoiască pe gratis ziarele și revistele altora. Paznicul de-afară care văzuse și auzise prin fereastra deschisă povesti apoi în sat cum se desfășuraseră lucrurile acolo în biroul președintelui. Vasile se ridicase în picioare la intrarea celor doi și le dăduse apoi scaune și le zisese să ia loc, că avea ceva să le spună.

— Și nu putuși să aștepți pe-a doua zi? zise bătrînul Năstase, negru de o umilîntă disperată pe care nu putea să și-o înfrîngă, deși făcea eforturi vizibile să se uite în altă parte și să nu-l vadă pe celălalt instalat în partea cealaltă a biroului. Crezi că nu știm noi de ieri de la prînz înaintea ta că a venit un ordin să te pună pe tine moț? Nu era nevoie să ne chemi aici chiar îndată, puteai și tu să mai aștepți trei patru zile, să nu ridă lumea de tine.

— M-am gîndit și eu, zise Vasile, să aștept o zi două, dar pe urmă mi-am zis că am așteptat destul pînă am pus mîna pe voi. Nici nu știți cît am așteptat și cîte am înghițit, de cîte ori era gata să mă dau bătut și să fug din sat. Acuma am pus mîna pe voi.

— Și ce-o să ne faci? exclamă Năstase disprețuitor.

În clipa aceea Vasile se aplecă și îl plesni pe bătrîn atît de năpraznic peste față încît îl lungi pe podea cu scaun cu tot.

— Sări, domnule Dan, să-ți aperi tatăl căzut la pămînt!! șopti președintele ieșind de după birou și uitîndu-se la vărul său cu un ochi arzînd rece de o ură de nevindecat. Aveai un cuțit, nu-l mai porți la tine?

Într-o clipită Dan avu scaunul în mînă și îi dădu lui Vasile cu el în cap. Căzură amîndoi, dar Vasile se ridică îndată în timp ce Dan se perpelea pe jos. Fusese el însuși lovit undeva, dar cînd și în ce fel? Vasile îl lăsă să se perpelească, îl ridică pe Năstase și îl puse pe scaun. Bătrînului îi curgea sînge din nas, i se făcuse cămașa roșie.

— Închină-te la Dumnezeu, zise Vasile gîfîind, ai să mori pe-acolo pe unde am să te trimet eu și din averea și din neamul tău o să se aleagă praful. N-am să dorm ca lumea pînă n-am să vă stîrlesc pe toți din rădăcină, dar o să încep cu tine, domnule Năstase, că cu dumneata am eu ce am.

Alarmați de paznic, Zdroncan și plutonierul Moise intrară înăuntru.

— Cine v-a dat voie să intrați aici fără să bateți în ușă? strigă președintele furios. Afară!

Pe urmă se liniști:

— Plutonier Moise, zise el, iai pe-ăștia pe-amîndoi și cu Arghirescu mergi cu ei acasă să plătească o sută optzeci de mii de lei impozit. Dacă nu plătesc, luați-le tot grîul și îl trimiteți la baza de recepție contra chitanță. Să se cerceteze pe urmă exact cît pămînt au și îi dăm în judecată pentru că au indus în eroare sfatul popular nedeclarînd suprafețele de pe care au strîns recolta. Fiind chiaburi înrăiți și periculoși îi trimiți pe urmă cu escortă la raion pe bază de declarații de la toți pe care i-au omorîtăștia cu măciucile în viața lor.

Plutonierul Moise îi făcu semn bătrînului să se ștergă pe față și pe gît de sînge, dar acesta parcă surzise, părea cu adevărat cu totul străin de ceea ce se petrecea în jurul lui și se ridică foarte grăbit și aferat să plece de-acolo. Dan însă nu-și revenea din lovitura primită. Fusesse atins undeva, în burtă sau între picioare, fiindcă mîinile și bus-tul le mișca fără greutate. Îi curgea sudoarea în șiroaie și arăta vinețiu, așa de tare îl secase.

— Mi-a spus cineva că așa trebuia să-ți fac cînd ai scos cuțitul la mine în casă, după ce ai plesnit-o pe nevastă mea, îi explică Vasile, dar nu m-am gîndit. Să dai tu în nevasta mea, murmură el deodată cu alt glas și în aceeași clipă îl și cîrpi pe Dan ca și pe bătrîn mai înainte și îl întinse fulgerător cu spinarea pe podea. Am venit atunci la tovarășul plutonier Moise și i-am relatat cazul și tovarășul plutonier mi-a spus că neexistînd dovezi, n-are ce-mi face. Poftim dovezile, tovarășe plutonier, exclamă Vasile sarcastic, să declare domnul Dan că n-a intrat el în casa mea cu cuțitul, cu frati-său și mi-a bătut nevasta. Să îndrăznească să mintă. Îi iai declarație și lui și lui domnul Ștefan și le aduci la mine. Dă-i ăstăvia afară să se spele să nu-mi facă mie bilci prin sat cu sîngele lui puturos pe cămașă.

— Vere, mîrii Dan ridicîndu-se de jos, de astă dată sigur pe sine — ai fi zis că palma care îl lungise avusese în mod bizar un efect invi-orător — fă-ne tu nouă cel mai mare rău pe care poți să ni-l faci, că dacă venim noi și cădeți voi, să nu-ți pară rău că nu l-ai făcut...

— Să fii liniștit în privința asta, îi asigură Vasile, n-o să-mi pară rău de nimic și o să mă străduiesc de așa manieră încît piatră de piatră n-o să mai găsiți cînd o să vă întoarceți. Dacă o să vă mai întoarceți !

Și făcu semn din cap să fie scoși afară de-acolo. Plutonierul ieși cu cei doi și în aceeași zi le făcu acte de dare în judecată și îi trimise la raion sub stare de arest : înșelaseră autoritățile la arie, nu declaraseră suprafețele și cantitățile exacte ; și nu plătiseră mai nimic din cele o sută optzeci de mii de lei impozite, cîte le aveau înscrise pe rol. Pe Ștefan însă nu-l prinseră, fugise la timp de-acasă și nu mai reveni niciodată în sat...

X Printre hotărîrile luate în ședința organizației, în afară de excluderea lui Bilă din partid și sancționarea cu vot de blam dată lui Plotoagă, mai era una considerată de primul secretar Ghimpețeanu ca foarte importantă și anume formarea unei comisii locale care să meargă în zilele următoare prin sat și să strîngă în căruțe cotele celor care fugiseră cu ele de pe arie și credeau ei că au să rămînă fără să le dea. Era, de altfel, zise el, și ultima sarcină pe care o mai avea de îndeplinit în satul său natal tovarășul Moromete, după care putea să se întoarcă liniștit la raion și cu asta să se considere ca încheiată, în fapt, campania de strîngerea recoltei din anul acela. Instrucțiunile prevedeau ca această comisie să fie formată din organizațiile de masă, în special din Frontul plugarilor și chiar și din oameni așa mai respectați din sat, și să facă parte bineînțeleș din ea și membri de partid, ca să-și atingă scopul : adică de la chiaburi să ia cereale în contul impozitelor și de la ceilalți restanțele. S-o conducă, firește, președintele sfatului și tovarășul Moromete Niculae să-i îndrumeze să iasă totul bine...

Niculae dormi târziu după ce se întoarse de la ședință și pînă se sculă și se îmbracă se făcu prînzul, nu mai plecă de-acasă, încît instalarea lui Vasile se făcu în lipsa lui.

— Sarcina mea s-a cam încheiat, zise el adresîndu-se tatălui, mîine sau poimîine plec. Bine că s-a terminat, o să-l aveți acum președinte pe Vasile, singur spuneai că e un om...

— Cînd am spus eu ? se apără Moromete.

— În ziua cînd am început secerișul și mi-ai povestit la capul locului cum l-a omorît Năstase pe tatăl lui Vasile și alte istorii de același gen.

— Bine că știi tu istorii de alt gen, zise Moromete supărat și ca niciodată pînă atunci se arată foarte puțin dornic de discuție, se ridică și se pierdu pe undeva prin grădină.

Spre seară Niculae se duse pe la sfat și îl găsi pe Vasile acolo.

— S-a operat, zise Zdruncan, de dimineață pe la doispe, o schimbare în sînul comitetului executiv. Am trimis pe tîmpitu-ăsta de Ilie Micu să vă cheme și n-a știut ce să spună, că nea Ilie Moromete n-a vrut să te scoale, zicea că dormi și îl arătă cu capul pe acel Ilie Micu, care nu știuse ce să spună.

— Foarte bine, zise Niculae, știam că o să vină Vasile.

— Ei, uite-l pe tovarășul Vasile, continuă Zdruncan, noul președinte.

Niculae se uită pe sub sprîncene la cel numit, care era acolo și cîtva timp nu zise nimic.

— A și băgat spaima în chiaburi, zise acel Ilie Micu, care era într-adevăr un om mic de tot, aproape un pitic, ședea la un colț al mesei lui Zdruncan și sorta niște scrisori.

Era chiar pitic, mic și spin, îndeplinea funcția de curier, dar demult, dinainte de război, îi plăcea lui Valache să-și aprindă țigarea de la el ridicîndu-l cu trup cu tot pînă la gură. El ducea toate scrisorile prin sat și era foarte bătos, nu aștepta să vie omul pînă la poartă după ce îl striga, îi arunca plicul peste gard și își vedea de drum spunînd că el n-are timp de pierdut, îl așteaptă dom-primar și dom-notar... Acum îl degradaseră pe Ilie Micu, nu se știa sigur dacă i se mai dădea sau nu leafă de curier și nici prin sat nu mai era văzut în fiecare zi, ca pe vremuri.

— Taci mă, din gură, Ilie, că dacă te prind că mai spui ceva de oricine-ar fi, te dau afară, zise Zdruncan. Ia du-te mai bine și adu niște apă, uite cana-ici, spal-o nițel, fire-al dracu, vezi c-a băut Arghirescu din ea și miroase a usturoi. Că și ăsta al dracu, parcă n-ar mai găsi altceva ce să mai mînințe.

— Ia vino tovarășe președinte, zise Niculae adresîndu-se lui Vasile, tovarășul Isosică unde e ? Ia să se ducă cineva să-l cheme.

— Isosică ? ! exclamă Zdruncan. Cred că la ora asta stă la discuție cu Fîntînă pe la Pălămida, au plecat amîndoi de dimineață, cred că s-au întîlnit în tren, dacă nu cumva bărbosul l-o fi aruncat jos din tren, — aflăm noi !

— Adevărat, zise Niculae, de ce n-a venit Fîntînă la ședință aseară ?

— Nici Isosică n-a crezut că o să se prindă, dar a încercat și i-a reușit perfect, zise Zdruncan. L-a trimis pe Enache al Cîrstichii să-i spună lipoveanului că ședința are loc la ora nouă seara, și nu la cinci cum a fost.

— Și Fintină a crezut ?

— N-a fost numai asta, zise Zdroncan ștergându-și penița pe cap și punînd-o apoi pe suport, a venit tocmai atunci și nepotul lui și i-a spus că poate să-l prindă la moară pe Ștefan al lui Năstase. Fintină era montat rău de muierea lui că s-a făcut Marioara de ris din pricina ăluia și cînd a auzit așa a venit la moară, la lăsat pe Ștefan să plece cu căruța și cînd a luat-o ăla la dreapta, s-a urcat peste el cu nepotu-său, că ăsta venise cu căruța cu coviltir de frica ploii, l-au dat peste cap și l-au dus spre Cotigeoia. Bine, mă, zice bărbosul, de ce te-ai apucat tu să umpli satul că te întilnești în pădure cu fata mea, ce fel de flăcău ești tu ? Nea Adame, zice-Ștefan, eu n-am suflat o vorbă, poate Marioara să fi spus ceva. Cum Marioara, zice ăsta, ai mai pomenit tu ca o fată să bată singură toba și să se facă de ris că se întilnește în pădure cu un flăcău ? Nu știu cine a spus, zice Ștefan, dar eu n-am spus. Chiam-o pe Marioara încoace și eu jur înaintea ei că n-am spus nimic. Jură pe sufletul mă-tii ăleia bătrîne că n-ai vorbit, zice Fintină. Nu pot, zice Ștefan, că dacă află tata mă dă afară din casă. Va să zică nu vrei să juri, zice ăsta, ți-e frică să minți ! Ei lasă că ți-arăt eu ție. Nea Adame, uite, jur că n-am suflat nimănui o vorbă, crede-mă, ce dracu, am făcut și eu armata, nu mai sînt un prost... Bine, zise Fintină, atunci de ce cînd ai băgat de seamă că s-a aflat n-ai zis că nu e adevărat ? Și după una și alta te-ai mai apucat să și minți, că n-a fost vorba de înșurătoare. Nea Adame, n-a fost vorba de absolut nimic, nici măcar să zici că am schimbat așa o vorbă, nici n-am văzut-o în ziua aia care zice lumea că a rămas cu mine în pădure. Cheam-o aici și ai să vezi că nu mint. Atunci lumea de ce vorbește ? Dracu' s-o ia de lume, nea Adame, zău că nu știu de ce, uite, poți să mă și bați, că nu știu nimic. Bine, zice bărbosul. Dar dacă cu începere de mîine, n-o să spui la oricine te-ntreabă exact cum mi-ai spus mie aici, atunci să știi că pun eu iar mîna pe tine și paștele și clopotnița mă-ti care te-a mai făcut... Seara la nouă vine Fintină la școală și dă de Ilie al lui Leoască cu ușa închisă. Ei, să fi auzit înjurături de dimineată cînd a venit bărbosul pe-aici, încheie Zdroncan, unii zic că eu înjur. Eu nu înjur decît cum zicea alde tata ... oasele în... sau : fire-al dracu, sau luată-ar dracii ! Ei, să fi auzit voi pe Fintină de dimineată, mai zise Zdroncan cu dinții lui zîmbați sticliind de încîntare.

— Dar dumneata de unde știi, domnule Piscică, zise Ilie Micu cu respect, spunîndu-i pe numele adevărat lui Zdroncan, nume cu care semna el foarte încogîrlițat și cu o coadă lungă de o jumătate de pagină actele legale ce emanau de la sfatul popular.

Zdroncan, deși evident flatat de respectul lui Ilie Micu, nu cata-dicsi totuși să-i răspundă și continuă explicînd de ce Isosică se grăbise prin urmare să prindă de dimineată trenul de șase spre Pălămida. E drept că era adevărat că avea el și ceva de aranjat pe la direcția moră-ritului... Și din felul cum pronunță secretarul sfatului această ultimă frază se văzu numai decît că nici el nu știa ceva precis în legătură cu plecarea celor doi la Pălămida și unde avea fiecare din ei treabă.

Niculae spuse că în cazul ăsta să poștească Zdroncan cu preșe-dintele la o ședință pe care s-o țină cîteși trei în legătură cu comisia ; mîine dimineată trebuia pornit prin sat și lichidată această lipsă din timpul companiei. Pînă se ridică Zdroncan și încuie hîrțile, Nicolae îi spuse lui Vasile în biroul acestuia :

— Ai vorbit foarte bine aseară în ședință. Dacă te apucați să-mi spui mie așa cum ai vrut, când am venit la începutul campaniei, n-ai mai fi obținut același rezultat.

— Chiar de-atunci v-am dat dreptate, răspuse Vasile.

Zdroncan tocmai veni și el și ședința restrînsă intră în subiect. Căzura de acord că trebuia chemat împuternicitul comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole și să i se dea sarcina să adune mâine dimineață la sfat un număr de inși pe care îi aleseră ei și îi împărțiră în două echipe : una avea s-o conducă Maxim al lui Pătăleață, electricianul comunei, și să meargă cu ei și Mantaroșie, și altă echipă cu alții, făcură o listă a întregii comisii pe care avea s-o conducă chiar noul președinte, să împartă adică satul în două și să se termine acțiunea în câteva zile.

Împuternicitul acela veni. Ajutat de curierii și paznicii satului el plecă să-i anunțe pe cei numiți. Împuternicitul acesta nu era de fapt altcineva decît Cristache al lui Cioacă și era vecin chiar cu unul numit în comisie și începu chiar cu el ; era chiar Enache al Cîrstichii.

— Băgați de seamă, spuse împuternicitul, Cristache al lui Cioacă, adresîndu-se lui Enache al Cîrstichii. Dacă vreunul din ei pretinde că n-are, că nu's'ce, că pe partea ailaltă, faceți percheziție și confiscați. Aveți împuternicirea asta de la mine, împuternicitul comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole. S-a înțeles ?

— Hai mă, că știm noi ! răspuse Enache tot așa, la plural, cum vorbise și Cristache.

Dar de fapt nu știau nimic. În viața lor nu făcuseră percheziție și nu confiscaseră ceva cuiva.

— Maxime, zise împuternicitul cînd vorbi cu electricianul comunal, bagă de seamă, ești șef, îl investi el. Cu tine stau de vorbă, mai adăugă cu un glas care promitea multe referitor la avantajele acestei investituri, dar care totodată avea și ceva amenințator, ceea ce dădea de înțeles că există și dezavantajii, dacă nu chiar neplăceri. Asta depindea de felul cum îl asculta pe el.

— Hai mă, că am înțeles eu, protestă și Maxim arătîndu-i împuternicitului brațele sale desfăcute : chiar așa mă iai ? Am și eu cap, adăugă, și clătină din cap drept dovadă parcă.

A doua zi dimineața Maxim al lui Pătăleață electricianul și Mantaroșie cantaragiul erau la sfat. Dar nu veniră din echipa la care îl investise împuternicitul, Enache al Cîrstichii, vecinul împuternicitului și în afară de el nu venise nici un anume Busuioc, membru în „Frontul Plugarilor“. Din cealaltă echipă veniseră însă toți și Vasile se pregătea să plece cu ei.

— Să se ducă cineva și să-l cheme pe Busuioc și pe Enache al Cîrstichii, zise el, ce așteptați ? Tovarășe Maxim, mai adăugă el, aveți grijă cum intrați în curtea omului, explicați-i că nu se poate să nu dea, că a fost o eroare că au fugit de pe arie, dar acum trebuie îndreptat... Asta în cazul în care vedeți că omul e cumsecade și nu prea are el putere economică. Cu chiaburii însă nici să nu intrați în discuție, adăugă el, deși pînă la ora aceea nu se știa nimic dacă vreun chiabur profitase și el de împrejurări și fugise cu griul de pe arie ; aveau însă impozite de plătit.

— Pe chiaburii îi executăm, spuse atunci o voce foarte bîndă dar foarte hotărîtă și Vasile se uită îndărăt.

Era Bilă. Tocmai sosise și el și auzise ultimele cuvinte ale noului președinte.

— Îi executăm la sînge, repetă el.

Avea aerul că nu i se întîmplase nimic ailaltăieri și că putea mai departe să vie pe la sfat și să fie văzut dînd sau executînd diferite însărcinări ca și înainte. Singurul semn care fu observat la el că suferise marea înfrîngere era că nu mai avea creioanele acelea în piept, și le scosese pe toate.

— Mantaroșie, zise Vasile, decît să stai acolo și să sprijini sfatul să nu cadă, mai bine te-ai duce să-l chemi pe Enache al Cîrstichii și pe Busuioc, că n-avem timp de pierdut.

Niculae stătea în biroul lui Zdrongan și vorbea la telefon cu raionul de partid, Mantaroșie afară, răzimat într-adevăr de una din coloanele clădirii, răsfoia liniștit tabelele de colectare. Arăta foarte vesel Mantaroșie, dar era greu de știut din ce pricină.

— Gata, imediat, zise Bilă cu un zel indiferent. Ce, ne jucăm de-a baba oarba? Proces-verbal, ordin de la raion, așteaptă aici tovarășul președinte Vasile.

Era însă ceva de o tristețe care nu se mai ștergea în glasul lui. Fusese zdrobit, dăduseră în el ca în fasole fără nici o milă și nu-și revenea, nu putuse sta acasă după ce atîția ani își petrecuse zilele în jurul acestei clădiri albe.

— Uite că Enache a și venit, spuse Mantaroșie rînjind fără să fi ridicat fruntea din hîrtii.

Într-adevăr se vedea pe șoseaua puțin înaltă coborînd de departe un om. Cu toate că distanța era mare, se distingea bine cum se apropia cu o călcătură largă și neregulată, bălăbănindu-și brațele. Din cînd în cînd ducea mîna la pălărie fără nici un rost și se uita în toate părțile cu un aer triumfător, parcă ar fi fost mai marele satului. Văzîndu-i pe cei adunați le făcu un semn foarte nedeslușit și i se auzi și glasul, ca un fel de chiot de chemare.

— Da, e Enache, zise și Vasile. Noi am plecat, ne vedem la prînz!

Trei căruțe cu cai cu cerghi în ele se puseră în mișcare și îi urmară îndeaproape. În ele trebuiau puse cotele.

— Hehehe! făcu Enache din nou, acum la cîțiva pași de sfat, stați așa.

— E beat, constată Bilă cu o superioritate plină de remușcări, ca un cunoscător.

— Fraților, ehehe, stați așa, strigă Enache și se opri înaintea lor și își dădu pierdut pălăria pe ceafă. Să umblați voi de-a lungul Dunării de unde intră ea în țară de la Turnu Severin și pînă se varsă în mare și muiere ca a mea n-o să mai găsiți. N-a zis ea nimic, au! sau of! De dimineață așa pe le cîntatul cocoșilor mă scol din pat și mă duc la ea și zic, eu dorm acilea și ea, săraca, s-o fi luptînd în o mie de sudori. Nimic! Uite, să-mi saie ochii din cap! Rîdea! Zău, să fie prost! Să fie al dracu care vă minte! Cînd am intrat acolo sta în pat și cînd m-a văzut mi-a rîs... Ce făcuși fă? zic. Îl făcui, zice. Ei, pă dracu! Zău că l-am făcut! Aoleo! Cînd am auzit-o așa, mi-a sărit inima. Unde e fa, să-l văd și eu. Îl spală, zice, îi taie buricul. Ce este, Băiat, zice, seamănă cu tine. O să avem acuma *exact* zece copii. Muiere, zic, ești cineva Fie-al dracu dacă mai e cineva ca tine...

Enache suflă greu, își scoase pălăria din cap și se șterse pe frunte de sudoare. Îi apucă pe Maxim și Mantaroșie de braț și îi luă cu el.

— Hai înăuntru, zise el. Plotoagă e aici ?

Habar n-avea că Plotoagă nu mai era președinte.

— Ce s-a întâmplat Enache ? îl întrebă Zdroncan ieșind pe coridor.

— Mă, ăsta, zise Enache apucându-l de umeri pe secretar. Dă-mi primu-întîi ! Dă-mi alea douăzeci de mii de lei.

— He ! făcu secretarul. Ce vorbești ? Ți-a născut muierea al zecelea ?

— Mă, mi le dai ?

— Ți le dau, dar mai așteaptă !

— Aștept eu, dar am dreptul ?

— Ai dreptul ! Decretul Marei Adunări Naționale ! zise Zdroncan.

— Ah ! făcu Enache și dîndu-se un pas înapoi își smulse pearca lui de pălărie din cap și o izbi de podea. Pe urmă se aplecă după ea, o ridică și și-o puse în cap, după care îi apucă iar pe Maxim și pe Mantaroșie de braț, îi trase afară și le spuse grăbit : stați acilea, să mă duc să-i spun muierei ! Vin acum !

— Enache, strigă Mantaroșie în urma lui. Vezi că Busuioc stă chiar acoloa, lingă casa de naștere. Întoarce-te cu el ! Bă, să nu vii fără el.

Maxim intră din nou în biroul secretarului și se așeză supărat pe un scaun. Biroul spațios era, ca de obicei, plin de oameni, cu tot felul de treburi. Pe pereți se vedea dintr-o parte portretul lui Stalin, care de mare ce era scăpa parcă atenției, iar din față portretele conducătorilor partidului, printre care și o femeie, grupați în fotografii egale, șapte sau opt.

— Poftim ! Fă treabă cu Enache ! spuse Maxim urmărindu-l cu privirea pe Niculae, crezînd că Niculae o să între astfel cu el în vorbă.

Dar Niculae nici nu se uita la el, ieși în prag și rămase multă vreme cu privirea țintită spre casa lui Valache. Nu se mai vedea de nicăieri Valache, parcă era pustiu în gospodăria lui. În curînd Enache se întoarse cu Busuioc. Busuioc mergea parcă l-ar fi împins cineva din spate, cu toate că nu-l împingea nimeni, venea liniștit în urma lui Enache.

— Haide, mă, Busuioc, ce dracu aștepți, să te chemăm cu lăutari ? strigă Maxim încruntat. Ce e cu tine ? N-am fost eu aseară pe la tine și ne-am înțeles ? De ce n-ai spus că nu vrei ? !

Busuioc tăcea, călca rar în urma lui Enache, exact pe urmele acestuia, să nu-și murdărească bocancii de noroi. Se uita în pămînt și tăcea. Cînd ajunse în fața clădirii sfatului se opri și se uită în altă parte, ferindu-se să dea ochii cu cineva.

Maxim nu-l luă în seamă, se grăbi să pornească. Din cauza no roiului — abia ieri spre seară se limpezise cerul — toți se înșiruiră în flanc cite unul și spre uimirea lui Zdroncan și a lui Niculae care se uitau în urma lor, se amestică și Bilă în echipa.

— Ce e cu ăsta ? exclamă Niculae.

— Dracu să-l ia ! zise Zdroncan și dădu din umeri.

Nu se gîndea nimeni să-i strige lui Bilă să părăsească echipa, sau chiar dacă se gîndea, își spunea poate că Bilă nu face totuși nici un rău nimănui, putea să fie trimis cine știe unde, să facă pe curierul, dacă îi plăcea. În frunte mergea astfel Maxim al lui Pătăleață, după el venea Enache, care de vesel ce era că avea acum zece copii nu se mai ferea deloc de noroi, plescăia din bocanci și se uita mereu în toate părțile

cu un aer triumfător ; apoi în spatele lui călca Busuioc, umil, străin parcă de toți și uitându-se în pământ și în sferșit la coadă, liniștit și neturburat, ca și când ar fi fost singur, Mantaroșie, cu tablele în mână și prins mereu de starea aceea a lui care nu i-o cunoștea nimeni, rînjind, bătîndu-și parcă joc de cineva sau ca și când și-ar fi bătut altul joc de el și acuma nu-i mai rămăsese și lui decît să rînjească.

XI

— Nu mai plescăi așa, Enache, că mă umpluși de noroi pînă la genunchi, spuse Busuioc cu un glas șoptit și evlavios.

După care urmă o lungă tăcere. Toți se gîndeau poate la faptul că acuma în plină vară plouase ca toamna și se făcuse aproape frig.

— Ce-o fi cu Dumnezeu ăsta de-a vărsat atîta ploaie, se miră Enache rupînd tăcerea.

Nimeni nu zise nimic. Într-un tirziu Mantaroșie constată din urmă :

— Nu îndeplinise planul la plouat.

— Ehe ! I-auzi ce zice ! Ehe ! exclamă Enache rîzînd zgomotos. Maxime, auziși ? Ehe ! Dumnezeu nu îndeplinise planul la plouat.

Maxim mergea înainte tăcut și încruntat. Bilă se ținea în urma lui, cu modestia lui bătoasă. Enache îl împunse în spinare :

— Auzi, mă, Bilă ! Auziși ce zise ăla ? Bilă, fi-ți-ar bila de rîs. Dacă nu mai ești în partid, ce cauți aici ? Hehe... continuă Enache, rămînînd în urmă și călcînd prin noroi alături de Mantaroșie.

Deodată Busuioc se rupse din rînd și o luă înainte grăbit. După pași se vedea că e mînios și că părăsește echipa.

— Ce e cu ăsta ? ! exclamă Enache nedumerit. Busuioc, unde te duci ?

— Scuipați peste chipul lui Dumnezeu, bolborosi Busuioc pătimaș, grăbindu-se cît putea mai tare. Știu eu de ce nu vin la adunările voastre ! O să vă roadă viermii cei neadormiți !

Mantaroșie începu să ridă în gura mare.

— Du-te după el, spuse Mantaroșie. Du-te Enache, du-te și adu-l îndărăt. Mai ridem p-acilea !

Enache se grăbi să-l prindă din urmă și să-l aducă înapoi pe Busuioc.

— Mantaroșie, de ce nu-ți vezi de treaba ta ? spuse Maxim. Lasă-l pe om cu credința lui ! Ce te legi tu de credința lui ?

— Haha, făcu Mantaroșie neturburat. N-ai auzit ? Cică o să ne roadă viermii cei neadormiți.

— Pe marginea șanțului o să mori, ca un cîine, spuse Busuioc uitîndu-se cu ură mistică în ochii lui Mantaroșie.

Maxim interveni și-i luă apărarea lui Busuioc. Îi spuse lui Mantaroșie că dacă mai scoate un cuvînt pe seama lui Busuioc... Nu spuse ce are să se întîmple în acest caz, dar Mantaroșie înțelese că de astă dată Maxim pusese problema altfel. Era membru de partid și avea ordin să nu se lege de credința oamenilor, li se spusese în mod special. Cu părere vizibilă de rău, Mantaroșie trebui să-și înghită deci pornirea nestăpînită de a se veseli pe seama lui Busuioc și să tacă.

Busuioc ajunsese bisericos datorită unei întîmplări destul de ciudate, petrecută cu mulți ani în urmă cînd într-o zi se apucase să dreagă un perete al casei și pusese copiii și muierea să aducă pământ galben de la vîgăuni, să-l amestece cu paie și balegă și să facă din acest ames-

tec un soi de cărămizi cît toate zilele de mari numite chirpici. Era într-o zi de vineri și muierea se împotrivi: nu vroia să lucreze vinerea. Busuioc se înfuriase, o înjurase atît pe ea cît și pe sfînta vineri și spusese că da, să fie păcatul lui, să-l muncească pe el dracii pe lumea ailaltă, dar pînă una alta, să pună muierea mîna și să pregătească pămîntul, să n-astepte să pună el mîna pe vreun retevei. A doua zi cel mai mic dintre copii, o fetiță, începu să se plîngă de o zgîrietură la picior căpătata pesemne în timpul cît frămîntase pămîntul, dar nu se sinchisi nimeni, asemenea zgîrieturi căpătau copiii aproape în fiecare zi. În noaptea următoare însă, fetița avu un somn chinuit, iar femeia se deșteptă îngrozită și povesti bărbatului că a visat-o pe sfînta vineri amenințînd. Copilul muri în călduri mari și Busuioc se înspăimîntă și începu să se ducă la biserică. În timpul liturghiei stătea smerit și tot timpul se închina. Cînd preotul pomenea de focul gheenei gema înfricoșat și întetea crucile frîngîndu-și grumazul. Ținea tot timpul în mînă un busuioc, din clipa cînd ieșea pe poartă, cît dura slujba, și pînă se întorcea acasă. Cu timpul i se uitase numele adevărat în schimbul poreclei de Busuioc, de la floarea aceasta care cu vremea nu se mai știa dacă mirosul ei fusese de totdeauna același și fusese doar aprobat de biserică sau floarea însăși își schimbase mirosul în nările oamenilor, amintindu-le de slujba din altar și de icoanele de jur împrejurul cărora era pus în cununii groase.

Echipa mergea înainte prin noroi în frunte cu Maxim și primii pe la care trecură, avizați pe căi simple că se apropie comisia, lăsară muierea singură acasă și se pitiră prin vecini. Maxim se supără :

— Indiferent pe cine găsim, stăm și cercetăm, hotărî el. Așa nu se poate, țăranul nostru crede el că poate să înșele statul. Nu există, legea e lege și gata.

Maxim spusese „țăranul nostru“, deși continua să fie și el tot țăran, cultiva cereale ca toată lumea. Fiind însă electricianul comunei, începuse pesemne să-i placă să se detașeze, „țăranul nostru“ însemnînd adică al lor, al celor care conduceau comuna.

În curînd se opriră în fața altei porți. Bilă ridică ciomagul și enervat că nu găsiseră pînă acum pe nimeni acasă, lăsă modestia aceea a lui falsă la o parte și bătu autoritar în ulucă. Uitase că nu mai avea acest drept.

— Ia uite al dracului cum bate ! zise Maxim. Ia nu mai bate așa, dom'le Bilă, că nu ești stăpîn pe curtea omului, îi și spuse direct. De altfel dumneata n-ai ce căuta în echipă, mai bine ți-ai vedea de situație...

Dar Bilă nu pricepu sau se făcu că nu pricepe, și nu se opri din bătut. În ograda omului nu se vedea nimeni. De undeva din fundul curții ieși un dulău roșcat, mare cît un vițel, care numaidecît se avîntă înainte și începu să se arunce asupra porții. Orice alt gard s-ar fi prăbușit, afară de acesta care avea uluci groase din lemn de fag, bătute bine în cuie. Dulăul se zbugiua și se izbea neîncetat, încercînd rezistența porții din toate părțile. Totuși el nu era prea îndîrjit, hămăia și făcea salturile sale cu oarecare indiferență.

— Hai, mă, du-te dracului, zise Enache confidențial, adresîndu-se cînelui. Bă Gheorghe ! Gheorghe ?

Bilă bătu din nou în stîlpul porții și spre mirarea lor, iată că după cîtva timp stăpînul casei ieși în bătătură. Era un om scurt și îndesat, cu umerii puternici, parcă n-avea gît. Ar fi fost greu de spus că exista ceva binevoitor în înfățișarea sa, totuși deschise poarta în grabă și se

indeletnici grijuliu cu alungarea cât mai departe a dulăului. Chiar întirzie puțin cu această treabă lăsîndu-i pe membrii comisiei să intre singuri în casă.

— Gheorghe crede că o să-l scape cîinele din încurcătură, zise Mantaroșie.

— Hai mă Gheorghe, treci încoace la raport, zise Enache tare, prefăcîndu-se autoritar.

Gheorghe se grăbi să le deschidă ușa casei și se prefăcu că nu pricepe gluma sau poate chiar nici n-o pricepu.

— Cum să nu, dar nu știu pe unde or fi, unde le-o fi pus muierea aia ! Zina, (stați jos !), Zina, (stai jos Enache), unde ai pus alea ?

În casă nu era nimeni, dar Gheorghe avea două odăi. Zina nu răspunse, probabil că nu auzise și atunci Gheorghe se grăbi să iasă. Toți membrii echipei stăteau în picioare, nimeni nu se așeza. Erau cam stingheriți. Cînd Gheorghe ieși s-o caute pe Zina, Mantaroșie se luă după el.

— Zino, unde ai pus fă alea de la mașină ? spuse Gheorghe din tindă, nevroid să intre în cealaltă odaie.

Nu vroia să intre, dar Mantaroșie nu se sinchisi, apăsă pe clanță și pătrunse dincolo lăsînd ușa deschisă. Acolo, muierea lui Gheorghe stătea pe un scăunel și tăia carne dintr-o oaie răstignită, făcută pastramă. De alături, de pe plita de tuci ieșea un miros greu dar și ațîțător de carne friptă. Pe pat, un copil de vreo patru ani, cu burta goală, mîncă dintr-o strachină pastramă cu mămăligă. Muierea își ridică fruntea. Era tină, în plină înflorire ; avea niște ochi mari și frumoși, negri și sprîncenați. Copilul nu semăna cu ea, semăna cu tatăl său, trunchios și fără gît, cu privirea bănuitoare și închisă.

Echipa veni în urma lui Mantaroșie. Gheorghe întrebă din nou muierea, iar aceasta îi răspunse că nu știe, el știe, să caute acolo în chichița lăzii, acolo sînt toate hîrțile.

— Nu e nevoie, spuse Mantaroșie, știm precis. Ai de dat o sută douăzeci de chilograme de grîu și două sute de porumb restanță din anul trecut.

— Floarea-soarelui a dat ? întrebă Maxim.

— Am dat. Am dat. Floarea-soarelui am dat, se grăbi Gheorghe să răspundă.

— Și pe alelalte ? întrebă Mantaroșie.

— Ei, nu, nu ! Dar am dat. Floarea-soarelui am dat. (Stai jos Enache). Chiar am zis : să mă duc acolo, să dau floarea-soarelui. De dat, am dat.

Asta era tot o istorie de anul trecut, cu floarea-soarelui. Cotele se luau cînd trebuia făcut untdelemnul, dar unii, văzînd așa, dăduseră mai bine sămînța la porci decît să le ia fabrica cote. Omul își ferea privirile și își căuta de lucru : muta un scăunel de ici-colo, îl îndemna pe Enache să stea... Busuioc ținea fruntea în pămînt dîndu-se mereu pe după Bilă, iar Bilă stătea bățos lîngă Maxim, gata să întărească orice ar fi spus acesta. Singur Enache era voios. Se așezase pe scăunel aproape de muierea lui Gheorghe și îi povestea ceva în șoaptă :

— Auzi Ghiță, alde Aristița a făcut azi-noapte ! Al zecelea, să-raca de ea !

— Ce săracă ! Să fi văzut-o, zău, cînd m-am dus la ea, mi-a ris, spuse Enache înduioșat.

— Ei zău ! Și nu s-a canunit ?

— Cine să se canunească?! Muierea mea? Păi am întreat-o : „te-a durut fă?“ „De unde!“ zice. N-auzi că stătea în pat învelită cu un cearceaf d-ăla și cînd m-a văzut mi-a rîs? Zău că mi-a rîs!

Muierea lui Gheorghe se ridică de pe scăunel, se duse la plită unde sfîrîiau bucățile, luă de pe sobă o strachină mare și începu să pună în ea.

— Ia, nea Enache, hai luați, zise ea așezînd strachina învîrfuită pe un scăunel.

În acest timp Maxim se uitase prin casă cu atenție. Sub pat se vedeau marginile unui balot gros de fire de bumbac și în dreptul ferestrei era așezată o mașină de cusut *Singer* fără capac.

— Ai putere economică, spuse Maxim posomorît. De ce ai vrut să înșeli statul?

— Ce făcuși tu, fă? Păi adu și niște mămăligă, zise Gheorghe adresîndu-se muierei, după care deschise ușa și ieși foarte grăbit.

Mantaroșie se apropie de Maxim și-i șopti la ureche :

— Nu trebuie să-l lăsăm, că ăsta n-o să dea. Să scoată acum ce-are de dat și să ducă la căruțe...

Maxim rămase cu chipul nepătruns. Nu răspunse nimic. Gheorghe se întoarse cu o oală mare plină cu ceva și se grăbi să întindă fiecăruia cite o ceșcuță galbenă de pămînt smălțuită.

— Beți, luați.

Era țuică veche, de anul trecut, cum de-o mai păstrase... Enache și Bilă mîncau pastramă cu mămăligă, Busuioc nu vru, spuse că el nu mănîncă vinerea carne... Maxim stătea posomorît.

— Haide, nene Maxim, îl îndemnă muierea. Ați plecat de dimineață și n-oți fi avut timp să luați ceva în gură.

Maxim continuă să rămînă posomorît dar întinse mîna și începu și el să mănînce. Băură și țuica și în cîteva clipe se așternu între ei o tăcere uimită, parcă misterioasă. Muierea zise :

— O să dăm și cotele alea, ce să facem!

— Nu-nu! O să dăm! De dat o să le dăm, că nu e cine știe ce! Așteptam să vie alde cumnatu-meu de la Tecuci, că i-am dat căruța și caii să se ducă, spuse Gheorghe cu convingere, atent mai mult la obligațiile lui de gazdă față de musafiri decît la cele pentru care veniseră aceștia.

Bilă, cu paharul în mînă, se apropie de Gheorghe și începu să-i șoptească tainic la ureche :

— Gheorghită, ascultă-mă pe mine! Dă cotele, domnule! Ia cîteva duble de grîu și gata... La puterea ta economică nu contează, zău, și-o spun cu lacrimi în ochi!

Gheorghe însă nu-l luă în seamă, se uita în altă parte ca și cînd Bilă n-ar fi existat. Îl urmărea cu o privire îngrijorată pe Mantaroșie.

XII

După ce stătuse un timp alături de ceilalți fără să se atingă însă de mîncare și băutură, Mantaroșie ieșise apoi pe nesimțite din casă. Gheorghe îl văzu urcînd scara podului, apoi îl văzu ieșind în curte și luînd-o spre șoproane. Curînd îl văzu întorcîndu-se. Mergea și rînjea tot timpul. Intrînd în casă, Mantaroșie se uită disprețuitor la gazdă și spuse :

— Te-ai chiaburit, dom'le Gheorghe.

Deodată se făcu tăcere. Se posomorîră toți, în afară de Maxim care își păstră înfățișarea de nepătruns.

—E, asta e acuma ! exclamă Bilă indignat.

Busuioc își lăsă fruntea și mai jos ca și cînd ar fi vrut să intre în pămînt de rușine, iar voiosul Enache rămăsese cu gura deschisă și se uita cînd la Maxim, cînd la Mantaroșie ; se vedea că nu înțelege dar că e gata să le dea dreptate la amîndoi, orice ar zice ei. Maxim însă nu zicea nimic.

— Da, te-ai chiaburit și nu vrei să mai dai cotele, spuse Mantaroșie din nou. Acum șapte ani cînd erai sărac și ai primit pămînt, era bun partidul, acuma nu mai e bun, isprăvi Mantaroșie cu un zîmbet plin de răutate și plăcere invidioasă.

— De ce nu mai e bun ? Cine ți-a spus ție că nu mai e bun ? M-ai auzit tu pe mine vorbind ? Ori ești nebul ? ! zise Gheorghe pe neașteptate. Începu să strige : Te știu eu pe tine, Mantaroșie. Să nu crezi tu că poți să rizi de toată lumea. Ce ? ! Ai muncit tu în locul meu ? Cînd eu umblam desculț și cu ismenele sumese prin noroi și cultivam sfeclă și tutun și munceam de dimineață și pînă seara, tu ce făceai ? Ai mă ? Am muncit pe spinarea ta ? Te-am *isploatat* pe tine acolo în Moldova de unde ai venit ?

Striga, se frămînta de mijloc și izbea cu pumnul cînd în direcția ușii, cînd a peretelui, cînd în aerul de deasupra capului. Se făcuse urit la față, sălbatic și ochii îi aruncau lumini întunecate.

— Te-am *isploatat* pe tine, mă, am *isploatat* pe cineva de spui că sînt chiabur ? Tovarășe Maxim, bagă de seamă, ești martor. Sînteți martori ! Ați auzit ce-a spus !

Pufni greu pe nări, cuprins parcă de o vîlvătaie. Își dădea pălăria pe spate, își apuca chimirul cu mîinile, izbea scăunelele de pămînt mutîndu-le fără nici un rost dintr-un loc în altul.

— Da' ce, bă, am ajuns de risul lumii să vii în tîrla mea și să-ți bați joc de mine ? ! Ei lasă, că nu rămîn ele lucrurile aici ! Fie-al dracului care o lăsa afacerea asta așa ! Vii aici și te urci în podul meu, îți bagi nasul prin toate părțile, te duci în șopron... Lasă că te aranjez eu ! Dacă nu te-oi aranja eu, nu te mai aranjează nimeni.

Se părea că va pune mîna pe ceva și-i va lua pe toți la goană, atît era de pornit. Bilă se dăduse mai spre ușă iar voiosul Enache se ridicase de pe scaun și arăta încurcat de tot. Cît despre Busuioc, el pierise, nimeni nu băgase de seamă cînd și pe unde ieșise.

— Nu striga, că nu mi-e frică de tine, spuse Mantaroșie sfidînd. Te-ai chiaburit și nu vrei să mai dai cotele, asta e socoteala !

Peste chipul lui Gheorghe trecu o umbră, ochii i se făcură ca păcura. Părea să înțeleagă că nu mai e nimic de făcut, că adică se apropie încet de el pacostea și el n-avea cum s-o înlătore : pe baza spuselor ăștuia aveau să-l treacă la chiaburi. Asta însemna distrugerea totală a tot ce agonisise el în ațiția ani de muncă pe brînci ; cu chiaburii nu se discuta. O umbră de nebulie licări în privirile lui negre. Era neliniștitor să vezi nepăsarea lui Mantaroșie, nici măcar nu se uita la Gheorghe. Îți trecea prin cap că iată, uite așa putea muri cineva. El părăsi din nou odaia și dispăru afară. După cîtva timp se auzi de pe prispă un zgomot de trapă care se ridică ; era, pesemne, de la pivnița lui Gheorghe în care Mantaroșie intra. Se făcu din nou liniște.

— Tovarășe Gheorghe, asta o să vedem noi, cum spune Mantaroșie, dacă o să trebuiască sau nu să te trecem la chiaburi, zise Maxim

împăciuitor, ca și când asta o dată făcută nu era cine știe ce. Dar pînă atunci, promise Maxim, trebuie să dai ce ai ca restanțe.

— I-am spus și eu pe arie că trebuie să dea și uite că n-a dat, iar astă-toamnă am mîncat tot porumbul cu porcii, zise femeia, ignorînd restul amenințării, poate în felul acesta se uita de ea.

— Gheorghită... începu Bilă apropiindu-se de urechea lui Gheorghe și după ce-i șopocăi cîteva clipe nu se știe ce, se retrase clătînd din cap : ...Zău, ți-o spun cu lăcrimi...

Dar Maxim îi spuse și el pe șleau să tacă din gură și să nu se mai amestice. Bilă tăcu dar nici Maxim nu mai știu ce să spună. Se scurseră astfel cîteva minute. Femeia mai turnă țuică. Gheorghe tăcea, crunt și neliniștit, acum parcă paralizat de ceva, incapabil să ia o hotărîre. Prin fereastră, răzimat de stîlp, se vedea pe prispă Busuioc. Apăruse iar de unde dispăruse, văzînd că nu se întîmplă nimic.

— Astea ce sînt, dom'le Gheorghe ? zise Mantaroșie intrînd în casă și arătînd ceva.

Era un pachet lunguiet învelit în hîrtie ceruită. Mantaroșie îl desfăcu și apărură cinci-șase încercătoare de pistol mitralieră încovoiate ca niște roșcove.

— Erau acolo în pivniță, pitite bine, continuă Mantaroșie virînd unghia într-un încercător pe care îl scutură.

În palmă îi luci galben un glonț ca o ghindă mică. Toți se uitară la el, nemișcați, apoi se ridicară și se uitară mai de-aproape. Ce era asta ? Gheorghe trecuse de partea dușmanului de clasă, ținea muniție la el ? Gheorghe însă căpătă brusc o expresie rătăcită și părea să nu mai aibă acum decît o singură dorință : să nu fie pus de față cu ceea ce se descoperise, dus și silit să spună ce era cu gloanțele acelea. He, rînjea Mantaroșie, he ! Gloanțe ! O să trebuiască să spui tu frumos ce e cu ele, dom'le Gheorghe ! Deodată Gheorghe sări de la locul lui, îl împinse la o parte pe Mantaroșie, țîșni afară și începu să alerge spre grădină. Sări pîrleazul și o luă spre viroaga satului.

— După el, prinde-l, strigă atunci Maxim cu un glas încordat, după cîteva clipe de ezitare.

Vocea lui avusese, strigînd, o tensiune parcă improprie, țîșnită dintr-o spaimă naturală și veche ; la fel ar fi strigat dacă ar fi fost noaptea santinelă în post și ar fi zărit fără veste în raza sectorului său o umbră necunoscută, cine e, stai ! Și țîșni cel dintii și o luă la goană în urma celui care fugise. Toți făcură la fel, Busuioc speriat dar ca și cînd ar fi vrut să fugă de acest loc nelegiuit și într-adevăr el pieri și nu se mai văzu încotro o luă, Mantaroșie rînjind, Bilă avînd o înfățișare severă, parcă ofensată. Iar Enache ezită și el cîtva timp să alerge ; strigă de cîteva ori :

— Gheorghe, mă Gheorghe ! Mă, n-auzi ? !

Și se luă în cele din urmă după fugar, dar mai strigînd de cîteva ori, vrînd parcă să facă totul pentru Gheorghe și dacă el nu vroia să asculte, el, Enache, în felul acesta să-și decline prin aceste strigăte răspunderea pentru situația care se crease. Casa lui Gheorghe era așezată la marginea din partea aceea a satului și el ieși din primele clipe la cîmpie. Vru s-o ia la stînga, unde se vedea marginea pădurii Cotigeoia, dar următorii, fără să se fi înțeles între ei, îi tăiară drumul și nu-i lăsară liberă decît partea care îl ducea spre rîu. Poticnindu-se, fugarul o luă într-acolo și în curînd se văzu panglica albă, de culoarea prafului, acum umflată de atîta ploaie, sticlînd

orbitor sub soarele de august. Maxim strigă lui Mantaroșie să-i taie lui Gheorghe drumul în susul malului, lui Enache și Busuioc să înainteze direct spre el, și împreună să-l încolțească astfel pe fugar din trei direcții. Gheorghe se uită înapoi, fugi câteva zeci de pași în sus, apoi în sens contrar, șovăi și deodată intinse brațele și se aruncă în riu cu capul înainte. Următorii se apropiară repede și îl văzură zbătându-se, sforăind și pescăind să ajungă la celălalt mal și să dispară în pădure. Era ușor de observat că ori nu știa să înoate ori vroia să înoate prea repede și hainele de pe el, bocancii, cămașa și o flanelă îl stinghereau, ori că se agățase de ceva care îl trăgea de picioare la fund. Nici nu dură o jumătate de minut cât îi tot zăriră capul zbătându-se să nu se cufunde.

Cînd se adunară la mal toți următorii, el nu mai ieși la suprafață. Alergară înainte, se opriră, alergară înapoi, tăcuți și gîfîind. În cele din urmă se liniștiră și rămaseră nemișcați pe mal cu privirile și chipurile nedumerite îndreptate spre locul bănuit unde dispăruse Gheorghe. Erau așa de smintiți la minte de atîta alergătură că nimănui nu-i veni ideea, sau nu avu curajul să sară și să-l scape.

— S-a înecat, zise unul dintre ei, ca o justificare, adică nu mai era de sărit să-l scape, unde să sară, în care parte, nu se mai vedea nici o urmă, peste suprafața curgătoare a apei de cîmpie nu se zărea nici o bolboroseală.

— Ce dracu l-o fi apucat de s-a aruncat în rîu?! zise Enache cu un glas de parcă nu și-ar fi dat seama de întîmplare și mai aștepta încă să-l vadă pe consăteanul lor ieșind la mal.

Dar valurile apelor umflate curgeau nepăsătoare și singure, iar întrebarea lui Enache nu micșoră, ci spori tăcerea grea care plutea pe deasupra undelor turburi.

XIII

După acest ultim eveniment Niculae Moromete se întoarce într-adevăr la raion și își reluă activitatea lui obișnuită în cadrul comitetului; i se ceru, așa cum era adesea obiceiul, să facă, pe lîngă cel oral, și un

raport scris.

— Arată și aspectul cu ăla înecatu', mai adăugă șeful serviciului de documentare, în treacăt, cu aerul că e bine totuși să treacă și lucruri de-astea în raport, deși se înțelegea de la sine că nu putea să fie vina comitetului de partid raional sau, cum era cazul de față, a unuia din activiștii lui, dacă cutare nea Ilie dintr-un sat simțindu-se cu musca pe căciulă, a luat-o singur la fugă și s-a aruncat într-un gildău.

Pe la începutul lui septembrie se prezentă într-o după-amiază spre seară la poarta comitetului de partid o fată care spuse că îl caută pe tovarășul Moromete Niculae și că vrea să vorbească cu el. Ea nu zise dacă se poate, ci pur și simplu vroia să vorbească cu activistul. Omul de la poartă era unul care n-o cunoștea și îi ceru buletinul. Îl deschise la prima pagină, îl ținu astfel deschis cu mîna lui făcută să țină bușteni și nu hîrtii, și cu cealaltă ridică receptorul care semăna cu cel al lui Zdruncan și întrebă pe cineva din comitet dacă tovarășul Moromete putea să vină pînă la poartă unde îl aștepta... Și aici el silabisii cam mirat și nesigur: Fîntînă Maria...

— Da? zise el. Nu poate? Aha! făcu omul. Bine. Nu poate, tovarășă, i se adresă el apoi fetei, dar în clipa aceea ușa se deschise din curte și apărură în biroul mic al informațiilor chiar cel căutat.

Cu mâinile în buzunar Niculae ieși cu ea în stradă și o întrebă ce vroia. Fata era foarte veselă și parcă nici nu auzi întrebarea. Era îmbrăcată ceva mai bine decât în dimineața când venise pe la el în pridvor și deși era cald avea un bariș pe cap. Drept răspuns ea zise că nu era singură și arată cu mina parcul orașului cu care se învecina clădirea comitetului : pe una din băncile din apropiere se vedea într-adevăr stînd și așteptînd altă fată, îmbrăcată însă într-o rochie mai vie și fără nimic pe cap.

— Didina lui Palici, zise Marioara, nu-l știi pe tat-său ? Au lotul lîngă al nostru și cînd eram mică îl auzeam pe nea Palici așa gros, pe miriște : Boi Poline ! Polinee ! Și ăsta se supăra și nu zicea nimic și nea Palici iar îl auzeai : Boi Poline ! Polineee ! Ce e mă ? ! se răstea ăsta așa cam după un ceas și nea Palici : hai, boi Poline, să mîncăm dovleac. Îi era rușine, de, lui alde Polin, că auzea toată lumea cum îl chema tat-său să mînce dovleac.

Marioara se uită spre fata cealaltă, care între timp se și rîdise și se apropia.

— E la facultate, zise Marioara.

— La ce facultate ? întrebă Niculae drept orice prezentare.

Didina lui Palici nu se grăbi însă să răspundă, se strîmbă afectînd o nemulțumire indiferentă și răspunse :

— La o facultate ! Și îi făcu semn fetei lipoveanului din cap că ea o ia înainte.

Orașul era plin de țărani, de funcționari sătești în delegație, de elevi și de soldați. Crepusculul care se lăsa încet peste salcîmii și clădirile lui vechi amintea de cîmpia care îl impresura și de tăcerea ei uriașă. Adevărații lui locuitori erau însă de descoperit în această foială pestriță, care umplea și cele cîteva restaurante, cofetării și berării și se părea chiar că ei nici nu existau de fapt, străzile fiind pline de prăvălii închise cu zăvoare definitive, cu ferestrele bătute în scînduri și cu firmele fie mîncate de gîrgărițe, fie date jos și rămînînd doar urmele. Tot ceea ce justificase altă dată pavarea străzilor și ridicarea de astfel de case așezate des unele lîngă altele, nu se mai vedea decât în clădiri și în firmele moarte, ca și cînd orașul ar fi fost dezgropat din pămînt și case și străzi redacte existenței ca odinioară, dar fără oamenii care le locuiseră atunci și acum era invadat de o mulțime de turiști, care aveau însă tot felul de treburi și nu stăteau să cadă pe gînduri în fața vestigiilor unor generații dispărute. Ajunseră în centru și Niculae se opri în fața unei plăcintării și o întrebă dacă nu-i era cumva sete ; se vindea acolo și bere.

— Și nici o plăcintă nu vrei ?

Ea dădu din cap scurt și hotărît : Nu. Niculae însă intră și bău o sticlă, după care reapăru și-și continuară drumul. O ducea pe ea pe o anumită stradă.

— E unul de la noi din sat, al lui Cocioală, e rudă cu Palici, și au casă demult, e brigadier silvic zise Marioara. E plecat în concediu la Sinaia, are grijă Didina de casă.

— Ei, ia spune, zise Niculae. Cu ce pot să-ți fiu de folos ?

— M-a trimis tata să-i iau niște nasturi, că n-am găsit la farmacia din Balaci, mi-a spus doctorița de-acolo că mi-a dat rețetă de București, că numai la București o să găsesc, da' mi-a spus să încerc și la Pălămida.

— Dar ce-are tac-tău ?

— Nu știu, de-ale lui, nu mai e la moară, a venit Isosică în locul lui și tata s-a apucat iar să bea. Nu i-a făcut rău pe loc, că l-a mai strecurat prin piine, da' zicea că nu mai are gustu-ăla și într-o zi l-a băut așa și a băut mai mult. Dimineața când să se dea jos din pat, ologise. Cică dacă îi gădesc nasturii ăia o să-i treacă, dar ce folos, zicea doctorul, că pe urmă o să bea iar. Tata s-a jurat că nu mai bea numai să meargă iar. Treci, zice, și pe la Niculae al lui Moromete și spune-i situația. Ce situație! se miră fata singură dînd din umeri, dă-o încolo de moară, să-și vadă mai bine de treabă ca toți oamenii.

Între timp se făcuse de tot întuneric și orașul începuse să se golească de mișcarea de pe străzi. Se lăsa tăcerea.

— Și ai găsit nasturii-ăia ? zise el întru târziu.

— Nu, cică tot la București.

— Și cînd ai venit ? mai zise el tot așa, după ce merseră multe zeci de pași.

— Ieri cu trenul de șase.

— Și ai dormit aici ?

Ea spuse că da. Ajunseră în dreptul unei porți de pe o stradă laterală, a acelei case unde stătea ea cu Didina lui Palici. De-acolo de la poartă se și simțea apropierea și întunericul cîmpiei adormite. Era o liniște mai mare decît într-un sat, fiindcă acolo hămăitul rar al cîte-unui cîine tot mai arăta că mai era cineva treaz. Aici nu se auzea nimic, puteai să stai așa ceasuri întregi. Strada zăcea în întuneric de la un capăt la altul și numai la casa de-alături se vedea o lumină aprinsă, pesemne Didinei lui Palici îi era urît să adoarmă singură pe întuneric și poate că aștepta sau poate că adormise cu lumina aprinsă. Marioara se răzimase de stîlpul porții și stătea nemișcată, nu zicea nimic. Niculae rămăsese în fața ei și stătea și el și tăcea. Minutele treceau în această muțenie și în acest calm pe care numai apropierea depărtărilor fără obstacol, sub respirația liniștitoare și sub lumina stelară a nopții de vară a cîmpiei îl poate ține în echilibru. Un om întîrziat apăru la capătul străzii și începu să se apropie de cei doi. Trecu apoi pe lîngă ei cum ar fi trecut pe lîngă niște stilpi scufundați în pămînt și își văzu de drum pînă ce intră și el într-o curte și se făcu din nou liniște.

XIV

Faptul însă că într-una din acele cîteva zile cît mai stătură fetele acolo doi tineri trecură pe la ele și unul din ei aduse la un moment dat un cufăr, nu atrase atenția nimănui, fiindcă totul se petrecu la lumina zilei ; tinerii stătură așa cam preț de un ceas vorbind între ei înăuntru, dar cu geamul deschis, apoi ieșiră și se duseră. După o săptămînă unul dintre ei reveni, de astă dată cînd stăpînul casei se întorsese și fetele nu mai erau acolo, luă acel cufăr cu el și se duse.

În acele zile, a treia dimineață după ce Niculae se întîlni cu Marioara lui Fîntînă, tovarășul Iosif, prietenul atît de îndoielnic al lui Niculae, trebuia să se ducă pe teren și cîteva ore mai târziu primul secretar Ghimpețeanu îl căută cu telefonul tocmai acolo în comuna unde era de așteptat să fie găsit : avea nevoie urgentă de el. Organele locale răspunseră însă că tovarășul Iosif nu e acolo, n-a venit și nici n-au vreo știre că ar putea cumva să fie pe drum. Primul secretar dădu ordin să se afle urgent unde era, spuse că trebuiau să plece împreună

la regională, că erau chemați amîndoi și că erau așteptați chiar în acea dimineață și să fie neapărat găsit și scos tovarășul de unde se virise.

În dimineața aceea Iosif întîrziase nejustificat prin birouri înainte de a pleca căutînd tot felul de hîrtii, recitînd tot felul de procese-verbale și pretextînd că avea nevoie de nu știu ce pentru organizația comunei unde se ducea pe teren și nu găsea. În cele din urmă găsi sau renunță să mai caute și plecă luînd-o pe jos prin oraș. Mergea repede și după cîteva minute îl prinse din urmă pe Niculae care și el mergea repede, avea în mîna un cufăr și după toate aparențele se grăbea să ajungă la gară și să nu piardă trenul.

— Noroc Niculae, spuse Iosif.

— Noroc Iosife.

— Te duci la gară, nu ?

— Da, răspunse Niculae.

— Te duci acasă, în Siliștea ?

— Da, dar de ce ?

— Te-am așteptat să ieși din dormitor, trebuia să plec la Mozăceni.

— Și de ce n-ai plecat ?

— Fiindcă vreau să-ți spun ceva.

— Spune, zise Niculae.

— Nu pot pe stradă, durează și trebuie să plec la Mozăceni.

— Să intrăm undeva ?

— Și mai rău.

— Uite ce e, zise Niculae, după ce se gîndi, în drum spre gară e strada Unirii 24, intrăm acolo și îmi spui, o iau eu înainte și te-aștept la colțul străzii. E un consătean de-al meu...

Celălalt dădu din cap că era foarte bine și se îndepărtă, iar un sfert de oră mai tîrziu se aflau în odaia brigadierului silvic și Iosif spuse :

— Măi Niculae, am fost chemat ieri de tovarășul secretar Beju de la regională și tovarășul Beju m-a întrebat dacă așa ca prieteni cum am fost noi, îți cunosc originea nesănătoasă și cum îmi explic eu că atîta vreme nimeni de la comitetul raional nu și-a pus întrebarea... Eu i-am spus că nu știu nimic și că pentru felul cum ai condus tu munca în Siliștea, de s-a înecat cetățeanul ăla, foarte just s-a procedat că s-a luat măsura să nu mai faci parte din activul comitetului raional de partid, dar că despre altceva eu nu știu nimic, și că n-am de unde. Tovarășe Iosif, mi-a spus atunci tovarășul Beju, nu e nimic, remediem noi lipsa asta și te informăm, de altfel o să primești sarcină direct de la tovarășul Ghimpețeanu, dar am vrut să știu ce părere ai, să vedem dacă putem avea deplină încredere că o să știi să iai cazul în mîna și să-l prelucrezi în mod just în fața organizației locale din Siliștea. Tovarășe Beju, zic, puteți avea deplină încredere, execut sarcinile cu cea mai mare conștiinciozitate, dați-mi materialele care există și le prelucrez... Nu e vorba aici că Moromete mi-e prieten, prietenia nu există în afara îndeplinirii sarcinilor, ai greșit, te-ai ars... Cînd am aflat că tovarășii din comitetul regional sînt nemulțumiți că nu s-a luat nici o măsură în cazul înecării cetățeanului, și eu și tovarășul Ghimpețeanu și tot comitetul raional ne-am dat seama că trebuia mers mai adînc și am fost de acord că bine s-a făcut că s-a luat hotărîrea de către comitetul regional ca el să nu mai facă parte. Perfect just ! Lasă asta, zice atunci tovarășul Beju, acuma Moromete o să se întoarcă în sat și o să activeze acolo în cadrul organizației, ca simplu membru de partid și mulți n-o să știe de ce. Trebuie să afle tovarășii de-acolo

și, mai mult, poate că ei o să aibă alte păreri decît noi, poate că ei o să fie mai drastici și noi n-avem dreptul să împiedicăm o organizație să-și spună părerea... Înțelegi, tovarășe Iosif? Cam astea mi-a spus și am plecat. Am înțeles că discuția cazului tău, după ce te-ai întors din Siliștea, n-au vrut s-o analizeze în calitatea ta de membru în comitet, ci în Siliștea, în cadrul organizației de-acolo, ca simplu membru de partid. Înțelegi de ce?

— Nu, zise Niculae.

— Să rezulte că organizația din sat ți-a aplicat sancțiunile, ei se feresc, zise Iosif. Și din partea raionului să mă trimeată pe mine, să raportez pe urmă că dacă și prietenul lui a fost de acord cu sancțiunea supremă, înseamnă că era vinovat...

— Ce sancțiune supremă? întrebă Niculae alb ca varul.

— Excluderea.

Se lăsă o lungă tăcere.

— Tovarășul Beju! murmură Niculae cu o lucire intensă în priviri și cu trăsăturile înțepenite de spaimă sau de ură. Și tovarășul Ghimpețeanu ce-a zis? El care cunoaște în ce condiții am activat eu în Siliștea și i-am raportat totul minuțios?!

— Tovarășul Ghimpețeanu ai văzut singur că s-a rezumat să-ți facă o critică formală în comitet și mai mult el n-a vrut și nu vrea, dar a luat tovarășul secretar Beju chestiunea în mîină și se ocupă personal de ea; el a făcut raportul ca să fii scos din activul comitetului de partid.

— Și crede tovarășul Beju, zise Niculae, că eu o să mă las exclus din partid fiindcă vrea el și îi place lui să excludă și să trimită camioane de milițieni prin sate?

— El așa crede. Eu i-am raportat tovarășului Ghimpețeanu cum s-au întîmplat lucrurile, că eram acolo și i-am spus că nu e bine să se procedeze cu mijloacele astea, dacă vrei îți spun și ție, și dacă faci un raport poți să spui că știi de la mine și îmi iau răspunderea totală. Îți dau și o declarație scrisă.

Niculae spuse că chiar îl ruga și Iosif se puse pe scris și cînd termină se lăsă iarăși între ei o tăcere grea.

— Așa că în nici un caz nu te întoarce în sat, zise apoi Iosif. E bine că tovarășul secretar Beju s-a gîndit la mine, trebuie să-i mulțumești în gînd, altfel n-aveai cum să afli și cădeai acolo exact ca ăla care s-a aruncat în rîu și a murit! Te înecai și tu!

Și aici Iosif se destinse și cum se ridicase în picioare și se uita pe geam afară, cu mîinile în buzunare, se îndoi pe spate și izbucni brusc în rîsul lui ca o pîrîitură de gard — ca și cînd ar fi trosnit un pălimar. Ce găsea el de rîs! Niculae continuă însă să rămînă alb la față și nasul lui ca o piatră străvezie, nu i se mai zărea pe chipul fără sînge.

— Și în legătură cu originea mea ce-a găsit el să spună? zise.

— Rău și aici, zise Iosif. De fapt aici mi-am dat eu mai bine seama că e rău, a zis că partidul e plin de tot felul de elemente, de fii de reacționari și că are dovezi scrise că tac-tău face agitație în sat împotriva regimului. Asta e! E adevărat?

Niculae însă arăta acum atît de îndirjit încît se uită țintă la celălalt și parcă nu înțelese întrebarea. Nu răspunse nimic.

XV

În aceeași zi luă trenul spre capitală și în dimineața următoare se afla în biroul primului secretar al comitetului regional de partid București, care îl primi în data ce se anunță.. Era fostul notar din Siliștea, ales foarte recent membru în Comitetul Central și căruia cu aceeași ocazie i se încredințase această înaltă funcție.

— Ei, zise el după ce îi dădu mâna și îi făcu semn să ia loc în fața lui, stînd amîndoi nu la birou, ci în cele două fotolii de alături, ca doi vechi prieteni ce erau. Dă-i drumul, adăugă fostul notar, ce ți s-a mai întîmplat ?

Și auzindu-l vorbind astfel îndîrjirea și neliniștea de pe chipul tînarului se înuie, fiindcă omul care îl atrăsese pe el în partid rămăsese același, și cum oricine crede despre el însuși că nici el nu s-a schimbat, credința în cauza pentru care trăiește se ridică iarăși în el cu forța de odinioară și odată cu ea și speranța că va fi în cele din urmă mai tare decît dușmanii lui. *Ce ți s-a mai întîmplat*, nu însemna oare că el, fostul notar, știa că prietenului său trebuie să i se întîmple din cînd în cînd ceva și că oricît de gravă ar fi acea întîmplare el, fostul notar, știa dinainte că nu Niculae era vinovat sau în orice caz nu numai el și în nici un caz în așa măsură încît să măsoare vina lui de unul singur, cu vina a mai mulți..

— Tovarășe prim-secretar, începu Niculae, dar fostul notar îl opri, îi puse mâna pe umăr și se supără surfîzînd :

— Așa de rău te-a speriat tovarășul Beju, că ai uitat că noi doi ne cunoaștem din Siliștea și eu te-am atras în partid ? Eu te-am atras în partid ! exclamă fostul notar cu un soi de mîndrie mai încurajatoare decît orice cuvinte. Eu răspund de tine și o să te apăr pînă în pînzele albe, fiindcă nu se poate să fii tu negru ca funinginea și tovarășul Beju alb ca colilia ! Nu te-ai gîndit ?

— Ba m-am gîndit, răspunse Niculae, dar n-am avut ce să fac, fiindcă atîta timp cît m-am ferit să mai viu la Siliștea cu o sarcină de partid ați văzut și dumneavoastră că am activat bine și ani de zile nu mi s-a mai întîmplat nimic decînd cu istoria cu seceta.

Fostul notar se uitase și el zîmbind mereu, dar în curînd zîmbetul i se stinse și își plecă privirea în podea, reflectînd. Nu era bine. El, fostul notar, nu era mai mare ca Niculae decît cu vreo patru, cinci ani. Cînd se cunoscuseră și apoi și după aceea își spusese pe nume și iată că acum unul din ei doi se rupsesse de celălalt sau fusese rupt, sau în orice caz era pe cale să se rupă, fiindcă distanța care se creiase era prea mare și el, Niculae, nu era în stare sau nu-i ardea să se gîndească, orice s-ar fi întîmplat, s-o micșoreze și s-o facă iarăși ca înainte.

— Bine, zise primul secretar luînd parcă o hotărîre. Să vedem ce s-a întîmplat.

Adică să nu tragem încă nici un fel de concluzie, să vedem întîi ce greutate are omul pe spinare și abia pe urmă, după ce o să i-o ridicăm, să ne dăm seama dacă nu cumva l-a și strîvit. Atunci n-o să mai fie nimic de făcut !

— Stai întîi să spun să nu ne deranjeze cineva, mai adăugă el, apoi se reazeză și începu să asculte.

Niculae se puse pe povestit și trecu repede peste toată campania. Deși au avut loc turburări, spuse el, dacă n-ar fi fost provocările la

care s-au dat unele persoane locale, cu soluția pe care au găsit-o în cele din urmă forurile superioare nu s-ar fi întâmplat chiar nimic și în cazul ăsta nici n-ar fi fugit nimeni cu căruțele de la arie fără să-și dea cotele și bineînțeles că n-ar mai fi fost nevoie pe urmă nici de echipele care s-au creat ca să meargă pe la ei din casă în casă...

— Cine s-a dat la provocări? îl întrerupse primul secretar. Poți să spui, e bine să-i știu eu.

— Au fost sancționați, zise Niculae, președintele a fost dat jos și individul respectiv exclus din partid.

— Cine era? se arătă curios fostul notar.

— Unul Bilă!

— Bilă! exclamă primul secretar ridicînd uluit brațele în sus. Bilă membru de partid!

— A fost exclus, repetă Niculae.

— Bilă era să-ți dea atunci cu un ciomag în cap și să te omoare, zise fostul notar, urla că astăzi nu trebuie să fii.. Mama lui de Bilă, zise fostul notar și se bătu cu palma pe frunte, nevenindu-i încă să-și creadă urechilor, deși era de presupus că de atîția ani de cînd era și el activist avusese fără doar și poate ocazia să vadă și să audă destule. Din pricina lui a trebuit eu să fac atunci un raport scris și să arăt că nu ereai vinovat, că și atunci s-a găsit cineva care vrea să te excludă, nu vroiau să mă creadă pe mine. Ei, ia spune, la ce provocări s-a dat?

Niculae povesti, dar se vedea că nu-i era lui gîndul la Bilă, vroia să treacă repede la ceea ce i se întîmplase lui și nu altora. Întrucît putea fi cineva răspunzător dacă la un oarecare se găsesc niște încărcătoare de pistol de mitralieră pline de gloanțe și acest oarecare o ia la fugă și se aruncă în rîu și rîul îl ia la vale și îl îneacă? zise el. Cine nu știe să înoate să nu se arunce în apă decît dacă vrea să se sinucidă, iar dacă are gloanțe de pitit atunci să le pitească în ... măși dacă vrea cumva să se folosească de ele ca să împuște iepuri, fiindcă să nu-mi spună el că avea altceva în mîntea lui tîmpită cînd s-a apucat să și le-ascundă în pivniță cu gîndul că n-o să îndrăznească nimeni să intre în tîrla lui... Dacă ți-ai predat cotele nu intră, dar dacă nu ți le-ai predat, intră, fiindcă nu merge așa cum crezi tu... Alții să tragă din greu și tu să speculezi momentul! Tovarășe Niculae, ce mai încoace și încolo, zice tovarășul Ghimpețeanu, cine știe ce bandit o fi fost și Gheorghe ăsta, nu s-ar fi aruncat el degeaba în rîu dacă n-ar fi avut conștiința încărcată. Eu nu pot, tovarășe Ghimpețeanu, să susțin că acest om avea sau nu avea conștiința încărcată și să trag de-aici concluzia că era un bandit sau un om cumsecade. Faptul că el a luat-o la fugă pentru mine nu e concludent, o fi auzit și el că mulți au fost închiși pentru te miri ce, dar mite cînd se găsesc la tine gloanțe! De-aici și pînă la a susține că faci parte dintr-un complot care urmărește să răstoarne regimul nu era decît un pas, cu toate că s-au văzut și cazuri adevărate... Bine tovarășe Niculae, fă-ți raportul și continuă-ți activitatea... Pînă ce intervine tovarășul secretar Beju. Eu l-am înțeles pe tovarășul secretar Ghimpețeanu și pot chiar să spun că a făcut mai mult decît era cazul, fiindcă în realitate trebuia să mă prelucreze în fața activului comitetului raional de partid și să fie rău de mine, dar dînsul a refuzat să execute, m-a chemat la el în birou și mi-a spus... Du-te zice, la tovarășul prim-secretar Mircea și expune-i situația, fiindcă eu aș vrea să te păstrez ca un element de bază și nu sînt de acord că

ai avea vreo vină, poate îl convingi pe tovarășul Mircea și totul se aranjează. Am plecat chiar în ziua aia la regională și am cerut tovarășului prim-secretar să mă primească. Mi s-a spus că nu e acolo, că e plecat la București, deși eu știam perfect de bine că era, am înțeles că tovarășul Mircea e un om slab și nu îndrăznește el să contrazică pe tovarășul Beju. Am mai încercat și în zilele următoare dar a fost în zadar. M-am întors la comitet la raion și m-am gândit ce să fac, fiindcă mi-am dat seama că toate drumurile în regiune îmi sînt închise peste tot ori unde m-ași duce și atunci m-am hotărît să mă întorc cîteva săptămîni în sat și în timpul acestor săptămîni să încerc să intru în contact pe linie de învățămînt cu vreun raion din regiunea Argeș, fiindcă știam că erau mulți învățători suplinitori ca și mine cu trei sau patru clase de liceu și după aceea să viu la dumneavoastră să vă rog să mă sprijiniți la minister să obțin numirea. Și pe parcurs mi-aș fi dat și restul de examene... Mai mă gîndeam să mă duc pe un șantier ca simplu muncitor și să mă calific, dacă asta a urmărit cu mine partidul să-mi închidă toate drumurile și să mă scoată din activitatea politică! Ce puteam să mai fac cînd mi se arunca în dreptul fiecărui drum cîte-o buturugă peste care nu puteam trece? Nu puteam să-mi închipui că în ciuda faptului că tovarășul Ghimpețeanu a susținut că nu mi se putea imputa personal activitatea din Siliștea în timpul campaniei, tovarășul secretar Beju vroia cu orice chip să mă distrugă, să mă lase să mă întorc în sat, să mi se trimeată talonul la organizația din Siliștea și acolo să vină pe urmă fără veste cel mai bun prieten al meu din comitet și să mă prelucreze cu sancțiunea supremă. Măi Niculae, zice prietenul ăsta al meu, să știi că dacă te duci în sat eu execut sarcina! Calc secretul încredințat fiindcă știu că n-ai nici o vină, poți chiar să te bazezi pe declarația mea dacă ai de gînd să mergi mai sus, eu ți-o dau chiar scrisă — uitați-vă, (și aici Niculae scoase din buzunar o hîrtie pe care o despături și i-o întinse fostului notar) — nu mi-e frică să susțin care e adevărul, dar dacă ești prost și te lași belit, dacă te prinde adică tovarășul Beju în sat, atunci să știi că te execut și eu!

Fostul notar luase în mîna hîrtia și chipul său ascundea acum sub pretextul lecturii ei, impresia pe care i-o făcuse de fapt cele auzite. Arăta mai departe prietenos dar ceva se schimbase, sau era pe cale, s-ar fi zis că se așteptase la mai mult, întîmplarea să fi fost mai gravă sau povestitorul să fi apărut în ea într-un chip mai eroic...

— E foarte bună declarația asta, zise el în cele din urmă, dar cu fruntea încrețită, ca și cînd fără ea nu se știe ce-ar mai fi putut face el pentru Niculae. Las-o la mine, fiindcă o să am nevoie de ea.

Niculae începu deodată să se uite într-o parte și rămase astfel nemișcat timp de cîteva clipe, apoi ca în somn mîna lui se mișcă și mai scoase ceva din haină, de astă dată din buzunarul interior.

— Poate ai nevoie și de ăsta? zise și ridică în aer un carnet mic și roșu oferindu-l hotărît fostului notar.

Îi vorbise acum fără dumneavoastră și se uita la el țintă, dar tot dintr-o parte, liniștit și rece.

— Mai sus de tine nu merg, zise el mai departe, și dacă și tu ești de părerea lui Beju, atunci trebuie să recunoști că n-am ajuns unde mi-ai spus că o să ajungem cînd ne-am cunoscut noi doi și nici n-o să ajungem vreodată cît timp de-ăștia ca el o să fie plin partidul și voi o să tremurați de frica lor.

— Ești un prost, zise fostul notar după un timp, fără să se turbure. Nu-ți dai seama că dacă e vorba de frică, ei sînt ăia care în fond le e frică și nu nouă? Nu vezi că și de tine îi e frică? Avea el nevoie de organizația din sat ca să te excludă? Nu vezi că ești orb?

— Ba vād.

— Nu vezi, că dacă ai fi văzut n-ai fi venit la mine așa de derutat. Bine că ți-a trecut. Bagă carnetul în buzunar și să nu mai faci gestul ăsta niciodată, fiindcă s-ar putea să te coste, nu mai sîntem în 45 și 46 cînd partidul avea nevoie de oameni, acum se înghesuie la porțile lui toți oportuniștii și nu se mai impresionează nimeni de atitudini din astea, dimpotrivă, s-ar putea să găsești pe cineva să-ți dea și un picior în spate, depinde la ce nivel o faci! Cu cît o faci mai jos, cu atît ai mari șanse să-ți rîdă în nas și să-ți și ia imediat carnetul. Îți repet, dacă nu i-ar fi fost frică tovarășului Beju, te excludea el fără să fie nevoie să recurgă la organizația din sat, cum de nu ți-ai dat seama? Dar pe de altă parte ai și tu dreptate, mai zise fostul notar și îndoi declarația lui Iosif și o rupse și o aruncă la coș. N-o să te excludă nimeni din partid, o să-ți cer eu mutația de-acolo și cu asta am pus punct. Acuma să trecem la punctul doi. Să știi că trecem printr-un moment greu care nici mie nu mi-e clar cît o să țină, și sarcina ta e să rămîi cu orice preț în partid, indiferent ce muncă o să caut eu să-ți gălesc. Fiindcă excluderea e o înfrîngere, chiar dacă e o nedreptate, înțelegi ce vreau să-ți spun?

— Înțeleg, zise Niculae ridicînd glasul, dar înțelegerea asta face din noi niște lași. Niciodată nu m-am ridicat, nici eu și nici alții, împotriva tovarășului Beju, tocmai pe considerentul ăsta, că nu se mai uită nimeni la tine dacă ai dreptate, dar ești exclus. Cine a adus în partidul nostru această frică de excludere?

— Pentru că mulți trebuie să într-adevăr excluși, iată adevărul, ți-am spus că e un moment greu, răspunse fostul notar. De-aia nici nu pot să te bag în învățămînt, cel puțin acuma, pe moment, ar însemna să te expun. Ori eu știu cît de mult îți place munca politică și de-aia te-am și scos din comerț după ce te-ai întors din armată, dar acuma îmi pare rău că nu te-am luat cu mine în primăvara cînd am venit aici... Acuma e precis că tovarășul Beju ți-a băgat la dosar cine știe ce despre taică-tău, că a făcut politică liberală în trecut. Dosarul ăla al tău, zise fostul notar scîrbit, toți porcii din Siliștea ți-au băgat în el cîte-o hîrtie... Așa că e mai bine s-o iai pe ocolite, să te dai la fund, să muncești undeva departe de sat, să-ți cîștigi existența și în timpul ăsta să înveți carte, să te specializezi în ceva... Și după ce te specializezi, vedem noi!

Și aici fostul notar mișcă degetul în aer cu sensul că pînă la scadența acea aceste evenimente care sar așa și joacă amenințător în această perioadă își vor schimba ele cursul și atunci vor sta ei iarăși de vorbă...

— Problema e să fii un om cu o specialitate bine pusă la punct, continuă în același fel fostul notar. Eu am studii juridice, și cînd am de-a face cu diferite probleme, sînt în cunoștință de cauză, nu stau eu să-l ascult ce-mi îndrugă el, vād singur despre ce e vorba. Asta e sarcina care ți-o dau eu și caută s-o duci la îndeplinire. Uite o meserie frumoasă, zise primul secretar după ce se gîndi cîtva timp: să înveți să te ocupi de grădini! De pomi și de flori, să te faci inginer horticultor! Ce zici?

Niculae nu răspunde, dar avea o privire care arăta că în ceea ce îl privea va face orice i se va spune să facă, dacă îi rămânea neatinsă speranța activității politice care îi plăcea așa de mult; și fostul notar se uita la el cu o privire care nu-l înșela, tocmai de aceea vroia acum să-l ferească, pentru a-l ajuta mai târziu să se ridice, avea și el, fostul notar, nevoie de oameni siguri pe care să se sprijine.

— Toată lumea aleargă la tehnică, e și normal, continuă primul-secretar, dar s-a dovedit că oamenii nu pot trăi nici fără fructe, nici fără flori. Poate că fără flori se găsesc mulți care să poată trăi, dar fără fructe e imposibil. Așa că lasă-i pe alții la tehnică și fă-te inginer horticol. E o grădină și o seră la Mogoșoaia, ale unui castel, chiar azi mi se plîngea administratorul de-acolo că le-a plecat horticultorul, nu găsesc altul și are contracte cu Horticola 1 Mai pentru livrare de flori pe piața capitalei. Du-te acolo ca simplu muncitor, cîștigă și înscrie-te la școală. Ai deja trei clase secundare, n-ai nevastă, n-ai copii, de plăcut să înveți știu că ți-a plăcut, d-aia te-am atras eu așa repede în partid, că nu erai mulțumit cu soarta care te-aștepta... Acuma așază-te liniștit pe carte și învață.

XVI

Toate astea se aflară însă târziu de tot în sat, după ce trecu mult timp. Un prim moment greu despre care vorbea fostul notar se consumă chiar în anul următor, cînd se descoperi că mulți dintre cei asemănători tovarășului Beju deviaseră la dreapta (în special cei mai mari ca el), cu toate că acțiunile lor erau de stînga, și fură îndepărtați. Despre felul cum fu tratat tovarășul Beju (care simțind pesemne că se apropia ceva se grăbise să sancționeze o abatere așa-zisă stîngistă pentru a nu fi acuzat el de aceeași boală) nu se aflară amănunte, în genere se făcea doar un semn sub gît cînd cineva întreba curios pe unde-o fi, ceea ce nu însemna neapărat că i s-a tăiat capul la propriu, ci în orice caz la figurat, adică în cea mai probabilă dintre ipoteze era pe undeva la munca de jos, dacă nu chiar la pușcărie, adică chiar acolo unde băgase și el atîția...

În mod ciudat, scoaterea lui Nicolae Moromete din activul comitetului raional de partid nu miră în sat pe nimeni și nici faptul că după aceea dispăruse nu se știe unde; cu atît mai puțin deci că fusese amenințat să fie exclus sau dacă după căderea lui Beju fusese sau nu repus în munca de partid. Nu se știa precis dar nici nu mai interesa pe cineva ca altă dată soarta lui.

Se spuse într-un timp că ar fi pe undeva, și chiar că ar fi avut nu se știe ce istorie cu o femeie, că ar fi văzut-o cineva la el în oadaie, un băiat al lui Enache al Cîrstichii, care ar fi fost pe la el... Că cică ar fi tot venit la el în seră femeia aceea și că într-o zi nu era nimeni și Niculae a pus-o jos pe pămînt și i-a făcut felul... Fapt e, că cică ar fi ieșit de-acîi că femeia a făcut un copil, dar n-a vrut să se mărite cu Niculae cine știe de ce... Era așa de timpit ceea ce povesti acest băiat al lui Enache al Cîrstichii încît cineva îi dădu la un moment dat o palmă după ceafă și băiatul își arătă ca prostul fasolele rîzînd, vrînd parcă să spună că a încercat și el să facă pe-ăla care știe ceva și nu i-a mers... După alți ani uitară cu totul de feciorul lui Ilie Moromete și într-o vreme cineva spuse că *ar fi murit*... Nici asta nu miră pe nimeni, dar dintre toate vestile care se aflară despre el în acest timp

de aproape zece ani care se scurse de la ultima lui venire în sat, asta îi se păru unora cea mai credibilă și mai plină de adevăr.

Pentru că în toți acești zece ani multora îi se părea că lucrul cel mai credibil și mai plin de adevăr era cel nefiresc și dimpotrivă, cel lipsit de interes și fără noimă era ceea ce era firesc și normal. O însurătoare era altă dată un eveniment mare, mai ales dacă se făcea cu nuntă, dacă băiatul era unul din acei flăcăi care semăna cu bradul pe care îl ducea prietenul lui încă neînsurat, pe calul care tropăia în buestru în fața alaiului de căruțe ale nuntașilor și dacă mireasa era frumoasă și se făcea de nerecunoscut în rochia ei albă și în voalul ei pe care nu-l punea pe cap decât o dată în viață. Cuiva îi veni însă în acești ani ideea că de ce la dreptul vorbind să piardă el bani cu ocazia nunții, când dimpotrivă, ar fi putut foarte bine să câștige și nu se știe cum făcu și cum o aranjă și ce dădu el să se mănince și să se bea la masă, că la sfârșit când își făcu socotelile, îi ieșiră patru mii de lei în plus, în loc să-i iasă în minus, cum se întâmpla de obicei. Asta stîrni oarecare vîlvă și încetul cu încetul învățară și alții cum să facă... Asta atrase însă în cele din urmă și atenția sfatului popular și președintele făcu cercetări și apăru deodată ceva straniu în legătură cu nunțile: o taxă de cununie, și încă destul de mare, ca pe orice comerț... Asta nu descurajă însă pe nimeni, dar din ziua aceea acest eveniment din viața unui flăcău și al unei fete, atît de învăluit în taine altă dată, păru acum ceva tot atît de lipsit de interes ca orice petrecere neghioabă a unor inși care le-a venit lor nu se știe de ce cheful să se adune la un loc și să bea și să mănince fără nici un rost...

Altă dată plecarea unui om din sat era de asemenea un eveniment, mai ales dacă pleca în urma unor împrejurări ieșite din comun, se interesau de el ca și cînd s-ar fi simțit răspunzătorii... dacă ajungea bine, dacă ajungea rău, nu le era nici cum străină soarta lui... În acei ani însă se întoarse într-o zi în sat un general... Era chiar general, avea cu adevărat acest grad și la început toată lumea crezu că e vreun străin venit cine știe din ce pricină... Se află însă curînd că nu, era unul de-ai lor, tat-său trăia aci în Siliștea și pînă nu demult pe feciorul lui parcă îl văzuseră de cîteva ori pe-acasă îmbrăcat militar... Erau însă și înainte mulți militari prin sat, sub-ofițeri, ofițeri și chiar o dată fusese și un maior, feciorul fostului boier mort încă după primul război mondial... General însă...

Asta în mintea fiecăruia însemna ațiția ani de învățătură, încît trebuia să aibe la naștere darul ăsta, să stai și să-ți tocești atît de tare coatele învățînd încît după aia să nu te mai cunoască nimeni... Asta al lui Pretorian însă nu învățase decât șapte clase primare, pe urmă fusese luat militar, și după aceea... Nu se mai știa precis ce făcuse, dar de vorbit vorbea ca și înainte cu cei care îl cunoșteau, ce mai faci Stane, bine Ioane... Cînd se spunea în sat despre un băiat că știe carte și că soarta îl însemnase să ajungă poate un om mare, fiecare dintre cei ai căror copii semănau cu cel numit tresăreau înfiorați auzind aceste cuvinte... Astfel de clipe îi țineau în viață cu credința neclintită că între soarta unui om mare care putea fi și a copilului lor și știința de carte, era o legătură tot atît de strînsă ca între un copac și pămîntul în care își avea el înfipte rădăcinile. După întîmplarea cu generalul mulți tresăriră însă de ambiție și plecară și ei din sat — „adică cum, ziceau ei, sîntem noi mai proști ca Ion al lui Pretorian?”

— și într-adevăr se află curînd despre cei mai mulți dintre ei că au ajuns care mai de care șefi sau directori cine știe pe unde și de aceea curînd nu mai tresări nimeni și chiar începu să li se pară lipsit de noimă și de interes să spui despre un copil că știe carte și că îl aștepta un viitor deosebit...

Și se mai întîmplă un lucru izbitor, pe măsură ce treceau anii. În legătură cu evenimentele care se petrecuseră odată pe aria lor, mulți se mirau plictisiți cînd cineva le aducea aminte acum cînd nu mai aveau un pămînt al lor propriu-zis decît prin preajma casei, de vara aceea cînd se neliniștiseră ei atît de tare și făcuseră caz pentru niște neghină și pentru niște cote care nu reprezentau nici măcar a zecea parte din recolta lor... Așa e omul, spuneau ei rîzînd de ei înșiși cu un soi de dispreț încuiat, nici măcar amar. Moartea lui Valache de pildă, nu miră pe nimeni, iar pe unii îi făcu chiar să spună imitînd ceva care nici ei nu știau bine ce era, că dat fiind că nemaiputînd suporta regimul nostru democrat popular, domnul Valache și-a pus singur capăt zilelor... Fiîndcă într-adevăr Valache fusese văzut într-o dimineată atîrnînd cu ștreangul de gît de grinda din fața fostei lui prăvălii, unde altă dată băuse atîtea țuici, jucase atîtea partide de table cu domnul notar și cu domnul primar și văzuse atîtea dimineți izbucnind în geamul lui mare, drapat cu viță agățătoare, ale cărei frunze se făceau toamna roșii ca sîngele.

XVII

Și cu toate astea Niculae nu numai că nu murise în acest timp, dar ajunsese inginer horticultor și la o conferință a regiunii de partid București fusese ales delegat și apoi membru în comitet. I se încredință funcția de șef al secției agrare. Putea însă să ajungă oricît de sus, drumul lui se pierduse, atît de mare era forfota celor de jos, care își căutau febrili propriul lor vad : cum și-l căutaseră cu zece ani în urmă Isosică, Plotoagă, Zdruncan și Bilă și Mantaroșie care li se alăturase, iar mai apoi Vasile, care venise din urmă și ieșise departe. Il văzură pe Niculae doar la moartea tatălui, venind într-o mașină, dîndu-se jos în drum și intrînd în curtea părinților cu un buchet de flori în mîină, cu capul gol și tuns tot așa cum îl știau ei... Fiîndcă în acei ani murise și Moromete, dar de moarte bună, nu ca Valache sau Năstase Rădulescu, care nu murise el chiar acolo unde îl trimisese Vasile, dar se șubrezise așa de rău încît degeaba i se mai dăduse apoi drumul acasă, că n-o mai ținuse mult...

La poarta Moromeților fluturau prapurii și în curte, printre femei și copii, așezați lîngă coșarul acum dărăpănat din lipsă de vite niște dulgheri ciopleau liniștiți un lemn de salcîm tăiat de verde... Din cînd în cînd clopotul de la biserică bătea de două ori, bang, bang, și atunci toți își făceau cruce dar nimeni și de nicăieri nu se auzeau plîsete. Mama lui Niculae stătea într-un pîlc de muieri și se uita din cînd în cînd atentă să nu lipsească ceva la alți cîțiva bărbați care mîncau lîngă gardul grădinii pe niște scînduri geluite, dulgheri și aceștia chemați să ajute... Un ciine negru complet, de la coadă pînă la bot, stătea foarte aproape de ei și pîndea într-o așteptare lihnită fărîmăturile, fără nici un semn că simțul lui i-ar fi spus în vreun fel că lumea aceasta adunată și mirosul acela de mămăligă cu varză care îi ațîța nările însemna

moartea bătrînului său stăpîn : dacă cei ce m ncau at t de lacom din străchini nu sim teau nimic, de ce ar fi trebuit să fie el nelini st t, ciinele ?

Catrina Moromete nici nu avu, după cum spuse ea mai t rziu, timp să- i dea seama că tinerelul care intrase în curte în paltonul lui negru, era chiar băiatul ei, pe care nu-l mai văzuse de mult. Ilinca însă, sora lui cea mică, îl recunoscu îndată, o luă înainte, urcă pridvorul  i acolo sus se opri în fața b tr nului care stătea culcat într-un pat plin de flori  i scoase deodată un  ip t mare :

— Tat   ,  i ni strigătul ei înalt  i cur  it de orice durere, ca o chemare disperată  i în același timp albă de orice nădejde, adresată unui om în via a care însă nu mai vroia să audă. Scoal' în sus c-a venit Niculae ! Scoal'  i stai cu el de vorbă, că ziceai că pe unde-o fi de nu mai vine ! Uite-l c-a venit !

Se dădu apoi la o parte  i Niculae se apropie. Chipul b tr nului  i  pierduse orice asemănare cu cel din viața  i privirea fiului nu stătu mai mult de c teva clipe asupra lui, ca  i c nd ar fi avut înainte un străin. Se aplecă,  i puse alături de frunte buchetul de flori, se întoarse  i începu să coboare scările. Porni foarte decis spre poartă, chiar grăbit, de parcă ar fi vrut să plece mai repede dintr-un loc unde gre ise că intrase, dar  i reveni  i o luă apoi spre grădină. Se uitau la el nedumeri i : unde vrusese să plece (chiar vrusese să plece ?)  i acum încotro o lua ? Niculae deschise poarta  i aci pa ii  i  ov ir , se rezimă de un salc m  i deodată izbucni în pl ns. Mama  i sora veniră după el  i îl luară cu ele, dar el se desprinsese, se întoarse cu spatele la curte,  i la to i care erau în ea, se a ez  jos pe un butuc vechi de tăiat lemne  i cum sta aşa, din nou îl podidi pl nsul  i fața i se schimonosi. B tr na, cu privirea care  i rămăsese tinără în obrazul plin de  ncre turi, se supără :

— Hai, maică, vezi de tine, că ești mititel  i slab, el a fost voinic  i  i-a trăit via a. Mai mult pe noi ne-a chinuit în ultimul an, că nu mai putea  i vrea mereu să plece de-acasă...

La  nmorm ntare venise  i Matei Dimir,  i Nae Cismaru  i Giugudel  i vecinul mult mai tin r al lui Moromete, alde Cîrstache. Lipsea doar b tr nul Costache al Joachii, pe care cu c ţiva ani în urmă îl pusese jos durerea aceea a lui de oase  i stătea  i acum paralizat  i nici m ncarea nu mai putea s-o mănince singur. Cel mai în putere dintre ei era Matei Dimir, dar  i cel mai întunecat la fața, Giugudel  i Nae Cismaru fiind senini. Cîrstache cel puțin pl ngea ca o rudă  i povestea cum lui i se făcuse r u într-o zi c nd stătea nea Ilie în pridvor  i  i dădea  i el seama că se duce. „Măi Cîrstache, zice, eu o să mor  i  ie nu  i-e deloc milă de mine.“  i aici Cîrstache i se adresă direct lui Moromete :

— Cum ai putut să crezi tocmai dumneata, nea Ilie, despre mine, că nu mi-era milă ?

 n timp ce se pregătea praznicul Niculae rămase o vreme în odaie cu sora lui  i o puse să-i povestească. Toate urmele  i semnele morții pieriseră,  i sunetul goarnei  i prapurii,  i crucea de salc m verde,  i sc r itul nesf r it al c ru ei cu boi pe care gospodăria colectivă  i dăduse pentru  nmorm ntare. Ilie Moromete nu mai era printre ei.  n timp ce Ilinca povestea mai  ntr  înăuntru o femeie, care se a ez  pe pat  i la un moment dat începu  i ea să povestească. Era Alboaica.

— Anul ăla c nd fuseși  i tu în sat a fost ultimul c nd a fost el în putere, zise Ilinca. Pe urmă nu că a suferit de ceva, că s-a bucurat

în toamna aia când m-am măritat eu și s-a întors și mama acasă și și bărbatu-meu a renunțat și el la ideea lui să mă ia la Ploești fiindcă mi-a trecut tata pe urmă și casa cu tot locul, văzînd că după moartea lui Paraschiv, Achim tot nu vrea să se întorcă. Dar nu s-a mai simțit el în apele lui, mai ales că se lăsase de tutun, că se speriasse, într-o zi se pomenise că-i curge sînge din gît și doctorul i-a zis c-a scăpat ca prin minune. Asta a fost în anul următor după ce ai plecat tu, tocmai împlinea șazeci și nouă și s-a speriat cînd a văzut. Haiti, zice, gata! Mi-a venit și mie sorocul. Parcă îl aud și acum, ar fi vrut el s-o dea pe glumă dar i-a spus doctorul că dacă sîngele ăla se spargea la inimă sau la cap, murea întîmpinat, cum mor unii, că nici nu mai apucă să-și dea seama. S-a ținut, a lăsat tutunul, dar era așa nervos, îi cășuna pe orice și ba zicea că nu mai are chef de viață, ba se speria că o să moară și n-o să mai vadă lumina soarelui. Cînd primea cite o scrisoare de la tine, ba se supăra, ba zicea că ți-o fi greu și ție, nu e lesne, zicea, să te apuci să înveți așa tîrziu. Ar fi trebuit să-l fi ținut pe Niculae mai departe la școală, să nu umble el pe urmă de gît cu toți ăștia ca de-alde Isosică. Vezi, zicea, aici am greșit... Pe urmă își vedea de-ale lui, veneau ăștia pe la el, alde Costache și Giugudel și ăilalți și vorbeau între ei, dar se înmuiase el, nu știu ce avea... Înainte cînd bătea clopotul în sat intram pe poartă și îi spuneam, tată, a murit cutare. Pe măsă, zicea el atunci, a murit fiindcă n-a mai avut zile. Acuma, după sîngele ăla din gît, cînd auzea cum bate clopotul și afla cine e, ofta așa subțirel și, ei, zicea, nu-i pare la nimeni bine că moare cineva! Se înmuiase, de, vedea și el că oamenii mai și mor. Pe urmă a început să se sprijine într-un ciomag și îmi spunea mie: Ion al lui Iacov are optzeci și șase de ani și merge călare pe cal. Eu am numai șaptezeci și opt! Adică, de, o să-i treacă lui slăbiciunea aia și o să meargă și el ca Ion al lui Iacov. Dar cînd lua cite o țuică te uitai la el cum îi pare rău că nu poate să bea toată sticla, că și asta era o poveste, nu-l mai țineau vinele și picioarele lui nu mai erau bune de nimic, i le luai cu mîna și le dădeai la o parte ca pe niște lemne. Începuse să cadă, se ducea pînă colea la pod și cădea și pe urmă luptă-te cu el să-l aduci acasă, că nici nu vrea, da din mîini și te izbea!... El zicea că mai e omul ăla în putere s-o ia de-aici și să se ducă pînă la Balaci dus și întors, pe jos, cum a făcut într-o vară cînd am rămas fără cai. M-am pomenit cu el pe seară, mergea el, dar parcă trăgea de picioare, de unde vii tată, zic. Nu știam eu ce e cu el, credeam c-o fi fost p-aci prin sat, că uneori așa făcea, pleca și nu venea la prînz la masă. Unde fuseși tată, unde mîncăși, îl întrebam. Păi, Ilinco, zice, uite că nu mîncăi nimic. Păi de ce? Păi uite așa, mă plictisii, zice; că veni el alde Matei și zise să iau ceva, că la el fusei, dar uite că nu luai. Și nu-ți fu foame? Uite că nu-mi fu. Asta îi venea lui și-acasă, și era mîncare bună, de, că găteam puiul la aragaz și zic hai tată, ce te tot codești așa, așează-te odată la masă că n-am timp să te chem cu lăutari, copiii ăștia le foame, nu mai sta și te scărpină la ureche. Că așa făcea, ducea mîna aici la tîmplă și se scărpină sub pălărie și se uita așa la mine și se strîmba. Într-o vreme ai fi zis că o să se joace cu copiii. Cînd îl făcui pe-ăl dintii sta și se uita ceasuri întregi la el în leagăn și îl vedea că îi pare bine... În anii-ăia a avut zile cînd i-a fost și lui ca pe vremuri, nu prea mai zicea nimic nici de ăștia de la sfat, mai ales după ce se desființară cotele și îi scriseși și tu că ți-ai luat examenele și ai

ajuns inginer... Bea la tutun cu alde nea Costache al Joachii și toată ziua stătea de vorbă la umbră sub salcîm sau în pridvor și se uitau pe drum. Mai venea el din cînd în cînd afumat cine știe de pe unde și începea să dea din mîini și să ne firue, mai ales pe mama. Pe urmă se culca și cînd se scula îl auzeam așa cu glas ca de fată : Ilinco ! Ei ! Ce e ! ziceam. Păi mie nu-mi dai, domnule, și mie ceva să mîncînc ? ! Îl apuca blindețea ! Alteori îl lua pe băiat pe genunchi și îi cînta el un cîntec cu un soldat rănit în războaie și cu un cîine care moare și el la capul lui... Mama uite așa se învîrtea pe lîngă el înfuriată, că să lase copilul în pace să-i cînte *bine ești cuvîntat doamne*, nu de „răzbel“... Ei și cînd îl făcu pe-al doilea veni el de se plictisi, nu-i mai plăcu... Să-l fi văzut cum se scărpină lîngă ureche și se strîmba așa la mine și da din cap parcă i-ași fi făcut eu ceva. Ce e tată ? Nu vrea să spună, da mereu din cap supărat rău, pe urmă se uita drept la mine și se scula și pleca. Nu știu ce îl rodea, avea el ceva, dar nu vreo boală... Că mă apuca să-ți spun ce era în inima lui cînd începu să meargă în ciomag, fiindcă de-asta ne-am dat noi repede seama, el credea că o să-i treacă, fiindcă îmi adusei aminte cum a intrat pe poartă cu picioarele tîrîș. Am văzut eu că vine de undeva și că n-a băut nimic. De unde vii tată, îi zic. Și el se oprește în mijlocul bătăturii și se uită așa la mine enervat. Păi nu fusei, Ilinco, la Balaci ! ? Parcă mi-ar fi spus mie mai dinainte și eu ași fi uitat, sau parcă l-ași fi trimis eu pînă colea la cooperativă ! Pe jos ? zic. Dar pe ce ? Și ce căutași, de ce nu-i spuseși lui bărbatu-meu dacă avuseși treabă acolo ? Dar ce crezi, tu, zice, că am fost singur ? Am fost cu alde Sande. Și tu ai picioarele lui Sande, zic, și l-am luat pe urmă pe Sande la rost. Ce puteam eu să-i fac lui bîtu, zice Sande, dacă n-am putut să scap de el ! Și n-a trecut pe drum nici o căruță, să vă urcați și voi în ea ? Nici de sîmîntă, tață Ilinco, zice Sande, am mers paisprezece kilometri pe jos. Asta ținea el minte, că n-a fost un an de cînd s-a dus pe jos la Balaci și că o să-și revie el și eu n-am vrut să-i spun că n-o să se mai urce el pe cal ca Ion al lui Ilie Iacov, (unde l-o fi văzut el pe-ăla nu știu, o fi auzit pe cineva, că ai lui Iacov se duc acolo la gospodărie, le-or fi dat lor atelajele în primire) și nici că o să mai apuce el măcar să iasă din sat, darmito pînă la Balaci. Dar am vorbit cu doctorul și l-am dus la spital. A stat el acolo cîteva săptămîni, i-a fost mai bine. Domnule doctor, i-am zis, îi e mai bine, să-i mai dăm niște doctorii, să-l pună pe picioare ? N-o să-l pună, a zis doctorul, acuma lui nimic n-o să-i mai facă nici bine nici rău, bătrînul nu suferă de vreo boală, dar i s-a scurs viața... Cît o trăi, bine, cît nu, să nu-l chinuți cu cine știe ce, că nu mai ajută. Avea slăbiciunea asta, că nu-i venea neam să stea în casă și îl vedeai cum o lua cu ciomagul în mîină pe lîngă garduri. Tată, unde te duci ? Stai acasă, că iar n-o să poți să te mai întorci și dacă vine mama după tine să știi că te bate. Avea boală pe mama, că nu-l lăsa să plece, odată cînd a vrut să se ducă și ea pe la neamuri în Burdeni l-a încuiat în odaie... Eu n-am știut nimic, plecasem cîteva zile cu bărbatu-meu și copiii pe la Ploiești, la socrii, și cînd m-am întors l-am găsit așa plîngînd cu lacrimi că aia bătrînă vrea să-l ducă mai repede la cimitir, să scape de el. Că el nu mai stă cu ea, o lasă aci și se duce „la ailaltă în vale“, la Alboaica. (Și aici Alboaica intrase în odaie și începuse și ea să asculte.) Așa a și făcut, continuă Ilinca, mama nu știa nimic, că nici eu nu l-am crezut, am zis că zice și el așa, de necaz... Ei, și într-o dimi-

neață pe la revărsatul zorilor l-a simțit ea mama că se scoală din pat și se duce, dar a crezut că se duce în grădină, de, ca omul bătrîn... Că îl luase frica, se trezea din somn și se ducea în grădină și mama a crezut că nu e nimic și și-a văzut de somn. Eu la fel. Dimineața cînd ne sculăm, patul gol... Stai acum și caută-l în tot satul, că el n-o lua totdeauna într-o parte, văzuse că dăm de el repede și te pomeneai cu el pe und' te miri, într-o zi l-a găsit mama la alde Sița lui Tăbîrgel. Sița cînd aude mama de ea, o vezi cum i se urcă singele în obraz, asta de pe vremea cînd a fost ea sfîntă, nu știu ce are cu ea, ei și tocmai la ea s-a dus tata într-o zi și l-a găsit acolo în casă la aia. N-ar fi avut nimic cu el, treaba lui, să se ducă unde vrea, dar cădea în cîte-un șanț și nu se mai putea scula și lumea zicea de noi, că nu ne pasă de el... Așa a fost și atunci cînd a pierit de dimineață. Cînd a fost asta Alboaică ? !

— Păi anul trecut, zise Alboaică. Și continuă ea povestirea. O fi plecat el de-acasă noaptea, dar la mine, de, a ajuns tîrziu, răsărise soarele și am crezut că mama știe, n-aveam de unde să-mi dau seama că el a fugit. I-am dat eu o cană de lapte, a băut-o și se uita așa în cană. Mă, Marișo, zice, ajunsei să beau lapte, tu niște țuică n-ai ?... I-am dat un pahărel de vin, că mi-a fost frică să-i dau țuică să nu-i ia de tot puterea și s-a așezat pe prispă și a băut așa din pahar jumătate... Îl ținea în mîină și eu mi-am văzut de treabă și cînd mă întorc el tot așa rămăsese : ce faci, tată, zic, nu beai ? El se uită la mine și am văzut că nu înțelege, paharul, zic, dă-l peste cap, ziseși că nu vrei să beai lapte. Nu-ți place ? Ba îmi place, zice, dar tot nu bea și ținea așa paharul strîns în mîină. Atunci m-am uitat și eu mai bine la el și mi s-a făcut rău, Niculae. Se împuținase săracul, nu erea ca bitul, dacă îți mai aduci tu aminte de el, așa voinic și cu oasele mari, cînd a murit i-am făcut un tron că abia avea loc în căruță. M-am dat mai aproape și întind eu mîina și îi iau paharul, să vedem ce zice. N-a zis nimic, Niculae, a rămas așa, se uita și el la mine... Vedeam eu că nu e bine, și zic, tată, te doare ceva ? Nu, zice, n-am nimic. Și îl văz că ridică iar capul și se uită așa spre grădină. Se uita țintă. Taman răsărea soarele și era așa liniște. Mă, Marișo, zice, ia uită-te, se făcu seară. Am tăcut și eu, mi s-a făcut frică. Bitu n-a murit așa, s-a lovit de-o buturugă în grădină și și-a sfărîmat un picior, uite-așa se făcuse zob fluierul sub genunchi, și a înjurat pînă a închis ochii, că de ce să se ducă el pe lumea ailaltă din pricina unei buturugi. Pe urmă m-am mai liniștit eu și am zis că dacă el e în stare să șeadă pe prispă înseamnă că nu e nimic, o fi din pricina drumului, de, i-o fi luat toate puterile și d-aia nu-și mai dă seama, dar își vine el în fire. Treci taică, i-am zis, colea mai la soare, că acolo ți-o fi frig. Cînd pe urmă o văz pe mama val-vîrtej, aflase unde era și pune mîina pe el să-l tragă de mîinecă să se ridice și să-l ducă.

Aici ochii Alboaicii luciră, și trecînd printr-o mișcare de la stînga la dreapta capul ei se dădu pe spate cu o spirală care de astă dată nu mai putea fi de bucurie ci de plîns, pe care îl alunga astfel ca să povestească mai departe cu glasul curat. Sau ar fi vrut poate să se oprească ? Își adusese cumva aminte de ceva care nu putea fi auzit și de urechi străine, sau ceea ce urma ar fi putut să supere pe cineva ! ? Se uită la Catrina : mama asculta și ea ca și ceilalți, ai fi zis că ea uitase toate

acestea și era și ea curioasă să audă ce s-a mai întâmplat, ca și când nu despre ea și omul ei era vorba. Alboaica povesti atunci mai departe :

— Eu mă luasem cu altele și el cît stătuse la soare își venise în fire... S-a ridicat de pe prispă și a început să se sprijine în ciomag și încet-încet, hai să meargă. Mama îl îndemna și îl firuia, nu-ș' ce-i spunea, că dacă n-o să-l țină de-aici înainte numai în casă, să-l încuie și să nu-i mai dea neam drumul. Da' nu mai știu ce i-a zis, că l-a firuit, nu mai țin minte și tata zice, de ce mă firui tu, fă, pe mine ! M-a pufnit risul, dar am văzut eu că nu e de ris, și m-am dat după coșar... Ei, și pe urmă, nu-ți mai spun, Niculae, ce-am pățit cu el, că n-a mai putut să meargă și cum să-l ducem acasă că era departe. Mergea el, de, așa, doi trei pași, dar pe urmă chiar dacă îl țineai se făcea greu ca un pietroi și se lăsa în jos. Altfel n-avea nimic, îl întrebam mereu : tată, te doare ceva ? Nu mă doare nimic, zicea. Ce să-i facem, cum să-l ducem acasă ? Îi spun eu lui Sande, du-te mamă și fă rost de o căruță cu cai, să-l punem în căruță și să-l ducem acasă. De unde căruță și cai, zice Sande, nimeni nu mai are voie să țină căruțe și cai, ce, nu știi ? Du-te, zic la gospodărie și spune-i lui alde Moreanu să-ți dea că acuma l-am ales pe el președinte și e om la locul lui, o să-ți dea. Da' Sande zice că nu se duce el acolo, că o fi el Moreanu om la locul lui, dar așa s-a dus Mărin al lui Matei Dimir să ceară s-o ducă pe fi-sa la gară, că pleca la școală și unul de-acolo l-a trimis la alde Ilie Nica, care are grijă de cai și Ilie Nica i-a spus că îi dă cu condiția să-i care și lui niște lemne din Cotigeoia. Du-te Sande mamă, zic, spune-i și tu că îi faci și pe urmă nu-i mai faci. Mai bine îl duc pe bitu în brațe, zice Sande, dar eu la nenorocitu-ăla să-i cer cai nu mă duc și s-a apucat el să-l ia pe tata în brațe. Ce să-l ia, că era greu și ce crezi, Niculae, că a făcut Sande ? Aveam o roabă și l-a pus pe tata în ea și uite așa l-a dus pînă acasă. Să fi văzut cum stătea tata cu capul ridicat și se uita pe drum. Și Sande zice, îți place bitule să te plimbi așa pe drum ? Îmi place, mă, Sande, zice, numai ăleia bătrîne nu-i place și nu vrea să mă lase ! Ea crede că n-o să ajungă și ea ca mine ! Bine bitule, zice Sande, uite, las roaba la matală și cînd oi mai putea și eu așa, vin să te plimb. Că acuma trebuie să mă duc la brigadă să fac procente. Da' n-a mai putut Sande, săracul, s-a întors acasă și zice, mamă, eu nu mai mă duc să-l văz pe bitul, mi-e milă de el cum îl văz că se topește, zice că parcă nici nu mai e el și m-apucă plînsul. Și cînd a zis vorbele astea a și început să plîngă Sande, că așa e el din toți copiii mei, ți-ar duce cu spinarea sacul de cinci duble pînă la gară, dar de ce îi e lui milă cînd îi e, să nu-i ceri, fiindcă nu poate... Din ziua aia de cînd cu roaba nici nu l-a mai văzut și nici acuma n-a venit, nu l-am lăsat noi...

Alboaica tăcu.

— Și cum a murit ? zise Niculae întru tîrziu. L-a durut ceva ?

— Nu l-a durut nimic, răspunse Ilinca. De vreo două săptămîni nu se mai ridică de loc din pat și atunci ți-am trimes eu telegrama.

— Eram plecat, zise Niculae.

— Ești însurat tu cu Marioara ? zise Alboaica.

— Da, răspunse Niculae.

— Ce face ea la București ? Am auzit că are și ea servicii.

— E la un preventoriu de copii, e asistentă medicală.

— Doctoriță ? zise, fără să se mire, Alboaica.

— Ei, doctoriță ! exclamă Niculae, a făcut și ea școala tehnică sanitară, trei ani.

— A, ca un fel de sanitar...

— Cam așa ceva ! Și, cum a murit ? reluă el.

— Păi când ți-am dat eu telegrama, zise Ilinca, nu mai cunoștea. Cine sînt eu, tată ? îl întrebam. Marița lui Turcin, zicea și eu mai rideam, credeam că face dinadins. Dacă îi dam să mănînce, mînca. Mă-nînci tată ? Mănînc ! zicea. Mai mănînci ? îl întrebam. Nu mai mănînc ! Era greu, mama s-a chinuit cu el, de, om bătrîn, nu mai putea nimic. Cînd și cînd lovea cu brațele și atunci chemam doctorul și îi făcea o injecție. Se liniștea el atunci și adormea. Cu vreo trei zile înainte să moară, tot așa, a venit doctorul și i-a făcut injecție în mînă. Cum e tăicuțule, zice doctorul, cum îți merge ? M-am uitat și eu la el, parcă ziceai că acum o să-i fie bine. Injecțiile veneau și îl făceau că înțelegea tot ce îi spuneai și vorbea și el. Domnule, l-am auzit că îi spune doctorului, eu totdeauna am dus o viață independentă ! Doctorul, zice, dar acumă tăicuțule, cum îți este ? Mi-e bine, zice, nu mă doare nimic, dar nu prea mai sînt conștient... Pe urmă a dormit el, și cînd și cînd se trezea și se uita așa ceasuri întregi pe geam... Pe urmă noaptea a început să tragă și din ziua aia n-a mai cunoscut deloc pe nimeni... Și ailaltăieri dimineată, înainte să se lumineze, a murit...

Între timp intraseră în odaie o mulțime de inși, și printre ei un militar care se uita la Niculae deschis, cu o privire insistentă și parcă frățească. Ilinca îi spuse lui Niculae că ăsta era bărbatul ei, sub-ofițerul de la unitatea de aviație de la aerodrom cu care se măritase atunci în toamna aceia... Și spunînd acestea puse mîna pe doi copii care tocmai intraseră și ei în casă și îi dădu afară.

— Sînt ai mei, zise ea. Ieșiți, mă, afară, nu vă rușine să intrați aici peste oamenii mari ? Hai, afară...

Dar se aplecă și ingenunche în fața lor înainte de a-i da afară, și le dresе cămășile la gît, le încheie nasturii, le dădu la o parte, cu un pieptene, părul de pe frunte, iar pe cel mai mic îl luă în brațe ca să-i ridice mai sus pantalonășii... Catrina se apropie și îl măsură pe Niculae de sus pînă jos, cu o privire severă :

— De ce trăiești fără cununie ca păgînii ?

Niculae însă nu-i răspunse, parcă nu mai era nici el demult acolo și nu mai înțelegea bine ceea ce se spunea. Își lăsă fruntea în pămînt și rămase astfel clipe lungi. Nimeni nu mai zise nimic. Apoi el se ridică abia murmurînd, fără sînge în obraji, spuse că el acumă nu mai poate să mai stea și că pînă la noapte trebuie să fie la București după care își luă ziua bună de la toată lumea și ieși fără șovăieli și fără să se uite înapoi.

XVIII

Șoferul care îl adusese în sat era din Pălămida, fiindcă cel cu care venise de la București i se stricase mașina și Niculae nu mai avusese răbdare să aștepte. Raionul de partid nu avusese nici el vreuna liberă în acel moment și atunci i se dăduse mașina sfatului, a tovarășului Iosif, care nu mai făcea nici el parte din activul de partid al comitetului raional, dar ajunsese în schimb președinte al comitetului executiv.

Acum mașina străbătea cu grijă drumul plin de gropi și Niculae stătea tăcut și se uita pe fereastră. Era toamnă tîrzie, dar era soare și uscat și cîmpia zăcea împăcată sub lumina înserării. Șoferul manevra des și într-o vreme mașina se opri cu botul chiar sub fundul unui mă-

gar pe care nu-l putuse ocoli ca să nu dea într-o groapă mai mare. Proprietarul, un țăran foarte tânăr, ridică o jordie și îi aplică măgarului o lovitură energică pe spinare și făcu loc. După ce trecură șoferul rînji :

— Marca Simson, zise el, aprindere cu ciomagul.

Adică asta era ăla din urmă, cu mijlocul lui ciudat de locomoție... Nu merseră prea mult și dădură de altul, tot așa, înhămat la un fel de troacă pe două roți în care însă proprietarul dormea în ea așezat pe niște trăiști.

— Asta unde dracu s-o fi ducînd la ora asta ! se miră șoferul. Unde te duci, mă nene, strigă el cînd trecu pe lângă troacă, scoțînd capul pe fereastră.

Dar nu primi nici un răspuns, deși omul, la sunetul claxonului, se trezise și se uita cu ochii mari la mașină.

— Unde-ai plecat la ora asta ? repetă șoferul cu o voce de om prea blazat de cîte a văzut el pe drumurile lui, dar cu care s-a și obișnuit și i-ar fi fost urît să nu le mai întilnească.

Omul tot nu-i răspunse, ca și cînd n-ar fi înțeles limba și atunci șoferul, văzîndu-și de drum, reflectă ironic :

*Două roate și-un măgar
Atelaj particular !*

— Acum două săptămîni, continuă el, am luat-o și pe fi-mea pînă la Mozăceni, a reușit acuma să intre la facultate, la filologie, și cînd a văzut ea de-ăștia pe șosea zice, tată, eu știam că numai în Spania sînt pline potecile de măgari că e țară muntoasă, la noi aveau înainte numai ciobanii. Ei, acuma îi au și oamenii, i-am zis eu. Cînd s-a făcut colectivizarea totală, au uitat să-l considere animal socialist și atunci oamenii, din interzicerea cailor, au început să crească măgari.

Șoferul dăduse acum de drum bun și ca să-i abată pesemne gîndurile prietenului șefului său, știind de unde îl aducea, continuă :

— Știți ce scumpi sînt ? Uite-așa un puiandru costă cît un cal dinainte. La Mozăceni stă tata, e și el colectivist, că i-a băgat pe toți, n-a mai stat să-i gîdile la subsuori cu munca de lămurire, cum au făcut atîția ani. Tata avea și el șase pogoane, dar de cînd îl știu se tot văita : că aoleo că avem pămînt puțin, că ce bine ar fi să mai avem noi un lot de încă șase pogoane... Acum i-au lăsat și lui acolo ceva în foloșință personală cît să pască un cal priponit. Să vezi cum îl mai muncește, el cu bătrîna și cum îl sapă de cîte cinci ori ! Și-i zic : cum e tată cînd te văitai că ai pămînt puțin ? Acuma ți-ajunge arii-ăia care ți i-au mai lăsat ? Măi băiatule, zice, să am eu acuma din alea șase pogoane cîte le-am avut numai două, și le-aș pupa !...

Șoferul observă însă pesemne că prietenul șefului său rămînea mai departe cu privirea dură pierdută peste cîmpuri și că chipul nu i se lumina și atunci tăcu și se făcu atent la drum, fiindcă treceau prin sate apropiate mult unele de altele și pline de orătării și de copii. Ieșiră apoi după cîtva timp din nou la drum întins și acum soarele roșu scăpăta într-o văpaie ca într-un imens incendiu înțepenit la orizont. Pe acest drum lung, mai întilniră un om cu un măgar, apoi un convoi lung de tractoare, o întreagă brigadă înșiruită pe mai mult de un kilometru, apoi nu mai întilniră nimic și mașina se pierdu în umbra asfințitului, spre orașul de cîmpie, unde Niculae avea să-și reia șoferul său, care știa mai bine decît ăsta cînd trebuie să tacă și cînd e cazul să vorbească.

XIX

„...În acest timp ea mă aștepta acasă îmbrăcată, nu știa dacă o să mă întorc în aceeași zi și, când am văzut-o, liniștea din mine a căzut jos pînă la acea treaptă cînd tăria ei ne scoate din noi înșine și ne vedem așa cum sîntem : eram în clipa aceea un om care nu mai avea tată ! Și atunci m-am uitat dintr-o parte și la faptul ciudat că pe nesimțite și împotriva voinței mele devenisem și eu unul de multă vreme și că acum nu mai aveam ce să mai fac... Fiindcă pînă atunci trăisem cu gîndul de dinaintea însurătorii patru sau cinci ani în care cuvintele unde te duci nu se pronunțaseră niciodată și ea nu călcase înțelegerea noastră ; doar cu cîteva săptămîni înainte să-i spun că m-am hotărît m-a simțit și a umblat cîteva zile cu o lucire de triumf în ochi, că pentru ea se apropiase momentul pe care îl dorise tot timpul și că tot pregătindu-se pînă atunci să poată trăi și singură, cu copilul ; nu renunțase nici o clipă la ideea care mijise odată, de mult, în mintea ei de fată, că Niculae al lui Moromete era băiatul care-i plăcuse ei și cu el trebuia să se mărite. Fiindcă nici un moment n-a existat între noi vreo neînțelegere, afară de una singură, care ți-ajunge pentru toată viața, cînd m-a prins...

Trebuie să recunosc că aici e singura ta parte care nu credeam că poți s-o ai, te-am crezut și ai știut să faci din credința mea, cu o minciună, ce n-ai fost în stare în atîția ani de așteptări. Mă mărit Niculae, zice, am venit la tine să-mi iau la revedere, ei, cu cine te măriți, cu un băiat pe care l-am cunoscut astă-primăvară cînd venira ăia cu sonda și găurira pămîntul în Grama să scoată petrol. N-ași putea să spun că m-a găsit cu inima moale din pricină că Ghimpețeanu mă anunțase în ziua aceea că n-o să mai fac parte din comitet ; și că unii parcă nici nu mă mai cunoșteau ! Cine își face iluzii !... Mi se pare normal, din moment ce nu mai ești printre ei, ce să mai vorbească cu tine, n-ai de ce să te miri că se face că nu te vede, deși ai lucrat cu el ! Ai căzut, ești bun căzut, trebuie să dispari ca țintă... Ceea ce nu-l împiedică să zică pe urmă, să trăiți tovarășe, cum s-a întîmplat ulterior cînd am revenit ca șef de secție în comitetul regional și am mai găsit cîțiva dintre ei care mai rămăseseră de sămînță, ați fost la școala superioară de partid, sigur că da, la sapă și la lopată, patru ani în grădina Mogoșoaia, tîmpitul, vroia să spună că nu crede, deși știa perfect de bine ziua cînd nu ca să mă trimită la școală m-a scos Beju... Și în ziua aia înainte să mă anunțe Iosif ce primejdie mă pîndea parcă se sfîrșea ceva, ca și în 45 după război, și în calea mea la o rîspîntie apărea o fată, mă ținea de braț pe stradă și se lipea de mine dulce cum fac copiii cînd îți strîng mîna în mers. N-aveam inima moale, dar eram trist, de ce să nu mai fac eu parte din activul comitetului raional ! Și, Niculae, am venit să-mi iau la revedere, zice. Foarte bine ! Nu mai vrea nimic, era împăcată, a înțeles din seara aceea, cînd m-am dus eu la poarta ei să nu se mai agațe ! Dacă vrea fata să-și ia la revedere, e din satul tău și ăștia sînt cei de seamă cu tine, alții nu mai sînt decît mai mari sau mai mici, și de prin alte părți, bine Marioară, nu vrei să beai ceva, nici o plăcintă nu vrei să iai ?

Nu-i place să mănînce, se îmbracă bine cu banii, mă mir din ce trăiește, numai băiatul mănîncă de două ori mai mult ca ea la restaurant parcă ar fi vrabie... Mi-am tras mîna și hai s-o duc acasă... Cu cine te măriți ? Zice, plec acum din sat după el. Departe ? La Moreni ? Ce

mai depărtare și mi-am adus iar aminte de Ileana, ce fată mai iubisem eu în pragul măritişului, aveam în palmă strînsoarea ei, se vede că se întîmplă ceva cu ele în momentele astea că mă uitam cum sta răzîmată de stîlpul porţii și ce glas senin avea, uite îi pare și ei bine, sâraca, nu mai stă să mă aștepte pe mine și pesemne că și băiatul ăla i-o fi și plăcînd și se uita la mine și avea mereu colțurile gurii întinse într-un suris vîrit în obraz de bucurie pesemne cînd nu mai vrei nimic de la nimeni îți ajunge cu ce ai tu... Și știi, zic, că nu mai sînt la raion, nu știu, zice, dar o să te trimeată la alt raion, mă mir că îți place, mă uit și la tata că uneori se perpeleşte noaptea și nu poate să doarmă și înjură de i s-a făcut sufletul negru, de ce să ajungi să ți se facă așa, ce bucurie oi mai fi avînd? Că nu mai dai cu sapa... Dar cînd lași sapa jos știi că e odihnă și nu-ți mai pasă de nimeni, pe cită vreme în munca asta a voastră vai de odihna aia... Mie să știi că îmi pare bine că te-au scos... Da' ce, zic, e obligatoriu să ajungi ca alde tac-tău, nu e, zic și eu, o meserie e mai bună, știi că faci ceva și cînd vii acasă îți vezi de ale tale că n-o să trăiești două mii de ani... Și atunci am scuturat din cap de ameteală fiindcă mi s-a părut că aud pînă și glasul Ilenii și pînă și mirosul părului ei umed de rouă și atunci am pus mîna pe ea și am apucat-o de umăr și pînă și umerii ei erau la fel de moi și de plăpînzi... Da, asta, e iubirea cea mare a unei fete: înainte de măritiş cu cîteva săptămîni, maximum o lună, dacă ar ști cei care se însoară ar amîna sau nu i-ar da răgaz, în ziua cînd ar cere-o s-o și ducă la sfat, dar nenea ăla de-acolo nu vrea pînă nu-i prezînți tot felul de acte...

Mă credeam cel mai deștept cînd ne-am dezlipit de poartă unde stam ca două momii în liniștea nopții și am trecut prin grădină și am intrat în odaia ailaltă și ne-am așezat pe pat pe întuneric. Dincolo se vedea lumina aprinsă și Marioara s-a dus și i-a spus ceva domnișoarei studente Palici, în tot cazul nu să stingă lumina, fiindcă n-a stîns-o... Am rămas mirat, Marioara era fată mare, aici nu mai semăna cu Ileana, dar nici nu s-a purtat ca ea, a stat lîngă mine ceasuri întregi pînă s-a făcut ziua, și n-a scos o vorbă, numai inima îi bătea și îi ardea fruntea, avea temperatură... Și mie mi-era milă, uite, zic, că ține la mine, am judecat-o greșit, și chiar că ținea, dar în realitate nu era vorba de nici un măritiş, în zilele alea a rămas însărcinată și vine la mine la seră că n-are nici o pretenție... Da, dar cînd l-a făcut am avut eu, nu puteam s-o las așa, i-am dat jumate din salariul meu de grădinar și acum puștiul are aproape 10 ani, seamănă la frunte și la ochi cu tata parcă l-ar fi făcut el, nu eu... Și în seara aia cînd m-am întors de la înmormîntarea lui mi-a deschis ușa și nu mă slăbea din ochi, ar fi vrut să fie ea în inima mea și s-o doară pe ea în locul meu dar și după aia să nu poți s-o mai scoți de-acolo, că ele știu că în inimă trebuie să intri ca să scapi de grijă, moment mai bun nu se găsea, tata mort și zic du-te Marioară, hai, du-te în odaia ta... Să-i curgă lacrimile îi să-și plimbe mîna ei totdeauna dulce pe ceafa și pe tîmplele mele... Du-te Marioară, știu că ai ținut la tata, dar el era bătrîn și toți o să-mbătrînim în afară de mine, n-apuc eu ziua aia... De unde să știe ea că eu nu simțeam atunci nimic, m-am uitat la ea mirat, am mîngîiat-o și eu dar i-am spus că nu-mi face bine s-o văd cu obrazul strîmb ca o oglindă urită în care m-aș uita... Să se ducă să nu lase să doarmă singur copilul... iar eu eram foarte calm... Nu mă durea absolut nimic, sufletul nu doare, numai se strînge, se apropie de nesimțire, ceva parcă se înceti-

nise în lucruri, stătea fiecare la locul lui, geamul deschis, orașul și străzile izolate, și cerul...

Îmi aminteam numai de ziua când el mi-a spus că nu mă mai dă la școală, tot așa am simțit că parcă mă vedeam pe mine de la distanță, ca pe un străin, și nu mă interesa... Nici nu mai știu cum am adormit, dar dimineața m-am sculat ca de obicei, m-am îmbrăcat și am plecat la comitet. În ziua aia trebuia să plec pe teren cu tovarășul Deaconu — al treilea secretar, — nu știu de ce pun ei ochii pe mine acești secretari trei și vor să mă scoată din munca de partid, deși acuma sînt mult mai aproape de ei, șef de secție chiar în comitetul regional și nu mai merge așa ușor cum i-a mers lui Beju, o să aplic de aici înainte altă tactică, o să-l susțin pe tovarășul Deaconu cu toate mijloacele, ori ca în cazul în care la conferința regională este reales în comitet să-l alegem secretar doi, poate scap în felul ăsta de atenția cu care mă înconjoară în vorbe și îmi face greutăți în fapte, sau să caut să-i ajut pe alți tovarăși care nu vor să fie realeși, o să vedem atunci, — și ne-am urcat în mașină și am plecat, eram în plin sfîrșit de campanie de toamnă... Ieșeam pentru întia oară pe teren cu tovarășul ăsta, mă cam ocolea în anumite acțiuni, ca să poată pe urmă să mă critice. Numai că primul secretar nu semăna cu cel care n-a vrut el să mă primească atunci în chestiunea Beju, unde pleca mă lua cu el și nu era de acord cînd tovarășul Deaconu începea așa pe de departe să pună în discuție secția agrară. Pesemne că văzînd situația asta s-o fi gîndit să renunțe pentru moment și hai să mergem pe teren... Seara la întoarcere, l-am mai găsit în birou pe tovarășul prim și am intrat la el. Ei, ce este, vreau să vă raportez, zic, că trebuie dat un ordin prin raioane să-l întîmpine altfel pe tovarășul secretar Deaconu, dar ce-a făcut? Păi să vă spun, dă capota mașinii pe spate și se ridică în picioare lîngă șofer și trece așa pe străzi și prin sate... Nu mai spune? Vă garantez! Vreau să văd și eu chestia asta! Da, dar nu știu dacă cu dumneavoastră o să facă, ia-i, zice, atunci o fotografie! (I-am și luat, l-am pus pe un fotoreporter și tovarășul Deaconu abia dacă a întors capul, i s-a părut cu totul normal. În orice caz, o să-i prindă bine fotografia asta!) Iar acasă mi s-a părut pe urmă că totul a decurs ca și înainte, cu deosebirea mare că m-am pomenit singur povestindu-i Marioarei această istorie! Vroiam parcă să uit sau să mă prefac că nu știu sau nu cred că nu mai aveam tată. Cînd te porți cu totul obișnuit nu înseamnă că consideri totul la locul lui, prin chiar sporul de neobișnuit pe care îl aduci, povestind soției pentru întia oară un lucru care n-o privea?... Dimineața următoare, am plecat iar la comitet, aveam de pregătit un referat important pentru o ședință care a durat atît de mult că mi-a rămas în minte lungă cît o săptămînă... Ah, nu mai pot dormi, s-ar putea ca de aici înainte... Ce întuneric e sub pleoape... Nu știu cînd s-a întîmplat, dar de mult nu se mai face lumină sub pleoapele mele și nu mai trece nimeni pe drum să mă uit ca altă dată și să adom senin... Tată! De ce eu nu te-am visat niciodată și de ce mie nu mi te-ai arătat la fel ca mamei? Ești supărat pe mine că n-am fost la căpătîiul tău cînd ai murit? Dar n-am putut veni ca și Sandu, cînd ai fost pe la mine acum trei ani mi s-a făcut rău cînd te-am văzut... Nu-i adevărat că n-am știut, a fost Ilinca pe la mine și mi-a spus că ai căzut la pat dar eu *am vrut* să cred că n-o să ți se întîmple nimic, ca să pot să nu vii să te văd. Vezi, tot noi trăim care rămînem în timp ce voi vă duceți și tot noi vrem ca voi să

aveți chipuri tinere, ca și când o viață întreagă nu ne-a ajuns cît s-a săpat în sufletul nostru... Un an de zile nu m-am gîndit la tine după ce te-ai dus, crezînd că e mult mai bine ce fac împotriva uitării, fără să-mi dau seama că întinericul năvălește tot mai negru în serile mele, peste mine... Am plecat cu Marioara în zori și mama, cu privirea ei, în care verdele curat tot strălucea povestind, Niculae, zice, l-am visat zilele astea pe taică-tău, moșule, zic, tu ești. Eu sînt. L-ai văzut pe Niculae că a venit la înmormîntarea ta? L-am văzut. Și cu Dumnezeu ce faci? Nu mi-a răspuns, a tăcut.

Niculae se răsuci în pat, aprinse lampa și se ridică în capul oaselor. Astăzi fusese pe acasă la parastasul de un an al tatălui său și se întorsese ca și de la înmormîntarea lui în aceeași zi, și acolo de trei ori o pusese pe mama lui să-i povestească acel vis pînă izbuteste să-l înțeleagă. „Maică, de multe ori îl visez dar nu răspunde, eu îl întreb și el tace, răspunsese mama. Și azi noapte l-am visat iar și acum a vorbit. Pe semne știa că o să vii și tu pe acasă. Moșule, i-am spus, tu ești?“ „Eu sînt“. Și aici apăruse în glasul mamei, glasul lui din ultimii ani, tărăgănat și resemnat, copleșit de griji și de tăceri lungi, când vedea că îmbătrînește și simțea el că asta nu mai putea fi oprit. „L-ai văzut pe Niculae că a venit la înmormîntarea ta?“ continuase mama și abia acum, repetînd, se înțelesese ce vruse ea să spună că în ceasurile lui grele, când a murit, Niculae n-a fost lîngă el dar că totuși a venit la înmormîntare. „Și el ce-a răspuns?“ întrebuse Niculae „L-am văzut“, a zis. „Atît?“ „Atît!“ Și Niculae nu se mai putuse înșela, era cu adevărat glasul lui, se simțea în aceste cuvinte de dincolo de mormînt că pe lîngă durerea pe care o fi simțit-o el de a fi murit fără să aibă pe nici unul din feciorii lui alături, nu s-a mai adăugat aceea de a fi fost înmormîntat fără să fie măcar unul de față; dar durerea a doua care n-a fost, n-o ștergea pe prima, care se produsese, l-a văzut că a venit și nu păstrează acolo unde e, cu privire la moartea lui nici bucurie, nici tristețe, ci singurătate și tăcere. Atunci mama a continuat: „Și cu Dumnezeu ce faci?“ Adică cu oamenii și cu proprii lui fii a văzut cum e, dar cu Dumnezeu?“ Fusese el necredincios, adăugase mama, dar singurul lui păcat în afara necredinței nu fusese decît trufia, prea credea că n-o să mai moară niciodată, și așa fi vrut să știi dacă Dumnezeu l-a iertat“. „Și tata ce-a răspuns?“ zisese Niculae. „A tăcut. Nu mi-a răspuns nimic.“ Adică așa cum făcuse în partea din urmă a vieții lui, când dădea de înțeles că singurătatea și tăcerea nu pot fi alungate de nimeni odată ce au pătruns în inima omului și că nu-i mai rămîne decît trufia pe care o păstrează și dincolo de moarte cu toate că moartea se luptă cu noi să ne ia totul.

Niculae stinse la loc lumina și-și puse tîmpla pe pernă. „Tată, șopti el, eu nu te-am părăsit niciodată, știi bine... Nu ți-am făcut nici un rău, nu te-am chinuit cu nimic și îmi pare bine că te-ai împăcat cu mama... Dar de ce nu vorbești și cu mine? Crezi cumva că d-aia n-am venit la patul tău înainte să mori, fiindcă te-am uitat?... Știi că poate cu timpul amintirea ta de când eram mic ar fi crescut iar la loc și ar fi astupat-o pe cea de care mi-a fost mie frică să n-o capăt venind la patul tău, m-am gîndit și la asta, dar eu mai știu că nu toate încercările te lasă neatins... puține te întăresc, toate caută să-ți ia puterea... Și eu vreau să spun ca și tine că binele n-a pierit niciodată din

omenire, dar că trebuie să ajungem să-l facem pentru toți.. Altfel crezi că merităm să vedem lumina soarelui? Tată, mă auzi? Nu mai vrei să stai cu mine de vorbă? Sint eu, Niculae, mamei i te-arăți și mie nu. De ce? Nu mai ai nimic să-mi mai spui?“

În acea clipă Niculae văzu cum stratul gros de întuneric (în care gândurile lui se înlănțuiau cu acea tărie care alungă totdeauna somnul și neliniștește sufletul) se dă la o parte dinaintea ochilor lui asemeni unei uși și în lumina veșnicei zile de vară, care scâldea băătăura și salcîmii de acasă, apăru chiar tatăl său din grădină și o luă încet spre poarta de la drum cu mersul lui ciudat care îți spunea că de acolo de unde vine e greu să-ți spună ce-a fost, dar acolo unde se duce s-ar putea să se întoarcă cu un rezultat... Ce rezultat?... „Tată, strigă deodată Niculae și în aceeași clipă simți cum se năpustește asupra lui din adîncul neștiut al ființei un val de duioșie agresivă care îi pipăi apoi gîtul și începu încet să-l sugrume. Tată, tată, chemă el și își duse coatele la ochi hohotind. Unde te duci tu acum, încotro o s-o iai după ce o să deschizi poarta și o să ieși iar la drum?...“

Turburată de plîns, imaginea tatălui reveni iarăși în același loc sub aceiași salcîmi ai curții, luînd-o agale spre șosea. Stătea însă mereu cu spatele și mergea exact ca un om care e adevărat că al lui era numai ceea ce era împrumuit cu gard, dar și peste rest cine îl împiedica să se uite? „Tată, unde te duci?“ strigă Niculae iar, de astă dată însă foarte încet și făcînd să se topească în el, cu un efort suprem plînsul care îl îneca, nu pentru că se temea că Marioara îl va auzi din odaia ei, ușa era groasă, ci pentru că vedea că plînsul nu e bun... Moromete ieși pe podișcă și Niculae porni alături cu fruntea în pămînt... Văzuse că nu vrea să se uite la el..

Sigur de ce să se uite de ce să stea și el de vorbă cu tine crede că se mai roagă cineva de el mai e prostu-ăla parcă dacă nu vrea el nu vinde mama partea mea desigur și Bărăgan sună goarna băăăăăă toată lumea să se strîngă la primărie că a venit băiatul ăsta al lui Moromete și Ilinca se mărită cu Ouaabei tăceți din gură strigă mama parcă s-ar dărîma casa pe ea și el îi face semn Ilinchii de ce se miorlăie el ce-are Ouaabei nu e și el flăcău ca alții n-am mai văzut-o pînă atunci pe mama ridicînd pumnul în aer du-te fă de-aici cînd ți-oi da una acuma te trimet taman la popa în brațe și pentru înțîia oară ieșisem așa de departe și stam cu fața în sus și soarele ardea roșu prin mușamaua neagră a pălăriei și ce pustiu era în virful dealului parcă pieriseră oamenii de pe pămînt și rămăsesem numai eu am dat pălăria la o parte și m-am uitat la el să-l văd cu ochii deschiși eram numai noi doi și i-am văzut miezul de foc alb și am închis pe urmă ochii fiindcă se făcea întuneric în jur și atunci am simțit o palmă cum îmi mîngîie tîgva tunsă și urechile pe unde venise Niculae mamă ce faci tu aici singur dar tu unde te duci mă duc să-l tîmii pe tata pe care tu nu l-ai mai apucat acuma ziua da mă duc pe la surori și pînă diseară abea ajung că e taman la Burdeni și dorm și eu la ele și la noapte mă duc la cimitir și s-a-ndepărtat pe cîmpie cu coșnița de răchită albă sub braț și o văd că se întoarce ți-o fi foame maică nu mi-e foame ești cu caii să-ți dau zi bogdaproste că ești copil curat și s-a-ntors înapoi cu fustele ei mari ce înaltă era dar lui îi venea numai pînă la umăr dar nici el nu era mai înalt ca Dumitru lui Nae și el crede că nu știe nimeni ce

trebuie să facă mergea pe lângă garduri absolut fără să te ia în seamă cu fruntea când sus spre virfurile salcîmilor când jos pe lângă poteca pe care mergem și se uită la ea de parcă s-ar feri să nu se ia poteca după el bun bine am înțeles mergem mai departe și e și ăla cu care ne întâlnim un om și ăsta care stă pe loc lângă stîlpul ulucii lui și celălalt de la celălalt stîlp de la cealaltă poartă peste drum ca să nu mai vorbim de cel la care ne ducem care e omul cel mai în puterea cuvîntului dintre toți dar socoteala ciobanului e achitată sau ne ducem acolo degeaba socoteala ciobanului e achitată atunci putem să discutăm fiindcă băieți mai vrednici ca ai mei nu mai are nimeni mai ales la ăsta micul Niculae i-a plăcut să muncească îi sfîrșiau mîinile pe treabă la secere fetele astea care nici ele nu pot să zică că nu erau vrednice dar nu se puteau ține de Niculae că el o lua așa înainte cu postăta și curgeau poloagele în urma lui ca traversele pe calea ferată și de bucurie odată își înfigea mîinile în părul lînchii și aia striga tată... tată... tată...

De mult Niculae adormise. Dimineața când se sculă nu arăta nici prea odihnit și nici prea senin și Marioara se miră fiindcă, zise ea de cîteva ori, a trezit-o ceva, nici ea nu și-a dat seama ce, și pe urmă a tras cu urechea și nu s-a înșelat : l-a auzit pe el, pe Niculae de alături, cum rîdea în somn...

— SFÎRȘIT —

Omagiul „Vieții românești”

În seara zilei de 14 iulie, la ora douăzeci, a încetat din viață, în vîrstă de optzeci și șapte de ani și aproape două luni, Tudor Arghezi.

De-a lungul celor șaiszeci de ani ai săi, revista noastră a fost strîns legată, atît în perioada ei ieșană, cît și în perioada bucureșteană, de Tudor Arghezi. „Viața românească” se mîndrește de a fi publicat în paginile sale multe dintre poemele lui Tudor Arghezi, într-un moment cînd numele său nu era ilustru, venerat și acceptat de toți, ci necunoscut și privit cu neîncredere, sau chiar cu suspiciune. „Viața românească” se mîndrește de a-l fi numărat pe Tudor Arghezi printre colaboratorii săi constanți, și aproape printre redactorii săi, cînd, încredințîndu-i o cronică permanentă, i-a dat posibilitatea unei afirmări gazetărești și culturale deosebit de importante și de aparte în cadrul activității sale generale, — în ipostaza de cronicar dramatic. Pînă în ultima clipă a puterilor sale, Tudor Arghezi a colaborat la „Viața românească”, această veche legătură pecetluindu-se prin prezența poetului la locul cel mai de cinste al colegiului nostru redacțional.

Pe de altă parte, „Viața românească” și-a făcut o datorie și o onoare, nu numai din publicarea atîtor și atîtor pagini ale lui Tudor Arghezi, dar și din comentarea critică, amplă, profundă și îndrăzneată, a operei sale. În paginile revistei noastre au apărut primele cronici și studii substanțiale semnate de G. Ibrăileanu și Mihai Ralea, care pot fi considerate începuturi de drum și pietre de temelie pentru vasta activitate de exegeză a operei marelui nostru poet și prozator, începută acum mai bine de patru decenii. De-a lungul acestor ani, „Viața românească” a publicat nenumărate cronici, studii și eseuri privitoare la diferitele aspecte și probleme ale creației argheziene și nu demult consacrîndu-i, cu sens omagial, un întreg număr, a realizat vaste unități critice și analitice, surse fecunde de metodă și avînt pentru crearea argheziologiei viitoare. Moartea lui Tudor Arghezi nu poate fi, cu deosebire, momentul măgulirilor și al auto-măgulirilor care sînt, cu atît mai puțin, în tradiția morală a revistei noastre, și în stilul ei. Dar adevărul cel mai strict arată că prea rare sînt publicațiile literare care să se poată mindri, ca „Viața românească”, cu o atît de consecventă, entuziastă și lucidă contribuție la afirmarea și propagarea unei mari opere literare, la cunoașterea și talmăcirea ei, la înrădăcinarea ei în conștiința publică a unui popor întreg, la aprinderea și alimentarea acelei vîpăi de dragoste și de admirație unanimă care pune o lumină de măreață frumusețe pe destinul greu al poetului.

Astfel, nimic din vicisitudinile ce caracterizau pe vremuri viața literară și publicistică a țării noastre, nici un conflict de idei și nici o contradicție de temperament, nici o aventură necugetată și nici o humoare neagră nu s-a infiltrat în relațiile dintre marele poet și revista noastră, hotărîte odată pentru totdeauna

și orientate în chip neabătut de sincera recunoaștere reciprocă a valorilor și, mai ales, de comuniunea fierbinte întru același ideal: îmbogățirea, progresul, strălucirea literaturii române. Astfel, relațiile de colaborare dintre „Viața românească” și Tudor Arghezi au putut fi statornice, îndelungate și fecunde, și reprezentă, prin ele înșile, un capitol important și demn de a fi cercetat, atît în istoria revistei noastre, cît și în cariera literară a marelui poet și în dezvoltarea operei sale.

Cu sufletul, revista noastră a fost profund îndurerată și zguduîtă de o emoție nemărginită, în urma evenimentului din seara de 14 iulie 1967. Cu slova, ritmul apariției noastre nu ne-a îngăduît să ne rostim decît cu această mare întîrziere. Pînă la apariția acestor rînduri, în jurul mormîntului din Dealul Mărțișorului a început să se facă simțit, în mecanica lui implacabilă, acel proces al eternității vieții și al eternității morții, pe care Tudor Arghezi l-a formulat simbolic, în faimosul balans al naturii: ...Tu, frunză, cazi — tu, creangă, te ridici..., impasibil, însă, la eternitatea absenței unui om anume, care a putut fi oricine, și care a fost, în speță, ilustrul nostru poet.

Dar el, care știa asta, știa și altele, mai blinde, poate, pentru soarta cîte unui ales, și mult mai importante pentru marea fenomen al spiritului, al valorilor de cultură, în sînul căruia se ascunde profunda trăinicie a legăturii noastre cu el, a legăturii, cu el, a tuturor celor ce ne vor urma :

Pămîntul se-așternu peste făptură
Clipă cu clipă, neînduplecat
Nemuritoare-n cripta lor obscură,
Tiparele statuii s-au păstrat...

Regulile de lucrare și de apariție ale „Vieții românești” vor ca primul nostru semn de prezență și îndurerare, la moartea lui Tudor Arghezi, să se facă văzut abia după ce „pămîntul se-așternu peste făptură”. Tudor Arghezi a fost, cău-tîndu-l nu mai aflăm decît „tiparele nemuritoare ale statuii”. În fața lor ne înclinăm, asupra lor ne rămîne să ne aplecăm de aci înainte, multă, multă vreme, ani după ani. E un act, va fi o acțiune, în cel mai pur spirit al colaborării lui Tudor Arghezi cu revista noastră, colaborare care va continua astfel să fie o realitate vie, cum vie este opera lui măreață, cum vie este, și va rămîne, admirația și dragostea pe care „Viața românească” a purtat-o unuia dintre cei mai mari colaboratori ai săi.

La despărțirea de Tudor Arghezi

de Demostene Botez

14 iulie 1967 : Tudor Arghezi s-a despărțit de poporul său, căruia i-a închinat 70 de ani de muncă, îndeplinindu-și cu strălucire o misiune pe care i-au dat-o străbunii din străbuni, ales fiind de ei, după anonimul autor al „Mioriței”, pentru a reprezenta geniul neamului românesc.

Ziua aceasta a fost însemnată și trecută în istoria literaturii române. O vor învăța și o vor cinsti cu pietate generațiile care vin. Pentru noi, care am trăit-o, ea nu are numai acest caracter istoric, ci e o zi din propria noastră viață, în care am suferit o mare durere.

Vorbele noastre, de acum, despre Tudor Arghezi, nu pot fi cele ale unui istoric literar, căci ele poartă încă vie amintirea omului pe care nu-l vom putea despărți niciodată de opera sa. Ele poartă laolaltă și amintiri personale de-a lungul unei vieți, și capătă astfel mai mult un caracter memorialistic. Nu voi putea vorbi despre „Agatele negre”, pe care le-am citit încă de pe când eram în liceu, fără a simți întreagă emoția de-atunci, când umblam cu revista „Viața socială” în buzunar și când am avut, cu presentimentul adolescenței, revelația poeziei ce vine.

I-am urmărit de-atunci neconținut scrierile, oricare ar fi fost, prin reviste și ziare. Cîteam, cu o stranie iluminare în ochi, orice rînd scris de el : cronicile din jurnalul „Seara”, pamfletele și gîndurile sale împărtășite în „Cronica”, și apoi în „Bilete de papagal”. Numai enunțarea acestor titluri trezește amintiri vîi de acum cincizeci de ani, cînd tînărul Tudor Arghezi de-atunci m-a primit printre colaboratorii revistelor sale. Faptul nu e atît de personal. Colaboratori erau o seamă de tineri care abia începeau a scrie și care acum, aproape cu toții, sînt scriitori de multă vreme.

Nu numai prin valoarea și originalitatea operei sale, care a atras de la început prețuirea și entuziasmul tinerilor din acei ani 1911—1912 și de mai tîrziu, dar și prin simpatia și interesul cu care primea și stătea de vorbă cu tinerii începători, Tudor Arghezi și-a apropiat dragostea acestora. E timpul ca istoricii literari să se ocupe și să scoată la lumină, din paginile revistelor publicate de Tudor Arghezi, această splendidă activitate de încurajare și promovare a unei întregi generații de tineri scriitori și publiciști, despre care s-a scris, mi se pare, prea puțin. Ne primea cu prietenie, împreună cu întreaga sa familie, în apartamentul din Bulevardul Elisabeta, sus, la etaj, deasupra cinematografelor ce mai există și azi. Erau de față și cei doi copii Mișura și Barușu, atît de bine cunoscuți de toți cititorii lui Arghezi. Ne urmăreau cu ochi mari, cu o mare curiozitate în priviri. De-atunci, poate, fiindcă i-am și văzut, poate fiindcă Arghezi le-a dat un

caracter legendar, ei ne-au devenit multora, familiari și dragi. De-aceia, desigur, și noi veneam la Arghezi ca la un părinte. Ne simțeam nespuse de măgulii că ne primea și că ne acorda cinstea de-a ne publica alături de el într-o revistă personală, — și simțeam în el un îndrumător sigur pentru care aveam o admirație nețărmurită.

Amintirile acestea și multe altele prea au fost bruscate răscolite de stingerea din viață a lui Arghezi, pentru a le putea organiza și da semnificația lor ade-vărată. Sînt atîția care l-au cunoscut, care s-au bucurat de vorba lui protec-toare, și care desigur vor scrie. Viața lui Arghezi, cu adîncile ei implicațiuni în orientarea nouă a poeziei românești, ca și în mentalitatea unor întregi gene-rații de tineri intelectuali, de abia de acum se va scrie. Dacă ziua eliberării din 1944 a găsit atîția intelectuali pregătiți și gata de a se pune în serviciul con-struirii socialismului, la aceasta a adus o contribuție spirituală importantă carac-terul progresist, revoluționar al scrierilor lui Arghezi. În stil ca și în idei, Tudor Arghezi a fost un revoluționar. În literatură a și realizat o mare revoluție, fără de care, poate, literatura noastră ar mai fi rămas la limbajul ei desuet, la recu-zita tipică a poeziei dulcege, la expresia searbădă și la imitarea minoră a lui Eminescu.

Marii poeți din toate timpurile au fost și mari revoluționari ai limbii. Așa au fost Petofi, Eminescu... Cine-ar fi crezut că după acea extraordinară purificare a limbii românești pe care o adusesse Eminescu, se mai poate face ceva nou, care să dea o nouă vigoare expresiei ?!

Și iată că aceasta a realizat-o Arghezi. Nu o putea face decît cu acel talent excepțional, care să poată impune cu tot prestigiul noua prefacere a limbajului poetic. Prefacerea aceasta nu putea să aibă loc numai în spiritul unei revolu-ționări a formei. Ea trebuia să fie altoită pe un fond de idei corespunzător. Curajul stilului a fost la Arghezi mijlocul firesc de exprimare a vigoarei noilor idei, lipsite de anostul conformism în care se complăcea poezia. Arghezi a făcut o revoluție de eliberare a cuvintelor, de revalorificare a expresiilor. În vocabularul poetic clasic, Arghezi a adus toate cuvintele, fără excepție, le-a curățat parcă, le-a spălat de uzul lor cotidian, și le-a dat o strălucire nouă, o valoare de expresie necunoscută încă. Cuvintele pe care le folosește sînt cele obișnuite din limba pe care o știm cu toții, și totuși ce sunet nou, curat, sonor, capătă ele în versul lui și ce tărie de exprimare capătă în neașteptata lor împerechere! În fiecare cuvînt, cum este și în fiecare om, — Tudor Arghezi a găsit și rău și bun, și i-a valorificat posibilitățile de expresie artistică.

Important este că prestigiul lui Arghezi a făcut ca această înnoire a lim-bajului poetic să fie de-atunci încoace limbajul poeziei noastre moderne. După Arghezi nimeni n-a mai cutezat să scrie „ca înainte“. Toată poezia românească dintre cele două războaie mondiale și cea de astăzi este sub semnul lui Arghezi.

Revoluționar a fost Arghezi și în conținut, și nu numai în „Cîntare omului“ și în „1907“. El este poetul reprezentativ al zilelor noastre, pe măsura marilor vremuri pe care le trăim. Revoluția noastră socială a găsit în el un mare poet, care a cultivat aceeași dragoste de om, aceeași încredere în forțele lui. În „Cîntare omului“, ciclul închinat rînduiei sociale e puternic prin accent, convingător prin amănuntul de viață, sarcastic, necrușător. Figurează aici toate predicile ipocrîte, de la armonia de clasă pînă la icoana puerilă a vieții viitoare.

Valoarea poeziei sale este universală. Faptul că poezia sa, puțin tradusă, nu este cunoscută în lumea întreagă, nu stîrbește întru nimic valoarea ei intrin-secă. E datorită noastră s-o facem să străbată cît mai departe, o datorie față de el, față de poporul nostru, și față de lumea întreagă ce nu trebuie sărăcită de asemenea frumuseți, căci Tudor Arghezi a fost unul din cei mai mari poeți ai lumii în acești ani.

„Mărtișor” — coperta cărților nescrise

de Radu Boureanu

...„Il me console aucunement, prémièrement de ce que mon parler en est plus court, car le magasin de la mémoire est volontiers plus fourny de matière que n'est celui de l'invention“.

Montaigne, „Essais“.

A cum, când pe dealul Mărtișor o copertă de pământ închide, păstrează pentru și conștiinței umane, închipuirea mea nu le mai poate urmări, nici întimpina. Mă întorc deci la memorie. Caut să împlinesc imaginea, gesturile vii, umane, ale celui care pînă de curînd se mișca în aria deprinderilor noastre, care, de îndată trecut de hotarul insesizabil, ne lasă pierduți, căutîndu-l pînă în ceasul cînd, ca și el, vom recepta, poate, acea putere de pătrundere în tainele Genezei.

Călăuzit de memorie, refac, desenez rînd pe rînd imaginile, stările care îi întregesc. Atît de puțin știm sau ne este îngăduit să urmărim viața, suita de gesturi care alcătuiesc întregul unei ființe excepționale.

L-am avut adesea printre noi. Dar curba ascendentă a vieții sale, a universului său, n-am surprins-o decît nespuse de distanțat, fragmentar. Opera unui scriitor, a unui mare poet, poate să răsfrîngă în oglinzile infinite ale invenției sale universuri varii, explozii ale imaginației în lanț — dar acea senzație, acea prezentă a ființei sufletești, ne scapă, se ascunde privirii atenției noastre.

Îl citim pe omul de mare talent, pe omul de geniu; ni se pare că-i cunoaștem gîndurile, viziunile, dar adevărata lui ființă este parcă ascunsă în umbra lui, acea umbră de la amiază, axată perpendicular pe natura intimă.

Adesea, gîndindu-mă la puternica personalitate argheziană, ar fi trebuit să-mi vină în memorie spusele lui La Bruyère: — „*La fausse grandeur est farouche et inaccessible: ...La véritable grandeur est libre, douce, familière, populaire; elle se laisse toucher et manier, elle ne perd rien à être vue de près...*“

Aceasta era, pe linie generală, fișa sensibilității umane, temperamentale argheziene. Naturile cu posologie farmaceutică, moralistii didactici, spiritele subalterne sau inconografii înțeleg greu anumite salturi de caracter, dictate nu atît de țesătura intimă, cît de meandrele și adversitățile existenței, în speță ale societății.

Uneori, marele și sublimul se află față în față cu falangele zbîrlite ale trivialului vieții și nu există altă ieșire și puțință de supraviețuire decît armele clasice ale autoapărării.

Poetul a avut atîta forță să mînuiască armele care să apere atît ființa-i umană, familia, cît și predestinația, lumea gîndurilor și operei ce știa că e dator s-o lase pămîntului, neamului său, umanității.

Ca să-și apere copiii, poemele, cărțile viitoare, cît și coborîtorii stirpei sale, poetul a dus o luptă grea cu viața, cu acele forme aprige ale vieții societății burgheze. Operele sale au ieșit învingătoare. Pentru că Mărtișorul este azi un simbol, un loc de reculegere, mă gîndesc la istoricul acestui loc, la mica mare epopee

a unei vieți închinată creației frumosului, legată de începuturile așezării aproape de nuanța biblică a unei familii călăuzită de luceafăr spre dealul Mărțișorului, ca spre un Eden terestru.

Dacă am încerca să facem un bilanț al artiștilor, care în trecut s-au bucurat în viață de pământ și case, unde să-și desfășoare în liniște pergamentele visului, i-am vedea într-o anemică aliniere și doar cu zapise de moștenire. În trecut, numărați pe degete, izbuteau să agonisească din scris, într-atât, încât să clădească sau să măsoare cu pasul, decît bulevardele marilor orașe, sau olaturile țării, în vagabondaj spiritual sau silit, necum un pogon al lor, decît acel pogon albastru, fără dimensiuni în care să-și înfigă plugul visărilor...

Îmi spuneam pe atunci că noua treaptă pe care caută s-o urce umanitatea va aduce artistul în pragul unde o ușă închidea o mare promisiune: o viață liberă și demnă, axată pe valoarea și respectul față de valoarea creatorului care își scutură aripile albe de heruv inspirat și aduce uneltele sale lingă destinele omenirii.

Case s-au dat cîndva, cîtorva scriitori, demonstrativ, demagogic, mînjind conștiința și informația opiniei publice cu un truc de perversă tehnicitate, cum obișnuiau partidele ce au cîrmuit în trecut destinele țării.

Și totuși, sus pe dealul Mărțișor, în vecinătatea mănăstirii Văcăreștilor, cu opinteli și scrișnete, un poet român și-a durat, pe atunci, o gospodărie. Curată minune.

Începuse să fie un model de gospodărie în vremea aceea, fiindcă pronia unse cu harul hărniciei și bărbatul și femeia.

Ca două făpturi biblice, au găsit o vale a Iosafatului, și au trudit și au făcut din valea plîngerii un rai.

După fiecare zi de trudă se înfăptuia o minune. Minunea muncii a mobilat, pe durata creațiunii, tot locul pustiu de altădată. S-au ridicat cămări albe pentru somn, pentru cină. Au suit copaci, pomi roditori crengile către albastru, au ieșit corzi de viță să rodească licoarea cîntărilor. Apoi au piuit puii de borangic ieșind din coaja albă a ouălor crăpate de ochiul dornic de înfăptuire a vieții, a cîntecului vieții.

Aveau, poetul și soața lui, doi prunci, care au crescut odată cu vița de vie și au mîngîiat cu miinile lor mici, generații de pui de borangic, pînă au crescut și ei mari și au cuprins cu gîndul alte griji.

Cîntorul operii argeziene poate urmări, în multe file, mersul vieții pe acel deal al Mărțișorului, pe care s-au oprit două vieți.

Tudor Arghezi, după ce a potrivit cuvintele unei sintaxe ideale și a umplut cu miere sfîntă fagurii unei mari poezii, după ce a potrivit și tiparele pentru o viață ce trebuia să urmeze fîgașul albastru, a așteptat ca după ruga din poem să coboare binecuvîntarea:

*Trimite-mi Doamne cîte-un pui de înger.
Să bată alb din artpă la lună
Să-mi dea din nou povața ta cea bună.*

Peste anii cît au înflorit pomii și a rodit via, peste verile cînd poetul primea amici în deal la Mărțișor, și sub copacul rotat din fața casei le înfășura sufletul cu metafore și gînduri în care străluceau jocuri de piatră scumpă, au suflat vînturi de potrivnicie.

Pe eșicherul vieții, legile aprige ale jocului au împins pionii negri, pe care poetul nu voia să-i miște decît în imagini și ritmuri.

A trebuit să primească și el, ca toată suflarea, jocul, deși știa că-l va pierde.

În deal la Mărțișor, Tudor Arghezi și doamna sa au încetat într-o bună zi, forțați, ritmul și zumzetul optimist de albine harnice. Cele două făpturi biblice

care izbutiseră să zugrăvească cu elemente vii micul rai pămîntesc, priveau cu grijă viitorul. Necazurile gospodăriei au progresat odată cu vitregia crescîndă a vremurilor. Cît a suferit poetul cînd baronii și mareșalii i-au aflat vină în condei, fiindcă arăta mai mult a suliță, și l-au închis departe de foișor.

De la cutremur foișorul slăbise, bombardamentele îl clătinaseră și scara a putrezit odată cu balconul ce-l împrejmuia ca un bor de pălărie, și poetul rătăcea din cameră în cameră după fapăturile poemelor. Le găsea prin colțuri de ceață și le certa, le rînduia sub condei.

Pentru scrisul său de foc, baronii și mareșalii l-au închis departe de foișorul rămas sub freamătul hulubilor.

Apoi s-a întors la uneltele sale și la uneltele gospodărești, așa cum l-ai fi urmărit pas cu pas 24 de ore la el acasă. Dar cîte gesturi și gînduri și deprinderi din ceasurile atîtor zile scurse ale vieții sale nu închipuiau desenul ideal al unei zile de atunci a poetului. O viață de o mare linie simplă, așa cum a fost la începuturi.

Fiindcă în foișorul lui, pe masa lui de lucru, se mișca o lume. Lumea lui 1907, toată povestea omului. Poeme cu vizibile, sensibile rădăcini în realitățile istorice ale poporului. Creșteau treptele mării opere ce-l țineau și-l urcau apoteotic lîngă destinele și devenirile eroilor anonimi, a sentimentelor care mișcau mecanismele acestei istorii a mulțimilor românești.

Cele 24 de ore din viața scriitorului erau țesute cu fire înalte, în culori edenice sau dramatice.

Cînd veneai la el, te primea frumos, ca un negustor de porcelanuri fine, înfățișîndu-le, grijuliu să nu le spargi. Dacă erai prea curios și neîndemînatec, atingeai unul, atingeai altul, auzind dintr-odată cum sună prelung și muștrător fiindcă toate purtau pecete personale.

Te simțeai bine și totuși te strecurai afară cu grijă, să nu spargi ceva, să nu strici armonia de acolo. Dacă era vară te petrecea, printre trandafiri, pînă la prima poartă ce ducea la alee și la clopotul zvîcnit, și prin ochelarii de baga te însoțea o privire vie, pătrunzătoare, dar care te îmbrăca în căldură de poem.

Dacă era iarnă te petrecea un fermier cu căciulă și scurtă de oaie, care părea că se scuză de pustiul care-l lăsase iarna în preajma lui și, prin ochelarii de baga, o privire hotărîtă părea că-ți spune: „— Să vii la vară...!”

Acuma, pe deal la Mărțișor, sînt două morminte, dar în țară, în conștiința urmașilor, a generațiilor, prin spațiul sensibil, în memoria colectivă românească, vehiculează marile valori, esența geniului arghezian.

Tudor Arghezi, poet al existenței

de I. Negoîtescu

Incontestabil, ciclul **Florilor de Mucigai** reprezintă aportul cel mai important al lui Tudor Arghezi la poezia universală. Important prin unicitatea sa: e singura dată cînd naturalismul liric devine mare poezie. Această poezie înalță la valorile absolute ale lirismului mizeria socială a omului de jos, cu semnificația răsfrîntă în socialul însuși. Chiar divinitatea se integrează aici mizeriei umane ca social abominabil, în limitele suferinței împuse omului de către om prin stratificările societății burgheze, și nu ca raport al mizeriei omului în sine, ca om (cum apare în concepția creștină, — în poezia lui Baudelaire de pildă,

sau în filozofia existențială, — în literatura lui Camus de exemplu). E adevărat că și poezia beatnicilor recurge la elemente naturaliste, dar ca senzualizează socialul pînă la obscen, pe drumurile lui Henry Miller și Jean Genet, poezia lor devenind, asemenea acestora, delir libidinal și intră în confluență cu supra-realismul, cu oniricul freudian, într-o complexă propensiune spre nihilism, ceea ce o îndepărtează de curentul naturalist ca atare, pentru care aspectele mizere rămîn o preocupare în sine.

A înțelege însă faptul extraordinarei performanțe estetice a poeziei argheziene din **Flori de Mucigai**, în cadrul naturalismului riguros, presupune o adîncire mai specială în structura operei, și anume spre abisurile din care se deschide perspectiva existenței și ia formă atitudinea artistului față de ea.

Cu adevărat mistic în lirismul său, nu este Arghezi decît în două poeme: **Cintec de boală**, și **Iese vatra** (misticismul, ca stare de echilibru în relația cu divinul, în contopirea cu el, — spre deosebire de **Psalmi**, unde lupta cu Dumnezeu e o luptă gnoseologică dusă adesea cu mijloace blasfematorii, spre a constrînge divinitatea să se reveleze). Și aici însă rămîne de observat împrejurarea că, în **Cintec de boală** (titlul însuși e grăitor!), uniunea cu Dumnezeu apare, **metaforic**, sub forma turmentației și a dezechilibrului fizic: „Sfintele sale potire / Au intrat în clocotire, / Sufletul îmi umblă beat / Pe sub veac și peste leat. / Și de sfînta băutură / Mă ia cu frig și căldură. / Carnea n-ar fi mai bolnavă / Dac-aș fi băut otravă“, iar în **Iese vatra**, sub forma panteismului cosmic (trestile se aprind într-un maister pascal, trunchiurile de răchită îngenunchie, din papuri gem cădelnițe, din bălți răsună toaca, natura întregă devenind comunitate bazilicală: „Unde cauți, rugă, șoapte, / Și biserici, zi și noapte“). Așa se face că ciclul **Spital** (confruntarea omului cu situația limită a bolii spre moarte — „Krankheit zum Tode“) nu aduce o ultimă confruntare cu Dumnezeul vieții înaintea regăsirii de dincolo, ci groază materială a singuraticului pîndit de neant, halucinație demoniacă (**Bivolul de jar**): „Pe biserica mare / S-a ridicat ca o capră, în două picioare. / Noapte: năvală și piclă de moroade. / Îi linge turla și-o roade. // A mușcat din aramă și-a supt, / Scrișnit, clopotul a sunat și s-a rupt“, senzația teribilă de încătușare (**Spuză fierbinte**): „Mă frînge un zăvor, mă rupe un belciug. / Am în gîtlej lacăte sparte. / Un lanț m-a-ncolăcit cu zale moarte“ sau contact brut cu vidul, sterilul și absurdul, nu întîmplător „familiare“ poetului Arghezi (**Păretele de var**): „Cînd împrejur au început să zboare / Semnele-mi par familiare / Și, scrise deslușit, ies dintr-un sul / Golul pătrat, numărul sterp și sensul nul.“

Starea aceasta existențială, crîncenă în materialitatea ei, nu e decît firească la un poet pentru care omul se definește prin noaptea, prin întunericul, prin obscuritatea concretă din care țîșnește și în care se prăvale, om configurat nu prin conturile unui „corp“ spiritual precum la gnostici sau metapsihici vizionari, ci prin „păianjenul negru“ al umbrei în ghearele căreia se zbate: „Sînt umbra ta de-a pururi de om nedespărțită, / Cu linie schițată aceeași de contur, / Pe pulberea fierbinte — și-n cremenea tocită, / Ca un păianjen negru ce-ți umblă împrejur. // Sînt petecul de noapte, dat ție din născare, / Și ies și intru-n tine în zori și în amurg. / Din mine vii și-n mine te-ntorci, în bezna mare, / Firi-mătată-n oameni și-n zilele ce curg.“ (**Umbra**). Ca o corespondență a beției mistice din **Cintec de boală**, în poemul **Transfigurare** împărtășirea cu licoarea necunoscutului lăuntric (e dragostea, e moartea?), analogic turmentată, capătă semnul negativ al tenebrelor: „Cu toate că i-am spus că nu vreau, / Mi-a dat noaptea-n somn să beau / Întuneric, și am băut urna întregă. / Ce-o să fie, o să se aleagă.“ Și dacă „otrava“ de acum așîderea înbată, îndemnînd spre somnul morții și izvodind o stranie inocență („m-am copilărit“), poetul se simte de data asta degradat, căci e cuprîns nu de exaltare ci de umilință, de sfială, de neputință,

de rușine: „Cine mai bate, nu sînt acasă, / Cine întrebă, lasă... / Cui mai pot să-i ies în drum / Cu sufletul meu de acum?“. Moartea, noaptea și inocența în comuniunea lor, apărînd și ca realitate obiectivă („timpul otrăvit“ însă, trădînd sursa lirică, subiectivă, a realului obiectiv): „Timpul otrăvit răzimat de morminte, / Nu-și mai aducea aminte. / Se țirau pe pămînt sufletele, cenușile, / La biserică, la case, la toate ușile / Se chinuia să moară, de șapte / Nopti, un copil călcat de noapte“ (**De dincolo**). Real al morții care triumfă cu simplitate și firesc, ca trecerea de la o materialitate la alta, în același plan ontic: „Cătuțul s-a mutat tiptil, din zare, / În cimitirul lui, mai mare. / Ce s-a născut, pe rînd s-a și-ngropat / Și crucile-au intrat în sat, / Viori de lemn / Încremenite într-un semn. / Și au ieșit din sat pînă departe, / Lăsîndu-i drumurile moarte“ (**Cătuțul**). Invazia morții fiind organică, și de aceea reprezentată prin integrarea satului, deci a societății umane ca natură, în neființă. Ideea revine, cu un accent sentimental-existențial, într-o **Inscripție pe mormînt**: „Cel care s-a ascuns aci de lume / A vrut un stei sălbatec, fără nume, / Și o grădină-n jurul mormîntului, departe / De orice moarte“, unde conștiința zădărniceii e ea însăși sentimental-existențială: „Cine-i aici? O floare doar îl știe, / Și neștiința noastră rămîne pe vecie. / Nu te ruga. Nu plînge. Nu căuta în jos. / A fost? N-a fost? E de prisos.“ (**Ibid.**).

Dar dacă sentimentalitatea existențială, ca trecere de la zădărnicie la neființă (Maica Scintilla: „Descuie și încuie, deschide și închide / Cu chei palide și livide“) se metamorfozează în paradisul extincției treptate, rococo ironică: „Florile și fluturii au rămas într-un vis / De stingere în aghiezmele din Paradis. / Nimic nu mai lucește și cîntă. / De dincolo de zarea sfîntă / Se-aude-abia corul cetelor sfînte / Cu peruci de aur și cu încălțăminte / Ușoară, de catifele stelară“ (**Maica Scintilla**) — (neantul ca metaforă a stingerii religiozității) — un sentiment mai dur lasă să scape expresia dureros paradoxală: „Duhul lucrurilor fără ființă, fără umbră“ (**Singure vin**), unde și concretul întinericului e interzis materiei inerte și inexpressive. Ne aflăm într-o zonă mai rarefiată spiritual, către inexplicabilul trăirilor ce-și pierd sensul. **Întoarcerea** gîndului ostenit spre natură (copacul, vîntul) nu e decît aparență suavă, sentimentală a neantului care cheamă amăgitor: „Întrebă, gîndule, de tine. / Vîntul pribeag și pomul. Nu mi-e bine. / Ce să le spui? Știu eu ce să le spui? / Că gîndul, maică, nu mai e al lui“. În **O zi**, neființa se coagulează aparent în concretețea **timpului**: „Cine și-a pierdut o zi cît o viață / S-o caute repede. Se înnoptează. Se lasă ceață“. **Ora țirzie** (tot **timpul** amăgitor: „Stai călăreț! / Întoarce-ți calul semet. / Fă un ocol și lasă. Vecia e mare, deasă“) înseamnă saltul brusc în „lumea numărului pătrat“, adică în neantul metaforizat matematic, potențat prin absurdul lui: „Apele, oamenii, vitele, / Pîinile, străchinile, cuțitele, / Cu toate lucrurile de aramă și fier / S-au înălțat într-o noapte la cer“. Străbătînd prin propriul său univers precar, pe poteca propriului său destin incert și implacabil: „Nici apele, nici vîntul n-o-nterup. / E pas de sfînt, e pas de lup?“ (**Nu mai zăresc...**) conștiința poetului se clatină între limitele aspirațiilor mistice și cele ale realităților umane, împrejmuît de spaimă și strivit sub lespezile nopții: „Vînt e? Geamăt e? Agonie este? / Spaimă liniștită stăpînește preste. / Al cui e glasul mare care bate? / Au vine din Psaltire? Au vine din cetate? // Dropii de beznă se tîrăsc îngenunchiate.“ (**Schivnicie**). Cu misterul, legăturile sînt rupte, chemările omului deșarte: „De zeci de vieți îl cheamă / Pe cel fără vîrstă, fără țarm, fără vamă, / Din singurătate. // Are să vie vîntul, poate, / Cu sulurile desfășurate“ (**A venit**). Dar cel chemat, duhul ființei: „Nu era vînt, / Nici pasăre, nici de cer, nici de pămînt, / Nici om, nici vis. / Era ca un lucru scris, / Făptură de șoaptă și scamă, / Se urzește, se destramă. / Ca o licănire de icoană. / Avea inel, cu o broboană, / Ca o măceașă, privirea amară / De căprioară. / Zîmbetul întristat.“ (**Ibid.**), metafora poetului care-l plămăiește nu-l poate reține: „L-ai așteptat. / Ai

adormit. / A venit. / A plecat.“ (ibid.). Acest duh al ființei, născut metaforic din spaima nefființei (apar aici figurile mitice ale neantului arghezian : Cine, Cineva, Cine-știe-Cine) se oglindește în chipul său invers : „Pitește-te. Cineva o să bată / La ușa, pe dinlăuntru încuiată. // Să nu răspunzi că ești bolnav de vreme. / Cîntă. O să asculte, o să te cheme — / Ora e umedă și rece — / Și o să plece.“ (Ora rece).

Incertitudinea, angoasa iau cînd forme directe („Sîngele meu nu-i al meu. / Mi-e teamă să zic „mie“ și să zic „eu“, ca semnalizări ale necunoscutului provocînd la înstrăinare : „Glasuri mă strigă cu nume străine, / M-ați chemat pe mine ? / Sînt eu cel căutat ? / Mi se pare că vîntul s-a înșelat“ (Mă uit), rezolvîndu-se în stupoarea irezolvabilului, cu atîta simplitate a neliniștii : „Mă tot uit în cer, mă tot uit în pămînt, / În baltă și stuh / Și adînc în văzduh“ (ibid.). Ori în tonalitatea dubitativă a disoluției religioase : „Vecernia uitată, de la toacă, / Aș vrea să sune și aș vrea să tacă / Și nu știu, să mă-nchin ori să m-ascund ? // Dintr-alte ceruri altele răspund.“ (Clopotele).

În van încearcă, deznădăjduit, poetul să se identifice cu Isus, înălțat pe piscul de plîngere al nopții dinăuntru său (Între două nopți), căoi singurătatea și teama singurătății nu pot fi biruite („O stea era pe ceruri. În cer era tîrziu“). Marea spaimă, demoniac pecetluită de singurătatea cristică (Duhovnicească) nu dispăre, ci sporește. Poemul **Privighere** s-a născut din această spaimă : „Nu-nchide ochii, nu adormi. / Ceasul e pe-aproape, pe-aci. / Trebuie să treacă. / Poate cam pe la toacă, / Poate cam între vecernii și utrenii...“. E o ispită, poate, și un refuz de bună seamă : „Ia seama bine. / Ceasul o singură dată vine. / Bagă de seamă. / Nu tăcea dacă auzi că te cheamă. / Spune-i ceasului : — Ți-am auzit aripa de scrum, / Cată-ți de drum.“ Și iarăși identificat cu Isus, poetul simte, din rărunchii existenței sale nevoia aprigă de a se împotrivi femeilor sfinte, venite în ceasul de excepție fatală, să-i ceară trupul sacralizat prin sacrilegiul metaforic : „Strigă : — „Nu-i adevărat ! Nu sînt răstignit ! / Dovadă pîlmile și tălpile mele // Și pune cîinii pe ele.“ Pentru ca în **Cele două stepe**, trecînd peste ispitele divinului și sacralizării cristice, poetul să rămînă cu adevărat el însuși, în umanitatea măreței și tragicii lui singurătăți, între materiile fără izbăvire ale cerului și pămîntului, cu mica și pustia sa oază de fraternitate domestică : „Unde ne ducem ? Cine ne primește ? / În poarta cui să cerem crezămînt ? / Hai, calule, hai, ciine, pămînteste, / Să batem frînti, cu pumnii în pămînt.“

Fără incursiune existențială în structura lirismului arghezian, misterul izbînzii colosale a **Florilor de mucigai** rămîne inexplicabil. Mizeria socială și degradarea umană prin socialul mizeriei cunosc desigur o supremă întruchipare artistică, înafara naturalismului, prin acea operă complexă care a unit drama lui Georg Büchner (**Wozzeck**) și muzica lui Alban Berg (**Wozzeck**), operă expresionistă, în unitatea ei, țintind la dureroasa calificare estetică a singurătății umane. **Florile de mucigai** nu țintesc revelarea singurătății omului și semnificația lor estetică rezidă în socialul naturalistic circumscris. De i-a fost dat însă lui Tudor Argezi să ridice naturalismul liric la expresia majoră și unică, lucrul a fost cu putință numai datorită rădăcinilor existențiale prin care poezia sa își trage seva ce umple eflorosența sumbră și infernală, compusă din nume delicate și abjecte ca Tina și Rada, Ion Ion și Gherghina, Pătru Marin și Năstase osînditul, Lache și Fătălăul și Regele Burtea.

50 de ani de la luptele de la Mărăști, Mărășești, Oituz

Mărășești — simbol al vitejiei și eroismului românesc

de **General-colonel în rezervă Constantin Popescu**

„Jertfa acelor care la Mărășești nu au precupețit nimic, nici viața pentru apărarea patriei, trebuie să constituie pentru întregul nostru popor, pentru tineretul țării, un imbold în munca pentru înălțarea continuă a patriei noastre pe culmi tot mai înalte ale civilizației și progresului“.

NICOLAE CEAUȘESCU

Numeroase sînt localitățile care, legate de bătălii legendare duse pentru libertatea și independența țării, și-au înscris pentru totdeauna numele în cartea de aur a României. Printre ele figurează și Mărășeștii. Satul cîndva obscur din sudul Moldovei a devenit, în urmă cu cinci decenii, un simbol al patriotismului înflăcărat, al iubirii de glia strămoșească ce răscolea sufletul brav al unui întreg popor. Numele lui a străbătut lumea ca un imn eroic al vitejiei românești.

Ca participant la crîncenele lupte purtate pe acele meleaguri de oștirea română în primul război mondial, scriu cu adîncă emoție aceste rînduri, reflectînd la avîntul, dăruirea de sine, hotărîrea nestrămutată de a învinge care au caracterizat pe toți ostașii și ofițerii noștri în bătăliile ce au avut loc în vara anului 1917 la porțile Moldovei. În succesiunea lor, cele cinci decenii mi-au argintat din belșug tîmplele, dar cît de vii, de proaspete îmi sînt amintirile ce mă leagă de marea epopee a Mărășeștilor !...

Era în zilele fierbinți ale lui iulie 1917. Bătrîna Europă singera. Generat de contradicțiile inexorabile societății capitaliste, primul război mondial dezlănțuit de taberele imperialiste — Puterile Centrale și Antanta — pentru reîmpărțirea lumii, își extinsese și mai mult flacăra peste Continent. În 1916, România după doi ani de neutralitate, intrase în război alături de coaliția Antantei. După un an de sîngeroase încleștări ea ajunsese însă cu trupul sîfîrțecat. Armatele Kaiserului și cele ale țărilor aliate Germaniei cîmpăseră o mare parte din teritoriul țării. Trupele române, cu toată vigoarea cu care să bătuseră pe versanții Carpaților, pe Jiu și pe Olt, în Dobrogea, pe Neajlov și pe Argeș, copleșite de superioritatea numerică și tehnică a inamicului, fuseseră nevoite să cedeze mereu teren. Cu un suprem efort însă, ofensiva dușmană a fost oprită pe aliniamentul Carpații Orientali — rîul Putna — cursul inferior al Siretului — Dunărea la est de Galați. Armatele noastre, în cooperare cu cele ruse, au silit astfel încă din iarna 1916—1917, diviziile germane și austro-ungare să treacă la apărare.

Puterile Centrale sperau ca operațiile militare din vara lui 1917 să le aducă obținerea a cel puțin un succes pe unul din cîmpurile de luptă din Europa. Un asemenea succes scontau a-l obține pe frontul românesc. Ca urmare, armatele Puterilor Centrale se opresc în defensivă pe celelalte fronturi europene, toate forțele disponibile fiind concentrate în spațiul dintre Carpați și Marea Neagră.

Planul strategic, minuțios pregătit de Marele cartier german, urmărea ca, prin două acțiuni convergente — una din Bucovina spre sud, alta din zona Focșani spre inima Moldovei — să scoată definitiv România din război și să mute teatrul operațiunilor militare undeva în est, în cîmpiile Rusiei. Inițiatorii lui nu țineră cont însă de un lucru: oștirea română nu mai era cea din urmă cu un an. Cu toate greutățile întîmpinate (lipsurile de tot felul, epidemiile care bintuiau Moldova refugiului), cu sacrificii mari impuse maselor populare, în iarna și primăvara lui 1917 armata României fusese reorganizată și înzestrată cu armament modern. Într-un timp record, deseori sub presiunea inamicului, subunitățile și marile noastre unități fuseseră instruite după noile metode de luptă, reieșite din experiența războiului. Schimbări calitative se produsese și în psihologia luptătorului român. Soldatul din țara doinei și a dorului care, cu toate minunile de vitejie săvîrșite la Tîrgu-Jiu sau în trecătorile Carpaților, la Dragoslavele ori la Oituz, fusese nevoit să bată în retragere, era hotărît de a stăvili cu orice preț înaintarea dușmanului, de a nu mai da nici un pas înapoi. Un patriotism fierbinte stăpînea inima oșteanului român, animat de dorința ardentă de a apăra cu stoicism scumpele plaiuri moldovene. Pentru că în acele vremi Moldova semnifica singurul pămînt care păstra încă, în văile, cîmpiile și dealurile ei, toată vloga și nădejdea neamului românesc. Și pentru menținerea acestui pămînt în minile lor românii aveau să se bată ca lei, cu toată vitejia și demnitatea ce le purtau în piepturi ca autentice comori moștenite de la înaintași.

Ignorînd ansamblul schimbărilor intervenite pe planul pregătirii militare și spirituale a armatei române și sperînd într-o victorie ușoară, Comandamentul german a trecut la punerea în aplicare a planului de operații. În condițiile cînd în nord, armatele austro-germane, victorioase la Zloczow, începeau marșul spre frontiera galițiană și bucovineană, mareșalul Mackensen, cunoscutul „spărgător de fronturi“, a primit misiunea să înceapă marea ofensivă, care urmărea să rupă apărarea noastră în zona Nămoloașă, pentru ca apoi să-și dezvolte succesul între Siret și Prut.

O lovitură ca de trăznet dată de oștirea română refăcută, avea să încurce însă planurile dușmanului. Trupele Armatei 2 române, de sub comanda generalului Averescu, împreună cu cele de la dreapta Armatei 4 ruse, devansînd pe inamic, au trecut la ofensivă în ziua de 11 iulie și prin lupte dîrze, au obținut răsunătoarea victorie de la Mărăști.

Și acum inima-mi tresaltă cînd îmi amintesc noaptea de 10—11 iulie 1917. Eram pe atunci tînăr locotenent și comandam o baterie de artilerie. Mă aflam la observator, unde-mi verificam calculele pentru tragerile de a doua zi. Deodată, în dreapta noastră, profilîndu-se pe briul munților, fulgere orbitoare izbucniră spre înalțuri. Începuse bombardamentul de artilerie. Atmosfera tremura de bubuitul surd al exploziilor proiectilelor și bombelor. Părea că majestuoșii munți ai Vrancei deveniseră vulcani clocotitori, care varsă valuri de foc asupra vrăjmașului. A doua zi, pe înserat, ne-a parvenit știrea că diviziile germane și austro-ungare din faimosul grup Gerock sînt aruncate înapoi, bătute crunt. Am transmis știrea la baterie. Din piepturile artileriștilor au izbucnit atunci urale puternice, prelungi. Clipa mult așteptată sosise. Fiecare ostaș intuia că venise vremea cînd ne puteam măsura altfel cu dușmanul.

Intr-adevăr, în bătălia începută, militarii din diviziile 1, 3, 6 și 8 infanterie române dovedeau că dușmanul poate fi bătut, alungat de pe glia strămoșească.

Trupele noastre s-au acoperit de nepieritoare glorie în încheștările cu inamicul la Poiana Încărcătoarei, pe dealurile Teiușului, la Cotul Roșca, la Minăstioara. Dovădind înalte calități morale și de luptă, ostașii Regimentului 4 Argeș au luat cu asalt puternicele rezistențe inamice de pe înălțimea cu cota 536. Faptele de arme ale acestor viteji ostași au inspirat pe creatorii operelor de artă. Asaltul cotei 536 este imortalizat într-o cunoscută pictură a lui Costin Petrescu.

Nu pot fi uitate nici faptele eroice săvârșite de oștenii Regimentului 2 Vinători, regiment care cu 40 de ani în urmă pătrunsesse primul în reduta Grivița. Purtând în inimi gloria străbună, faima cucerită de părinții și bunicii lor în luptele cu turcii pe meterezele Plevnei, militarii acestei unități au zdrobit cu grenada, cu baioneta și patul armei trupele inamice de pe Dealul Mărăști.

În cele 8 zile de crâncene lupte din zona Mărăști, unitățile noastre au împins pe inamic înapoi mai mult de 30 de km, eliberând 30 de localități și provocând dușmanului pierderi însemnate în oameni și material de război. 2793 militari germani și austro-ungari au fost luați prizonieri.

Așadar, prima mare încercare la care fuseseră supuse trupele române, după reorganizarea lor, a fost trecută cu succes. La Mărăști, așa cum avea să spună mai târziu marele Sadoveanu — martor ocular al acestei bătălii — armata română gusta „o biruință câștigată cu durerea urii și a răzbunării“.

În una din serile mai calme, mergînd în poziția de tragere, am vorbit subordonaților mei despre însemnătatea succesului dobîndit de trupele noastre la Mărăști, amintindu-le că meleagurile Țării Vrancei, pînă la riul Putna, atît de dragi marelui Voevod Ștefan cel Mare, sînt din nou ale noastre. Le-am relatat episodul de la Bîrsești, unde ostașii Diviziei 3 infanterie, aflați pe urmele inamicului, s-au oprit o clipă, cu capetele descoperite, în fața monumentului durat de vrînceni în memoria viteazului domn al Moldovei. Îmi aduc bine aminte, de parcă ar fi fost ieri. Am spus atunci artileriștilor mei că pe acel monument stau încrustate în piatră cuvintele pline de adînci semnificații ale bătrînei Vrîncioaia: „Șapte feciori am, pe toți ți-i dăruiesc“. Ostașii mă ascultau cu luare aminte, iar eu deslușeam cum în suflet le tresalta mîndria că sînt urmașii unor înaintași viteji, cu nețărmurită dragoste de țară.

Mărăștii constituiau însă doar preludivul marelui examen pe care vitezele noastre trupe trebuiau să-l susțină în zilele ce au urmat.

Silit să renunțe la ideea atacului din raionul Nămolosa, vrînd să lichideze prin încercuire întrîndul pronunțat al Armatei 2 române pînă în Valea Putnei, inamicul declanșează o dublă ofensivă prin două acțiuni convergente: Armata 9 germană pe direcția loviturii principale, la vest de Siret, iar grupul comandat de generalul Gerock, pe direcția secundară, în lungul Văilor Oituz și Trotuș. Pe hărțile statelor majore ale marilor unități inamice două săgeți colorate evoluau spre Adjud, prinzînd ca într-un clește uriaș trupele Armatei 2 române și 4 ruse. Ulterior, cu o parte din forțe, trecute în capul de pod realizat la est de Siret, comandamentul dușman intenționa să dea o lovitură nimicitoare în spatele armatelor 1 română și 6 rusă, iar cu restul forțelor să continue ofensiva spre nord. În planurile strategiilor germani, această nouă ofensivă echivala cu victoria supremă asupra României. De altfel, în seara zilei de 23 iulie 1917, Mackensen pleca din București spre front, pentru a conduce nemijlocit operațiunile. Trufașul mareșal își luă rămas bun de la ai săi spunîndu-le: „La revedere, peste două săptămîni, la Iași“.

Socotelile făcute pe hartă de Marele Cartier german n-au dat însă rezultatele scontate. Planurile cotropitorilor, întîmpinînd riposta dîrză, neasemuită a armatei noastre, în memorabila bătălie de la Mărășești — desfășurată concomitent cu cea de la Oituz — au fost zădărnice.

În dimineața zilei de 24 iulie, trupele Armatei 9 germane — totalizând 10 divizii, cu 102 batalioane, 10 escadroane, 105 baterii de artilerie, 360 aruncătoare de mine, 1140 mitraliere — trec la ofensivă, dînd lovitura principală între Siret și calea ferată Focșani—Mărășești, în sectorul apărut de Divizia 34 infanterie rusă. După o pregătire de artilerie de 3 ore, în zori o perdea deasă de gaze asfixiante trecu peste tranșeele apărătorilor. Apoi, diviziile germane porniră la atac. Pînă la prînz, dușmanul silește unitățile rusești să se retragă. Se crease astfel o situație critică. Pe o lărgime de 10 km frontul era rupt. Germanii se îndreptau grăbiți spre podul de vase de la Ciuşlea, pentru a trece Siretul. În aceste împrejurări, Marele Cartier General Român a hotărît să bareze înaintarea inamicului cu trupele Armatei 1 române, aflate la est de Siret. Astfel, mai întii Divizia 5 infanterie și apoi Divizia 9 infanterie intrară în luptă cu toată hotărîrea reușind să acopere spărtura din frontul nostru, să stăvilească puhoiul german.

Bravura cu care au luptat atunci ostașii români în împrejurimile satului Doaga, la Gîrla Morilor și la Pădurea Străjescu au căpătat aureolă de legendă. Îmi stăruie în memorie tenacitatea cu care militarii români din Regimentul 32 dorobanți Mircea au zdrobit un puternic atac dat de inimac asupra satului Doaga. Soarele încingea pămîntul, schije, gloanțele și șrapnelele răreau rîndurile apărătorilor noștri. Divizia 76 germană, deși suferise pierderi grele, reușise să se infiltreze în dispozitivul regimentului, între Moara Albă și Străjescu. Valurile dușmane, deși oprite o dată, a doua oară, a treia oară, continuau să lărgească breșa. La un moment dat, inamicul s-a trezit izbit de flanc și de front de curajoșii ostași ai batalionului aflat în rezerva regimentului, care în cămăși, fără căști, cu mîncile suflecate, au contraatacat cu toată vigoarea. Cu baioneta și cu patul puștii au zdrobit pe atacatori, zvîrlindu-i înapoi, pe pozițiile de plecare.

Din toiul înceștării de la Doaga rețin și comportarea sublocotenentului Cocorăscu Octavian, care mi se pare că ilustrează foarte bine spiritul de luptă ce domnea în acele clipe de grele încercări, în rîndurile cadrelor și ostașilor armatei noastre. În ajunul bătăliei, el primise ordin de lăsare la vatră, întrucît mai avea trei frați sub arme. Ofițerul a scris pe ordin : „Refuz favoarea ce mi se face și cer cu insistență să fiu lăsat să lupt pe front, lîngă camarazii și soldații mei“. I s-a aprobat să rămînă pe front. Acolo, la vest de Doaga, pe timpul contraatacului, cînd în fruntea plutonului își îmbărbăta ostașii : „După mine băieți, moarte dușmanului !“, ofițerul a fost lovit de o schijă, căzînd ca un viteaz la datorie.

Rezistența eroică a trupelor Armatei 1 române, mereu active, și focul năpraznic al artileriei româno-ruse au produs germanilor pierderi dezastruoase. O divizie germană a avut, numai în cursul luptelor din ziua de 26 iulie, 1 068 morți și 3 270 de răniți. Epuizîndu-și forțele, inamicul a fost oprit pe aliniamentul Bisighești—Doaga.

...Trecuseră aproape două săptămîni de lupte crîncene, dar inamicul nu reușise să rupă apărarea noastră. Zadarnic a mutat comandamentul german „loviturile de berbece“ cînd într-un sector, cînd în altul al frontului. Nici unul din țelurile urmărite de Armata 9 germană n-au fost atinse. Mackensen n-a ajuns pe drumul Iașilor, iar peste Siret cotropitorii germani și austro-ungari n-au trecut decît ca prizonieri. Mareșalul era deconcertat ; pentru prima dată în cariera lui militară întrezărea perspectiva sumbră a unui eșec total. Orgolios, s-a hotărît să dea o nouă lovitură, de data aceasta, într-un singur sector al frontului, să realizeze o cît de mică spărtură prin care diviziile sale să pătrundă spre nord...

În acele zile grele, generalul Eremia Grigorescu, căruia i se încredinșase comanda trupelor româno-ruse din zona Mărășești — dovadă a ingeniozității și iscusinței lui militare — s-a adresat printr-un ordin ostașilor : „...Nu uitați că trebuie să vă înarmați cu vitejească răbdare spre a birui, — așa cum au fost inar-

mați strămoșii noștri, care ne-au lăsat pământul scump ce trebuie să-l apărăm cu orice preț. Părinții noștri au biruit piedici ce păreau de netrecut. La fel vom birui și noi prin vitejia fără seamăn de care veți da dovadă, prin răbdarea ce veți avea-o, prin credința în jurământul ce trebuie ținut pînă la ultima picătură de sînge...". Cuvintele bravului general român au găsit în inimile tuturor militarilor un larg ecou. În următoarele zile de înclăștări eroice, trupele noastre aveau să dovedească în continuare aceeași neasemuită vitejie.

...În dimineața lui 6 august, inamicul reluă ofensiva cu și mai multă înverșunare. Trei corpuri de armată, concentrate pe un front îngust, între Mărășești și Panciu, se aruncară asupra pozițiilor noastre. Numai între Mărășești și pădurea La Răzoare atacau 7 divizii germane, sprijinite de întreaga artilerie grea a armatei cotoptitoare.

Imaginea acelei dimineți îmi revine în memorie ca un tablou apocaliptic. Canonada tunurilor de toate calibrele zguduia pământul parcă pînă în măruntaiele lui; fumul exploziilor și gazele toxice învăluiau tranșeele noastre. Apoi, val după val, infanteria dușmană porni la atac.

Dar apărătorii diviziilor 9, 10 și 13 infanterie române erau la posturi. Ei întîmpinară dușmanul cu un foc susținut, precis. Un puternic bombardament de artilerie se abăt看 asupra trupelor germane. Bateriile noastre, dispuse în viile Negroponțe și în lunca Siretului, nu-și greșeau ținta.

Cu toată dirzenia unităților și subunităților române, către amiaza zilei inamicul a reușit să pătrundă în dreapta dispozitivului Diviziei 13 infanterie, pînă la jumătatea pădurii La Răzoare. Trupele inamice ținteau înălțimea cu cota 100, a cărei cucerire le-ar fi dat posibilitatea să domine întreaga luncă a Siretului.

Apreciind gravitatea situației din acel sector, comandantul diviziei, generalul Ion Popescu, a hotărît introducerea rezervelor mării unități în luptă. Pînă la sosirea acestora, însă, inamicul continua să înainteze. Misiunea de a-i întîrzia cu orice preț înaintarea a primit-o compania de mitraliere comandată de căpitanul Grigore Ignat. Faptele săvîrșite de acești minunați ostași și de comandantul lor, au intrat în legendă. Modul eroic cum și-au îndeplinit misiunea constituie o pildă de dragoste de țară, de disciplină ostășească. Mitralierele românești au prins a secera din plin rîndurile dese ale vrăjmașului. Împresurată, potopită sub o avalanșă de proiectile, compania a rezistat neclintită pe poziție, silind pe invadatori să se culce la teren, iar pe mulți dintre ei să muște pământul. Dar, treptat, rîndurile neînfricaților mitraliori s-au rărit. Au căzut toți, pînă la ultimul om, în frunte cu viteazul lor comandant. Jertfa mitraliorilor nu a fost zadarnică. Lupta lor a permis rezervelor diviziei să se apropie și, contraatacînd viguros flancurile grupării inamice, să dea peste cap regimentele atacatorului. Dușmanul a fost pus pe fugă, aruncat îndărăt. După respingerea nemților, mitraliorii căpitanului Ignat au fost găsiți fără suflare, dar cu mîinile înclăștate pe trăgaci, cu capul plecat pe țevile fierbinți încă ale pieselor. În jurul tranșeei, mormane de cadavre inamice.

Alături de infanteriști, cu aceeași bărbăție și eroism s-au comportat în luptă și artileriștii români. Îmi amintesc și acum cu mîndrie de faptele săvîrșite de artileriștii de sub comanda mea, în acea zi fierbinte a lui august 1917. Bateria se afla în poziție de tragere la 500 m est de înălțimea cu cota 100. Cu toții ne pregăteam febril pentru lupta ce se apropia. În seara din ajun, le-am reamintit ostașilor ordinul: de pe acest pământ nimeni nu se va retrage. Să arătăm dușmanului că „Pe aici nu se trece“. A doua zi, cînd a început vacarmul luptei, lozincă cu largi rezonanțe de la Oituz, sălășluia pe buzele tuturor tunarilor. Ei executau asupra infanteriei dușmane foc ochit, năprasnic. Cînd mă gîndesc la însuflețirea, destoinicia și devotamentul arătat de artileriști în clipele de cea mai grea încercare, inima îmi vibrează și acum de emoție. Valurile de atacatori ajun-

seseră aproape de cotă; infanteria noastră fusese presată pînă în pozițiile artileriei. Bateria ce o comandam, ca și întreaga artilerie din zonă, a rămas însă pe pozițiile lor de tragere, improșcînd cu foc de flanc rîndurile dușmanului. Efectivul bateriei se redusese însă la jumătate. Mai mulți gradați, printre care și sergenții Dumitru Miu și V. Văduva, căzuseră în timp ce executau trageri asupra atacatorilor. Sublocotenentul Ion Olteanu, căzuse în poziția bateriei la postul telefonic. Erau răniți grav și locotenentul Aristide Basilescu și sublocotenentul Gh. Dumitrescu. În locul lor, comanda secțiilor o luaseră sergenții Ion Dobre și Nicolae Tatu. Personal conduceam tragerile de la observatorul din apropierea tunurilor.

Lupta se întețise. Două plutoane de infanteriști germani s-au avîntat asupra bateriei. Atunci mi-a fost dat să asist la un episod fără precedent în cariera mea de militar. Dintre artileriști, doar gradații aveau ca armament individual, pistolete. Cu ele au primit lupta corp la corp. Dar ceilalți tunari își pregătiseră din vreme alte „arme“, cu care aveau să săvîrșească o și mai mare ispravă. Cînd un pluton de infanterie ne-a atacat din stînga bateriei, unii artileriști au pus mîna pe ștergătoarele de la obuziere, alții pe cîteva bîte zdravene, pregătite din timp și s-au azvîrlit asupra dușmanilor cu strigăte de ura. Peste cîteva clipe, îi vedeam pe atacatori fugînd îngroziți, prin lăstărișul viilor.

Cînd au isprăvit „treaba“, înfierbîntați și satisfăcuți că pericolul fusese înlăturat, artileriștii cîți mai erau în viață s-au reîntors la obuziere și au prins să reverse din nou foc asupra vrăjmașului.

Ca și infanteriștii și artileriștii din sectorul Diviziei 13, s-au arătat la înălțime și ostașii Diviziei 9 infanterie. De pozițiile lor s-au zdrobit, unul după altul, toate atacurile date de inamic cu forțe de 5—6 ori mai numeroase. Ei au apărut eroic satul și gara Mărășești, stăvilind înaintarea diviziilor 76 germană și 12 bavareză.

În după-amiaza zilei, sub soarele care dogorea înabușitor, regimentele 47 și 39 de la flancurile interioare ale diviziilor 13 și 10 infanterie române, au pornit un viguros contraatac, respingînd spre sud inamicul, către riul Sușița, dincolo de pozițiile de pe care plecaseră la ofensivă, poziții care au rămas definitiv în mîinile românilor.

Seara, peste întinderile presărate cu cadavre ale Mărășeștilor, amurgul revărsa reflexe portocalii. Bătălia se sfîrșise. Cea mai puternică încercare de străpungere pe care dușmanul o făcuse pe frontul românesc dăduse greș. Forțele atacatorilor sfărîmate de vitejia și tenacitatea ostașilor noștri, de fermitatea și priceperea cu care ofițerii și generalii români organizaseră și conduseseră trupele în luptă, se înceseră și se topiseră în baia propriului lor sînge. 47 000 de cadavre au lăsat diviziile cotropitorilor pe acest cîmp de bătaie. Biruința era a noastră.

Ulterior, între 15—21 august, mareșalul Mackensen a mai încercat o străpungere în raionul Muncel, dar, ca și la Mărășești, el a cunoscut înfrîngerea. Faîma „spărgătorului de fronturi“, pe care i-o aduseseră sîngeroasele bătălii de la Tannenberg, Lodz, Dunaiet, din Dobrogea și de pe Argeș, apusese o dată cu înfrîngerile suferite pe cîmpiile Mărășeștilor.

Pentru poporul român, care a făurit această victorie cu prețul singelui vărsat din belșug, Mărășeștii vor rămîne una din paginile strălucite ale istoriei naționale. Faptele de arme ale luptătorilor români, jertfele celor căzuți în acele bătălii vorbesc generațiilor de azi și posterității despre eroismul și abnegația cu care ostașii noștri, punîndu-se trup și suflet în slujba țării, n-au pregetat să-și măsoare forța brațelor și a armelor pentru a-și apăra glia strămoșească împotriva cotropitorilor, dreptul la viață și libertate. Astăzi, eroii Mărășeștilor, alături de toți eroii poporului român, din toate timpurile, sînt cinstiți și slăviți cu recunoștință, iar faîma numelui lor va dăinui peste vremuri.

Nicolae Tăutu

Triptic de slavă

eroilor de la Mărășești

M a u s o l e u

*A mai rămas un mausoleu
sentinelă de-argint peste veacuri
ctitorind veșnicia
cu oase, cu vise, cu steaguri !
A mai rămas un mausoleu
ca un clopot suspendat în azur,
cînd îți pleci urechea pe cripte
îi auzi sunetul pur...*

M a r ș

*Spre tranșee mărșăluiau
cu arborii incendiați de pe drum,
aliniați după bătaia inimii,
spintecînd talazuri de fum.
La apel și azi răspund peste vreme
le văd umbrele coborînd din carte,
din bronz, din poeme,
trecînd prin plumb și grenadă,
mărșăluind mai departe,
din baladă în baladă...*

M e m o r i a

*Din plutoane tăcute de cruci
amintirea înaltă albăstrie
în viori de ierburi,
în leagăn de tălângi,
răspîntia de focuri vie !
Arar cuvintele nerostite
sporesc urcușul stelar
iar aburii respirației lor
din rouă răsar,
din balade aurite,
ridicînd ziduri de veghe
și stavile la hotar !*

Platon Pardău

În memoriam

Sabia. Podul, inscripția :
„Pe-aici nu se trece“.
Drumul meu spre molizii care,
tot mai mulți, mi se-așează în jurul
mesei tăcerii, mesei umbrelor,
mesei de 380 de grade unde
încap, unul lângă altul, toți
într-un cerc imposibil de frânt,
unde fiecare e punctul lui și punctul
alor săi, fiecare
apără drumul în liniște,
apăsînd ușor doar umărul către umăr,
cu tainic semn de-nțelegere — adus
de la cei de demult...
Văd țărani cu mînele suflecate cum iau
în piept soarele.
Văd țărani făcînd semn spre copiii ce vin
cu vase de lut (o, sete, binecuvîntată
fierbințeleală a inimii pămîntului);
vor înflori macii.
Văd țărani cu trupurile noduroase și drepte
uitîndu-se-n ochiul de taină
al verii. Noaptea urlă blajină
și-asmute copacii în sus.
Greul Pămîntului
vine de pretutîndeni.
Doamne, îngăduie să zidesc aici
și dincolo, și dincolo, și dincolo...

II.

Pe-acest acoperiș alcătuit din uși.
În jos. Intră. Intră. Fum
omenesc umple valea Mărășeștilor.
Miroase a sudoare, și-a durere,
și-a sînge, și-a dragoste, și-a tăcere.
Miroase a clipa în care nimic
nu mai are mirosul său. Mărășești
se numește secunda, ora, sudoarea, sîngele
fumul bordeielor și-al turtei de mălai,
catapeteasma viilor, viețuitoarele
casei, cîrpa din care copilul
suge nădejde.
Intră pe ușa aceasta, pe cealaltă,
intră pe toate ușile,
îchide-le cu trupurile tale !

III.

Drumul meu spre păduri,
trenuri de zi și de noapte,
sabia grea ;

știu o mănăstire de care
însuși dumnezeu își lipi obrazul cîndva.
Doamne, ce noapte e asta
cînd totul și toate nu se cutremură de nimic
și vorbesc :
așa a fost, așa s-a întîmplat...
Doamne, iată, pot trece
de-a lungul meu, pe unde
am fost despărțit, și fiecare parte
e cealaltă, și eu sînt celălalt !
eroii cu toți au murit ca eroii —
Doamne, îngăduie să zidesc aici
și dincolo și dincolo, și dincolo...

Matei Gavril

O s u a r

Respiră vag tăcerea din cavouri.
Marmura lucidă se-ntunecă privind.
Înșiruite cranii ard, zerouri
adăugate unicului gînd.
Pămîntul zuruie de sănătate.
Pe-aici este intrarea în celălalt tărîm.
Prin aer nici o clipă nu mai bate
inima-n care coborîm.
E-atît de-absurd să spui o rugăciune
în mijlocul tăcerii ingenunchiat tiptil,
cînd tot ceea-ce poți depune
sînt numai lacrimi oarbe de copil.

S t a t u i e

Soldatul care a murit
îmi semăna atît de bine,
încît această piatră cu boiul său leit
îmi pare că-i sculptată după mine.
Cum mă privesc în ea ca în oglindă
încremenește timpul dintre noi ;
imaginile se perindă
și sîntem unul singur amîndoi.
O clipă suspendată mă confund
cu cel ce-a fost cîndva și nu-i
decît o piatră în afund
cu toate gesturile lui.
Se-ntunecă afară și e frig
în corpul de țărîină rămas viu.
Aș vrea să-l strîng în brațe și să-i strig
c-a trebuit să moară ca să fiu.

Mărășești, zile de august...

de Paul Anghel

Există o anumită clipă geografică a Moldovei de sud în care ți se pare ciudat să trăiești, unde Siretul — anticipând marea cîmpie goală a Bărăganului se lenevește și o refuză, scurtindu-și drumul spre Dunăre; unde dealurile, majestoasele și bălanele dealuri de lut, sucombă în placiditatea șesului, unde porumbiștile ard în văpăile lui august cu flăcări albe, unde miriștile devin minerale și-ți străpung cu țepi retina, unde oameni, case, salcîmi se pitesc și se fac una cu arșița, întinzînd peste sate limbile tremurătoare și străvezii ale mirajului, unde simți cum toată Vrancea țipă de sete, unde știi — încercuit de pustiu și toropit de căldură — că vei capitula definitiv în apa somnului, un somn lung și izbăvitor.

Valea n-are nici un dram de spectaculos, și totuși e Valea sacră a românilor.

Nici Siretul care o străbate și care e mai placid aici decît oriunde, nu aduce locului un fior de mister, deși el este cel de al doilea personaj al epopeei naționale a Mărășeștilor. Siretul, după cum am mai spus-o, într-o odă închinată lui, n-are virtuțile unui personaj fabulos. El nu urmează destinul eroic al Oltului, nici legănarea măreață a Mureșului, nu e „dulce“ ca Dîmbovița, nici sălbatic și sumbru ca Jiul. Siretul nu fierăstruiește munții, nu se prăvălește în cataracte, nu țese măiestre peisaje acvatice ca Dunărea în Deltă, nu cunoaște nici un remarcabil episod alpin ori subteran aliniabil unui episod de eroism militar. În cariera lui geologică nu s-a produs de-a lungul firului nici un accident notabil. Siretul e un rîu și atît. Iar în această vale vastă și monotonă unde, în zilele de august, simți că vei capitula definitiv în apa unui somn absolut, Siretul e un rîu de toate zilele.

Am revenit pe țarmul lui. După Vale, el este cel de al doilea personaj al zilei de 6 august 1917. El este totuși un anonim al hidrografiei. Ca un părinte fără haruri, Siretul acesta pe care îl văd de la un mal la celălalt, somnoros și indolent, adună sub eticheta unui singur nume nenumărați copii geniali. Pornind de sus, unul dintre ei dă nume țării ce se cheamă Moldova. Altul, numele unei capitale de glorie strălucită, Suceava. Altul, indirect, se confruntă cu numele unui scriitor genial, Creangă, fiindcă Ozana este surdina acestui Ion. Sînt și altele, Bistrița, Troțușul, Birladul etc., fiecare numind un capitol de epopee. Siretul intră deci într-o țară botezată în prealabil de un afluent al său, urmînd a se mira la fiecare pas și popas de toate cîte se petrec pe văile sale lăturalnice, de cîte isprăvi nemaipomenite au făcut sau făptuiesc fiii și nepoții săi geniali. El e somnoros, placid, tern (lunca de la Mircești aparține „Pastelurilor“), se scurge băltoș și orizontal printre maluri goale — scurt, este un rîu care n-are nimic particular.

Dar Siretul, înainte de vărsare, ajunge la Mărășești — și aici el devine erou de epopee națională. Aici, în Valea de care am vorbit, s-a dat cea mai mare bătălie din istoria României moderne, iar ca mărturisire stă și azi cunoscutul Mausoleu.

Acesta este deci cel de al treilea personaj.

Pornind de la demitizarea primelor, să procedăm în consecință : Mausoleul e modest. A fost construit prin colectă, din inițiativa Doamnelor Ortodoxe Române, cu banii școlarilor, ai văduvelor și orfanilor, ai supraviețuitorilor bătăliei — răniți, mari mutilați, veterani — și fără nici un leu din vistieria publică. Pornind pe firul legendei, imaginația clădește mauzoleul de câteva ori mai înalt. Dând expresie în piatră eroismului de atunci, s-ar fi cuvenit înălțat aici un osuarium până la cer. Și totuși, din tren, abia de-l vezi. El este, ni se spune, și este evident, o replică a monumentului roman de la Adamclisi, acel Trophaeum Trajani care a cutremurat prin măreția lui toată Dacia învinsă. El ar fi trebuit să cutremure, deci, prin măreția lui, toată Dacia întregită și eliberată, după două mii de ani, constituind după Trophaeum Trajani și după Columnă, cel de al doilea certificat de naștere a neamului român. El e totuși modest. El e falnic numai prin legendă și de aceea ne obligă să pornim de la legendă, de la semnificația numelui Mărășești.

... Mărășești ...

Mărășești este un nume care cutremură. Epopeea lui a început în acea zi de august 6, 1917, și a fost precedată de uvertura glorioasă a luptelor de la Mărăști. Cîți supraviețuitori le mai poartă azi amintirea ?

Nu vom putea aprecia exact nici culmile de vitejie atinse de armata noastră, nici semnificația jertfei celor 22.000 de eroi de la Mărășești, fără a ne întoarce — fie și succint — în atmosfera politică și militară a momentului, pentru a înțelege miza pusă în joc.

Ofensiva Mărăștilor fusese, pe drept cuvînt, năucitoare și deschizătoare de nădejdi. După doliul anului 1916, după dezastrul retragerii și al tifosului, după înfrîngerile și ingenuncherile care constrînseseră România la fărîma de țară cuprinsă între Putna și Iași, asaltul fulgerător al armatei a II-a române pe frontul Vrancei a însemnat o primă și usturătoare lecție dată ocupantului trufaș, atunci cînd se aștepta mai puțin.

„La Cîmpuri, în satul lui Moș Ion Roată, — îmi povestește un fost combatant, — am găsit pe masa comandamentului german cafeaua abia turnată în cești și țigările ofițerilor fumegînd pe marginea farfuriilor... Nu ne-am oprit din înaintare decît în 27 iulie, pe crestele Vrancei...”

Armata generalului Gerock s-a retras dezorganizată și scăldată în sînge, abandonînd în mîinile eliberatorilor un important echipament de luptă și peste 3 000 de prizonieri. Ofensiva i-ar fi putut arunca pe ocupanți peste munți, dacă n-ar fi fost blocată strategic printr-o funestă înlănțuire militară de evenimente externe. Ziua de 24 iulie, ziua glorioasă a Mărăștilor, este și ziua spargerii frontului de la Tarnopol, înfrîngere care lăsa la cheremul invadatorilor întreaga Galiție, deschizînd flancul nostru spre Bucovina și lăsîndu-ne deci descoperiți spre nord.

Este faptul care oprește ofensiva noastră în Vrancea, obligînd comandamentul aliat la o reevaluare a consecințelor. Planul germano-austro-ungar devine limpede : o lovitură șoc prin nordul Bucovinei, conjugată cu o contra-lovitură prin Moldova de sud, — pe frontul Putna-Siret — ar fi anihilat dintr-o dată, teritorial și militar România, predînd-o definitiv agresorului. Din acest plan general, cuprinzînd o vastă

zonă de operațiuni întinsă din Galiția pînă la Marea Neagră, Mackensen își alege zona hotărîtoare, cele două puncte ale „loviturii lui de ciocan”. Principala lovitură, aceea care va purta numele Mărășeștilor, și care e definită în planul Marelui Stat Major German prin numele de „Durchbruchsschlacht am Putna und Șușița” (bătălia de străpungere de pe Putna și Șușița), urma să se conjuge cu o lovitură oblică, pe linia Oituz-Trotuș, așa numita „Kämpfe um die Gebirgsausgang in die Westliche Moldau” (luptele pentru teritoriile din Vestul Moldovei), isprăvind printr-o joncțiune victorioasă la Adjud, în urma căreia armata română ar fi fost definitiv zdrobită. Pe o zonă de cîțiva zeci de kilometri pătrați se juca deci soarta României. În afara forțelor existente în acest sector — armata a IV-a germană, sub comanda lui Mackensen, armata I-a austro-ungară, sub comanda generalului Rohr, armata de pe linia Vrancea a generalului Geroch — inamicul a concentrat efective noi, deosebit de puternice, aducînd încă două divizii de pe frontul italian, plus corpul alpin bavarez, aflat pe frontul francez din Vosgi. Premizele strategice ale acțiunii păreau, de asemeni, deosebit de favorabile. În nord, marele gol creat în frontul rus, presupunea o rapidă contracarare, prin deplasarea unor efective aliate, fapt care ar fi obligat la o slăbire corespunzătoare a pozițiilor românești. În sud, efectivele ruse, preocupate de lupta revoluționară, ofereau breșe puternice atacatorilor, dînd inamicului posibilitatea unor acțiuni deosebit de îndrăznețe și mobile care vor fi, de altfel, marea și permanenta primejdie în luptele de la Mărășești. Se adăuga, peste toate, o impresionantă concentrare de tehnică militară: De la mortierele grele pînă la bombele cu gaze asfixiante, de la companii speciale de mitraliere pînă la avioane de luptă, nimic nu lipsea din arsenalul invadatorilor, pregătiți pentru lovitură hotărîtoare. Totul îi avantaja, totul fusese pus la punct minuțios și metodic, cu precizia verificată și faimoasă a militarului teuton. Nimic nu fusese uitat, decît un singur lucru: România aducea pe cîmpul de luptă onoarea și disperarea ei. Ele vor căpăta de aici înainte, în istoria noastră, un nume ce va cutremura inimile: Mărășești.

Dar Mărășești este, în geografia militară a verii anului 1917, o noțiune complexă. Sub acest nume se adună, de fapt, eroismul înfruntării de pe întreaga cîmpie a Siretului, de pe Valea Putnei și a Șușiței, pînă la Cireșoia și Cașin în munți, și pînă în Pădurea Răzoarele, de la satul Doaga pînă la Cota 100, lingă gara Mărășești, unde s-a dat bătălia supremă.

Filmul bătăliei este filmul unei tensiuni umane extreme, ca și cum nervii armatei române — ai comandanților și ostașilor ei, — ar fi vibrat la unison, întinși de la Ciușlea, pe Siret, celebrul pod care va arde, și pînă la Oituz, în munți, punctul unde se încheia frontul nostru. Reacția română, — viteza și perfecțiunea cu care sînt executate manevrele, promptitudinea cu care sînt umplute golurile sau liniile frînte, curajul cu care se trece de la mitralieră la grenadă, de la grenadă la baionetă, în retragere sau în contraatac, sincronizarea desăvirșită a operațiilor — rezistența pînă la ultimul om în unele puncte, atacul fulgerător, prin surprindere, în altele, folosirea fiecărei secunde favorabile tactic, strategic sau moral — toate au făcut din Bătălia Mărășeștilor proba supremă de eroism, inteligență și dăruire de sine, nu numai a armatei, ci a întregului popor.

În lupte au participat efectiv toată suflarea românească de pe această vale, de la copiii și femeile care au condus ostașii pe cărări ascunse, în calitate de cercetași adhoc, pînă la bătrînii care cărau muniții sau scoteau din linia de luptă răniții, îngrijindu-i în adăposturi improvizate. Printre localnicii ale căror nume au intrat în cartea de aur a istoriei noastre se numără eroina de 12 ani Maria Zaharia, a cărei jertfă nu e mai puțin impresionantă decît cea a maiorului Gheorghe Ignat, omul care a murit pe mitralieră, hotărînd victoria de la cota 100.

La lupte a participat efectiv toată suflarea țării. Nu există sat din România Veche care să nu-și aibă eroii săi în bătălia de la Mărășești.

În Mauzoleu aceștia sînt însemnați în calitate de eroi necunoscuți. Dar în bisericile de țară din toate satele și orașele României, pe peretele naosului, în chenar din frunze de stejar, figura odinioară la locul de cinste numele lor. Au fost și sînt mîndria urmașilor, iar bătălia de la Mărășești s-a perpetuat în amintire prin acea zi tristă și solemnă serbată cu lacrimi în toată România, după Paște, de Înălțare, așteptată cu cutremurare de mame și copii, Ziua Eroilor. Această zi echivala cu durerea și mîndria, ea era de fapt ziua de naștere a României întregite, ea era adevărata sărbătoare națională a sufletului românesc. Iar imnul ei suna așa : „*Presărați pe-a lor mormînte / Ale laurilor foi / Spre 'a fi mai dulce somnul / Fericitilor eroi...*“.

Interzis în timpul ocupației fasciste, acest imn s-a înălțat din nou, biruitor, în ultimii ani. L-am auzit astă-toamnă, la Mărășești, murmurat de mii de oameni și de veteranii luptelor, care purtau pe brațe coroanele de flori ale recunoștinței depuse la cripta eroilor, în numele conducătorilor României socialiste.

Mărășești.

Siretul tace, dar osuarul vorbește și pentru el. Aici au căzut, în lupta pentru apărarea ființei neamului, 22.000 de eroi.

Monumentul e modest, deși apare ca o replică a celui falnic Trophaeum Trajani care a cutremurat prin semeția lui toată Dacia învinsă. Pe acesta îl întregeste însă pietatea și amintirea.

El este, în inimile noastre, simbolul jertfei și al eroismului pentru onoarea patriei.

Actualitatea tradiției

de Paul Georgescu

1. — MATEI CĂLINESCU: ESEURI CRITICE

2. — B. ELVIN: MODERNITATEA CLASICULUI I. L. CARAGIALE

Matei Călinescu s-a impus, încă de la început, printr-o deosebită capacitate de asociație și disociație, operații complementare, și un stil literar elegant cu sobrietate. Remarcam, cu alt prilej, spontaneitatea scrisului, plăcerea actului critic, plăcerea estetică pe care reușește să o transmită cititorului. Sint, fără îndoială, calități apreciable, dar, poate, mai importantă decât ele este posibilitatea de a crea puncte de vedere, adică de a da o nouă interpretare unei opere. Așa, reținem analiza *Luceafărului*, a poeziei bacoviene și a celei minulesciene (în volumele anterioare), nu numai subtile dar și surprinzător de noi și convingătoare. Această capacitate de a trece opere clasice prin sensibilitatea noastră de azi, trebuie relaționată cu mărturisita convingere din studiul introductiv la noul volum — după care actul critic este creator. „Cred că — scrie el — fără a o identifica cu creația artistică (autotelică), se poate vorbi de o creație critică“ (p. 11). Asemenea păreri, cu privire la puterea creatoare a criticii, s-au mai exprimat recent, numai că Matei Călinescu refuză creației critice atât exuberanța metaforică

și obsesia calofilă, cât și impresionismul ca pură reacție individuală, cerându-i, dimpotrivă, *rigoare*. Diversitatea metodologică este acceptată inițial ca un corolar al diversității modalităților literare: „Teoretic vorbind, e nu numai firesc, dar chiar obligatoriu ca unui concept larg al literaturii să-i corespundă un concept larg al criticii. De vreme ce admitem modalități și stiluri literare diverse, de vreme ce tindem să vedem în fenomenul diferențierii unul din semnele vitalității unei literaturi, a restringe posibilitățile metodologice ale criticii (ceea ce coincide fatal cu o limitare a însuși conceptului ei) ni se pare o eroare în ordine estetică“ (p. 7).

Interesantă i se pare lui Matei Călinescu nu însă disputa între metodologi diverse ci constituirea, printr-o rigoare intensă, a personalității critice: „Căci, dacă e vorba de creație, e vorba, obligatoriu, și de unicitate“. Și: „Cum marii scriitori sînt dincolo de școli, sau, dacă totuși aparțin uneia, îi ilustrează programul cu atîtea libertăți, încît, pînă la urmă, aproape că-l anulează, tot așa criticii adevărați sînt imposibil de elucidat, în zonele cele mai profunde și mai autentice ale operei lor, prin metoda sau metodele exterioare pe care le-au adoptat sau le-au respins“. De aici concluzia că problemele metodologice trebuie să facă loc „unor largi polemici de idei și de

gusturi, unor polemici, în ultimă instanță, de personalități și de valori" (p. 11). Critica, afirmă în continuare Matei Călinescu, este „coerența interioară, secret poetică, a unei lucidități". Această poezie critică respinge, spuneam, lirismul expresiei și metaforizarea ei, cerînd, în contextul rigorii, „o analiză aparent rece" (p. 11). Accentul cade, deci, nu pe expresie ci pe argumentare, ceea ce ne duce nu spre metodă, înapoi, ci spre filozofie, fiindcă „critica nu începe, ci doar sfîrșește prin a fi poezie. Primordial, ea trebuie să fie o filozofie a poeziei, prin poezie înțelegînd întreaga literatură: să înlesnească adică o înțelegere a poeticului, să ilumineze numeroasele și misterioasele căi de acces spre el..." (p. 12).

Ne aflăm, încă din *Cuvîntul introductiv* al autorului, în fața unui evantai de probleme a căror discutare ar cere o prea largă extindere, de aceea mă voi limita la cîteva dintre ele. Dacă înțeleg bine (și întreg volumul pare a mă confirma), Matei Călinescu nu neagă existența unor metode critice ci, doar, confundarea personalității criticului cu metoda folosită, sfera personalității fiind mai largă, mai bogată decît a metodei, ceea ce e adevărat. Apoi, în explorarea operei, criticul are dreptul de a folosi mai multe metode, dacă textul o cere, sau de a le folosi succesiv. Dezideratul este bazat pe polistructura operei (idee mai veche, pe care Roland Barthes nu face decît să o repună în discuție, fără a-i fi credincios, de vreme ce neagă „cu multă violență metodele pe care le consideră învechite", printre care și cea istorică), astfel încît criticul descoperă în operă semnificații ce pre-existau. În critica noastră, metoda istorică n-are nevoie de a fi apărută, de vreme ce foarte mulți o practică și nimeni n-o neagă; în schimb, lectura modernă a operei, adică descoperirea de semnificații inedite (și pe care o practică ades și Matei Călinescu) are nevoie de a fi susținută, fiindcă mulți îi neagă posibilitatea teoretică de existență.

Opera, ca atare, e o realitate obiectivă, o imagine a unei epoci sau imaginea pe care o epocă și-o face despre alta. Ca atare, cînd e vorba de opere clasice (în sensul de durabile), e necesar să ni se descrie epoca în care au fost create, cu relațiile lor de forțe economice, politice, sociale și filozofice, în care autorul a fost implicat. Reacția lui artistică — adică opera — nu e însă mecanică, fiindcă opera e imaginea unei epoci filtrată printr-o personalitate (ereditate, temperament, experiență de viață), poziție socială, gust literar, atitudine filozofică, politică etc. (plus încă un coeficient incalculabil, numit talent), deci o imagine deformată. Iată de ce integrarea operei clasice în contextul ei istoric, social, biografic, concret este justificată și necesară. Există însă o realitate pe care istorismul o ignoră, devenind astfel a-istoric, și anume faptul că evoluția societății produce inevitabil o evoluție a gustului, deci a percepției critice. Cel ce îl citește azi pe Dante, Goethe, Eminescu — adică criticul, cititorul — nu mai este cel contemporan cu scriitorii respectivi, nici cel de la 1900 fix, ci este produsul unei alte societăți, al altor lecturi, trăiește în alt context social, politic, literar, deci nu mai poate avea aceeași a percepție literară. De aici, interdicția pe care unii o aruncă asupra interpretării contemporane a operelor clasice are cel puțin două consecințe grave: a-istorismul (fiindcă neagă evoluția și concretul istoric) și ignorarea valorii estetice (evolutive) în folosul celei istorice (stabile, relativ). În realitate, adesea se schimbă foarte mult și raportul de valoare dintre scriitorii din aceeași epocă (V. Alexandri și Eminescu).

Critica istorică e îndreptățită istoric și necesară înțelegerii procesului de creație al operei, dar ea nu e singura posibilă: raportul ei cu lectura în spirit modern nu e de opoziție ci complementar. În general, valorile nu sînt fixe, ele cresc sau scad, urmînd uneori o diagramă agitată; dar chiar cînd există stele de prima mărime stabile

pe firmament, evoluează receptarea lor. Un exemplu concludent îl constituie studiul lui Matei Călinescu, *Don Quijote și Hamlet*; aparent comparativist, el interesează și prin finețea asociativă și prin demonstrarea evoluției gustului critic, în semnificațiile mereu noi descoperite în texte celebre. E de semnalat (pentru uzul îngust al criticii zise universitare) că nu numai mentalitatea și gustul cititorilor se schimbă, — și, odată cu ele, argumentația critică — dar, corolar, chiar înțelegerea unei epoci de către alta: „*De fapt, Renașterea, perioadă de transmutare a valorilor și deci de profunde căutări și conflicte interioare, este numai pe o latură corespunzătoare denumirii metaforice pe care a căpătat-o mai târziu, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, când clasificările și sintezele istorismului se impun în toate domeniile activității umane: adică o perioadă de primăvăratecă regenerare a culturii, de explozie a vitalismului și individualismului, de entuziasm universalist. Există, alături de aceasta, confundându-se adeseori cu ea, și o Renaștere străbătută de fiorul îndoielii tragice, o Renaștere subterană și nocturnă, cu spaime apocaliptice...*“ etc. (p. 136). Cu o temeinică documentare, Matei Călinescu dovedește deci nu numai evoluția gustului estetic dar, mai important chiar, modificarea permanentă a imaginii despre o anume epocă — și e și firesc să fie așa.

O asemenea concepție nu este subiectivă, ci, în fond, istorică. Scriind despre *Cerul eminescian*, Matei Călinescu observă: „*Fiecare epocă literară și-a creat, în conformitate cu aspirațiile ei, un anume concept și o anume viziune a spațiului. S-a putut vorbi astfel de un spațiu clasic, dominat de idealul perfecțiunii, geometric organizat, lipsit de despletiri și fluctuații. Printr-o operație abstractivă (...), distingem în spațiul clasic o ambiție spre ordine și deci spre finit, pentru că infinitul tulbură și contrariază spiritul prin orientările sale succesive, făcând imposibil sentimentul proporțiilor și al mă-*

surii. Ideea de limită ocupă un loc important în întreaga estetică a clasicismului european din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea. Romanticismul — străbătut de un duh al aventurii și al revoltei intelectuale — înseamnă în primul rând zbor în infinit. Cosmicul are o colosală putere de absorbție pentru imaginația romantică. Dar viziunea spațială în această perioadă nu numai se extinde, ci se dinamizează.“ (p. 13—14).

Deci, dacă admitem principiul istorist al evoluției conceptelor și concepțiilor, consecință a evoluției structurilor sociale (istorismul e implicat în marxism), nu există nici un motiv să credem că această evoluție s-ar fi oprit brusc, la 1900 sau la 1939, soarta criticului de azi fiind de a repeta, despre clasici, ce au spus înaintașii noștri. Ar fi moartea criticii. Iată de ce Matei Călinescu își îngăduie nu numai să citeze studiile anteriorilor săi — de stăinuind vaste lecturi — ci și să fie original, să aducă noi puncte de vedere. Așa, urmărind evoluția concepțiilor de spațiu și timp în poezia eminesciană, el observă o lunecare spre clasicism, de la *Mortua est și Memento mori*, la *Lucașfărul* care e „*un mit simplificat la extrem*“. „*Un patetism înalt, de idei, l-a făcut pe Eminescu să-și piardă voluptatea romantică, a asocierilor în linia fabulosului sau a plasticelor metamorfoze*“. Și: „*Chiar dacă poetul folosește metafore cosmice, ele nu mai au o funcție plastică, ci una revelatorie în ordine filozofică: încărcate de sensuri intelectuale adânci, ele transmit fiorul unor dileme și perplexități abisale*“. „*Imaginile s-au esențializat*“ (p. 19). „*Raportată la romanticismul european, experiența eminesciană*“ din epoca maturității „*e de o puternică originalitate: limpezimea adâncă, solemnitatea gravă, un anume hieratism nobil dau romanticismului eminescian o ținută clasică*“ (p. 20).

Dar, nu numai gustul evoluează de la o epocă la alta, ci el se poate modifica (sau confirma cu argumente, însă, noi) chiar la același critic, la o

lectură nouă, după ani. În remarcabilul studiu *Insemnări despre motivul poetic al oglinzii*, ce pornește de la *Joc secund* al lui Ion Barbu, criticul afirmă: „*a reciti un mare poet (...) este o întreprindere intelectuală și afectivă care comportă în mai înalt grad imprezizibilul decât însăși cea dintâi descoperire a lui*“ (p. 21). Este consecința firească a principiului după care actul critic e creator. Lectura activă poate duce la o imediată înțelegere. Studiul citat e „*o plimbare literară*“ prin sala de oglinzi a literaturii, cu răsfrîngeri filozofice, literare, comentarii ce valorează prin ele însele fără a fi rezumabile. Concluzia „*e o dulce derută*“, deci o lipsă de concluzii, plăcerea analitică înlocuind-o. Sub aparența studiului comparativ se disimulează eseu în care plăcerea estetică își este sie-și scop. Astfel, Matei Călinescu folosește adesea tehnica lui Tudor Vianu, comparativismul, dar într-un spirit cu totul nou, eseistic, așa cum Odobescu folosea, în Pseudokineghetikos, tehnica discursului academic, ca pur pretext. Lectura activă îl duce pe critic, în alt studiu remarcabil — *Urmuz și comicul absurdului* — la o interpretare modernă, foarte deosebită de a lui G. Călinescu din *Principii de estetică* pornind de la ambiguitatea comiculului. „*Alienarea prin limbaj este una din sursele creației comice urmuziene*“... scrie Matei Călinescu (p. 74) și: „*Tema lui Urmuz e aceea a alienării, a lunecării din uman în alte forme ale vieții, animale sau vegetale, ori chiar în forme ale materiei inerte, inorganice*“ (p. 78). Și: „*O profundă neîncredere în valorile tradiționale se mărturisește peste tot. Semnificativă e — pentru definirea poziției estetice a lui Urmuz — conștiința unei crize a însuși conceptului de literatură*“ (p. 81). În unele motive comice urmuziene se descoperă „*un secret sens, uneori vindicativ, alteori patetic sau autoironic*“ (p. 82). În viziunea lui Matei Călinescu, Urmuz „*apare ca inventatorul unei originale mitologii comice și grotesci, din*

care ne-au rămas însă doar câteva fragmente“ (pg. 84).

În general, studiile lui Matei Călinescu sînt greu rezumabile, plăcerea stînd în analiza însăși. Criticul se refuză închistării metodologice, rezervîndu-și dreptul de a folosi, de la caz la caz, o metodă sau alta. Mie îmi place mai ales eseistul cu mare putere asociativă și creatorul de puncte de vedere originale, căutătorul de semnificații.

*

Elvin este un critic preocupat, aș zice chiar obsedat, de valorile etice, sau, cu alte cuvinte, de valorile de existență, de valorile trăite; această obsesie intelectuală constituie legătura subterană dar foarte trainică a cărților sale despre autori, altfel diferiți, cum ar fi Anatole France, Cehov, Camil Petrescu și, acum, I. L. Caragiale. Unii critici cu ticuri monografice au adus obiecții cărții despre Camil Petrescu, neavenite fiindcă se situau pe alt plan decât autorul, și e posibil ca alții să ricaneze pentru că studiul său despre I. L. Caragiale ignoră voit rețeta monografiei de tip universitar; dar tocmai aici văd eu valoarea cărții. În perspectiva realmente nouă asupra unei opere clasice. Se uită că G. Călinescu nu a fost numai autor de monografii (foarte criticate la vremea lor fiindcă spărgeau inerții) și că *Istoria literaturii române* reprezintă, în primul rînd, o lectură în spirit modern a întregii noastre literaturi, atît a celei clasice cît și a celei vechi, fapt ce a scandalizat mințile inerte dar a dat posibilitate tinerei generații, de atunci, să descopere frumusețea multor opere pe care uzul și abuzul școlar le prefăcuseră în terne monumente funerare. De altfel, despre posibilitatea perspectivei moderne asupra clasicii am discutat mai înainte, referindu-mă la *Eseurile critice* ale lui Matei Călinescu.

B. Elvin nu reaprinde polemica Maiorescu-Gherea asupra comediilor d-lui Caragiale, și nici nu trece în revistă, în ordine cronologică, opiniile critice

asupra marelui scriitor, implicit răspunde însă judecății lui Lovinescu (se știe, acesta îl considera doar o valoare istorică, ieșită din uzul artistic odată cu lumea pe care o adusesese pe scenă), ce s-a dovedit inoperantă, cîi și principiul său conform căruia orice nu e — sau încetează — a fi sincronic este eliminat din circulația reală a valorilor. O întrebare esențială se ridică (și ei, critica istorică nu-i poate răspunde decît cu argumente pioase), anume, dacă acceptînd principiul sincronismului (și nu se poate, ca marxisti, să-l negăm, de altfel e o evidență artistică) trebuie să admitem drept corolar, cu Lovinescu, degradarea inevitabilă a clasicilor, a oricărui scriitor ce dispăre fizic odată cu lumea reală ce i-a nutrit opera. Răspunsul lui Elvin e hotărît, nu! Clasicii (sau numai unii dintre ei) continuă să trăiască postum. Mă văd nevoit să mă citez: clasicii sînt clasici pentru că sînt actuali, în măsura în care sînt actuali. Atîta timp cît opera continuă să răspundă la întrebările mereu altele pe care și le pune, i le pun generațiile succesive, ea continuă să trăiască.

Cititorul real trăiește în lumea lui, are problemele acestei lumi și gustul său e format de scriitorii, lui contemporani. Deci, lectura activă, reală a clasicului, privește dintr-un unghi nou opera clasică, ecoul acesteia e deci și el altul, nou, contemporan. Nu înseamnă aceasta lectură subiectivă? Dar contemporanii lui Caragiale, sau criticii deceniului 30, nu erau și ei limitați, subiectivi? Un singur subiectivism nu este acceptabil: a găsi într-o operă ceea ce nu există; dar dacă semnificațiile există în operă, de ce să nu le descoperim. Vorbind despre Urmuz, Matei Călinescu îi descoperă origina în Caragiale „și el un mare precursor pe această linie“ (op. cit. p. 75). Perspectiva lui Elvin asupra lui Caragiale e a criticului ce-l cunoaște pe Urmuz și pe Eugen Ionescu, și-i recunoaște în opera clasicului nostru. Aceasta e perspectiva pe care o adoptă Elvin, explicit, rămînîndu-i fidel pînă la sfîr-

șit. Nu este singura perspectivă posibilă dar este una posibilă și ea îmbogățește cunoașterea clasicului. Partizanii istorismului intolerant li se poate răspunde: de ce să privesc doar cu un ochi, dacă am doi?! Cele două perspective se întregesc.

Problema, în principiu, este discutată în capitolul introductiv: „Meta-morfoza clasicilor“. În „Puncte de joncțiune“ se discută cum s-a modificat profilul scriitorului studiat de-a lungul generațiilor: criticul trece printră păreriile antecesorilor săi, fără a le discuta în amănunt, grăbit să ajungă la perspectiva contemporană: „*Nevoia organică a lui I. L. Caragiale de a pune în discuție noțiunile, de a denunța mistificarea afectelor, moftul, atît de înrudită cu ceea ce numim spiritul critic al acestui timp, tendința statornică de a controla adevărul ideilor prin examenul faptelor, iată o primă trăsătură care situează pe clasicul Caragiale printre moderni*“ (p. 19). Și, pe aceeași linie: „*una din caracteristicile moderne ale artei lui Caragiale este „fascinația pe care o exercită politica asupra eroilor săi...”*“ (p. 20). Comicul e perceput în ambiguitatea lui, cu o valență tragică, iar Caragiale e un modern prin surprinderea automatismului și a vidului, „*scoțînd la iveală ceea ce este static în dinamic și stereotip în variație*“ (p. 21). Sub hohotul de ris al clasicului se descifrează cu finețe „*un fior de neliniște*“ iar în universul său clar și clasificabil, „*descoperim nu odată un interes deschis, aproape mărturisit, pentru rolul (...) forțelor malefice, al destinului, al hazardului*“ (p. 22).

Iată schițat portretul unui Caragiale modern, adică interpretat de un modern. Acum schița devine, cu încetul, un convingător portret. În al treilea capitol, criticul nu urmărește influența lui Caragiale asupra literaturii ce i-a urmat, ci răstoarnă perspectiva: „*Pe Caragiale noi îl citim astăzi alături de marii autori contemporani, de Arghezi, de Maiakovski, de Dürrenmatt, de Sartre, de Eugen Ionescu, de Camil*

petrescu și stabilim, fără voia noastră manifestă, corespondențe, similitudinii și deosebiri" (p. 23). O asemenea lectură a unei opere clasice poate șoca spirite înțepenite — și e bine că o face — dar ea este reală fiindcă un cititor de azi nu poate citi un clasic uitându-i brusc pe contemporani, realizând o amnezie teoretică. Adică, acel ce l-a citit pe Argezi din *Tara de Kutu*, pe Urmuz și teatrul lui Eugen Ionescu are „o nouă revelație a teatrului lui Caragiale" (p. 27). Important este că noul Caragiale, descoperit de Elvin, este teoretic posibil, convingător susținut de text, original ca interpretare. Este un punct inedit de vedere, dezvăluind o personalitate critică, și, într-o anume măsură, viziunea unei epoci despre alta.

De altfel, B. Elvin nu ignoră critica genetică, perspectiva istorică, fiindcă interferențele dintre Caragiale și literatura absurdului sînt generate tocmai de condițiile sociale, istorice ale vremii în care s-a format și a scris marele dramaturg: „Un șir nesfîrșit de condiții caracterizează epoca" (p. 28). Și: „Pe măsură ce viața politică se dezvăluie mai cinic și mai deschis «infidelă» principiilor, se înmulțeau declarațiile programatice, ceea ce făcea ca vocabularul vieții publice să fie invadat de cuvinte deșarte, fără obligații corespunzătoare, fără acoperire" (p. 29). Autorul analizează împrejurările sociale, concrete (aspect despre care s-a mai scris) ce fac posibile aceste păreri ale lui Eugen Ionescu despre precursorul său: „Distanța care separă limbajul, pe cît de obscur pe atît de elevat, de viclenia meschină a personajelor, politețea lor ceremonioasă și necinstea lor funciară (...) fac, ca în cele din urmă, acest teatru, trecînd dincolo de naturalism să devină absurd, fantastic". Este de subliniat însă că B. Elvin, luminînd interferențele și confluențele posibile, nu uită să marcheze și delimitările dintre clasicul Caragiale și literatura modernă, adică nu se lasă antrenat de inerția propriei sale demonstrații dincolo de limita pe care textul

analizat i-o îngăduie. Caragiale este, deci, un scriitor „lovit mereu de aspectele absurde ale vieții sociale", de nonsens, dezordine, haos, însă „Caragiale știe de unde provine anomalia și analizează consecințele ei fără a se lăsa terorizat de o misterioasă putere. Privind opera sa din această perspectivă, adică din aceea a unui scriitor care denunța absurdul, dar numindu-i cauzele, ea capătă un înțeles nou..." (p. 40). Așa dar, criticul descoperă motive comune între I. L. Caragiale și Eugen Ionescu, dar respinge echivalențe sau chiar apropieri, ce-i par abuzive (p. 42).

Criticul urmărește cîteva motive fundamentale ale operei caragialiene, de geneză social-istorică și rezonanță artistică modernă. Unul dintre ele este *Caruselul*, „alternativele care se echivalează" (p. 47), prin care se descoperă și se numește „mîncîuna inițială, aceea sub acțiunea căreia un întreg șir de valori au fost măsluite" (p. 48). Motivul caruselului — „a alege înseamnă a te mîntî" (p. 49) — e generat de alternanța partidelor ce se combăteau, echivalîndu-se, alternînd la guvern, astfel că „alegătorii trebuie să opteze între două grupări care nu se deosebesc cu nimic esențial" (p. 49). De aici „universul închis în care contrariile sînt echivalente" (p. 50) și „impresia de joc mecanic sporită de forma circulară a pieselor lui Caragiale" (p. 51). Acest joc sfîrșește prin a fi tragic: „Ascunzînd dezgustul sub amuzament, observația amară sub umor, exasperarea sub indulgență, Caragiale a înfățișat în opera sa dispariția valorilor fundamentale care conferă ființei noblețe și demnitate, denunțînd procesul intervertirii tuturor raporturilor umane și situarea lor sub semnul paradoxului și al grotescului" (p. 58). De aici pasiunea lui Make și Lake pentru politică, adică „dorința omului comun de a stăpîni un mecanism, dar tocmai mecanismul îi stăpînește pe ei" (p. 68).

Ideile criticului sînt susținute de o bogată ilustrare prin texte. În alt capitol, B. Elvin analizează amănunțit

Omul și mecanismul social, alterarea personalității umane printr-un mecanism social: „funcționând pe baza câtorva criterii rudimentare, dar precise și implacabile“ (pg. 81). Adevărul e că analiza pe text e foarte interesantă dar ar fi prea complicat să o urmărim, cronica trebuie să se mențină la ideile generale. Semnalez, astfel, începutul unui nou capitol: *Comedia sentimentelor*, despersonalizarea: „Mulțumindu-se să îndeplinească o funcție într-un mecanism, incapabil să fie cineva, să-și asume o responsabilitate și să se împotrivească unui destin, personalitatea omului se estompează, se corupe și, în cele din urmă, se năruie. În adevăr, una din trăsăturile distinctive ale personajului caragian este caracterul nesincer, mimat, inautentic al reacțiilor sale sentimentale. Dacă gândirea sa se limitează la un amalgam de formule-tip, stările sale afective sînt un conglomerat de conveniențe. El nu este numai omul ideilor gata făcute, dar și al sentimentelor dinainte confecționate“ (p. 99). Acești cabotini „cu lacrima facilă și surisul stereotip“, simulează simțăminte chiar în intimitate (p. 100). Analiza fină a criticului demonstrează că inautenticitatea sentimentelor, mîmarea emoțiilor, constituie încă o trăsătură modernă a lui Caragiale, caracteristică dezvoltată în vremea noastră de teatrul lui Pirandello și Sartre (p. 104).

Criticul demonstrează deci despersonalizarea personajelor ca urmare a unui mecanism social-istoricește concret, dar atrage atenția că acest aspect

a fost reliefat, pus în lumină îndeosebi de dramaturgia modernă universală, fapt incontestabil ce ne atrage atenția asupra existenței fenomenului în opera clasicului Caragiale (p. 104). E de remarcat modul stringent în care argumentează B. Elvin; despersonalizarea atrage *Iluzia existenței* (p. 112): „...atîtea fapte zgomotoase care n-au nîci un ecou, atîtea schimbări care nu schimbă, toate astea fac la un loc multă tăcere și mult pustiu“ (p. 119). *Iluzia existenței* produce *Tirania vorbeii* (p. 120), unul dintre cele mai substanțiale capitole. Există totuși *Forme de opoziție*: răzbunările ratate (p. 133), ghinionul și farsa (p. 141), „suceala“ caracterologică (p. 144), cît și eroii ce intră „în luptă cu mecanismul“ (p. 147). Clasic, I. L. Caragiale își ascunde reacția la cele povestite; criticul o detectează, totuși, în *Un fior de neliniște* (p. 157). Un capitol sintetic totalizează *Elementele moderne în arta lui Caragiale* (p. 168), un altul reia argumentele în favoarea lui Caragiale modern: *O insurecție artistică* (p. 182), prin comparație cu prozatorii contemporani clasicului nostru. În sfîrșit, interesantă e și interpretarea originală a biografiei scriitorului: *Sugestii pentru portretul unui necunoscut* (p. 192).

Ultima carte a lui B. Elvin e și cea mai bună; patetismul său etic a devenit riguros, originalitatea viziunii e susținută de argumentație, astfel încît volumul său e o contribuție nu numai la înțelegerea lui Caragiale ci, în genere, a tradiției noastre literare.

Cella Serghi: „Cartea Mironei” (roman)

de **Ov. S. Crohmălniceanu**

Abandonînd un tip de romane „făcute”, în care orice talent nu putea decît să naufragieze fără speranțe („Cîntecul uzinei”, 1950, „Cantemiriștii”, 1954), cu „Cartea Mironei” Cella Serghi revine la vocația ei literară autentică. „Pinza de păianjen” (1938) constituise efectiv o revelație în proza noastră feminină antebelică și Lovinescu, cam complezenți cu scriitoarele, nu risca de astă dată să fie desmînjit, elogînd-o pe autoare, după cum nici Camil Petrescu nici Mihail Sebastian nu greșeau recomandînd-o publicului cu entuziasm. Romanul a înfruntat timpul și s-a vădit într-adevăr foarte bun. Substanța lui era scoasă încă o dată din experiența erotică feminină, expusă sub formă confesivă, dar observația fină și pătrunzătoare evita lirismul, localizînd mereu lucrurile și situîndu-le într-o ambianță socială și morală sugerată cu fericită intuiție realistă. Diana Slavu trăiește tentația dragostei tiranice și nefericite care-i tulbură periodic o viață conjugală calmă, clădită cu multe strădanii. Interesant e că eroîna n-are în ea nimic bovaric. Dîmpotrivă, o caracterizează un pronunțat simț moral și o dorință tenace de a înfăptui ceva, fie și modest, dar durabil. Toate tribulațiile sentimentale ale Dianei sînt descrise cu o răbdătoare minuție, fără exaltări, pe un ton natural, de o excelentă, însă, adecvare la situație. Egocentrismul erotic nu o orbește pe eroînă; spirit pozitivist, ea rămîne atentă și la ce se petrece în jur, de aici o remarcabilă reconstituire a atmosferei familiale. Se reține mai ales figura tatălui, omul ambițiilor totdeauna mai mari decît posibilitățile sale, înclinat să-și ascundă neconștient slăbiciunea îndărătul unor veșnice proiecte fantastice. Tabloul fixează inteligent o formă de mîndrie mic-burgheză care se sbate să-și mascheze condiția și să țină pasul cu lumea avută. Printre însușirile remarcabile ale acestui bilanș sentimental lucid intră neîndoios și capacitatea eroinei de a-și individualiza obiectul pasiunii. Bărbații din viața Dianei, omul de care ea se îndrăgostește la șaisprezece ani, fantoma iubirii absolute: Petre Barbu, soțul: Mihai Ionescu și amantul: Alex Dobrescu, rămînînd încărcăți cu toate proiecțiile subiectivității erotice, dobîndesc însă și o existență autonomă, diferențiată. Dilemele deciziunii cîștigă astfel o tensiune sufletească autentică. Diana constată practic că există numeroase feluri de iubiri și arta autoarei constă în analiza lor sinceră și exactă. Paginile în care eroîna, hotărîtă să se despartă de soțul ei, încearcă să realizeze absența unei intimități îndelungate și nu reușește sînt, poate, cele mai bune din carte. Romanul se păstrează în amîntire și prin calitatea lui de a include sentimentul fatalității, marca actului creator adevărat. Diana deliberează mult, refuză să se lase tirată de

impulsuri imediate, are curajul să înnoate contra curentului pasional și totuși, o anume implacabilitate a faptelor sortite a se produce rezultă din situațiile descrise. Aceasta e „pînza de păianjen“, artistică, un instinct solid al jocului determinărilor și al țesăturii lor aproape invizibile, dar dese și precise.

„Cartea Mironiei“ pleacă de la premise similare. Autoarea reia un roman mai vechi „Cad zidurile“ (1950) și, nemulțumită de factura lui prea demonstrativă, îl rescrie, lăsînd inertțiilor morale o mișcare mai liberă. Mirona e o ființă oarecum asemănătoare cu Diana Slavu. Sub o falsă dispoziție boemă (vrea să ajungă scriitoare și-și scandalizează familia prin gesturi de nonconformism social) ascunde un suflet echilibrat. Tînără, frumoasă, singură, la Paris dă lecții spre a se putea întreține și în timpul liber vizitează muzeele, sau stă acasă și umple cu note caetele. Nu o tentează nici luxul, nici mondenitatea, nici mediile artistice extravagante. Deosebirea de Diana Slavu stă în sentimentul unei vocații certe. Mirona are realmente gustul scrisului și privește viața din jur ca material virtual al viitoarelor ei cărți. Epicul converge și aici spre experiența erotică, dar absoarbe într-o mult mai mare măsură ecoul evenimentelor istorice (războiul din Spania, ascensiunea hitlerismului, conflagrația mondială care cuprinde și țara noastră, actul de la 23 August). Compoziția e ingenioasă. De fapt, cartea Mironiei se încheagă singură, eroina dîndu-și seama că romanul pe care vroia să-l scrie devine chiar această experiență trăită, cu toate avatarurile ei. Un plan vag fabulos schițează de la început o primă direcție epică. Copilă, Mirona crește într-o familie care trăiește sub un asfixiant regim matriarhal. Străbunica, bătrîna Catrina Cațian stăpînește cu autoritate nedisputată și sgîrcenie proverbială o casă plină de femei acrite. Singură, nepoata ei, mama Mironiei are un bărbat. În acest univers clausturat, plin de mobile vechi, domnește o stranie promiscuitate muzeală. Generațiile se amestecă prin complicate legături de rudenie. Catrina Cațian a adus în casă pe fosta soție a tatălui Mironiei ca și pe actuala lui metresă. Un moșneag morocănos, Jorj, „nebunul“, cum i se spune pare soțul ei, dar îi e în realitate ginere. Raporturile umane se compun dintr-un amestec de respect și dispreț, de servilism și devoțiune, de protecție ipocrită și ură secretă.

Toată familia vorbește cu o aversiune neascunsă de bunica Mironiei, Fana, rușinea clanului. Ea a fugit, părăsindu-și soțul, pe apaticul Jorj, și a devenit simbolul imoralității și purtării scandaloase. Se înțelege că fantoma răzvrătită împotriva prejudecăților sufocante tribale din casa Cațian, ajunge să o obsedeze pe Mirona. O parte a cărții caută să descifreze misterul acestei drame vechi, din mărturii fragmentare, complicate de semnamentele femeii care pare să fie Fana și cu care s-a căsătorit a doua oară tatăl unui prieten al eroinei din Franța.

Bună e aici sugestia secretelor inavnuabile familiale, grevînd existențele și tulburînd cu aura lor tainică imaginația infantilă. Cella Serghi creiază un interesant joc de oglinzi: Mirona dă impresia a fi o reeditare a Fanei, actele ei de insubordonare sînt judecate acasă, automat, astfel: figura fugarei pare să o fascineze și să-i prefigureze destinul. În realitate, cum spuneam, eroina are cu totul alt temperament, e incapabilă de gesturi decisive, vădește un instinct sigur al realului și atracția pentru bunica tînără cu sînge fugos rămîne mai mult livrescă.

Toate constatările făcute ulterior tind să demitizeze personajul. În femeile de tipul Fanei, cea care părea a fi chiar ea, sau sora lui Gian, Giulia, Mirona descoperă biete ființe martirizate, condamnate la legături umiltoare ascunse sub o dureroasă mîndrie.

Eroina străbate însă propria sa experiență sentimentală. Acesta e al doilea plan epic al cărții, principalul de fapt. Regăsim într-un fel datele din „Pînza de păianjen“, o iubire de care eroina nu se poate elibera, cu toate că deziluziile ei

se țin lanț. Încă înainte de a pleca la Paris, Mirona îl cunoaște pe Ștefan. Intelectualul subțire, cu oarecare renume în cercurile scriitoricești, distins, manierat, avînd asupra ei ascendentul vîrstei și poziției sociale, (circulă prin mediile aristocratice, soția lui are o moșie) acesta i se impune imediat. Cînd îl întîlnește în trenul care o duce spre capitala Franței, își dă seama că e îndrăgostită de el. Incepe o lungă istorie amoroasă, cu exaltări și căderi, cu căutări reciproce, cu nenumărate rupturi și reveniri, cu momente de mari satisfacții și perioade întinse de deprimare. În ciuda aparenței sale (statură masivă, mîini enorme, purtări degajate) Ștefan e un bărbat famelic, lipsit de voință, laș moralmente și obișnuit să caute ocrotire.

Interesul analizei reacțiilor contrariate pe care Mirona le încearcă față de el stă în surprinderea iraționalității dragostei.

Privită din afară, toată această intrigă e de-a dreptul penibilă. Ștefan o copleșește pe Mirona cu declarații înflăcărâte, îi trimite lungi scrisori pline de citate din Blaga și Arghezi și de referințe intelectuale înalte, o numește „dragule drag“, „fata fetelor“, e tandru, aprins, rugător. Acceptă însă compromisiunile cele mai lamentabile, se ferește să facă vre-un gest decisiv, îi istorisește soției sale întreaga poveste, îi obține, ca altădată, chiar concursul pentru a împăca viața conjugală cu cea extraconjugală. Madeleine o vizitează în secret pe Mirona și o roagă să se mute la ei ca Ștefan să se simtă mai bine. El nu e un simplu „coursur“, o iubește sincer pe eroină, entuziasmele sale lirice sînt autentice, dar avem de a face cu un copil mare, complet iresponsabil. Egoist, slab, obișnuit să fie cocoloșit, Ștefan cerșește dragostea. Autoarea reușește să schițeze, descriîndu-i comportarea o formă specială de donjuanism, aparent paradoxală, dar pe care femeile o cunosc foarte bine. Ea caracterizează tipul bărbatului neintimidat de nici o umilință sentimentală, capabil să aștepte ore întregi pe stradă, dacă a fost dat afară din casă, nedescurajat niciodată, insistent pînă la exasperare, dispus să accepte iubirea și din milă. În mod ciudat această speță trezește instinctele materne feminine și reușește, acolo unde alții eșuează. Doamna T. în „Patul lui Procust“ îi cedează unui astfel de tip, George D., creionat din fugă. Cella Serghi îl descrie cu excelența putere de observație a victimei. Mironei nu-i scapă cusururile lui Ștefan. La început observă doar cîteva din ele, cele mai puțin grave (o excesivă politețe, o timorare față de convențiile sociale), ca să descopere apoi, pe rînd, scăderile serioase, lașitatea morală funciară, comoditatea, filistinismul secret ascuns sub fraze mari. Totuși — și aici spuneam e partea cea mai consistentă a cărții — autoarea înregistrează cu un acut simț realist cum atracția continuă să funcționeze. Zdrențuit, umilit, confruntat cu nenumărate realități dezamăgitoare, sentimentul se încăpăținează să nu piară. Deranjează doar faptul că tot timpul confesiunea Mironei rămîne doar în planul afectelor sublimare și voalează aproape integral determinismul instinctual. Fără componenta lui, verosimilitatea acestei legături suferă și analiza nu poate fi întotdeauna concludentă.

Ca Mirona să scape din capcana sufletească în care a intrat sînt necesare sguduiri profunde. De aceea, autoarea nu neglijează împrejurările menite să-i tulbure preocupările strict individuale. Romanul dobîndește astfel și o zonă întinsă de experiență socială. La Paris, eroina cunoaște cîțiva tineri care participă la acțiunile de sprijinire a luptei republicanilor spanioli și se înrolează apoi în brigăzile internaționale. În drum spre țară, ia cunoștință, la Viena, de ororile naziste și salvează fetița unei prietene a ei, împiedecînd să fie deportată. Ulterior, trăiește ceasurile înfricoșătoare ale rebeliunii legionare și constată efectele distrugătoare ale războiului asupra vieții oamenilor de rînd. Adăpostește o comunistă urmărită, află cum ea a fost ucisă de elementele reacționare curînd după eliberare cînd aștepta să o reîntîlnească, îi ia copila spre a o crește și se angajează în munca patrio-

tică, căpătînd prin exemplu sentimentul răspunderii civice. Pe măsură ce acesta crește în conștiința eroinei, se produce și desprinderea ei de o întreagă lume și, implicit, de dragostea nenorocită pentru un om ca Ștefan. Personajul îi apare acum în adevărata lui lumină, meschin, livresc, deplorabil; forța de autoiluzionare a iubirii s-a risipit. Pe terenul unei astfel de edificări morale, clișeele „demonstrative“ ale primei versiuni pe care a cunoscut-o cartea se păstrează cel mai mult. Dacă schemele lor primare s-au atenuat simțitor, o intenție vizibilă de a da anumitor episoade o funcție strict ilustrativă se face simțită și intrerupe supărător creșterea organică a epicii romanului. Discuțiile Mironei la Paris cu prietenii obsedați de războiul civil din Spania au oarecare autenticitate, cu toate că și în cadrul lor o diversitate mai dramatică și mai contrariată a opiniilor (puternicele tendințe anarhice, ciocnirile între susținătorii P.O.U.M.-ului și comuniști, ecourile modului cum anumite calcule politice conjuncturale răceau entuziasmul voluntarilor antifasciști) ar fi dat atmosfera spirituală mai exactă pe care a trăit-o stînga intelectuală atunci. Nu sînt rele nici momentele surprinse la Viena, după anexarea Austriei, nici scenele din lagăr, povestite de Metzler. Multe alte episoade de această categorie au însă un aer cam artificial, dau sentimentul că au fost introduse pentru a-i furniza eroinei tot dosarul împrejurărilor sociale, ca lămurirea ei să fie integrală. Ca să afle că există o mișcare de rezistență, pe stradă, o femeie urmărită îi dă un pachet cu manifeste. Ca să ia cunoștință de suferințele oamenilor simpli, trebuie în călătoria spre Craiova să poposească la Cerbu. Aici, capătă o informație bogată asupra efectelor războiului, oul a ajuns să coste cît o găină, soțul învățătoarei a murit pe front, feciorul Anicăi a fost bătut cu „centircnu“ din ordinul Mareșalului, pînă și-a dat sufletul, unei femei i-a fost închis bărbatul, muncitor în port, fiindcă a refuzat să încarce vapoarele nemțești. Un tovarăș de călătorie o pune la curent cu problema discriminărilor rasiale ș.a.m.d. Nu întîmplările ca atare sînt incredibile, dimpotrivă ele sînt curente, dar irită ordonarea lor într-o suită totdeauna exemplară, niciodată echivocă sau derutantă. Urmele apăsării demonstrative se resimt și în caracterul personajelor.

Fana prelungește în atitudinea-i rebelă față de mediul ambiant, răzvrătirea părinților ei, victime ale prăpastiei dintre clase. De aici, o întreagă istorie romanțioasă, cam trasă de păr, menită să ne dezvăluie la sfîrșit „trădarea“ Moșului Miron și consecințele ei fatale. Nu e de ajuns că soția lui Ștefan apare ca o ființă acaparantă, care-i cultivă acestuia comoditățile spre a și-l atașa. Trebuie pentru a o dezgusta pe Mirona de lumea aristocratică, să o cunoaștem și sub înfățișarea moșieritei aprige. La fel e nevoie să ni se arate că Ștefan însuși ascultă de imperativele clasei sale în momentele grele, etc. Și dacă nu era așa iubirea Mironei rezista? Iată unde demonstrația simplifică arbitrar datele problemei și-i răpește valoarea de experiență umană mai adîncă.

Din fericire, toate acestea nu afectează substanțial cartea. Forțarea sensurilor lecției pe care i-o dă viața Mironei în direcție socială se resimte doar către sfîrșitul romanului, cînd ceea ce avea el efectiv de spus s-a consumat. Compoziția mozaicală, cu dese și vioaie schimbări de planuri estompează la rîndul ei stridențele existente. Cartea, în ciuda dezordinei aparente are o arhitectură bine gîndită. Paginile cu o notă de poezie și mister, referitoare la atmosfera apăsătoare din casa Cațian și la fantoma tinerei bunici dispărute își găsesc o contrapondere fericită în cele de observație fină psihologică și culoare consacrate mediului cosmopolit parizian. Succesiunea dramatică a evenimentelor, coincidențele, reversurile situațiilor dictate de ele contrapunceață cu salutare efecte diagrama febrei erotice. După „Pinza de păianjen“, acesta e al doilea roman prin care Cella Serghi se facează durabil în atenția cititorilor.

Nicolae Breban: „În absența stăpînilor” (roman)

„În absența stăpînilor” nu e un roman decît în sensul estetic strict speculativ al termenului, pentru că se prezintă pînă la urmă ca o lume ficțională perfect coerentă și reconstituită cu amănunțime pe toată întinderea ei. Altfel însă, el se compune din trei narațiuni, epic complet independente și legate doar metaforic prin titlurile lor: „Bătrîni”, „Femei”, „Copii”. Nici măcar sugestia că s-ar constitui în cîmpul unei umanități din care ar lipsi „stăpînii”, adică bărbații, nu e exactă. Aceștia apar în toate, printre „bătrîni”, sub figura anticarului Pamfil, care mai posedă o secretă agresivitate virilă, printre „femei” sub chipul impene-trabil de zeu al arhitectului Catargiu, printre „copii”, sub statura ailetică și impo-zantă a tatălui lui Herbert. Cartea n-are deloc o factură obișnuită și dacă se caută în ea — cum s-a întîmplat — elementele curente ale romanului, personaje, acțiuni, conflicte, situații riguros motivate, verosimilitate realistă imediată, riscă să deceptioneze. De-aici și enervarea unora față de cronicile elogioase, care, discu-tînd-o ca o operă epică tradițională, îi ignoră dialogurile incredibile (modul abso-lut nefiresc cum vorbesc D-na Iamandi sau E. B.), bizareria comportărilor, inconsistența intrigilor și-i acordă calități absente.

Are dreptate I. Negoșescu, reclamînd un unghi de cercetare adecvat auten-ticelor virtuți ale cărții, facturii ei originale, poetice mai curînd, destinate a face perceptibilă o viziune morală singulară. Dar nici analiza condusă astfel nu se poate sustrage criteriului funcțional al fiecărui element în ansamblul construc-ției. Logica interioară artistică a acesteia trebuie dovedită, altfel observațiile locale, oricît de pertinente și fine nu demonstrează nimic. Un fragment liric sau eseistic, o proiecție imaginativă îndrăzneată pot fi excelente judecate independent și cata-strifice într-o structură artistică mai amplă, pe care să o contrarieze fioros sau să o pulverizeze pur și simplu. Există metafore excelente în sine, dar care strică anumite poeme. În nu puține romane ratate se întîlnesc pagini descriptive anto-logice. N-am deloc mania purității genurilor. În definitiv, faptul că o carte de proză e bună fără a se putea numi propriu-zis roman, mă lasă absolut rece. Ca să placă trebuie să fie însă o operă înche-gată, să aibă organicitate și această analiză nu va izbuti niciodată să dovedească, evitînd contemplarea globală, exa-menul funcționalității elementelor într-un tot, finalitățile fiecărui rînd față de ținta artistică generală.

Dar să ne întoarcem la volumul lui Nicolae Breban. Surprinzătoare și im-presionantă e tocmai coerența viziunii pe care cele trei narațiuni o realizează. Construcțiile laborioase, neveridice din limbajul anumitor personaje, discontinui-tățile dese ale expunerii, apăsările cam puerile pe fraze cu ambiții filosofante, stîngăciile stilistice, prețiozitățile, cuvintele subliniate sau folosite prea insistent (domnul Nahaiciuc arată ca un fost „pu-ber”, doamna Berinde așîșează o mulțu-mire de „pu-beră”, iradiantă, arborii sînt adolescenți și „pu-beri”), nu o destramă, dimpotrivă pe alocuri contribuie chiar a-i da o pregnanță halucinantă, semi-fan-tastică. Ea țintește să facă sensibilă o realitate secretă a determinărilor fizice, trupești. Nu e vorba de o coborîre a vieții la nivelul instinctului și la impulsurile elementare ale speței, ca în literatura naturalistă. Viziunea tinde să releve o inerție fatală a unor mari categorii umane care stau sub semnul alcătuirii lor întîme naturale și au, dacă se poate spune astfel, morala ei. Sînt, cu alte cuvinte, vietăți supuse legii lor biologice definitorii, înfățișîndu-ni-se esențialmente ca „bătrîni”, „femei”, „bărbați” sau „copii”, ca animale de pradă sau victime sortite a fi devo-rate. Cuplul Constantinescu din prima narațiune se înscrie îndată într-o astfel de clasificare. El, un om foarte înalt, paralizat, complet neputincios, ținut pe

canapea și redus la o umilitoare dependență pînă și în exercițiul celor mai elementare necesități fiziologice. Ea, mărunță, slabă, scofilcătă, ascunzînd sub înfățișarea debilă o furie comprimată, sălbatică. Simbioza aceasta dezolantă între un trup masiv, pe jumătate inert și o insectă agresivă, feroce, care-i dă tîrcoale nervoasă, puzîndu-l ca pe o pradă așteptată multă vreme și cuvenită, o sugerează doamna Iamandî comentînd niște tablouri pictate de o cunoscută. Sînt pinze cu animale dezarmate, vîței, cerbi, minji, surprinși în peisaje trandafirii și în altitudinî resemnate care cheamă parcă iminentul atacator. Autoarea își trădează în aceste imagini suave instinctele asatine ascunse; de altfel cu bărbatul său, canceros și trimis să lucreze pînă la epuizare, închipuie un cuplu asemănător soților Constantinescu. Ceva din ferocitatea aceasta pînditoare o au mai toate cucoanele decrepite care o vizitează pe doamna Berinde. Foștii bărbați apar aici în postura de victime posibile, stîrnind pofta rapace. Narațiunea duce, în încheiere, viziunea la expresia ei ultimă, halucinantă, silîndu-l pe criticarul Pamfil să contemple de visu, ceea ce sugerase tot timpul delîrul verbal al doamnei Iamandî. În odaio soților Constantinescu, aproape goală, cu mobilele trase la perete, luminată orbitor, pe masă zace cadavrul enorm al bătrînului. Minusculă, neagră, în jurul lui, făptura care-l veghează se agită cu gesturi febrile și triumfătoare de necrofor. Tablourile stranii ale doamnei Willer își desvăluie acum substratul într-o întru-chipare nudă, terifiantă. A doua narațiune, cea mai lungă, evidențiază altă clasificare de același tip bio-psihic. Principiul vital, scos de astă dată în relief e al feminității. În familia Barta, el s-a repartizat inegal, mama și fiica mai mare l-au acaparat integral, se mișcă amîndouă sub imperiul lui cu o absolută degajare. Mezinii, E. B. pare să-i fie însă complet străin. Deși e foarte frumoasă și are o puternică personalitate, ei îi repugnă toate manevrele pe care le desfășoară mama, sora sau colegile sale în fața bărbaților. De fapt lui E. B., nu-i lipsește feminitatea, dar la ea aceasta ia o formă pur trupească, exterioară complet spiritului. Asistăm prin urmare la o stranie luptă, cu nu puține răsuciri dureroase și tragice între caracterul eroinei și poruncile suprapersonale pe care i le dă făptura sa fizică. Ca să se răzbune pe intențiile mamei și surorii ei de a o mărita cu un personaj plat, doctorul Subu, E. B. își fabrică o iubire. Alege la rece băiatul asupra căruia o va proiecta, îi cîștigă afecțiunea, îi impune niște relații distante, numai aparent amoroase, apoi inventează o pasiune și o joacă fără cusur. Dar mimînd sentimentul, constată la un moment dat că e cu adevărat îndrăgostită. Inversunată pe o natură intimă care o desminte, vrea să-i prescrie în ordinea sentimentală rigoarea caracterului ei neconcesiv. Cînd partenerul dă dovadă de o mică slăbiciune, hotărâște să-l „pedepsească“ exemplar și capital și-și face corpul instrumentul acestei sancțiuni teribile, căsătorindu-se cu doctorul Subu. După ce are de la el un copil și se poartă ca soția cea mai devotată, ani de zile, hrînindu-se cu satisfacția că silnicia pe care și-a impus-o îi creiază o înfinită suferință vinovatului, trupul o trădează a doua oară. O voință a lui, obscură, tiranică o împinge în brațele arhitectului Catargiu. Duelul acesta ciudat continuă, căpătînd acum o expresie disperată. E. B. își părăsește soful, copilul, familia, serviciul unde lucra, dar refuză să se mute la Catargiu și să se mărite cu el. Ideea de a-și afirma caracterul inflexibil „pedepsindu-i“ pe alții prin propriul ei corp o urmărește. Eroina se sinucide aruncîndu-se de pe platforma unui siloz. A treia narațiune completează această imagine a umanității supuse predestinărilor sale biologice în forme tiranice cu o altă categorie de vietăți care au regimul lor propriu existențial: copiii. Ei își descoperă abia trupul și într-un mod fragmentar, însușindu-și datele realității inconjurătoare printr-o experiență incompletă, mereu inedită. De aceea întîmpină și consumă tot ce viața inedită le oferă cu o lăcomie teribilă, sînt „oglinzi carnivore“. Un băiețel, Herbert, trece de-a lungul unei zile prin neconținute asemenea solicitări misterioase trăind visceral frica, sentimentul inferiori-

tății, voluptatea puterii, fiorul erotic etc. Mișcarea lui prin universul acesta confuz de porniri, satisfacții și deziluzii e admirabil reconstituită, cu o facultate în intuirea zonelor sufletești abisale rară. Aceasta constituie de fapt, după mine, însușirea principală a lui Nicolae Breban. El aduce în proza noastră contemporană o reliefare energetică a unor dimensiuni existențiale pe care alte scrieri au tins, o bună bucată de timp, să le ignore. Omul determinărilor tainice fizice tindea să dispară sub o raționalizare schematizantă a comportărilor sale. De aici, o tendință polemică la acest tînăr prozator foarte dotat, de a releva cît mai expresiv cîmpul magnetic complex al condiționării noastre biologice. Intenționalitatea artistică a romanului „In absența stăpînilor“ se lasă deșințată, cred eu, mai ales astfel. Justificarea proiecțiilor lui poetice semi-fantastice care țintesc să se organizeze într-o viziune a umanității e de ordinul acestei sublinieri. Există în carte un nerealism al percepției imediate, paginile intrigă și derutează simțul comun adeseori. Datele vieții pe care autorul urmărește să le facă sensibile apar reliefate însă cu o mare forță și o incontestabilă sugestivitate. Incizia realistă e adîncă și adevărată într-un al doilea plan ascuns, abordabil prin intuiția poetică și reflexivitatea lirică. Discontinuitățile, golurile epice, divagațiile, schimbările bruște de unghi în descripții, asociațiile neașteptate sînt chemate să ducă la acest rezultat. Într-o fotografie simplă sistemul osos rămîne invizibil. Ca el să apară la examenul radioscopic se sting luminile, se folosesc radiații care lasă în umbră alte detalii ale corpului. La o izolare analoagă procedează și Nicolae Breban prin mijloace narrative adecvate. E discutabil, firește, dacă le folosește întotdeauna cu o egală dibăcie. Astfel, virtuțile sugestive pe care le au lungile dizertații ale doamnei Iamandi în planul imaginarului (subtext creat de modulațiile vocii; anumite formulări cu efecte asociate, gîndurile ascultătorului, atmosfera din cameră, etc.) și-ar fi găsit o concretizare mai fericită sub forma relatării indirect libere (erlebte Rede), sau monologului interior, ca la Faulkner (Absalon! Absalon!) decît a transcrierii vorbirii nemijlocite. Violarea experienței apercceptive e aici prea stridentă și autorul nu-i poate înlătura ecoul supărător făcîndu-l pe anticarul Pamfil să remarce că interlocutoarea lui pălăvrăgește fără sens, sau pe aceasta să se scuze că utilizează un mod de exprimare prețios, nefiresc. Și diversele precizări teoretice destinate a ne convinge că există o filozofie a trupului, decî a ridica sugestia poetică suficientă la pretenția ideilor speculative puteau lipsi fără pagubă. Iarăși, nici o disimulare mai abilă a propriei sale personalități nu i-ar fi stricat naratorului, atunci cînd se substituie eroilor în planul reflexivității (E. B. începe de la un moment dat să aibă cam același univers imagistic cu doamna Iamandi sau Herbert). Dar dîncolo de asemenea scăderi, cartea lui Nicolae Breban vădește o uimitoare maturitate scriitoricească. Sîntem în fața unui prozator cu neobișnuite resurse. O înzestrare poetică rară, imaginație vie intelectuală, putere asociativă impresionantă, simț al observației ascuțit, sfredelitor, îndrăzneală în explorarea mijloacelor literare se aliază toate spre a da un text dens, nervos, cu nenumărate scîlpiri tulburătoare. Există o frenezie vitalistă care se exhibează în scrisul lui Nicolae Breban, pînă la cruzime cîteodată, dar ea trădează o neliniște autentică, o familiaritate reală cu zonele obscure ale existenței. Scenele de decrepitudine ultimă umană din camera soților Constantinescu, prezentate prin reacțiile bătrînului înșepenit pe canapea și apoi prin spectacolul inform care i se oferă anticarului Pamfil, rămas în întuneric, au o acuitate dezolantă exemplară. Nu se uită ușor nici agitația obscură a stafîilor din casa Berinde. În povestea lui E. B. constrîngerea interioară, desmînjită mereu de iraționalitatea impulsului biologic și reluată iarăși, cu o încăpăținare disperată, atinge o memorabilă duritate dramatică. În apele oglinzilor carnivore îngheață o undă ușoară de humor. Narațiunea derulează filmul imaginilor, adesea, cu o mișcare sigură, complicată și savantă, avînd cînd creșterea înfrigurată a visului: „Toate animalele ei erau grațioase și slabe, atît de grațioase și de slabe încît se

născuseră parcă sub zodia „victimelor“, toate indiferent de specia căreia aparțineau și de locul geografic în care erau surprinse erau născute, create în mod predestinat pentru a fi victime posibile unor alte animale brutale și feroce, care nu apăreau niciodată în acele pînze, nici un semn vegetal sau aerian nu indica posibilitatea lor apropiere, dar ele trebuiau să fie în apropiere, undeva pîndind cu șira spinării puternică și curbată, cu ochii calmi și inexpressivi, cu trupul crispat și nemișcat, cu mușchii rigizi, zburînd prin nervurile unei frunze lungi, care atîrna elegant dintr-un copac ce nu trăiește prin părțile noastre, prin crăpăturile unei pietre acoperite cu mușchi, pe care își sprijină o ciută copita ei delicată...“, cînd descompunerea mecanică, dirijată și reversibilă a dispozitivelor introduse în aparatul de proiecție: „Stătu multă vreme așa, nemișcat, privind fără să vadă nimic, și în acest timp, de ciudă și furie neputincioasă, împinse cu gîndul camionul înapoi, la începutul străzii, și-l lăsă să vină din nou, cu ambalajele sale, iar sus, pe lăzi, îl păstră doar pe cel cu muzicuța, și tot acolo, dar în celălalt capăt, rezemată de oblonul dîndărăt, în așa fel ca să i se vadă picioarele lungi, arcuite, înfășurate strîns într-o fustă ieftină, de-un roșu spălăcit, care însă sublinia într-un grad înalt farmecul coapselor și al genunchilor o fată... fața acelei fete, Herbert nu și-o putea închipui, deși ezită multă vreme, dar în cele din urmă, cum camionul trebuia totuși să treacă, ea îi zîmbi dintr-un oval alb, cu o pată întunecată spre frunte, unde trebuie să fie ochii negri, fierbinți, scîlpițori, dar nu apărură decît două sprîncene drepte. Ajuns aici, pe Herbert îl nemulțumi din nou ceva, opri din nou camionul, îl trimise îndărăt la capătul străzii și-l lăsă să vină, gemînd și hurducîndu-se, doar cu fata și-o dată ajunși în dreptul lui, o ladă sau altceva trebuia să se rostogolească în drum, fata să țipe (mereu zîmbîndu-i însă), mașina să se oprească și...“, cînd împietrirea mută și criptică a unei ultime zîcniri de viață păstrate pe o retină moartă: „Hirtia e gălbuie și groasă, din stînga se conturează și un drum mocirlos, abia schițat, care probabil toamna și primăvara se preface într-un fel de rîu turbure, puțin adînc, cu urme de roți și copite de cal și de vite, în dosul casei se află un grajd, încă în picioare, care pare să se sprijine de trunchiul unui salcîm uscat, poate fulgerat, pentru că nu mai are coroană, și lemnul e spart și spintecat în lung și răsucit ca o frunză îngustă și uriașă, în ale cărei nervuri se adăpostesc animale nevăzute, de cîmpio, respingătoare, îngropate în mușchiul negru și putred“.

Opera și destinul scriitorului

de Aurel Dragoș Munteanu

Într-un interviu acordat la începutul acestui an revistei *Le Figaro Littéraire*, Mark Chagall făcea o mărturisire care închide în simplitatea ei un adevăr mareț și înfricoșător în același timp, cu mari consecințe în ceea ce privește poziția artistului în lume. Acest bătrânel simpatic, sprinten la cei optzeci de ani ai săi, comparat de reporter cu Chaplin, se obstina în a nu răspunde la întrebarea de ce mai pictează la o vîrstă la care omul normal nu mai așteaptă nimic de la viitor, la care își încheie în mod obișnuit existența. Spunea Chagall: Răspundeți D-voastră pentru mine. Vă acord această încredere. Reporterul a fost intrigat, bineînțeles, și s-a întrebat cum ar putea să facă așa ceva. Marele pictor a devenit atunci foarte grav și i-a spus: „— Ați văzut ultimele mele pînze?”

— Da.

— După D-voastră, este ca și cum ele nu ar exista?

— Nu, nicidecum.

— Iată de ce le-am pictat. Ca să existe.“

Artistul participă la creație, augmentează existența, dar în aceeași măsură tentativa sa implică o ambiguitate fundamentală. Fiindcă același Chagall sublinia mai departe că adevărata valoare a operei nu vine din ceea ce face artistul, ci din felul cum o judecă ceilalți. Nu pînza este opera, ci limbajul ei, sistemul de semne care se creează în contemplator. Lucrurile primesc un sens și mai adînc în cazul literaturii. Cartea este în fond o operă tipografică. Imaginea operei literare se constituie în cititor, nu există decît pentru el, cuvintele neavînd valoare și sens în afara lui. Pictorul sau sculptorul lucrează cu elemente obiective, culoarea, piatra, ele există de la începutul la sfîrșitul lumii. Scriitorul folosește un instrument care este el însuși o creație spirituală a omului. În fond este o convenție a spune: uite romanul lui cutare, cartea este un obiect, realitatea artistică fiind de altă natură, tot așa cum este realitatea și irealitatea conștiinței și spiritualității noastre. Acest relativism postulează demersul esențialmente tragic al artistului: materialul său este mai mult decît fragil, esența lui este de natură ireală. Artistul scrie într-o limbă numai a lui, ce trebuie tradusă de fiecare dintre cei care își apropie opera lui, cum spunea Heidegger despre greci, esențialul ar fi să-i traduci în grecește. Scriitorul caută într-adevăr „cuvîntul ce exprimă adevărul“, direcția sa fundamentală constă însă în aceea că acest cuvînt are adîncimea sa, „infernul“ său, ca în versul lui Ion Alexandru. De aici încolo se definește participarea adîncă a operei sale la realitatea umană, în măsura în care opera nu-i mai aparține, în măsura în care este însușită, creată de ceilalți. Și cu toate acestea se spune că este opera lui, pe baza ei este definit artistul, se fac consi-

deratiji de natură diversă asupra lui, pînă la violarea celei mai mari intimități a gîndurilor și sentimentelor sale. Nedreptatea nu i se face numai artistului, ci și contemplatorului care tinde să se definească în aceeași măsură în raport cu opera. Toate aceste trei realități: artistul, opera, contemplatorul, sînt realități dinamice însă, care se contaminează și se constituie în permanență, nici una dintre ele neavînd o structură imuabilă. Cel care este în permanență frustrat în această relație este artistul. Odată ce i-a dat drumul în viață, el nu mai participă la operă, ea îl închide în sine și-l expune la discreția celorlalți. Analizînd propoziția heideggeriană *Sein zum Tode*, Sartre spunea că moartea este limitativă, anulînd libertatea omului. După moarte nu mai există decît pentru ceilalți, nu mai poți alege, moartea este „la chute“. Se poate spune astfel că fiecare operă este o moarte a artistului, moartea sa este viața sa și, paradoxal, include în sine o dialectică profundă. Locul privilegiat este cel al cititorului. Acesta poate reveni la operă, poate să stabilească diverse relații, să evolueze o dată cu ea. Cititorul este suveran; chiar și intoleranțele și nedreptățile sale pot fi înțelese și scuzate. Fervoarea sa justifică orice. Faptul că Sainte-Beuve n-a înțeles *Madame Bovary* nu-l compromite, pe cînd o carte neizbutită consacră o fisură în profilul scriitorului. Artistul n-are voie să greșească față de cititor, acesta din urmă poate să fie nedrept cu artistul. Frustrat în permanență, artistul nu mai dispăre în spatele operei, el este căutat, etalat, judecat, la discreția fiecărui cititor al său. Dar poziția sa față de operă nu este cu nimic mai însemnată decît a oricui, și de aceea Chagall putea spune că „existența veritabilă“ a operei sale o dau ceilalți și cerea reporterului care îi lua interviul să-i spună el de ce pictează. „Chiar mă interesează ce veți spune“, mărturisea marele pictor. În afară de aspecte cu totul exterioare, artistul nu poate ști despre propria sa operă mai mult decît oricine alt cineva. El poate spune cînd și cum a scris-o, chiar ce a vrut să afirme prin ea, iar opera în existența sa prin ceilalți să-l contracizeze, aș îndrăzni să afirm că îl poate chiar dușmăni. Existența fiecărui artist este o luptă continuă cu opera sa, nu în procesul concret de creație a ei, ci după ce această operă s-a îndepărtat de el. Există de pildă scriitori care nu mai pot ieși de sub stăpînirea primei lor cărți, aceasta le dă profilul din cadrele căruia nu mai pot ieși niciodată. În acest caz opera își învinge creatorul, îl ia definitiv în stăpînire, avaturile ei vor însemna destinul scriitorului. Unii își supun propriile opere prin altele, ulterioare, la fel de mari și de semnificative, de cu totul altă structură. Reboreanu nu poate fi înțeles numai prin *Ion* și nici Faulkner numai prin *The Sound and the Fury*, deși acestea sînt opere capitale. Shakespeare este creatorul lui Hamlet, dar și al lui Falstaff, el poate trece de la *Regele Lear* la *Furtuna*.

În sensul celor spuse mai sus, mă urmărește una din imaginile cele mai tulburătoare din întreaga operă a lui Faulkner. În *Light in August* domnișoara aceea bătrînă, Joanna Burden, descendenta unei familii de antisegregaționisti de origină franceză, își îngroapă rînd pe rînd toți membrii familiei în livada conacului. Este livada luxuriantă în care vitalitatea naturii sudului devine de-a dreptul obscenă, cu iarbă grasă, descrisă mai ales în lumina prevestitoare de cataclisme a sfirșitului de vară, livada dragostei ei cu negrul Joe Christmas, în care îl așteaptă goală în noapte, ațîțindu-l cu cuvinte indecente. În această livadă și-a îngropat bunicul și unchiul, împușcați de colonelul Sartoris, a nivelat mormintele și a risipit frunzele peste ele, să nu se mai cunoască unde sînt. Ei sînt astfel peste tot, sînt acest Sud violent și măreț, el devine o creație a tuturora, prin moartea lor. Ei au devenit solul acestei Patrii. Iar colonelul Sartoris nu va fi la rîndul lui împușcat de un membru al familiei, tot așa cum ucigașul său nu va fi împușcat de fiul său. Tot așa, fiecare carte este un asemenea loc în care scriitorul moare sub ochii celorlalți, devenind apoi temeiul germinăției

oricărei vieți născute în marginea ei. El devine fondator de *patrie a gândirii*, cum zice același Heidegger. Chiar dacă viața ulterioară îl neagă, impulsul demiurgic îi aparține, jertfa pusă la temeliiile edificiului a fost numai a lui.

Într-un splendid studiu consacrat lui Rebreanu, în *Istoria literaturii române*, George Călinescu făcea o observație care nu poate fi acceptată. Călinescu îl consideră pe Ion o ființă instinctuală, dominată de pasiuni josnice. Observația criticului era una de natură caracterologică, de loc minimalizatoare în sensul reușitei personajului, și de altfel se explică prin formația lui Călinescu. În general, consider acest studiu drept tot ce s-a scris mai profund la noi despre Rebreanu. Mi se pare însă că, în perspectiva pe care o avem acum asupra operei lui Rebreanu, Ion nu trebuie considerat un caracter și judecat ca atare. Caractere sînt învățătorul Herdelea, preotul și chiar Titu Herdelea. Ion are însă o poziție specială și o semnificație mai adîncă. El este, într-adevăr, expresia unor forte obscure, inexorabile, față de ele propria sa viață devine ceva lipsit de importanță. Da, Ion este lipsit de sentimente omenești, o seduce pe Ana fără nici un scrupul, pentru a pune mîna pe pămîntul ei. Și, cu toate acestea, Ion nu este un monstru. Ion este purtătorul unui destin, și este tot atît de puțin responsabil de el pe cît erau personajele tragediilor antice sau cele ale romanelor lui Faulkner. Ion este un personaj de mitologie românească, cu o structură tragică fără precedent și încă neatinsă la noi. Trebuie spus că Rebreanu a fost tot timpul obsedat de *fatum*. Un roman al său mai puțin cunoscut de marele public, interesant și sub raport epic, oferă cheia unei idei de mare valoare pentru întreaga sa operă. Mă refer la *Adam și Eva*, cu determinismul său ocult. Ca în *Adam și Eva*, în toată opera lui Rebreanu se simte prezența unui destin de la care oamenii nu se pot abate, un destin colectiv în *Răscoala*, a cărei primă parte reprezintă o mare frescă a inexorabilului, un destin individual cu virtualități de tipologie românească în *Ion*. Rebreanu este primul mare prozator român care introduce fatalitatea în destinul românesc. Personajele sale sînt strivite sub o lege mai tare decît ele și singura posibilitate de împotrivire față de această lege o oferă sentimentele umane, în Ion dragostea personajului principal pentru Florica. Dar, odată împlinită legea destinului, unealta lui trebuie să dispară și aceasta se va întîmpla prin împotrivirea ei. Destinul lui Ion fiind pămîntul, abaterea de la el, dragostea reînviată pentru Florica, îi va aduce moartea. Personajul nu mi se pare de tip voluntar, cum a fost considerat, dimpotrivă. Este ezitant, ar dori să aleagă, dar această posibilitate îi este refuzată. Ion este expresia unei maxime mai vechi, a lui Miron Costin: Căci nu vremurile sînt sub om, ci bietul om sub vremi... El a încarnat la un moment dat destinul social al țaranului român. Tragismul său vine din slăbiciunea sa. Fața destinului, a vremii, este hîdă, adeseori provoacă moartea, oehiul său nu iartă, omul este însă o ființă în care răzbat sentimente calde și pure. Această minimă rezistență dă personajului valoare și reprezintă salvarea sa.

Foarte semnificativ este un aspect al operei lui Călinescu însuși. În general, analizele romanelor sale se opresc cu precădere la Ioanide ca tip reprezentativ. Ultima vreme ne-a adus în acest sens cîteva pătrunzătoare analize datorate lui S. Damian. Aș vrea să insist aici asupra unui aspect neglijat pînă acum. Nu s-a remarcat că Ioanide se află într-o simetrie perfectă cu un alt personaj, cu Hagienuş. Ioanide este static, cum sînt întotdeauna prototipurile clasice, Hagienuş comportă o evoluție atent urmărită, sfîrșind în paranoia. Ioanide întruchipează armonia fizică și morală, din constituția sa sînt excluse forțele tenebrelor care ar putea să-i amenințe ființa, el evită gîndul morții. Hagienuş este disarmonia totală, obsedat de fantasmе grotesți, pîndit de nebulie, trăind în vecinătate cu

moartea. Senectutea lui Ioanide este monumentală și liniștită, cea a lui Hagienuş este decrepită. Idealul lui Ioanide este unul de mare eficiență socială, cel al lui Hagienuş de o inutilitate perfectă. Ioanide este realizat cu mijloace emina-mente realiste, Hagienuş comportă o mare doză de fantastic, de macabru chiar, de mijloace dintre cele mai moderne provenite din tradiția romanului „negru“. Paralela se poate stabili foarte precis și nu este cazul să insistăm aici asupra unor amănunte. Parafrazându-l pe Platon, care afirma despre Diogene că este un Socrate nebun, cred că putem spune despre Hagienuş că este un Ioanide dezaxat. Ioanide și Hagienuş sînt cei doi poli între care a pendulat sensibilitatea călinesciană. Primul a fost realitatea ideală spre care au fost ațintiți în permanență ochii săi, al doilea reprezenta prăpastia dezorganizării unui spirit însetat de absolut, cu o prea mare propensiune a eului. Distincțiile de mai sus au numai o valoare tipologică, dacă ar trebui să risc o apreciere aş spune însă fără ezitare că Ioanide are o mai mare valoare reprezentativă, pe cînd Hagienuş este mai realizat ca personaj literar. Hagienuş este cea mai izbită creație a lui Călinescu, un personaj comparabil numai cu marile tipuri balzaciene. Cred că Ioanide este rodul formației intelectuale clasicizante a lui Călinescu, iar Hagienuş expresia temperamentului său asiatic, baroc, cum îi plăcea să spună. Oare tentația grozavului și a anormalului, subliniată de el însuși în capitolul introductiv la *Impresii asupra literaturii spaniole*, nu sînt caracteristici ale lui Hagienuş care, în final, se închipuie Alexandru Macedon? Dicotomia relevată aici este mai puțin evidentă în alte părți, mi se pare însă că formează fondul de exasperare, s-ar putea spune chiar de disperare, în înțelesul filozofic, al întregii opere călinesciene. De aici măreția acestei opere pline de antinomii. Călinescu admira coerența profundă a lui Pîrvan, și avea temperamentul lui Iorga, ceea ce i-a dat în permanență o stare de tensiune a personalității unice în toată literatura română; era un sfînt laic care practica tentația răului, avea „aşchia în carne“ — ca să întrebuițez o expresie a lui Kirkegaard. Nimeni n-a resimțit mai mult ca ei condiția imanentei și n-a avut o mai mare voință de a o transcende. Poate că a izbutit în poezie. Să-l ascultăm din nou citindu-și versurile! Nimic nu mai este particular omenesc aici, poetul ne poartă pe un alt tărîm, de relații mai pure și mai reci. Nu este întîmplătoare imagistica lui. În conferința despre clasicism, din 1946, umbla pe cărările de sticlă ale absolutului, iar pe Pîrvan îl descrie ca pe un Brand pășind pe un munte de gheață. Absolutul, gîndirea pură nu pot fi imaginate altfel. Această stare este însă fără atribute, măreția referindu-se la lupta poetului de a o realiza. Călinescu a tîns în permanență spre totalitate și pilda cea mai elocventă este *Istoria literaturii române*, avînd în opera sa locul pe care-l ocupă simfoniile în cea a lui Beethoven.

Am luat numai două exemple, urmărind viața unor opere monumentale. Iar Călinescu a trăit în actualitatea literară cea mai apropiată de noi. O discuție amplă ar putea să opereze și alte analize. O trăsătură este comună tuturor acestor opere: responsabilitatea. Scriitorul se simte părtaș al alcătuirii lumii, el îndeplinește un act esențial și grav. Un truditore al pămîntului își urmărește scopul cu obstinație și seriozitate absolută. El nu se poate juca cu munca sa, de ea este legată viața sa și a familiei sale, din truda brațelor sale se hrănește. Orice s-ar întîmpla, tocmai el trebuie să culeagă, aceasta este rațiunea existenței sale. Opera sa nu poate să nu iasă bine, deși este supusă unor factori imponderabili. Secretul tuturor acestor izbînzii este marea sa responsabilitate și gravitate. De asemenea, nici un scriitor care își simte vocația nu se poate trata cu ușurință. În esența sa, orice atitudine umană prezintă un raport stabil cu *cosmosul*, înțeles în sens grecesc, care îi fixează poziția ontologică. Scriitorul trebuie să pună în această relație o onestitate totală, o conștiință a lucrului făcut care să excludă lipsa de semnificație. El poate să rateze o operă, dar chiar și așa această operă va

avea semnificația și poziția ei. *Scrinul negru*, de pildă, este o operă ratată, dar nu mai puțin o operă mare, produs al unei conștiințe scriitoricești greu de atins. Oricum, include o valoare și un sens existențial, fiindcă acestea vin din articulația intimă a structurii scriitoricești, din atitudinea creatorului.

Am ajuns la un fapt capital: atitudinea omului și a artistului. Brâncuși spune că greu nu e să faci ceva concret, ci să te pui în starea de a face. Adică să ai o anumită atitudine față de material și față de conținutul artistic indeterminat al acestuia. Cred că în istoria omenirii există câteva prototipuri care epuizează atitudinile umane, reprezentând modurile de apropiere a realității. Unul dintre acestea este fără îndoială Socrate. El rămîne pînă azi prototipul atitudinii filozofice. Cu el apare pentru prima oară conștiința faptului că există o realitate obiectivă și una a gîndirii noastre, obiectul și subiectul, și se pune întrebarea privitoare la raportul lor. Prin teoria conceptului se elaborează normele logicii și ale cunoașterii. Nu există filozofie în afara acestei distincții și a meditației relației dintre cele două realități. Mai tîrziu, într-o formă evoluată, Engels va considera că aceasta este problema fundamentală a filozofiei. Iată de ce Socrate este Filozoful, atitudinea lui fiind definitorie pentru un mod de existență superioară a umanității. Socrate, căruia Hegel îi face unul dintre cele mai frumoase portrete, în prelegerile sale de istorie a filozofiei, considerîndu-l o operă de artă desăvîrșită, supusă unui unic principiu interior, independentă de împrejurări, despre care putem ști ce a fost, dar nu cum a ajuns ceea ce a fost!

Prototipul autorului epic este Tolstoi, acest conte care poate fi imaginat scriind *Anna Karenina* după ce a venit de la plug, încălțat în cizmele lui de mujic, care se gîndea la una din cele mai adînci pagini ale literaturii universale, *Moartea lui Ivan Ilici*, călărind pe întinsurile sale de la Iasnaia Poliana. Thomas Mann avea dreptate, Tolstoi este natura într-o nouă ipostază, în el găsești totul, lumea această largă cu viața ei glorioasă și cu marile ei dureri, dragostea și moartea, nebunia și boala, instinctul și rafinamentul, demnitatea, onoarea și decăderea cea mai mare, generozitatea și crima, istoria și destinele individuale. Opera lui cunoaște toată gama procedeelelor artistice, de la fresca socială, ceea ce este evident, pînă la analiza psihologică infimezimală. Îmi amintesc de clipa cînd, în *Trei morți*, doctorul se uită semnificativ la soțul moșieritei ofticoase. Aceasta înțelege și își plimbă repede privirea de la unul la altul. Nu putea să creadă că va muri imediat: aceasta este moartea, nu, nu se poate, mi se întîmplă mie? vrea să spună această privire notată de autor. E un întreg studiu de psihologie aici! Tolstoi n-a supralicitat nimic, nici o notă falsă nu există în toată opera sa. Viața ei este calmă și egală cu sine, cum este însăși viața lumii, cum sînt mersul stelelor și curgerea timpului.

În opera lui Tolstoi nu există referințe directe la persoana autorului ei. Fiecare personaj își are locul și sensul existenței care i se cuvin într-o lume care își ajunge sieși, nu mai este nevoie de raportarea la creatorul ei pentru a o înțelege. Personajele sale trebuie judecate prin viața lor din operă, Tolstoi nu ne poate da aici alt ajutor pentru luminarea lor. Un profesor celebru pe vremuri, E. Dupréel, a scris un tratat în care argumenta foarte solid inexistența persoanei reale a lui Socrate, cu toată mulțimea de mărturii despre el, considerînd socratismul un mit. Există opere semnate de Tolstoi, dar peste o mie de ani și el se poate transforma într-un mit. Este destinul personalității exemplare! Așa s-a petrecut cu Homer și cu Shakespeare și nu lipsa documentelor privitoare la viața lor este de vină, ci raportul dintre ei și opera lor.

Revenind la autorii noștri, Rebreanu este și el un epic, prodigiozitatea operei sale este evidentă. Ea a fost pusă în valoare de Călinescu. Acesta din urmă este alt tip de scriitor. Ioanide și Hagienuş au nevoie de el pentru a fi înțeleși și Călinescu devine astfel prizonierul propriei sale opere, transformându-se el însuși într-un personaj la care se referă toate celelalte. Tolstoi și Rebreanu sînt creatori de operă, Călinescu este creator de personalitate. Universul operei sale este propriul său univers, el nu tinde spre obiectivare, împotriva voinței autorului și cu tot balzacianismul declarat. Călinescu nu este un scriitor de factură epică, de altfel în romanele sale viața nu „curge“ ca marile fluvii și majoritatea personajelor sale n-au existență independentă și nu evoluează. Precizez încă o dată că aceste distincții nu au implicații valorice, ci strict tipologice. Fără a vehicula noțiuni și teorii în romane, mi se pare un eseist de tipul moraliștilor, un La Bruyère cu ochiul mai penetrant și mai mărit chiar decît cel al scriitorului francez. La această trăsătură se adaugă aceea dominantă a unui dinamism extraordinar al personalității. Sînt acei oameni mari, structuri polivalente, în stare de orice. Dacă ar fi lucrat în fizica nucleară, Călinescu ar fi fost tot atît de mare, putea să facă istorie în Asia ca și colonelul Lawrence, să descopere pămînturi noi sau cine știe ce. Avea însă puterea de a judeca pe alții, și a devenit un Saint-Simon român! Călinescu asocia însă excepționalei lui aventuri intelectuale structura unui mare moralist. Din toate acestea au ieșit unele dintre cele mai mari opere ale literaturii române. Ele sînt operele unei structuri clasiciste și ceea ce se poate remarca imediat este marea lor unitate. Nici un rînd apocrif nu li se poate adăuga, iar existența autorului va fi întotdeauna o certitudine.

Polemici literare contemporane

de **N. Tertulian**

Discuția senină și pe cât cu puțință obiectivă a relației existente în câmpul literaturii actuale între partizanii avangardei literare și cei ai unei literaturi realiste, perpetuând tradițiile secolului XX și sincronizându-se cu realitățile celei de a doua jumătăți a veacului nostru, este adeseori viciată sau împiedicată de câteva prejudecăți tenace. Există în primul rînd o prejudecată cu caracter pragmatic și — de ce n-am recunoaște-o — social-politic: profesia de credință în favoarea unei literaturi realiste (aflată nu în raport de discontinuitate sau ruptură cu tradiția realismului sec. XIX, ci de succesiune și dezvoltare), mai ales cînd este însoțită de un gest polemic la adresa pretențiilor hegemonice ale avangardismului literar, apare instantaneu suspectă de conformism și conservatorism social-politic, drept un act de auto-apărare în fața spiritului rebel al avangardismului.

O ciudată sociologie a literaturii stabilește un soi de egalitate între *credo*-ul realismului literar și cultul stabilității sociale sau apologia realităților constituite: ecuația care pune semnul egalității între perpetuarea realismului secolului XIX și cultul unei literaturi moralistice, echilibrate și stenice în regimurile sociale dornice de stabilitate își află complementul ei firesc în exaltarea curentelor avangardiste și moder-

niste ca singurele forme de artă consecvent non-conformiste, rebele și demistificatoare. Isaac Deutscher consideră recent că poate justifica definierea lui Georg Lukacs drept cel mai de seamă critic literar marxist al epocii cultului personalității cu argumentul că simpatiile literare ale lui Lukacs pentru literatura clasică și pentru marile roman realist al secolului XIX s-ar fi aflat într-o coincidență deplină cu instaurarea cultului unei literaturi clasicizante și realiste în literatura sovietică a deceniului 1930—1940. După cum simpatia lui Lukacs pentru literatura „patricianului“ Thomas Mann și rezervele sale față de experimentele brechtiene din acea epocă s-ar explica prin adeziunea sa la politica de alianță cu păturile burgheze în cadrul Frontului Popular anti-fascist și prin îndepărtarea de exigențele unei literaturi „pur“ revoluționare. Cultul realismului (de tipul sec. XIX) s-ar sincroniza astfel cu o politică de echilibru social: ideea că realismului consecvent (de tipul celui promovat de Lukacs) îi este congenitală o vocație critică, polemică și demistificatoare, ostilă oricărui apologetism și conformism social-politic, nu pare a intra în cadrul acestor raționamente. Faptul că Georg Lukacs a fost primul critic de seamă contemporan care a ținut să consacre un amplu studiu elogios literaturii lui Solzenitzin, studiu fidel întrutotul este-

ticii sale realiste, demonstrează prin el însuși cât este de solidă ecuația de mai sus.

La un mod mai subtil, dar într-un spirit similar, Th. W. Adorno, va tinde să atribuie critica avangardismului literar de pe pozițiile realismului, unor rațiuni de ordin pragmatic și „ideologic“. Când în esul dedicat lui Beckett: „Versuch, das Endspiel zu verstehen“*), Adorno va scrie drastic și agresiv la adresa lui Lukács: „Spirite totalitare ca Lukács, care se dezlănțuie împotriva adevăraților teribili simplifikatori (ai realității, n.n.) cu epitetul de decadent... detestă la Beckett ceea ce ei trădează“, apare evident că anti-modernismul și anti-beckettianismul ilustrului doctrinar al realismului este atribuit pur și simplu contaminării lui Lukács de „optimismul oficial“ sau de o pretinsă „verordnete Gesundheit“ („sănătate decretată“).

Reacția negativă față de literatura lui Beckett este atribuită astfel printr-o deducție psihanalitică sui-generis unui secret act de conformism social-politic: este pe deplin comprehensibil faptul că teoreticianului „dialecticii negative“ (titlul operei filozofice recente a lui Adorno) o viziune a lumii, alta decât cea ilustrată de nihilismul și pesimismul radical al operelor lui Beckett, i se pare o „trădare“ sau un act de refulare a adevăratei perspective asupra condiției umane într-o epocă de „negativitate socială“ și „universală reificare“ (spre a utiliza propriile sale caracterizări). Dar nu este mai puțin adevărat că echivalarea oricărui „weltgeschichtlicher Optimismus“ (optimism istorico-mondial), de tipul celui lukács-ian, cu un act de simplă obediență față de „optimismul social“ al regimului social dominant este departe de a fi un adevăr demonstrat. Realitatea este că estetica realismului și delimitarea critică față de modernism și față de curentele de avangardă („noul roman“, teatrul absurdului, arta informală, pop-art, etc.) își au rațiuni mai profunde decât cele evocate mai

sus și că adevărata dezbateră trebuie deplasată din planul pragmatic-politic în cel al unei discuții privind morfologia acestor forme artistice divergente, o discuție de ordinul esteticii și al filozofiei culturii (fără a escamota cîtuși de puțin implicațiile social-istorice ale problemei).

Există într-adevăr o critică a modernismului literar și a curentelor de avangardă de pe pozițiile conservatorismului și ale unui tradiționalism desuet. Critica aceasta nu se preocupă însă cîtuși de puțin de adevăratele „fundamente de concepție“ ale literaturii moderniste și avangardiste, ci se arată iritată și indignată de simpla reprezentare literară sau scenică a atrocităților lumii moderne, a diformităților și anomaliilor civilizației contemporane. Critica aceasta se ridică tocmai împotriva a ceea ce constituie nucleul cel mai prețios al literaturii moderniste și al artei de avangardă: voința de a demistifica aparențele, de a smulge măștile convenționalismului și filistinismului, evocînd situațiile-limită la care este împinsă condiția umană într-o lume standardizată și desfigurată. În acest spirit, Emil Staiger reproșa în cuvîntarea sa recentă devenită faimoasă, „Literatur und Öffentlichkeit“*) romanelor și pieselor moderne că „foiesc de psihopați, de existențe periculoase pentru morala publică, de atrocități în stil mare și de perfidii rafinate...“.

Moralismul țeapăn al acestui rechizitoriu împotriva unei literaturi care s-ar complăce în exaltarea stărilor degradante și pur negative ale condiției umane, împotriva „legiunii de artiști“ care ar pretinde că „cloaca ar fi imaginea adevăratei lumi, împotriva deplorabilei îndrăzneii a lui Peter Weiss de a fi adus pe scenă

*) Publicată în „Neue Zürcher Zeitung“ 21 Dec. 1966. Emil Staiger, autorul unor studii de estetică și teorie literară ca: „Die Kunst der Interpretation“ și „Grundbegriffe der Poetik“ este considerat unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai științei literare germane.

* „Noten zur Literatur“, Vol. II.

nu numai tabloul azilului de nebuni de la Charenton dar și tabloul Auschwitz-ului, își găsește încoronarea firească în cerința adresată scriitorilor contemporani de a evoca în lucrările lor faptele și figurile virtuozose, „noblețea de caracter a unui om care acționează fără egoism, a unei mame care lucrează zi de zi în liniște, riscul unei mari iubiri“, etc. etc. Analogiile între aceste exigențe și moralismul teoriei „eroului ideal“ din doctrina dogmatică a realismului socialist pot fi considerate elocvente. În fața acestui *veto* categoric pus „nihilismului“ și pretensei degradări tematice a literaturii moderne, reacția lui Max Frisch apare pe deplin legitimă atunci când scria în răspunsul său către Emil Staiger: „Istoria ne demonstrează fără putință de tăgădă că întotdeauna când fascismele dau tircoale, literatura, care înfățișează cloaca ca pe o cloacă, este stigmatizată ca „nihilistă“ și că literatura este suportată numai ca salon pentru noblețe și demnitate și virtute și fidelitate...“

La o privire superficială, analogiile între o asemenea critică conservatoare a literaturii moderne și critica acelei „mereu mai puternice penetrații a patologicului“ în cadrele unui sector al literaturii de avangardă formulată de pe platforma realismului de către Georg Lukács — par ispititoare. Analogia este însă cu totul superficială. Nu ar merita poate să fie menționată dacă nu ne-am aminti că într-unul din eseurile sale din „*Einzelheiten*“, Hans Magnus Enzensberger, într-o ieșire mai curînd impulsivă, se arăta gata să împingă lucrurile pînă la a stabili o filiație sui-generis între criticile din „*Völkisches Beobachter*“ (organul partidului național-socialist) la adresa artei moderniste și poziția critică a lui Lukács din cartea sa „*Wider ein missverständnen Realismus*“ (1957). Tradiționalismul și ultra-convenționalismul criticii literaturii moderne exercitate de profesorul Staiger în cuvîntarea sa sînt ilustrate deopotrivă de modul cu totul anistoric, rupt de contingentele vieții sociale moderne, în care este

formulat atacul său ca și de faptul că întregii problematice a literaturii moderne i se întoarce spatele în numele unor idealuri pioase, inspirate de o viziune pur academică a vieții și de cultul unui umanism abstract și impersonal.

Critica avangardismului literar formulată însă de marxistul Lukács este o critică imanentă, comprehensivă (admirarea pentru Kafka îi inspiră pagini elocvente); realismul este opus avangardismului nu în numele unui tradiționalism estetic reacționar, ci în numele convingerii că arta realistă ar fi prin definiție capabilă să ofere o imagine mai complexă și mai profundă, reflectînd în „totalitatea (ei) intensivă“ mediațiunile și contradicțiile multiple ale realului, decît literatura avangardei. Cel care în monumentală sa „*Estetică*“ amintea că în opera lui Thomas Mann pot fi regăsite marile teme ale literaturii de avangardă, integrate însă unui context mult mai bogat și mai nuanțat, utilizează cultul tradiției nu pentru a face *tabula rasa* din marile opere ale avangardismului ci pentru a revendica depășirea viziunii lor unilaterale într-o sinteză artistică superioară.

Nu se pot contesta rațiunile profunde de ordin filozofic și estetic ale controversei între partizanii avangardismului și cei ai unui realism sincron cu exigențele epocii noastre, dar situat într-un raport de continuitate organică cu tradițiile literaturii secolului XIX. Teoreticienii realismului literar contemporan sînt departe de a tăgădui *legitimitatea istorică* a curentelor avangardei moderne sau de a pune la îndoială *autenticitatea* afectelor și stărilor de spirit care au inspirat și inspiră numeroase opere ale avangardei (neliniștea, dezgustul, deznădejdea, oroarea, pierderea de sine și perplexitatea în fața unei realități care și-a pierdut sensul și rațiunea de a fi). Nu sigiliul autenticității este contestat acestor opere și Lukács însuși era gata să admită că o literatură care ar face abstracție de aceste realități ar fi curată „*Schön-*

fărberei“ („fardare a realității“). Este aci un punct de disjunctie clar între critica avangardismului de pe pozițiile neo-clasicismului, academismului sau tradiționalismului retrograd și cea exercitată de pe platforma unui realism evoluat și modern.

Obiecția centrală pe care doctrinarii realismului o aduc literaturii avangardiste (de tipul Beckett) este că rămîne fixată și cantonată prin întreaga ei structură la nivelul „imediatității“ acestor afecte și stări de spirit, fără o distanțare critică și fără o reală „depășire“, că absolutizează și universalizează această viziune imediată și deformată a realului, opunînd autenticei diformități a unei realități iraționale o viziune nu mai puțin diformă, excluzînd din cîmpul ei artistic existența acelor „contraforțe și contratendințe“ care se opun în realitate hegemoniei negativității și pe care avangardismul consecvent le devalorizează ca irelevante sub raport ontologic. Un scriitor ca Italo Calvino nu se afla prea departe de o asemenea poziție (cu toate ironiile sale la adresa hegeliانو-lukácsienilor) atunci cînd într-un eseu remarcabil opunea atitudinii intitulate semnificativ „capitularea în fața labirintului“ (la resa al labirinto) atitudinea activistă și pro-raționalistă a unei „sfida al labirinto“. *)

Un teoretician de seamă al literaturii și artei avangardiste ca Th. W. Adorno a ironizat însă cu sarcasm tendința de a transforma ceea ce el numește „un *Apriori istoric al oricărei arte noi*“ (sentimentul istoricește justificat al solitudinii absolute sau al neliniștei în fața haosului) într-o „greșeală evitabilă“ sau într-o „orbire burgheză“ și a denunțat cu asprime „optimismul oficial al contraforțelor“, vîzînd în poziția lukacsiană un act de „sacrificio dell'intelletto“ în favoarea cultului unei „pozitivități roze“. Polemica Lukács-Adorno poate fi considerată a avea valoarea unei paradigme

pentru problema aflată aci în discuție. Reproșurile principale pe care teoreticienii avangardismului le aduc partizanilor realismului sînt că prin întreaga lor poziție aceștia din urmă rămîn prizonierii punctului de vedere al unui „realism naiv“ în judecata lor asupra modernismului (Adorno a vorbit chiar malițios de o „Neo-Naivitate“ la Lukács)*, că rămîn cantonați în cadrele clasice și desuetei teorii a reflectării realității în artă (pe care ei, avangardiștii, o identifică cu un „materialism vulgar“, ceea ce nu l-a împiedicat pe Lukács să facă din ea piatra unghiulară a întregii sale „Estetici“), că sînt ancorați în cadrele unei viziuni convenționale și dogmatice a progresului istoric, dar mai ales că ignorează exigențele autonomiei operei de artă și dreptul acesteia la mitizare, alegorie și parabolă (poziția aceasta e susținută astăzi nu numai de teoreticienii „clasici“ ai avangardei dar și de marxiștii declarați ca Ernst Fischer sau Garaudy).

Partizanii avangardei resping categoric teza că prin absolutizarea și universalizarea estetică în operele lor a unui moment real, dar după Lukács parțial și tranzitoriu, în dialectica autentică a istoriei (neliniștea sau panica în fața unei realități iraționale și incomensurabile) ar ajunge inevitabil la o „de-socializare“ și „dez-istorizare“ a artei. Adorno a putut scrie astfel cu accent vizibil polemic că „aproape s-ar putea subordona măreția literaturii avangardiste criteriului dacă în ea momentele istorice au devenit esențiale și nu au fost applatizate în atemporalitate“. Adevărul este că a acuza realismul și pe principalul său doctrinar, marxistul Lukács, că profesează criteriul unei „fidelități pragmatice“ față de realitate, constituie un reproș profund nedrept. Exigența centrală a realismului nu este cea a unui *mimesis* pragmatic și naiv-realistic, ci aceea ca în microcosmul pe care îl constituie

*) V. Italo Calvino: „La sfida al labirinto“ în revista italiană „Menabo“.

*) V. Eseul polemic intitulat „Erpress-
te Versöhnung“ în „Noten zur Literatur“ Vol. II.

orice veritabilă operă literară să se reflecte în totalitatea lor „intensivă“ (nu extensivă !) determinările esențiale ale realității; problema „perspectivei“ este pusă *nu* extrinsec, extra-estetic, ci urmărită în morfologia operei, în țeșturile ei capilare.

Nu legitimitatea și autenticitatea tendinței unor mari opere ale avangardei de a evoca alienarea și reificarea la care este supusă existența umană formează obiectul criticii exercitate de partizanii realismului, ci tendința de a înfățișa acest proces pe calea *universalizării* estetice ca o *fatalitate ontologică*; ceea ce realismul reproșează unui roman ca „Molloy“ al lui Beckett nu este tendința de a înfățișa realitatea ca un imens *nihil* și de a evoca reducția condiției umane la o stare liminară, regresivă, larvară, ci imobilismul și universalismul static al acestei imagini, obnubilarea adevăraților termeni *a quo* și *ad quem*, cu caracter social-istoric, între care se desfășoară drama atroce din romanul beckettian. Exigența aceasta nu are nimic comun cu punctul de vedere al unui realism pragmatic; ea nu descinde din cerința simplistă de a evoca „direct“ contraforțele pozitive care se opun acestui proces (după exemplul cuplurilor cu destine opuse din „Ana Karenina“ lui Tolstoi, exemplu ironizat pe bună dreptate de Adorno), ci vizează problema cardinală a perspectivei scriitorului asupra lumii contemporane.

Problema *perspectivei* nu este una pur ideologică, extra-estetică, ci privește factorul nuclear care configurează întreaga structură a operei: a considera *non-sensul* lumii contemporane ca un *absolut*, supunând derizivii ideea oricărei revolte umaniste împotriva acestui non-sens și discreditând-o ca un „bluff“ (cum se întâmplă în numeroase opere ale avangardei) sau a *relativiza* acest sentiment al non-sensului și absurdității, determinându-l și circumstanțându-l în spiritul unei viziuni *social-istorice* și deschizând astfel implicit, perspectiva neutralizării și depășirii lui (exigența realismului ilus-

trată pe un plan superior de un roman ca „Doktor Faustus“, al lui Th. Mann).

Pentru criticul literar, problema nu este pur și simplu cea a opțiunii între realismul, nu lipsit de accente convenționale sau melodramatice, al pieselor lui Rolf Hochuth și parabolele cu aspect de atemporalitate din piesele lui Beckett; dincolo de orice canonizare a formelor realismului tradițional sau ale parabolei și alegoriei moderne, problema centrală este cea a conceptului despre *esența istorică* a lumii contemporane și a literaturii apte să o reflecte (aci e de fapt punctul nodal al controversei între Adorno și Lukács și aici apare superioritatea punctului de vedere al lui Lukács). Slăbiciunea *relativă* a poziției lui Lukács constă în faptul că în atitudinea sa critică față de marile opere ale avangardei (de la Joyce la Beckett) el tinde a-și găsi punctul de sprijin, cu excepția majoră a lui Thomas Mann, în opera unor scriitori ca Sinclair Lewis, Roger Martin du Gard sau Theodore Dreiser (nume care par multora anacronice în raport cu autenticele exigențe ale unei literaturi contemporane). În cîmpul literaturii actuale, doar scriitorii ca Elsa Morante, Heinrich Böll, Peter Weiss, Semprun sau Hochuth par a întruni simpatiile sale. Singularitatea poziției lui Lukács constă însă tocmai în faptul că în mijlocul dominației pe scena literaturii contemporane a curenților moderniste sau avangardiste el continuă a apăra, cu o *nedezmîțită rigoare filozofică și estetică*, asemenea unui „altmodischer Mensch“ („om de modă veche“, cum se auto-definește malițios), *credo*-ul realismului. Critica sa la adresa „bazelor ideologice“ ale avangardismului și-a demonstrat întreaga ei soliditate și strigătele tot mai frecvente care se aud în occident despre „la fine dell'avanguardia“ (titlul semnificativ al unui recent eseu al lui Pier Paolo Pasolini), dovedesc justetea punctului său de vedere și a previziunii sale cu privire la viitorul artei realiste.

MIHAI CARP

Revista „Viața românească“ a pierdut pe unul dintre fundatorii săi, pe profesorul Mihai Carp.

Născut în Iași la 7 octombrie 1875, ca fiu al preotului Gheorghe și al Mariei Carp, Mihai Carp s-a stins din viață la 16 iulie anul în curs, la locuința sa din str. Frumoasă — București, în vîrstă de aproape nouăzeci și doi de ani.

Bacalaureat și licențiat al Facultății de Litere de la Universitatea din Iași, Mihai Carp și-a trecut examenul de capacitate pentru învățămîntul secundar, cu specialitățile Limba română (ca obiect principal) și Limba latină (ca obiect secundar), după care a fost numit ca profesor titular la Liceul Internat din Iași în anul 1902, unde a funcționat pînă în anul 1938, cînd a ieșit la pensie. Un anumit timp a ocupat și funcția de director de studii la Liceul Militar din Iași.

Cînd a luat ființă revista „Viața românească“, Mihai Carp s-a găsit în primele rînduri printre inițiatori și a dedicat mării publicații ieșene cei mai frumoși ani ai tinereții sale, punînd la îndemîna publicului cititor o orientare sigură în materie de cultură și de artă literară. Munca la catedră și-o împărțea lucrînd neconținut în orele libere pentru prestigiul revistei ieșene, alături de conducătorii ei și de toată pleiada de scriitori care au făcut gloria acestei reviste, înainte de primul război mondial.

Chiar și la vîrstă de optzeci și opt de ani, profesorul Mihai Carp a socotit că este nu numai îndreptățit, ci și obligat să reîntre în scenă pentru un scurt timp, publicînd în paginile revistei noastre cîteva articole spre a explica și a apăra unele reguli de limbă românească — și aceasta a făcut-o nu numai cu vioiciunea începuturilor carierei sale didactice, dar și cu competența și experiența pe care i le adăugase vîrsta și munca neobosită pe ogorul școlii românești.

Dăm acest amănunt pentru a arăta că și în domeniul muncii sale profesionale Mihai Carp a fost un exemplu de voință și de energie în cercetarea adevărului științific, pe care l-a urmărit în permanență. Cine a studiat anumite probleme ale limbii române, orientîndu-se după manualele de liceu ale profesorului Mihai Carp, a căpătat cunoștințe temeinice, care se disting prin claritatea exprimării și prin tăria argumentării științifice.

Nu se pot trece sub tăcere, de asemenea, perioadele de vreme pe care profesorul Mihai Carp le-a închinat luptei cetățenești în scopul îmbunătățirii condițiilor de trai ale învățătorilor, profesorilor și salariaților în general, sub

trecutele regimuri. Alături de alți entuziaști apărători ai dreptului la o viață mai bună a membrilor corpului didactic, profesorul Mihai Carp a desfășurat o luptă neobosită atât în congresele locale cit și în cele generale profesionale, luînd totdeauna cuvîntul pentru a protesta împotriva arbitrarului administrativ și politic și mai cu seamă pentru a impune îmbunătățirea vieții sociale și profesionale prin introducerea unui regim democratic și printr-o salarizare mai justă în toate domeniile muncii. Amenințările autorităților școlare și politice de pe vremuri nu l-au abătut niciodată pe Mihai Carp de la linia sa de luptă pe care și-o făurise în prima tinerețe la ziarele și revistele socialiste, la care colaborase în vremea studenției sale.

Pentru munca desfășurată pe tărîm didactic, social și cultural, profesorul Mihai Carp a fost decorat în martie 1955 de către Prezidiul Marii Adunări Naționale, cu Ordinul Muncii clasa I. Profesor distins, stimat de numeroasele generații de foști elevi ai săi și recunoscut de Academie ca și de Ministerul Învățămîntului pentru munca desfășurată în domeniul culturii românești, profesorul Mihai Carp rămîne pentru noi un exemplu de destoinicie intelectuală.

VIAȚA ROMĂNEASCĂ

Aniversări

În acești ani ai socialismului, datorită realizărilor și succeselor sale care i-au dat posibilitatea ca, pentru prima oară în deplină libertate, să-și valorifice și să-și pună în evidență forțele creatoare și deosebitele lui însușiri, poporul nostru a luat într-adevăr cunoștință de existența lui, de locul lui în omenire. Un popor nu este însă o apariție spontană, o realitate de moment, efemeră. El este o realitate legată de natură, cu o viață mereu prelungită prin generații, mereu reînnoită cu fiecare epocă istorică, dar unitară și perpetuă în esența ei.

Această perenitate a poporului este marcată de faptele istorice care i-au afirmat vitalitatea, ca și de oamenii săi de seamă care și-au pus semnătura pentru el în cartea culturii universale.

A uita asemenea împrejurări marcante este a pierde memoria istoriei, a sărăci viața adevărată a poporului. Conștiința valorii pe care o reprezintă, — fără exagerări și prezumțiozitate, dar în deplină judecată — a făcut poporul să-și revizuiască istoria și evoluția culturală, să-i memoreze faptele care i-au jalonat trăirea și misiunea de-a lungul secolelor, să-și alcătuiască din realități și memorie propria sa istorie, pe care să o predea, pentru scrierea mai departe, generațiilor care vin.

Aceasta mi se pare mie a fi justificarea și explicația mândriei cu care poporul nostru își aniversează și marile evenimente naționale și pe marii săi oameni de cultură. Nu este numai un act de pietate, dar și unul care întregeste în fiecare dintre noi conștiința unei solidarități cu faptele strămoșilor, conștiința unei unități istorice. Această atitudine, totodată patriotică și morală, nu este o școală educativă doar pentru copii și adolescenți, așa cum se credea odinioară, bagatelizându-se propria noastră istorie, ci pentru întregul popor care găsește astfel în trecut un îndemn și o încredere mai mare în munca sa de viitor.

Acestor aniversări li se dă astăzi importanța cuvenită; ele sînt integrate în viața noastră, ținînd trează conștiința poporului și a tuturor însușirilor sale. În cronică acestor aniversări își are loc și aducerea amînte despre marii scriitori, ctitori mai vechi sau mai noi ai literaturii noastre, aport esențial la tezaurul culturii universale. Din aceeași concepție s-a născut și ideea organizării caselor memoriale la locurile unde au trăit și crescut scriitorii și oamenii noștri de cultură, oamenii noștri progresiști care au asigurat propășirea neamului nostru.

Pretutindeni pe unde treci, prin toate regiunile țării, găsești muzee și case memoriale, — ilustre mărturii ale trecutului. Un ghid care să le cuprindă pe toate, cu o cît de scurtă explicație, ar însemna capitole întregi în imagini, din istoria țării ca și din viața unor oameni de seamă.

Cu cît un popor este mai conștient de istoria și valoarea sa, cu cît această istorie este mai încărcată de eroism și vrednicie spirituală, cu atît geografia așezării lui capătă caracter de cronică vie.

În Franța s-a tipărit, într-o ediție apărută în condiții tehnice admirabile, un ghid geografic-literar în care se găsesc organizate alfabetic toate localitățile în care s-au născut, au murit, au trăit și creat scriitori. Semnificația datelor, cuprinderea lor geografică este de mare interes și ar putea constitui material documentar pentru un vast studiu social-istoric. Pentru scriitorul străin, călătorind prin Franța, acest ghid înlesnește o sumedenie de întâlniri cu confrăți celebri din altă epocă, precum și învierea decorului unor vieți celebre de mult apuse.

Contactul acesta cu trecutul nu înseamnă de loc paseism, ci trăsătura de unire cu viitorul, — întregirea noțiunii vii de popor în eterna lui devenire.

D.

Calistrat Hogaș

Ce stranii și misterioase sînt așezările memoriei! Alpiștii pe care i-au prins avalanșele și i-au acoperit rămîn acolo, turnați în zăpadă, neatinși de vreme, — parcă ascunși. Poate că așa stau unele amintiri despre oameni. Amintirile însă sînt fără substanță și păstrează, poate, numai sufletul lucrurilor și al oamenilor. Altfel, nu s-ar putea înțelege puterea și totuși fluiditatea cu care subsistă, nu se știe unde, în noi. N-aș putea spune că seamănă cu chipurile de fum, sau cu acele figuri pe care le fac, vara, norii albi pe cer, sau umbra lor neagră, călătoare și schimbătoare, de pe pămînt. Sînt numai întrupări de timp, fire de timp care s-au prins de un gînd sau de o întimplare din viața noastră, așa cum se prind și se agită toamne întregi fire de funigei, de tulpini singuratice. Sînt, poate, figuri de oameni care au căpătat balsamul acela fără parfum, fără culoare și fără ființă, al neantului.

De acolo, din acea lume în care se amestecă imagini și nedumeriri, vine chipul lui Calistrat Hogaș, pe care l-am văzut în redacția „Vieții românești“. Iată un loc, unde lucrurile și oamenii nu mai ocupă spații și totuși sînt aidoma ca acum cincizeci de ani. În odaia lungă a redacției „Vieții românești“ intră, în clipa în care îl evoc, Calistrat Hogaș: cu fruntea boțită, cu bărbița, și acum, numai gri, bătrîn și totuși tînăr, încruntat parcă și totuși jovial, cu burta ieșită înainte prin creștătura unei pelerine aruncată pe umăr, și totuși zvelt; iată, nu-și scoate de pe cap imensa lui pălărie calabreză, ci o dă numai puțin mai pe ceafă; este și acum cu ciubucul în gură și scutură în răstimpuri scrumul căzută pe lavalieră și pe vesta încrețită strunit sub apăsarea dinăuntru... îl învăluie fumul din ciubuc, îl învăluie și parcă ar pluti și s-ar înălța prin nori și nu-l mai deslușesc. Nici vorbele nu i le mai aud. Alte umbre stau acolo împrejur: C. Stere, G. Ibrăileanu, Gheorghe din Moldova...

Asta a rămas undeva, ascuns în mine, precis, nedespărțit pînă la sfîrșitul ființei. De ce oare? Cine ar putea să spună? Poate fiindcă întreaga structură a lui Calistrat Hogaș era ceva cu totul deosebit. Oricît de liniștită și de patriarhală era viața în acele vremuri, ea totuși era pentru Calistrat Hogaș o complicație de care vroia să fugă și de care a izbutit să fugă. Cînd îl vedeai, cu pelerina trubadurescă peste un umăr, te întrebai fără vrere din ce munți a descălecat acest om și-n ce pagină de trecut l-ai închipuit o clipă așezat. Era un om mai dinainte și de acele vremuri, — de mult mai înainte decît ele. Poate, dintr-o vreme în care tot ce era lume avea proporții uriașe și simbolice, și munți, și oameni, și codrii, și Pisicuța și Părintele Ghermănuță, și toți eroii lui, a căror creație oscilează între realitate și mitologie. Calistrat Hogaș păstrase în ochi

și în suflet viziunea vremurilor cînd zeii umblau pe pămînt, cînd șopirlele erau balauri și cînd lucrurile cele mai mari ale visului epopeic se amestecau cu cele de pe acest pămînt, care or fi fiind, în fond, la fel și acum, și atunci.

Nu știu dacă ați stat vreodată, noaptea, în jurul unui foc mare de crengi, într-o poiană de pădure. Proiectate de flăcări, umbrele oamenilor dimprejur mișcă, mărite fără măsură, pe perdeaua copacilor, ca niște gigantice și apocaliptice dihanii, care se zbat. Calistrat Hogaș avea în el acest foc grandios, care mărea chipul lucrurilor și oamenilor dimprejur și da la toate proporții de basm.

Figura trupească și sulețească a lui Hogaș dăinuiește la fel și în alte minți vii, prin aceeași minune nedezlegată a tainei trecutului, ce mai stăruie. Îl evocă frumos și Mihai Sadoveanu, trăgîndu-l din vremile uitării, ca dintr-un adînc de apă fără fund și fără margini: „Adăpostit ca sub un cort de pălăria-i calabreză, c-o romantică pelerină aruncată neglijent pe un umăr, trecu nepăsător pe cărările vieții, frumos și pitoresc, în urîțenia și masivitatea lui. Umblînd iarna fără palton și deschiat la jachetă ca să i se vadă lanțul ceasornicului, sculîndu-se totdeauna la cinci în ziuă, ca să mănince o halcă de carne friptă pe cărbuni și să-și înceapă crunta-i muncă de dascăl, cuconul Calistrat a străbătut naiv și bun valea aceasta zidită de Dumnezeu pentru excursii, purtîndu-și original și măreț anii și căzînd din picioare și brusc ca un copac din sihlă, într-a șaptezecoa primăvară.

Calistrat Hogaș se trăgea din răzeși de la Tecuci. Tatăl său era protopop cunoscut într-un ținut întreg. S-a născut prin anii tulburi 1847—1848 și și-a făcut învățătura la vechea Academie Mihăileană din scaunul Moldovei. Și-a început, de tînr, cariera de profesor secundar, la Piatra. A trecut pe la Alexandria, s-a întors iar la Piatra, unde îl atrăgeau munții și Bistrița, s-a strămutat la Roman, apoi la Iași și a murit în vremea războiului, la Roman. Trupul lui însă, se odihnește tot la Piatra, în centrul lumii și aluziilor lui, pe malul învolburatei și limpedei Bistrițe“.

Impresiile lui de călătorie au apărut în „Arhive“ și „Viața românească“. Atunci i-au însemnat numele și l-au ținut minte cîțiva gustători de literatură bună și veridică. Marea mulțime l-a ocolit, cum se ocolesc urcușurile la mers. Acei care însă au pornit cu el la drum pe sub umbrele pădurilor din Neamț, au putut să simtă, vorba lui — mergînd stînd pe scaun — toate încîntările unei excursii singuratice.

Căci toată opera lui Calistrat Hogaș, unică în literatura noastră, și care nu-și are corespondent decît în viziunea clasică de pe vremea celui problematic Homer, nu-i decît filmul plin de vervă, de umor, de naivitate amuzantă, de sentimentalism stufos, al unei excursii de unul singur prin regiunile munților. Pe vremea lui nu erau, ca azi, „turiști“. Locurile acelea cu mănăstiri retrase și tăcute, erau călcate numai de Hogaș. Tovarășii lui întîmplători sînt ciobanii, călugării și țărani.

Nici viziunea artistică, nici stilul, nici materialul operei lui Hogaș, nu au asemănare. El nu seamănă cu nimeni. Uneori, doar limba și umorul amintesc de Creangă, cum o apă de izvor de munte amintește de apa altui izvor, poate fiindcă amîndouă aceste opere izvorăsc cu adevărat din tainele fără dezlegare ale pămîntului moldovenesc.

Nu poate fi tovarăș pe drum de munte, mai plăcut, mai amuzant, mai încîntător, mai vesel, mai hazliu, decît Calistrat Hogaș. Prin acțiunea lui de transfigurare, toți oamenii din cale, toate animalele, capătă o fizionomie pe care n-o mai poți uita, și un aspect de naivă încîntare, cum se găsesc numai uneori, în desene. Și, cu toate acestea, viziunea este totdeauna detaliată, precisă și puternică.

Dialogurile din opera lui Hogaș au un ton natural și o spontaneitate cum nu se găsesc nicăieri. Dar, farmecul operei lui Hogaș e greu de redat. Poate fiindcă e unic și înseamnă o noțiune fără echivalent. Nu ai cu ce să-l compari. E un produs cu totul original. Dacă spațiul ar îngădui, cel mai bun lucru ar fi să citez aici câteva pagini din călătoriile lui, căci în fiecare din ele este tonalitatea întreagă a operei lui : lirism, vervă, umor, epopee.

Excursiile pe jos, în munți, creează totdeauna o dispoziție specială, o stare de suflet de elan, de grandios, de un fel de copilărie voită, de zburdălnicie și glumă, de bucurie liberă și curată. Toate acestea le găsești în tovărășia lui Calistrat Hogaș. Și azi, Calistrat Hogaș e numai ceea ce a mai rămas în acei care l-au cunoscut...

Despre Hogaș, a scris Ibrăileanu o pagină de mare literatură, în care străbate parfumul trecutului mort, din romanul „Adela“ :

„Calistrat Hogaș a pus în paginile lui numai lumină și viață, numai soare și bucurie, a pus toată taina muntelui și tot albastrul cerului moldovenesc, murmurul izvoarelor, vorba cu tilc a țăranului și gluma omerică a oamenilor întregi de odinioară. El a iubit natura ca un amant, — „Eu am fost totdeauna amantul nestrămutat al naturii“, — în toate aspectele ei, s-ar putea spune, în toate capriciile ei, noaptea misterioasă, apusul care pune umbre lungi pe șesurile tăcute, codrii sunători și nemărginiți, furtuna care zguduie „făptura“ din temelii și golul tainic ce se întinde dincolo de panaghia Ceahlăului, de unde începe împărăția spiritului pur, unde veghează numai ochiul lui Dumnezeu“.

Și unde acum, mai sus decât a putut el urca cu Pisicuța lui, cât a fost în viață, stă sufletul lui Calistrat Hogaș, și așteaptă dreptatea cea de pe pământ.

Căci în viață, pe pământ, ca literat, Calistrat Hogaș a fost urmărit de nenoroc.

În 1912 s-a hotărît să i se scoată opera în volum. El a cerut să facă singur corectura ultimă. A făcut-o așa, că volumul nu s-a putut pune în vânzare.

Se vede că literele rămăneau fără sens, ca inutile, în fața viziunii trezite în el, când își recitea opera.

„În 1914 s-a tipărit a doua oară volumul, dar a apărut în librărie exact în ziua declanșării războiului mondial. Lumea avea alte griji. În sfârșit, în 1915, când a ars redacția „Vieții românești“, s-a nimicit și tot depozitul de volume ale lui Hogaș și n-au mai rămas decât exemplarele de pe la librari. Pe de altă parte, cât a trăit, „critica“ a fost mută în privința lui. Nici măcar nu l-a injurat“.

Acum, opera lui se editează și se reeditează, reînnoită prin adevăruri și seva din ea, cum se reînnoiesc lăstarii pădurilor prin care Hogaș a trecut.

În literatura românească sînt destui „scriitori celebri“, cât au fost în viață, dar a căror operă a mers sub iarbă, odată cu ei. Hogaș, necunoscutul Hogaș de pe cînd era în viață, începe să trăiască, să iasă din indiferență, din ce în ce mai mult. Și pe el nu l-au ridicat criticii, ci veridicitatea operei lui și timpul... acel cu care, acum, este una.

De la moartea lui a trecut o jumătate de veac. Trăinicia lui în timp de-abia de-acum începe să se măsoare cu acea unitate de măsură a veacurilor, cu care se măsoară viața popoarelor. Calistrat Hogaș a reprezentat, doar, un popor, poporul acesta românesc, cu viața lui simplă și bogată.

DEMOSTENE BOTEZ

Critica franceză și literatura

O UIMIRE ÎNCÎNTATĂ

S-a vorbit mult, în ultimul timp, la Paris, despre România. O orchestră a radioteleviziunii franceze a interpretat un concert de Anatol Vieru, sculptorul Apostu a expus într-o galerie de pictură, tot mai multe nume românești apar în același timp, aproape peste tot. M-am simțit, într-adevăr, în familie.

Cu atât mai mult am simțit acest lucru cu cât emisiunea în duplex pe care o organizasem de la București pentru ORTF, împreună cu Francis Crémieux, produsese efectul scontat. În urma acesteia, la postul France-Culture, s-a pregătit o lungă seară românească de mai bine de trei ore. Nu am să vi-o povestesc, tot ceea ce s-a spus acolo vă este cunoscut, atât în domeniul muzical și teatral, cât și în cel pictural și poetic. Dar, în cursul acestei seri românești din 13 mai 1967 s-a produs un eveniment ce merită a fi amintit: uimirea încântată a prietenilor noștri critici, Jacqueline Piatier de la „Le Monde“, Pierre de Boisdeffre de la Radiodifuziune, Maurice Nadeau, directorul de la „Les Lettres Nouvelles“ în fața prodigioaselor cunoștințe pe care colegii lor români, G. Ivașcu, N. Tertulian și N. Manolescu le aveau despre evoluția europeană a criticii literare.

PREA MULȚI UNIVERSITARI

Evoluția criticii literare în spre o realitate autonomă, pentru care opera supusă criticii nu reprezintă decît un material și nici măcar un pretext literar, e considerată, la Paris, ca o problemă de toată gravitatea. Și e firesc ca scriitorii ce conduc acest curent să se arate încîntați de reușita lor și să descopere în ea șansele unei înnoiri.

Pentru observatorul independent și pentru moralist, situația se prezintă altfel. Pretenția actuală a criticii de a se substitui operelor și de a promova analiza ca gen literar autonom, nu e decît rezultatul unei serii de mutații și invazii. Cu mulți ani în urmă încă, Paul Claudel sunase clopoțelul de alarmă. „Prea mulți profesori — îmi spunea el — prea mulți universitari în literatură. E o invazie de pe urma căreia se poate muri. Un universitar nu inventează, el explică. Romanul va muri, și, o dată cu el, și teatrul. Și-ar putea închipui cineva un Hugo profesor? Un Claudel profesor?“

Cum era și de așteptat, fenomenul a proliferat. Odinioară, învățații ocupau domeniul poeziei. Azi, domniile Profesori ocupă tot. Sînt, în același timp, romancier și critici, lectori ai editurilor și membrii ai juriilor literare. Ei controlează vigilent totalitatea circuitului. În ceea ce mă privește, nu le sînt ostil, cei mai mulți din ei evidențiindu-se prin cultura lor, și mai totdeauna prin talent.

LA CE MAI FOLOSESC CĂRȚILE ?

Cum să nu remarci, totuși, că, în mîinile lor, materialul românesc sau dramatic se modelează în analize critice sau clinice? Acuitatea viziunii anulează ușor vitalitatea brută a materialului. Iar romanul, ca și teatrul, evoluează într-un mod irezistibil spre disocierea subiectului, spre înlocuirea lui prin analiza faptului românesc sau dramatic.

Fantezia ocupă un loc din ce în ce mai redus în povestire, microscopul un loc din ce în ce mai mare.

Cum să mai reziste, atunci, critica ispitei de a prelua ștafeta? Dacă, pentru romancier, materia românească abia mai figurează ca pretext literar, ce pretext mai poate oferi romancierul criticului? Pragul e trecut fără greutate și critica,

desprinzînd noua metodă a romancierului de pretextul său literar, din ce în ce mai puțin plauzibil, erijează însăși metoda într-un gen literar autonom. Ceea ce e mult mai onest : dacă te gîndești la un subiect de carte numai ca să te învirești în jurul lui în loc să-l realizezi, atunci la ce mai folosesc cărțile ? În cazul acesta, să facem, din critică, un scop în sine. Operele trecutului ne sînt suficiente ca să alimentăm toate variațiile posibile asupra prezentului. De altceva nu mai e nevoie.

E foarte posibil să ajungem aici. Mulți au și ajuns, cei care văd moartea literaturii ca o consecință a evoluției sale actuale. Și nu încape îndoială că noile mijloace de comunicare, de informare, de emoționare și vis, se pot dispensa de literatură și n-ar șovăi să-i dea lovitura de grație. Argumentul extras dintr-un pretins regres al civilizației, n-ar avea nici o greutate în fața mersului istoriei. Pictura Greciei a dispărut în întregime și din literatura ei nu au mai ajuns pînă la noi decît cîteva frînturi. Sapho nu e de găsit nicăieri, iar Egiptul nu ne-a lăsat decît tradițiile sale oculare. Sfirșitul literaturii nu e ipoteza vreunei școli. Numai că, pînă azi, aceste distrugerii erau apanajul Barbarilor, pe cîtă vreme intelectualii se istoveau să salveze rămășițele culturii persecutate.

Astăzi, înșiși intelectualii își ruinează cultura, înainte de a ști cu ce o vor înlocui ; și, tocmai tradiționalii „barbari“, tehnicienii, savanții, întrețin și reînnoiesc credința în viața spiritului.

Critica, socotindu-se scop în sine, riscă soarta aceluia animal fabulos care a dispărut prin autodevorare, începînd cu coada. E drept că ea socoate dispariția literaturii drept o consecință firească a acțiunii sale.

ȘI TOTUȘI LITERATURA VA SUPRAVIEȚUI !

Rămîne de văzut dacă literatura va muri, dacă vocația ei nu e tocmai de a supraviețui paraziților ce trăiesc de pe urma ei. Evoluția ar putea duce spre sfirșitul muncii editoriale, sub forma pe care o cunoaștem, iar tezele lui Mac Luhan s-ar putea foarte bine să se adeverească ; ea ar mai putea duce, de asemenea, la dispariția criticii, atît de adînc intrată în ea însăși, încît riscă să se scufunde. Iar dacă scriitorii creatori s-ar putea pune astfel în raport direct cu publicul, fără intermediul editorilor sau al criticilor care statuează asupra frumuseții unei opere, cunosc, nu puțini, care ar sări în sus de bucurie și ar striga : trăiască viitorul ! Absorbite în calculele lor stranii, editurile și critica creează o atmosferă asfixiantă, unde nu respiră bine decît roboții. Cei vii rămîn în fața ușii. Împreună cu cititorii. Și e bine să fie așa. Fiecare la el acasă. Alchimisti în laboratoarele lor, oamenii vii la aer liber. Poate că vom asista la această renaștere.

Paris, iunie 1967

JEAN DE BEER

Virtuțile alexandrinului ?

Prieten al țării noastre, Hubert Juin, tălmăcitor în limba franceză al versurilor lui Arghezi, redactor la „Lettres Françaises“, revista condusă de Aragon, publică într-un alt mare organ progresist, „Europe“, o „Notă asupra cîntului racinean“. Nota aceasta a apărut în numărul festiv închinat tricentenarului tragediei Andromaca.

Nimeni, și cu atît mai puțin Hubert Juin nu pledează pentru folosirea exclusivă în poezie a versului alexandrin (vers de 12—13 silabe, cu cezura principală după a șasea silabă), dar alexandrinul e versul marilor tragedii franceze ale seco-

lului al XVII-lea. Dacă unii detractori văd în acest mod de exprimare 99% retoricism și numai 1% poezie, greșesc fie din plăcerea de a denigra, fie din tendința de a afirma virtuțile altor moduri prozodice. Cine vrea să reflecteze asupra unui poem, asupra puterilor lui de captare a sensibilității celor ce-l ascultă sau îl citesc, să reia teatrul lui Racine „în scurgerea prezenței lui vocale“ — „dans le continu de sa présence vocale“. Istoria literară și teatrală a înregistrat că Racine a dat lecții de dicție tragedianelor care i-au interpretat opera. Și celebrei du Parc și Mariei Desmares (Champsmeslé). Era conștient de fiecare nuanță psihologică percepută auditiv din rostirea fiecărui cuvânt, a fiecărei silabe. Ceea ce într-un alexandrin poate părea sacadat, retoric, metronomic („ondulația de coafor“ pentru a folosi imaginea lui Aldous Huxley) când citirea e superficială, fără sesizarea, independent din a cui vină, a ideii, a imaginii sau a metaforei, — poate fi dimpotrivă muzică, ritm autentic, care se îmbină ritmului emoțional al ascultătorului, atunci când transmite cu adevărat în chip poetic un sentiment, o idee, un mesaj. Deci, trebuie să existe o corespondență între fond și formă. Și când aceasta există, independent de metronom, independent de iambi, trohei, de amfibrahi, anapești, dactili și de toate canoanele prozodice, există și tensiunea lirică, singura valabilă, indiferent de alexandrini, decasilabi, octosilabi, pentametri, alcaici ș.a.m.d. Probabil că Racine, în lecțiile sale de dicție sublinia corespondențele dintre fond și formă, adapta valorile silabice, metronomice, ritmului emoțional și imagistic care se declanșa auditiv și vizual. Acest lucru ni l-a inspirat și lămurit un exemplu dat de Juin prin citarea celebrului vers din Phedra (IV, 2) compus din cuvinte monosilabice, rămas, cred, unicul în limba franceză: „Le jour n'est pas plus pur / 27 64 18 24 16 60 que le fond de mon coeur“. Am înscris sub fiecare cuvânt-silabă valoarea în 15 16 50 10 18 51

sutimi de secundă pe care Juin o transcrie conform măsurilor auditive *curente* ale lui Georges Lotte. Juin constată o repartiție de valori maxime (64, 60, 50, 51) de-o parte și de alta a cezurii și scrie: „această durată vocală și dispoziția (așezarea) acestei durate (altfel spus: acest ritm carnal care e acela al limbii când omul vorbește) contribuie la sensul versului, la conținutul său. Dar, suprimați această muzică, ce va mai rămânea din edificiu?“ — Raționamentul nu ne pare într-un tot just. Ritmica alexandrină a versului citat corespunde semanticii, cuvintele sînt la locul lor, dar sensul, „edificiul“, nu ni-l dă numai auditiv muzica, ci și vizual realizarea unei imagini: „nici chiar ziua nu poate fi mai limpede, mai curată decît adîncul unei inimi“. Echilibrul dintre imagine și muzică e perfect, tensiunea lirică e provocată magistral în chiar corsetul celui mai aspru alexandrin francez alcătuit excepțional din cuvinte monosilabice.

Nu cunosc în românește nici un alexandrin iambic (de tip francez) de 12 cuvinte monosilabice. Pesemne pentru că se folosește drept alexandrin o formă fixă dar lungă de 13 sau 14 silabe, formă care de fapt e o legare liniară a două versuri din care primul e de șapte silabe și al doilea de șase sau de șapte silabe. Cum de altă parte alexandrinul nostru conține 4—10 cuvinte, așezarea și accentul acestora concordînd ca durată, chiar variabilă a intonației, unui ritm metric alungit, el e scutit de sacadarea metronomică. El are prin aceasta o deosebită suplețe, o elasticitate în care tensiunea lirică își găsește liber jocul. *Retoricismul*, cînd există, nu e al alexandrinului, e al poetului care lasă metronomul să bată în gol. E al versului lipsit de substanță, de imagine și de sentiment și care se mărginește doar la elementul auditiv al formei.

Hubert Juin crede că poetul trebuie să-și creeze muzica sa, cîntul său propriu, să rămînă aed cu sau fără ruperea alexandrinului, sau a oricărui alt vers regulat, pînă chiar la folosirea versului liber. Credem și noi în căile talentului dincolo de orice canon metric, ceea ce nu înseamnă că pledoaria noastră a fost lipsită de obiect.

BARBU SOLACOLU

**„SCRISORI CĂTRE
G. IBRĂILEANU“ *)**

Volumul prefațat de Al. Dima și N. I. Popa adună scrisorile primite de G. Ibrăileanu înainte și după primul mare război, de la cinci scriitori: Gala Galaction, Hortensia Papadat-Bengescu, D. D. Pătrășcanu, Mihail Sadoveanu și Paul Zarișopol. Textul a fost îngrijit și adnotat de M. Bordeianu, G. Botez, I. Lăzărescu, Ion Mănuță și Al. Teodorescu. Nu toate piesele sînt inedite; o parte au mai fost publicate în periodice, în „Viața românească”, „Iașul literar” — dar în prezenta culegere sînt republicate integrale.

Nu este cazul să mai insistăm asupra faptului că, după creația artistică, scrisorile personale constituie documente de primă mîna pentru istoria literară; ele servesc la reconstituirea vieții artistului, la urmărirea evoluției sale spirituale și a elaborării propriei opere.

În literatura noastră, ca și în alte literaturi, cîțiva entuziaști au depus un zel neobosit în editarea scrisorilor personale. Mă gîndesc la cele treisprezece volume de Studii și documente literare ale lui I. Toroușiu, la Corespondența lui I. L. Caragiale adunată de Paul Zarișopol și întregită de curînd cu Acte și scrisori ale aceluiași, editată de Șerban Cioculescu, la scrisorile apărute în periodicele Convorbiri literare, Preocupări literare și altele. În ultimii ani Editura pentru

literatură a avut lăudabila inițiativă de a publica scrisorile lui Ion Ghica, Vasile Alecsandri, etc.

Culegerea de față reunește 277 de scrisori, din cele aproape 1 500 primite de Ibrăileanu între anii 1906—1933. Un interes deosebit prezintă scrisorile, în număr de 70, ale lui D. D. Pătrășcanu. Primele piese se referă la raporturile prozatorului cu redacția „Vieții românești”. Pătrășcanu anunță trimiterăa unor schițe și nuvele și în aceeași vreme comentează favorabil ecourile trezite de publicația ieșeană în rîndurile intelectualității bucureștene. Indiscutabilă importanță au aceste scrisori pentru cunoașterea muncii prozatorului asupra manuscriselor sale și ele scot în evidență o individualitate artistică, conștientă de propria-i valoare. Pătrășcanu se arată iritat în cîteva rînduri, cînd C. Stere, directorul revistei, îi modifică manuscrisele. Mai apoi, cînd trimite cîteva pagini memorialistice: Din amintirile lui Constantin Casian, izbucnește vehement împotriva lui Ibrăileanu care-i amputase textul: „Eu știu de altminteră că partea de la început, pînă unde vin amintirile din liceu, e mai slabă, dar în tot ce ați publicat în revistă fiecare rînd reprezintă o valoare? Și dacă sinteți mai puțin pretențioși cu alții, pentru ce cu mine vă dați așa aere și mă luați chiar de la titlu? Ce dracu, nici un titlu nu pot eu să dau cumsecade?”

Însă cu totul remarcabile sînt scrisorile trimise lui Ibrăileanu la sfîrșitul anului 1919 și începutul anului 1920. Ele reflectă atmosfera febrilă a celor aproape șase luni de zile de

*) Scrisori către G. Ibrăileanu, colecția Studii și documente, Editura pentru literatură, București, 1967.

muncă intensă anterioară reparației „Vieții românești”, în aprilie 1920, și aruncă o lumină inedită asupra rolului jucat de D. D. Pătrășcanu în București. Neobosit, prozatorul muncește până la istovire: asigură difuzarea prospectului, caută persoane influente pentru consiliul de administrație, discută cu viitorii colaboratori, umblă fără preget după manuscrite, caută reviste și cărți străine, pe care le trimite la Iași, lui Ibrăileanu, spre recenzare, se zbate pentru a obține hârtie, cerneală, mașini tipografice.

Epistolele, mai voluminoase, sînt expediate acum la un interval foarte scurt; numai de la 17 ianuarie 1920 pînă la sfîrșitul aceleiași luni, Pătrășcanu trimite șapte mari scrisori. În general, ele reliefează impresia deosebită făcută în capitală de reparația întîiului număr din „Viața românească”, în aprilie 1920: „Numărul 1 a produs o impresie colosală în oraș (...). Aici a fost o adevărată bătălie pentru a căpăta de la librării un exemplar”, iar altădată: „revista a făcut senzație” — scot la iveală unele deficiențe existente în munca redacției ieșene, dar și invidia cu care unii confrăți au primit vestea reparației „Vieții românești”.

Scrisorile lui Gala Galaction, mai puține, douăzeci în total, acoperă o perioadă de aproape un deceniu și jumătate. Ele se referă tot la colaborări și conțin elemente utile pentru reconstrucția vieții prozatorului muntean. Totuși, cîteva merită o atenție specială, fiindcă relevă un om cu un gust evoluat, pricepător al poeziei noi ce începuse să se dezvolte în literatura noastră după război. Este revelatoare, de pildă, scrisoarea prin care Gala Galaction îi recomandă lui Ibrăileanu pe B. Fundoianu — pe care îl cunoscuse în 1915 — propunîndu-i publicarea cîtorva poezii ale tînărului și talentului poet: „Mi se pare că în această poezie de insolită inspirație tremură un veritabil strop de rouă și de artă (...) Eu, unul, mult impresionat de farmecul lor cel nou, aș vrea ca revista noastră, cu toată gravitatea și cu toată

circumspecția ei, să publice această pîrgă poetică.”

Un loc aparte ocupă în această corespondență cele 84 de scrisori trimise de Mihail Sadoveanu, bogate în referințe biografice, și scrisorile lui Paul Zarișopol, ce cuprind știri despre poetul Luca I. Caragiale.

Se citesc asemenea unor pagini memoriale scrisorile Hortensiei Papadat-Bengescu. Ele scot în relief influența lui Ibrăileanu în evoluția spre creația obiectivă a prozatoarei și evidențiază rolul criticului ieșean în acest proces, cu mult anterior observațiilor făcute în același sens de Eugen Lovinescu în „Sburătorul literar”: „Am citit acolo (în „Scriitori și curente”, n.n.), părerea dumitale că o lucrare nu are valoare reală și durabilă decît cînd e absolut obiectivă, cînd scriitorul a avut facultatea ca anihilîndu-se, dezbrăcîndu-se complet sau pe cît posibil de el singur, să concretizeze sufletul, fizionomia, peisajul unei epoci sau unui mediu, sau unui colț cît de mic de lume”. Scrisorile exprimă și o secretă tristețe și întrezărești printre rînduri bucuria și plăcerea romancierii de a discuta despre lucruri scumpe sieși cu un om care îi înțelege zbcuciumul lăuntric.

ION BĂLU

OSKAR PASTIOR: „POEZII” *)

Desigur, nu întîmplător Oskar Pastior așează la începutul volumului său poezia „Duios”. Aspirația după „ușor”, „imponderabil”, avîntul în spațiu dintr-o lume întunecată, elementară, în alb, în puritate, sînt prezente pregnant și în primul său volum (*Cuvînte deschise*). În volumul premiat de Uniunea Scriitorilor însă, devine vizibilă o nouă relație: translația acestei aspirații din domeniul materiei frumose, din spațiile astrale, sori, frunze, valuri (ale căror similitudini formale, concentrate în metafore, au ivit frumuseți poetice) pe tărîmul experienței lăuntrice, unde du-

* Ed. Tineretului, 1966.

ioșia, gingășia, trec în locul imponderabilului anterior, în sfera căruia materia frumoasă și raporturile profunde ale sensurilor și efectelor sale formale rămâneau la suprafața jocurilor pur estetice și intelectuale.

Astăzi Pastior e interesat mai cu seamă de filigranaj, de cristalizările delicate ale dragostei față de un alt Tu, nu numai de o vagă iubire pentru lucruri, în totalitatea lor; de o încintare dragăstoasă pentru lume și surprizele ei, când lucrurile își străvăd firea în poezie, nu numai de un optimism exterior care se sprijină pe credința că totul, inclusiv omul, este în relație, sună armonios și că nu poate exista singurătate; de o experiență poetică formulată parcimonios. Nu trebuie comunicat un sentiment cosmic, ci psihograme. Nimic de prisos nu încarcă ornamental expresia; necesarul triumfă, totul devine conținut estetic. Plutirea este un simțămînt al trupului, duioșia se poate ajunge numai cu inima: astfel imaginile nu mai au „culoarea astrelor“, ci „culoarea inimii“ și nu mai sînt pe de-a-ntregul albe, ci „crepuscular albe“. Contrastele, interiorizate, se intensifică și se amestecă totodată, luminozitatea devine cu cîteva trepte mai întunecată, umbrosul oarecum mai luminos. E o frămîntare acum pentru amestecul bine proporționat care se cheamă viață și care nu poate fi sesizat doar pe cale rațională, ci printr-o experiență totală.

Poezia lui Pastior era, uneori, acut intelectualizată, prea intelectualizată, încît, frecvent, rata proporțiile amestecului, unele versuri pîrînd căutate și „făcute“. În multe din poeziile recentului său volum, poetul se străduiește să făurească o lirică întemeiată pe experiența matură a inimii și, în consecință, de bun gust. În poezia de început își desvăluie noul său crez prin cele două simboluri-cheie, „bufnița“ și „inima“: „mai albe devin înseși bufnițele / în cuib, atît de aproape de inima zvîcnitoare.“ Pastior numește aceste ritmuri libere, adîncind înțelepciunea prin pulsația viului genuin,

„duioase“. Pasărea, altfel bondoacă, devine dansantă și mai ușoară, gingașă. Ea zvîcnește după tactul inimii mereu fremătătoare. Cine nu și-ar dori-o astfel? E oare pasărea Minervei? E fumurie? Nu, bufnița în poezia lui Pastior nu este o greoaie zburătoare de noapte, ea nu-i oarbă și nici ținta batjocurii altor păsări, ci are „penele de culoarea chilimbarului“ și se poate schimba neconștient într-un „pui de bufniță“. Nu-i o făptură bătrînă, respingătoare, un reprezentant al intelectului uscat, ci plămuire a experienței vii și a evlaviei inimii descîntînd amintiri: pasăre a nopții numai în sensul maturității, al timpului consumat, al zilei trăite. Amărăciunea și dulceața înserării și a îmbătrînirii, puțința de a desgroapa amintirile cu sentiment și inteligență. Abia seara, după o trăire adevărată, bufnița are dreptul să-și înceapă zborul în poezie.

Dar, important e acum „amestecul“ just, pentru ca zborul acesta să nu fie frînt: „Măsurile să triumfe. Legi îmi sînt ritmurile înlăuntru. / Și ezitarea dinaintea fiecărei ferestre, / Pînda în fața fiecărei uși.“ Aceste măsuri sînt străvechi, dăinuiesc, sînt valori la care nu se poate renunța. În noul volum al lui Pastior, multe poezii sînt rimate. Sunetul lor e simplu și delicat; unele ne aduc aminte de Mörrike, de Mathias Claudius: „Apa curge, vîd timpul: / frontonul lui e / licăr auriu în depărtare! / Nimic nu mai poate fi rău / întunecare. Stau și / mă răscumpăr. / Și totul e aici / viața dăinuiește, / se dăruie-ndeaproape / și fără vătămăre.“ („Pe chei“). Probabil că acestea sînt din nou poezii memorabile.

Trebuie să redescoperim vechile legi și să le repetăm cu prospețime nouă: Dacă pînă acum Pastior a vrut cu orice preț să găsească ceva inedit și a dat greș, de data aceasta — și socotesc că aici rezidă mutația cea mai importantă din poezia lui — el încearcă să resimtă într-un mod nou străvechile experiențe umane. Realizarea ultimă a eu-lui este cu puțință printr-o relație autentică față de tu. Numai în felul acesta pă-

trunde fiecare tainele adîncului său și deopotrivă pe ale celui alt, află o „dăinuire“, un preț : „*Vrednice să rămînă, vrednice să prindă rădăcină / cum durerea supraviețuiește / patimilor, chiar dacă pier, / sînt podurile, de noi aflate. / Care ne-au aflat, mînă-n mînă, / suflet pe suflet, / netrudnic prin noapte arcuite / peste fluide canale. / În alba dăinuire crepusculară / sîntem pe de-a-ntregul făuriți din lumină / fără umbră ca o tîngă, / veșnic purtată pe undă, / chiar de se înalță podurile. / Vezi, chiar dacă navele spre mare trec / ne păstrăm viața / de poduri, care rămîn.*“ („Nopți luminoase“). Totul e spus pe un ton încrezător, ferm, căci dăinuirea, „podul“, îi dă dreptul la asta, chiar dacă totul este efemer. În năvala furtunoasă și inconștientă și în adevieria spasmodică a noului absolut, cîte ceva s-a pierdut : a bătut ceasul revenirii, deci, către ceea ce nu piere și „*irositul jar al mîinilor / tirzii să-l răcorești în Tot : ochi în ochi cu veșnicia timpului ! / Lacrimă în lacrima întregului chin.*“

Totuși, acum, apare o dificultate serioasă, căci Pastior nu a devenit metafizician iar concepția lui fundamentală este dialectică (Credința în necesitatea mișcării, în puterea ei proaspătă) și din unghiul acesta nu distingem, în esență, vreo fisură între cele două volume. Au dispărut numai exagerările, și construcțiile au făcut loc unei aplicări adevărate, reale, a principiului mișcării. Iată un exemplu elocvent împotriva tentațiilor cufundării în nemișcare, într-o existență atemporală și veșnică : „*Liniștea iarăși vrea / să-nchege cupola fără porți. / Iar se teme de gongul solar, / de cîntecul cocoșului luminii. / Ci noapte de noapte îmi mîngîie ademenitor umerii cu nuiete de păsărar, / cu mreje de somn, / cu unelte albastre de cleștar.*“ Surprinzătoare este frumoasa și totodată înfricoșătoarea imagine a „cupolei fără porți“ ; o casă fără ieșire și, în opoziție cu ea, libertatea luminoasă a dimineții : gongul, cîntatul cocoșului. Idealul lipsei zidurilor, al deschiderii spre larguri, apare

ca un atribut marcant al liricii lui Pastior : ea se mișcă sub cerul *liber*. Poetul ar vrea să-și ocrotească „bufnița“, ca nu cumva să fie pusă sub zăvor de o entitate plinită în cercul ei, străină vieții și dezvoltării și înstrăinată de propria-i experiență. „*Lasă-te ocrotită, bufniță mică, / îngăduie să fii cuibărită la piept, / învață-mă să rămîn treaz. / Niciodată. cît timp te încălzesc, / meșterul fără trup / să nu-ți vatame penele, / niciodată ochii tăi ca aurul mierii / să nu mă privească înzidiți / din lăcașul închegat fără porți.*“ Și straniu : cele două fronturi opuse se apropie, devin identice : atît „veșnicul“, metafizica, cît și dogma rigidă asupra mișcării, dialectica superficială, pretind absolută valabilitate. Amîndouă vor să închidă viul într-o totalitate „fără porți“, fără posibilitatea de a fi „desăvîrșit“ mai departe, să „înzidească“ experiența vie, să ferece înțelepciunea inimii în construcție, în „lăcaș“.

Cea mai frumoasă, mai înaripată și liberă poezie a întregului volum, „*Trubadurul*“, se desfășoară într-o modalitate fascinant dansantă și spumoasă, chiar burlesc-jubilantă, ca și cum ar vrea și prin formă să joace un renghiu „construcției“ greoaie și totodată să persifleze filozofia filistină a tihnei în încremenire : „*El nu iubea plușul clasei întii, / colindă prin polen ori zbură cu păpădia / tandaradei, tandaradei*“ Pehlivănia, „neînfrînarea“ devin o treabă foarte serioasă, „umbrelul“ o concepție despre lume :

„*Se simțea ca acasă, încălțat ! și pe vînt. / Curînd, făcu totul umblind, / și spălatul / tandaradei / și cuvîntul, tot așa, și-l ținea, / tandaradei / și chiar mergînd prindea rădăcini / în pămînt.*“ Poezia se termină cu „în rădăcinarea“ în mers, un paradox de nerezolvat. Un pehlivan grav, de luat în serios, care filosofează, pășește către noi.

Cum se lămurește paradoxul său ? Poate nu are soluție. Lucrul cel mai nimerit este „să prinzi rădăcini mergînd“, sau „să mergi ducînd rădăcinile cu tine“ ? Caută „*Trubadurul*“ o legătură

cît mai rigidă cu interiorul, și o libertate cît mai mare înafară? Probabil. Poeziile de dragoste, concepția despre Tu, ar putea să o confirme. Oricum, „Trubadurul“ lui Pastior, altfel curajos și foarte dezinvolt, „se teme doar de garduri, strungi și fundături, / ocolea parăzile și tablele de șah, / se ferea de apele liniștite. / Tralala, la, la.“ „Trubadurul“ însuși are ceva delicat, aproape diafan-descătușat, această lirică nu mai țintește doar zborul spre înălțimi, pe omul fără pondere din spațiul cosmic, ci aspiră către zborul duos-diafan, de culoarea inimii.

Concentrarea asupra certitudinilor care răsar din experiență face inutil experimentul forțat cu mijloacele de expresie. Cuvîntul potrivit este în majoritatea cazurilor evident și nebătător la ochi, cînd e pus acolo unde trebuie. Discrete și pline de tact ca și expresiile sînt și imaginile și conexiunile verbale. Nimic nu țipă, nimic nu se impune forțat. Nu numai în poeziile precumpănitor filozofice, ci și în pasteluri, care permit de cele mai multe ori recunoașterea culorii și parfumului unei localități anumite sau ale unei regiuni din patria noastră. Ele sînt, mai cu seamă, strînse în partea 2-a și a 4-a a volumului: „Primăvară în oglindă“, „Restaurantul-grădină“, „Struguri din Segarcea“, „Călare în munți“, și, în mod cu totul deosebit, viguroasa poezie „Prăbușirea stejarului“. Surprinzătoare este densitatea poetică și coloritul unic, pregnant: peisajul transilvănean, cu oamenii de acolo, păstori, țărani, se desprind din imagini: „Greu te desparți de vin, / Incăperea-ntunecată a țaranului / răsucește aurul icoanelor în fum. / Și unedva oșelul se bate de piatră.“ (Călare în munți).

Este ciudat contrastul dintre aceste pasteluri colorate, aspre, dense, virile și fruste, și structura delicată a poeziilor închinată „bufniței“ și a nocturnei, care în transparența lor de acvarelă impresionează oarecum dincolo de culoare. O punte între aceste două modalități o constituie bucățile alcătuite din tonurile proaspete, avînd vibrația zo-

rilor, ale poeziei „Trubadurul“ ca, de pildă, „Cuvinte încrucișate în inserare“, „Întîlnire“, „Primăvara în oglindă“, în care sînt folosite mijloace ale dadaismului, ducînd la imagini absurde („Se și distrează după amiezile duminicale“, „Experiment“ etc).

Sîntem bucuroși că Pastior, considerat dintr-o perspectivă integrală, se refuză unei excesive admirații față de tehnică și tehnocrație, văzută ca salvatoare a umanității. Această admirație a dus, în speță, la aberații jenante prin folosirea prea nereticentă a ustensilelor și terminologiei tehnice în poezie și, concomitent, la o poetică a excesului de forță și la „făcut“ în creația lirică. Din toate acestea, în volumul de față, se simte prea puțin. Meritul lui rezidă în numeroasele poezii bune pe care le conține, unele de-a dreptul excepționale. Pastior a reluat aici multe din lucrările sale anterioare care, considerate izolat, sînt foarte valoroase, deși dăunează puțin unității volumului. „Lumină pe Nausicaa“, „Aldebaran“, „Prăbușirea stejarului“, „Călare în munți“, sînt poezii mai vechi, scrise în parte înainte de 1960. Dacă mai adăugăm și numeroasele creații noi, de la „Trubadurul“ pînă la „Duios“, impresia de ansamblu este că avem în față un volum foarte izbutit, care se evidențiază printr-o incontestabilă maturitate artistică și umană.

DIETER SCHLESACK
Traducere Dan Constantinescu

LEONID DIMOV : „VERSURI“ *)

Apariția unor cicluri de poezii semnate de Leonid Dimov, în cursul anului trecut (Viața Românească și Ramuri), a constituit o surpriză; aveam în față un poet format, care cultiva poezia cu siguranța unui vechi meșteșugar și cu un temperament liric căutător de esențe. Dar nu era chiar prima manifestare publicistică a poetului. Elev fiind, i-am întîlnit numele în revista literară a Colegiului

*) E.P.L., 1966.

Sfintul Sava ¹⁾, prin 1943; debutul poetului poate fi însă fixat în 1956, când colaborează cu versuri mai consistente la *Tinărul scriitor* și *Gazeta literară*. Volumul de față, intitulat sobru „Versuri”, impune un nume în poezia noastră contemporană. Parcimonios și indiferent pe planul publicității, cu apariția în presă din deceniu în deceniu, Leonid Dimov prezintă o carte ce se citește cu voluptate. Cu ceva din gestica trubadurescă a unei bune tradiții poetice, la limita unor posibile adaptări renașcentiste la epoca și geografia noastră spirituală, această „poezie” își conturează o viziune organică a lumii, dar te derutează în același timp cu afităa miraje, deliruri, pulsuri deopotrivă ale materiei și ale spiritului.

Pentru un lector familiarizat cu poezia și mai ales pentru un critic, volumul dă impresia unei antologii de experiențe poetice și uneori de contaminații livrești; asimilarea acestor tonalități este însă organică, efectuată într-o adevărată febră lucidă. Chiar dacă cineva ar izola de context un vers ca „Gelatinos meleag cu crabi incluși” sau ar comenta strofa „Să punem deci imensul lup / Cu strada lui în fund de chiup / Și-n colțul străzii, titrize, / Chiar eu, de sticlă, să m-așez” etc., făcând trimitere la Ion Barbu, nu ne găsim direct în fața unei influențe. Puterea de asimilare a acestui violent temperament poetic, de un romantism îmblinzit, după o expresie predilectă a lui André Gide, este surprinzătoare.

Poezia lui Leonid Dimov e o derulare de imagini cursive, circumscrise în osmoze fluide ca-ntr-o tapiserie preclasică din care s-au scuturat culorile prea grave. Ca intuiție a formelor, ca versificator, Dimov întrece aproape toate exigențele, știe să scrie în toate metricile și cunoaște măsurile cu ureche de compozitor. Dar ceea ce uimește la acest exeget al formelor prozodice tradiționale e impresia de modernism pe care, ca și la Ion Barbu,

în modalități similare, o oferă de la prima lectură.

Descriția migăloasă, lucrată în filigrane și linii pure a unei fețe de pernă din odaia de zestre a fetei, este cuprinsă — în absolutul ei — într-o metaforă: A voit în ape să nu pice / Pasărea lovită de alice / Și-a zburat peste mărimi campestre / Până-n pragul camerei de zestre / Unde-au pus-o degete ușoare / Sus pe perinile de ninsoare... (Uluire). Un coif get, cu pene de metal își derulează biografia rezumînd într-o imagine densă toată istoria: Ce rîs de cai prin stepele albastre!; într-o veghe stranie, bînd „poșirea din afuzalii”, cu „iataganul” aproape, poetul „simțînd în unghii liniștea cum moare” păzește de vînt visele aduse-n străchini din pădure; uneori peisajele devin apocaliptice ca în recviemul pentru moartea mieilor (Interdicție) iar bilciul nu e decît un simbol al desfătării în care oamenii se dau în scîrciob peste nopți de bagă.

Dimov cultivă cu voluptate neologismul geografic din care a scos numai esențele exotice, călătorînd în veac mai leneș, prin Moluca, sau căutînd Planuri de Tombucte noi, pentru Saharele de apoi, pe-un vas alb intenționează să treacă prin Caribde și Bizerte, căutînd în alt poem un os ros de papagali din Galapagos, sau alintîndu-se Peste Siberiei de argint.

O mare parte a cărții dă impresia unui gobelin în care personaje de baladă medievală curg învăluite în mistere docile spre noi, cu aezi săraci și cavaleri de ghiață fulguită, cu donjoane oblice de funingini, ori cu toamne și amurguri Triste în ținut ligurt / în care / Tot mai cucerește burguri / Regele Pepin cel Scurt.

E peste tot un fel de „homo ludens” care colindă prin geografii și istorii conservînd culori, petece de costume, fragmente de orașe, idei care să rezume o epocă, cioburi de vise și foi de incunabile, ivind păduri temute, la pagina o mie patrusute.

Imperecherea cuvintelor, cu surprinzătoare atingeri, e învăluită într-o ade-

¹⁾ Leonid Dimov s-a născut în 1926.

vărată narcoză a inspirației și reluat
apoi și ciocănit cu migala de ceasorni-
car de care-l acuza cândva Ion Barbu
pe Arghezi (1927): Tact obosit în juru-
mi bate / Uzina de baloane mate. /
Ce-a mai rămas din surdul gând / Ouat
în toamne roșii când / La geamuri se
ivesc din ape / Răstrîngerii de cuiere
șchioape ? (Desfășurări).

EMIL MANU

AUREL MIHALE : CRONICĂ DE RĂZBOI* *)

Terminînd lectura masivei
cărți a lui Aurel Mihale,
un sentiment de satisfacție
mă încearcă și o vagă nedumerire.
Chiar dacă nu în toate momentele ei
ampla reconstituire a uneia din perioa-
dele decisive ale istoriei noastre mai
recente este o reușită, răsplătind o no-
bilă ambiție de artist și munca intensă
a mai multor ani. Tocmai de aceea,
m-a cam nedumerit relativa rezervă
manifestată de critică față de această
apariție. Războiul, întocmai ca în viață
pentru societate, e și pentru scriitor,
ca temă, o încercare grea. Să descrii
viața scoasă din făgașele ei normale,
împinsă într-o desfășurare vertiginoasă
și mereu imprevizibilă, în care rapor-
turile știute nu mai funcționează, miș-
carea și ciocnirea caracterelor urmează
alte legi decît cele stabilite în vreme
de pace, în care însăși viața individuală
are *alt preț* și cu totul alte arii de ma-
nifestare, o astfel de întreprindere, de
fiecare dată cînd este efectuată, se
poate asemăna cu descoperirea și des-
crierea unei noi relații, a unei noi
lumi.

Și măcar din acest punct de vedere,
al unei noi experiențe, pe o temă care
pe mulți i-a preocupat, al momentelor
ei mai fericit sau mai puțin fericit
realizate, ar fi meritat o discuție.

Dacă mă gîndesc însă că în cartea
lui Mihale nu-i vorba de un război
oarecare, ci de războiul nostru de eli-

berare, de insurecția armată a între-
gului popor condus de Partidul Comu-
nist, moment care marchează un înce-
put de etapă structural nouă a istoriei
noastre — găesc justificată nedumeri-
rea de care pomeneam.

Firește, n-am să încep această discu-
ție al cărei rost ar depăși încercarea
de apreciere propriu zisă a cărții. S-ar
putea ivi observația că nu avem de-a
face cu o capodoperă. Nu se discută
însă, în critică, exclusiv despre capodo-
pere, care în general sînt mai rare.
Într-o literatură, și reușitele parțiale
sînt importante și merită a fi luate în
considerare. Iar cartea lui Mihale con-
ține suficiente nuvele reușite. Ele de
altfel au darul de a menține întreaga
carte, în ciuda unor povestiri mai puțin
izbutite, la un bun nivel de proză. Aș
remarca pe cele care mi se par supe-
rioare: „Noaptea înfrigorată“, „Trenul de
seară“, „Moșoganii“, „Pămînt însînge-
rat“, „Hotărîrea“, „Inima orașului“, „Ca-
sa de piatră“, „Ultimul asalt“. Aproape
în fiecare din nuvelele lui Mihale, eroii
sînt oameni diferiți ca structură su-
fletească, proveniți din cele mai di-
verse medii sociale, surprinși în clipe
limită, decisive ale existenței lor... Îi
unește ideea luptei pentru un ideal
comun, idee care străbate cartea de la
un cap la altul și care și dă unitate
volumelor compuse dintr-un impresio-
nant număr de povestiri, și de aseme-
nea îi unește sentimentul atît de ome-
nesc al camaraderiei simple, directe,
care explică atît de firesc gesturi și
atitudini de magnifică omenie, nu rare-
ori ridicate în zarea pură a tragicului
mitic.

Arta lui Mihale, în cele mai bune
dintre lucrări, dintre care am enumerat
o parte, am impresia că a atins matu-
ritatea. El este un bun povestitor, un
epic al desfășurărilor ample și în aceas-
tă carte, materialul de viață omenesc
îl servește. Prin excelență, Mihale este
un narator, el *îi vede* pe eroii săi mai
ales în acțiune. Și poate că nici nu-i
necesar mai mult, cînd ți-ai propus
ceea ce și-a propus el în această car-
te: să înfățișeze ridicarea unui întreg

*) Ed. Militară, 1967.

popor la lupta pentru dobândirea libertății sale.

Firește, nu toate nuvelele din cele trei volume sînt egal reușite. Multe situații pe alocuri se repetă, unele caractere seamănă. Poate că ambiția de a reprezenta în toate ipostazele posibile un popor întreg în acțiunea lui decisivă de-a se elibera să nu fi dus la reușită chiar în toate capitolele cărții; cred însă că într-o carte de amploarea celei de față, aceste cusururi contează mai puțin. Important este că Mihale a reușit să scrie o carte frumoasă care să trezească interesul cititorilor.

REMUS LUCA

DUMITRU M. ION : „IADEȘ“ *)

Deși foarte tînăr, — a debutat la cincisprezece ani — Dumitru M. Ion vădește o maturitate de gîndire și uneori de expresie ieșită din comun, ceea ce dă poemelor sale o notă foarte personală.

Sfîiciunea acestui tînăr subțirel ascunde multă siguranță de sine, iar tinerețea chipului e adumbrită de o îngîndurare, adesea melancolică, trădînd o interiorizare, o aplecare atentă către melopeea misterioasă, izvorită de undeva din ambiția țărănească în care s-a născut și care-l urmărește atît în cele mai gingașe poeme de dragoste cit și în gravele meditații asupra lumii. Atent, cum spuneam, la melodia misterioasă a perpetuității biologice, — în speță a legăturii dintre generațiile acestui popor — poetul declină pe un ton cronicăresc — amestec de bizantinism și țărănie — descendența sa valahă, ca unul care vine dintr-o veche capitală a țării românești : „Adevărat grăiesc / din orașul cu scaune voievodale — / Ladă-nflorită de secole valahe, / Împreunate cu pisanii și clopoței de slujbă“. Într-un asemenea loc miturile populare răzbat din fiecă piatră : „Sînt pietre bătrîne, de călărie, / Cu miturile din toate colțurile“, iar istoria a devenit ea

însăși componentă organică a spațiului și a celor care-l locuiesc azi, continuatorii unui trecut fulgerat de legende și de mărturii de vitejie; transfer firesc pe care poetul îl simte, cuprins de o explicabilă evlavie : „De viața noastră ține toate viețile voivozilor, sfinților, / Bem apa care-a umblat prin ochii lor / Ca-n niște ulcioare de cuminecătură de pe altare... / Bat drumul cetății care nu a știut / Decît tablele și grîul, / Călăreții-nzăuați și cîțiva papistași / Stînd la ieșirea în Lume și în pămînt / Înainte de pomenire : Doamna Clara“.

Istorie și mit, trecut și legendă, sînt una, — într-o osmoză firească, pe care sensibilitatea poetică a lui Dumitru M. Ion le receptează înfiorat, cu solemnitatea oficerii unui ritual : „Doamne, tînăra mea, îți spun : / Cu tinerețe fără bătrînețe m-am botezat / La fîntîna valahului, dintr-o mie de liturghii. / Slobod pe chipul tău, leagăn / Pe sînul tău, graiul meu — / Eu sînt mirele-părinte al sufletului / Pe care-l păstrez, / În singe ca pe o sămîntă / De rod și de cules“.

Un aer de gravitate țărănească, un ritual al vorbelor și tăcerilor — apăsînd înadins pe pedala joasă a lîmitei, a descîntecului, în genere a folklorului altoit pe tonul biblic, dau poeziei lui Dumitru M. Ion acea notă personală cu irizări blagiene de care vorbeam. Poetul e un țăran care cîntă rodirea, fecunditatea, nuntirea, casa, familia, ca semne distincte, esențiale, ale existenței. Universul poetic se compune din elemente agreste, evocînd satul de șes — foarte rar peisajul montan „de la marginea naturii“. — iarba, pietrele rîului, țărîna, grîul, piinea, „mirosînd a măduvă de grîu“, cîmpul, sămînta roditoare. Dealurile sînt „ca două găini golașe / care clocesc soarele“, iar acesta din urmă „după ce a căzut s-a ridicat din pămînt, / S-a făcut pasăre și-a început să plouă / Din pene țipătul căldurii, sfînt“. În ciclul Sonetelor care încheie volumul, găsim imagini explozive ale fecundității, hrănită de mitologia străbună : „Boabele grase de po-

*) Col. „Lucefărul“, 1967.

rumb le dau dinții / Acolo în luturi ude beau apă părinții. / Zamolxe în grâu ochii albaștri și-i ține — / Numără orele cîmpului, în poamele, în poamele bune. / ... / Pe bărăgan arde un abur de pîine de casă / Ființe-n ființe sămînța își lasă—. Alteori imaginea belșugului capătă dimensiuni uriașe : „Peste coline zac arborii de pîine, grei / Și aburii domestici, pe vatră de mîncare“.

Casa e simbolul vieții în neîntre-rupță curgere, al perpetuității vitale, al fericirii, al plînătății, confundîndu-se cu familia, — transferul termenilor fiînd adesea făcut cu intenția de a marca grav sentimentul trecerii prin timp. Imaginea lumii, fără a fi edenică, aduce — atît prin tonul psaltiro-cronicăresc cît și prin reducerea la gesturile simple, fundamentale : setea, dragostea, nuntirea, somnul, moartea, — o atmosferă de puritate arhaică, primitivă, de naturism intens, de început de lume, de „geneză“.

Dumîtru M. Ion izbutește în vers realizarea unor imagini care trădează mîgala artizanului, de la amănuntul complicat la esența fenomenului, mîmînd pe meșterul anonim, popular. Nu totdeauna forța de comunicare a versului este egal de mare, — poate fi cauza unor dificultăți căutate — însă uneori poezia amintește de travaliul brâncușian.

Tinerii îndrăgostiți care beau apă — aici setea se confundă cu dragostea — par „două ulcioare / care-și termină gurile-n ape“ : „Bem nesătui, bem adînc așezat / Peștii trec prin cuvintele noastre tăios, / Șed clipele-n frunze, vreau să ard / Buzele ulciorului vecin, răcoros.“

Viața, începutul vieții e una cu începutul zilei, atît de sugestiv notată în gestul esențial, vital, din poemul ce deschide volumul : Primii oameni beau apă ; / Începe lumea.

Poezia sa tinde, așa dar, spre o simplitate lipsită de miracole, mai degrabă încercănată, sobră, asemeni imaginilor bizantine din icoanele vechi. E un

autentic țărănesc, o împletire de tradiție românească și modernitate, de mitologie dacică trecută prin filtrul unei lucidități contemporane, în lirismul său, care capătă expresia cea mai pură în acel remarcabil „Covor românesc“ din care cităm : „Pasărea cu două capete se ceartă-n chilim ; / Două păsări din ea vor să se desprindă — / Dintr-o singură pasăre venim / La-mpăcare, la ceartă... / Bate din patru aripi cum îi șade bine ; / Temeiul casei rîde sub umbra ei ; / Liniștea din cîntecul ciocurilor / O sorb pereții, tablourile noastre / Stăruie nunta-n penele ei albe — / Cînd nu sîntem acasă își aerisește sufletul, / Zboară prin camere pînă seara tîrziu / Sau pînă în zori ; Leagăn chipul singelui meu / În chipul singelui tău. / Cînd stăm împreună pasărea liniștii noastre / Cîntă adînc în chilim... / E o toamnă cu păsări apuse — / Timp odihnit în care iubim / Copilul plînge în penele păsării, / Ea îi leagănă glasul... / Liniște, tînăra mea, aici nu sînt urme / Decît din timpurile noastre / În sîinii tăi înoată laptele / pentru copil : Ochii lui ca ai păsării sînt — / Leagăn timpului tînăr trezit în chilim“.

EUGENIA TUDOR

ANGELA CROITORU : „OCHIUL CEL MARE“ *)

Versurile Angelei Croitoru s-au zămislit sub pecetea tainei. Debutul (sub pseudonimul Angela Crai, în „Naștinea“, în 1946) convertit imediat în tăcere, fusese doar un preludiu liric, repede stins. Concertul avea să înceapă peste două decenii, odată cu apariția volumului „Ochiul cel mare“.

Adevărul poetic, intangibil și uimitor, nu se revelează privirii comune, „ochiului rece“. Descifrarea lui pretinde o retină deosebită, „ochiul cel mare“, a cărui rază să fulgere la hotarele miraculosului și indefinitului : „în acea regiune

* E.P.L., 1967.

solitară a miracolelor, / unde nu răz-
bate decît pasul imaterial al visătorului,
/ în infernurile de fum, de inerție și
inconsistență, / unde aura minunilor se
odihnește pe lucruri, / pe zborul săge-
tat al unei păsări, / pe înceata, mirata
înflorire a unei albe flori..." („Mă în-
torc printre voi...") Oprit, temporar, în
manifestarea lui exterioară, gestul li-
ric va opera, la Angela Croitoru, un
transfer de materialitate, din contingent
la nivelul universului interior. Stra-
niul „animal al sufletului" se răsucesce
ca „oceanul cu ape adînci, / cu pești
multicolori, cu scoici și larve de tot
felul", iar în amurg se desprind ca
printr-o vrajă „viperele bătrînei Criji".
Prin metaforă sau prin comparații-ca-
leidoscop, impalpabilul tinde către pal-
pabil. Deocamdată, macrocosmosul este
îmbrățișat doar ca termen de relație.
Ulterior, invazia teluricului și a vege-
talului în organic va isca tulburătoare
fuziuni: „Pămînt! Cît sînt de pămînt!
/ Oh, ghiocel, / ... / răsăriți / din mine
răsăriți, / faceți-vă loc, / destrămați-mă
cu colții voștri sfioși!". Proiecția omu-
lui și naturii într-o viziune integratoare
a conștiinței potențează euforia în ex-
taz faustic: „Ce lină fîntînă curge-n
mine! Oprește-te, fugare timp!" („Pri-
măvara"). Plonjarea în tăcere echivala-
se cu o claustrare. Depășirea ei dato-
rită debordării lăuntrice, se face nu
prin cuvînt, ci prin cîntec. Existența
e minunată, dar fatal limitată în timp.
Sentimentul clipei are o intensitate ho-
rațiană: „Cît mai sînt / vreau să cînt /
păgîna bucurie de a fi, / prin surle
vreau să strig / înfricată bucurie de a
fi". („Bucurie"). Va fi celebrată geneza,
creația la scară universală, cu întregul
carusel al aspectelor ei particulare sau
dimpotrivă, curgerea, neconținută peri-
sabilitate, care, în perspectiva timpului
cosmic, nutrește iarăși viața: „Mă în-
chin vieții ce se aprinde din viață /
ca dintr-o flacără o nouă flacără, / mă
închin acelei mîgăloase munci, nevăzute
și neștiute de nimeni, / prin care celu-
lele trupului matern concep un nou
trup, / acelei munci nemărturisite /
prin care lemnul uscat concepe din seva

virgină a primăverii / mugurii gingași,
florile de vis, / mă închin efortului
obscur și neobosit / care stîrnește mi-
racolul vieții, / mă închin acestei per-
petui curgeri, / acestei unice flăcări în
care mă mistui și eu" („Mă închin").

Unul din motivele contrare ale vo-
luntului este voluptatea irepresibilă a
luminii. Lumina calmează sufletul, pu-
rifică, izvodește în frunze clorofila, îm-
bibă de candoare carnația fecioarelor
și petala crinilor, iradiază dinăuntrul
tuturor formelor, impersonalizează, în
fine dăruiește omului „secreta comu-
niune cu izvorul vieții". Supremul oma-
giu pe care i-l aduce poeta este, astfel,
justificat: „Mă prostern și mă închin
ție, / și te sorb prin toți porii, lumine
sfîntă" („Oda luminii").

Timpul reprezintă un pretext inepui-
zabil de meditație. Iată-l figurînd și în
această modernă lementație pe tema
„fortuna labilis": „Unde sînt toți ochii
care-au strălucit pe lume? / ... / Unde
sînt toate inimile care-au bătut pe lu-
me...? / ... / Unde sînt toate conștiin-
țele care-au locuit în firul de nisip al
trupului? / Fiecare era unică și de
neprefuit..." Timpul este, de asemenea
reperul nesentimental al vestejirii: el
„scoate oamenilor / sulimanul frumuse-
ții neplătite a tinereții / și le vinde,
măsurată într-o balanșă de bijutier, /
... / dureroasa frumusețe a adevărului
aspru și veșted, / tragica frumusețe a
epavelor / ce se odihnesc grele pe fun-
dul mării" („Frumusețe și adevăr").

Sau, desigur, gînd amar, în ireversi-
bilă derulare („Amar e gîndul"), pe
firul căruia copilăria („dulce copilărie")
se depărtează neconținut, alunecînd în
incertitudine: „Departa ce-ai rămas în
urmă, / de-mi pari un vis, niciodată
trăit!" („Ce mult te-ai depărtat").

Erotica Angelei Croitoru este tot lu-
mină, dar în stare incandescentă. Pen-
tru lirica Angelei Croitoru, iubirea este,
totuși, „semn sacru", destin nemuritor,
principiu al perpetuei germinații. Ea e
turburătoare „ca un vârtej de ape ače-
menitor / ori ca al prăpastiei fund vi-
clean". Dragostea purifică împlinirea,
cerne pretutindeni „pulberea de cristale

a visului" („Cîntec de dragoste"). „Zborul de nuntă" circumscrie o provocare : îndemn la elevație și dăruire de piscuri, „în azurul intens" : „Acolo, următorul, te vei sătura / de mireasma trupului și sufletului meu, / Acolo, următorul, răpune-mă cu dragostea ta"

Cristalină, de-o feminitate cuceritoare, lirica erotică, asemeni unei bune părți a poeziei Angelei Croitoru, este „cîntecul susurat al spiritului intim". Și, bineînțeles, „tăcerea care doarme pe pragul tainei". Chiar invocațiile adresate „Unicului", iubitului, „următorului" țin de monologul interior.

Distinsă, ușor stilizată, expresia poetică probează un artist matur, original. Eventualele referințe la Blaga sau Magda Isanos, ar fi mai degrabă constatări, decît reproșuri.

NICOLAE BALTAG

PETRE GHELMEZ : „GERMINAȚII" *)

Poet al germinațiilor, al cîmpiei și marilor cicluri vegetale, cîntînd răsăririle, creșterile și culesurile ca pe niște evenimente intime și împliniri tulburătoare, Petre Ghelmez intră, cu acest prim volum, pe poarta unei poezii de bogată tradiție în literatura noastră.

Biografie lirică de-o simplitate firească, afirmare sinceră a unei apartenențe totodată, volumul „Germinații" poartă mesajul generos al unei poezii cetățenești, pe care colegii de generație îl părăsesc ades, socotindu-l deja spus.

Poemele lui Petre Ghelmez sînt o continuă celebrare a soarelui, a semintelor, a pămîntului și polenurilor, a oamenilor și rădăcinilor vii care-i leagă de pămînt; un imn permanențelor, omeniei și duratei.

O paletă lirică în care abundă culorile calde; o gamă a sentimentelor echilibrate, plene; iubirile, tristețile, toamna, sînt străbătute firesc, de același flux solar, de aceeași lumină vindecătoare.

*) Col. „Luceafărul", 1967.

Consecvent cu sine — poate chiar prea consecvent! — poetul nu-și îngăduie evadările în jocuri gratuite, în improvizații de virtuozitate, în imitații la modă. De altfel, s-ar trăda. Pentru că fiecare poem al lui are ceva de pasțărănesc, măsurînd cîmpul, ceva de lucrare temeinică. Poate de cuminție, de sfială și refuz al risipirii și abruptului.

Spuneam că prin acest volum de debut, Petre Ghelmez urmează drumul unei poezii de tradiție în lirica noastră. Nu cred că l-a ales, deliberat; era potrivit firii lui și firii pămîntului de unde vine. E o înrudire prin rădăcini. De aceea, nu mi se pare că trebuie căutată, cu orice preț, influența lui Blaga, sau a altui poet, deși asemenea nume n-ar fi atît o etichetare, cît o recomandare pentru poezia unui tînăr.

Această primă etapă înscrie, de altfel, reușite certe: „Joc de doi", „Zi cu polen", „Julie Secerătorul", „Ctitor", „Griu"...

Cronica din „Luceafărul" remarcă simplitatea, ascunzînd migală, culorile limpezi și compoziția lineară, de desene pe sticlă, a unor poezii. Comparația este într-adevăr revelatoare, pentru cele mai bune dintre poeziile acestui volum.

„Cine l-a văzut / Cin'l-a cunoscut / Cu sapa în mîini / Ctitor de fîntîni ? / Cine l-a zărit, / Cine-a auzit, / Cîntecul-i din frunză / Cu setea pe buză ? / Zarea l-a-ngropat ? / Cerul l-a furat ? / Cîntecul l-a luat ? / ...Anii și nisipul / Îi acopăr chipul".

De fapt, filonul din care se inspiră adesea, este poezia populară, păstrîndu-i motivele mari și însușindu-și lecția ei de măiestrie.

„Cînd crește pădurea / Un vaier cuprinde întreaga poiană. / În fiecare copac / Zidește un Manole și plînge o Ană".

Și acest „Joc de doi" : „...Din stea, din spic, din arbori, încerci să mă-nțelegi / În așteptări de-o clipă, trecură ani întregi ! / Mereu rămîne-o șoaptă nespusă, un răspuns !... / și-aud cum crește vremea. Nici n-am vorbit de-a-

juns ! / Pornim către departe, venim
dinspre departe / Lumina ne-ncon-
joară, lumina ne desparte“.

Pentru cititorul obișnuit cu lectura
unor versuri dificile, încalcate cu bună-
știință pentru obținerea unui lustru și
unor prețiozități, poeziile acestui volum
vor părea poate de-o simplitate ușoară,
de-o limpezime a suprafeței. Dacă reu-
șitele volumului sînt tocmai aceste
poeme de o remarcabilă simplitate —
picături decantate îndelung, filtrate cu
migelă — există încă și — le-aș spune
— niște „narațiuni lirice“, notații con-
științioase, tribut plătit de reporter poe-

ziciei-reportaj într-o perioadă trecută.
Ca-n toate volumele care au avut de
așteptat mai mult prin edituri, se în-
tilnesc și aici versuri scrise în etape
distanțate în timp, versuri de început
și versuri de maturitate. Vorbeam la
început de această impresie de prea
consecvent, de linear uniformizant pe
alocuri, al motivelor de inspirație;
poate și o impresie de monocord, de
neîndrăznit. Dar cu siguranță, etapele
următoare vor aduce, îmbogățit, acest
univers liric, adăugindu-i noi „germi-
nații“.

FLORENȚA ALBU

din țară

„GAZETA LITERARĂ“, nr. 760/1967

In acest număr Lucian Raicu semnează o excelentă cronică la volumul de poezii al lui Nichita Stănescu „11 elegii“. Este o exegeză foarte exactă și scrisă cu intensă vibrație față de lucrarea analizată.

Incep prin a spune că sînt cu totul de acord cu afirmația cronicarului, și o subliniez apăsător, după care volumul lui Nichita Stănescu „11 elegii“ reprezintă „un moment semnificativ în evoluția poeziei“ (românești).

Iată caracterizarea lirismului elegiilor: „Elegiile alcătuiesc... o nesfîrșită lamentație a imperfecțiunii (individului n.n.), tinjirea după unitatea pierdută sau imposibilă a ființei...“ „Sufărînd în aceste elegii de pierderea sau mai bine spus de absența unității ideale, a unicității primordiale necontradictorii, Nichita Stănescu tinde cu un fel de îndîrjire frenetică la polul exact opus, aruncîndu-se în voluptatea diversificării, a dispersării, trăiește pînă la capătul insuportabil experiența libertății, extazul contradicțiilor ineluctabile“.

Scrînd despre „dinamismul“ poeziei lui Nichita Stănescu, Lucian Raicu explică: „Dinamismul caracteristic, din moment ce s-a constatat imposibilitatea interiorității pure, a totulului lîpît de tot, fără imagini și totuși lîmitat, interior al punctului („mai înghesuit în sine decît însuși punctul“) (Elegia întâia) vine din tensiunea în exterior, din întempestiva mișcare în afară, executată

cu patos disperat, izbindu-se și aici de un imposibil, de un alt imposibil, care obligă la întoarcerea în sine, cu fragmentarea bolnavă de întreg. Imaginea reintrării, a reîncorporării (în condiția de om) este de aceea în poezia lui Nichita Stănescu tot așa de frecventă și tot așa de necesară ca și cea complementară a saltului în afară, în sus, în viitor, în dincolo de viitor.“

Cronicarul arată cu toată justețea că cele două mișcări inverse ale lirismului poetului, „mișcarea centrifugă“ și „mișcarea centripetă“ se desfășoară într-o zonă tragică, cele două mișcări exprimînd efortul de acces la zonele unității interzise și „recăderea sub legea gravitației umane.“

P. G.

„ORIZONT“, nr. 5/1967

Cronica literară din acest număr este semnată de Șerban Foarță și se ocupă de volumul lui Anghel Dumbrăveanu, „Iluminările mării“, și de Corneliu Ungureanu, care comentează cartea lui Nicolae Breban „În absența stăpînilor“.

Șerban Foarță arată că „într-un moment de mare vogă a experimentului poetic — experiment autentic sau numai mimat — Anghel Dumbrăveanu oferă publicului cititor *poeme finite*“.

În continuare cronicarul îl caracterizează pe Dumbrăveanu ca fiind un „calofil“. Poetul își selectează „vocabulele din zona nobilă a dicționarului“ și, fapt mai semnificativ, este mai mult interesat (remarcă fină a cronicarului) de „stilul unei emoții decît de emoția

propriu zisă. Subtile stilizări sînt și atîtea din poemele erotice, poeme fals erotice, ceea ce se urmărește fiind nu emoția în sine, dar stilul emoției.“

Mai departe criticul demonstrează că în poezia lui Dumbrăveanu „senzualitățile se atenuază, conturile de șterg, versurile au ceva din materialitatea iluzorie a stampeii japoneze“.

Păcatele poetului sînt „afectarea și prețiozitățile“... „fapt oarecum de la sine înțeles. Nici nu pot absenta din arsenalul stilistic al unui poet care... oficiază solemn și protocolar“. Cronicarul admiră îndeosebi poemele lui Dumbrăveanu despre mare. „Peisajele propriu-zise, marinele, sînt monotone, obsedante... Interesul nu stă în compoziție, dar în atmosferă“... „Iluminările mării sînt o „antologie a mării“... „Marea lui Anghel Dumbrăveanu este exotica și meridională, mai mult albastră decît neagră, golf al Mării Mediterane.“

Scriind despre cartea lui Breban, Corneliu Ungureanu afirmă că poate fi considerată într-adevăr un roman „dacă nu acceptăm stringențe didactice.“

Cronicarul propune o nouă interpretare a titlului cărții și a cărții propriu-zise. „Idea de stăpîn are, subsumată în roman, ideea de comunitate sufletească. Eroii nu pot dezvolta între ei legături sufletești, legături în care stăpînirea să existe cu reciprocitate“. Criticul arată că romanul lui Breban e o „parabolă“ pe care autorul o demonstrează cu mijloace analitice și „mai rar“ prin „interludiu eseistic“... „Romanul nu are tipuri; eroii converg spre cîteva profiluri-prototip“... pe scriitor interesîndu-l nu atît „caracterele“ cît „situațiile în care sînt puși eroii“.

Corneliu Ungureanu detectează în cartea lui Breban „o undă din Nietzsche“ filtrată prin romanul lui Th. Mann și Dostoievski.

În genere cronicarul aduce mari elogii capacității analitice a lui Nicolae Breban, posibilității lui de a explora zonele „trăirilor biologice“ ale „senzațiilor obscure, întortocherile și refulările indivizilor.“

G. P.

de peste hotare

„VOPROȘI LITERATURI“
nr. 5/1967

Conferința teoretică de la Institutul de Literatură Universală „A. M. Gorki“ al Academiei de Științe a U.R.S.S., despre care revista publică o amănunțită dare de seamă, a avut ca temă „Problemele actuale ale realismului socialist“. Cele mai multe referate, ca și dezbaterile, s-au concentrat asupra literaturii din ultimul deceniu, în jurul conceptelor „realism socialist“ și „metodă artistică“, al raportului realism critic — realism socialist și al romantismului ca fenomen estetic autonom în literatura sovietică de azi.

Literatura din ultimul deceniu se caracterizează printr-o largă deschidere spre investigarea realității în totalitatea contradicțiilor sale concrete, prin interesul acut față de zonele existenței sociale și ale psihicului uman, neglijate în perioada anterioară, printr-o accentuată tendință spre analiză și spre desprinderea, totodată, a trăsăturilor determinante ale epocii.

Accentuarea aspectului analitic este determinată nu numai de interesul firesc față de viața obișnuită și de necesitatea de a reda dreptul de cetate în literatură faptelor concrete ale vieții cotidiene, considerate „nesemnificative“ sau „netipice“, înainte, ci și de necesitatea de a ajunge din interiorul faptelor la înțelegerea conflictelor sociale, care le-au generat. De aceea în proza sovietică de azi prevalează coliziunile complexe ce apar pe plan moral și al „Weltanschauung“-ului în viața de toate zilele și în relațiile umane. L. Novicenko a relevat în referatul său, pe bună dreptate, că adîncirea acestei tendințe analitice, este un indiciu cert al unui progres calitativ în proză, cu rezerva însă ca investigarea „microcosmosului“ cotidian să nu piardă sensul întregului social și al perspectivei, ca în relația dialectică între analiză și sinteză să nu se producă fisuri, care deschid poarta spre naturalism.

Aspecte ale căutărilor stilistice în proza contemporană sovietică au fost relevate de I. Elsberg, care s-a referit mai ales la producția ultimilor 5—6 ani. Ea se caracterizează prin predominarea nuvelisticii, prin afirmarea rapidă a unui număr mare de nume noi. Se observă o frecvență „înlocuire“ a „liderilor“: de pildă, Kazakov și Aksinov nu mai sînt considerați fruntași ai nuvelisticii de azi. Belov, Sukșin, Știm, Proskurin, Mojaev și alții se afirmă de la o povestire la alta ca scriitori de o originalitate indiscutabilă. Totuși, nici unul nu a ajuns încă la elaborarea unui stil propriu, distinct. S-a constituit însă „un mediu stilistic, viu și variat, cum nu a mai fost de mult la noi, ceea ce este o condiție necesară... pentru nașterea unui mare stil“. Ar fi desigur exagerat să se caute în proza actuală reflectarea „marilor curente ale vieții“. Dar anumite aspecte ale acesteia pot fi reperate în faptele „mici“, redată cu mijloace stilistice diferite. Există în proza acestui deceniu o tendință spre căutarea neobișnuitului, a epocalului, prin intermediul faptului mărunț, tendință caracteristică — după Elsberg — procesului general de formare a stilului prozei ruse, în care se întîlnesc, contrastînd și sudîndu-se, cotidianul și istoricul, obișnuitul și catastroficul, mărunțul și epocalul.

Concentrîndu-se mai ales asupra spiritualității contemporanilor săi, proza anilor '60 nu a atacat pînă acum și alte aspecte ale existenței umane, în zone temporale și spațiale mai întinse. Oricît de interesantă și fertilă ar fi sfera fenomenelor vieții spirituale, detașată din contextul general al vieții sociale, tratată în afara multiplelor sale legături și determinări, drumul spre generalizări de amploare se închide practic. De aici și o serie de scăderi în proza contemporană, o anumită îngustare a opticii proprii în investigarea analitică a fenomenelor și comportamentelor umane, o tendință epigonică spre reproducerea facilă a unor modele existente, un joc stilistic superficial etc. Absența marilor forme epice marchează

poate justificat etapa unor începuturi, dar se cuvine totuși relevată la pasivul realizărilor. În ansamblu, însă, efervescență și vie, dezvoltarea prozei actuale deschide perspective promițătoare.

Discuțiile în jurul conceptelor „realism socialist“ și „metodă artistică“ au fost marcate de accente polemice vii, în urma unor intervenții care au contestat că realismul socialist ar reprezenta o metodă artistică, propunînd să se renunțe la conceptul de metodă artistică, ca fiind neviabil.

Multe discuții au suscitată diversele definiții date realismului critic, dar mai ales teza unor participanți care au susținut existența acestuia ca fenomen de sine stătător în literatura sovietică de azi, alături de realismul socialist. Intr-un referat prezentat de A. Ovciaenco s-a susținut existența romantismului în literatura contemporană sovietică, însă nu ca element component al realismului socialist, conform definiției consacrate la primul Congres al scriitorilor sovietici, ci ca fenomen estetic autonom (Dovjenko, Gim, Ianovski). Romantismul, considerat în acest sens, s-a conturat clar în ultimul deceniu și în literaturile diferitelor republici. Discuțiile au relevat necesitatea unor noi elaborări și precizări în domeniul teoriei literaturii și esteticii marxiste.

I. P.

„LA TABLE RONDE“ nr. 232/1967

Acest număr al revistei îi este închinat lui Baudelaire, de la a cărui moarte se împlinesc o sută de ani. Dintre articolele publicate, reține o discuție desfășurată între Stanislas Fumet, Christian Dedet, Henri Lemaitre și Xavier Tilliette.

Discuția pornește, insistîndu-se apoi puțin prea mult, după părerea mea, de la maladia lui Baudelaire, dacă sifilisul de care suferea era ereditar sau nu, urmează comentarii despre traumatismul provocat de îmbolnăvirea de la 19 ani și modificările survenite în urma acestui traumatism, și în genere

despre determinarea poeziei baudelairiene de către trăsăturile psihosomatice ale omului.

În legătură cu aceasta, *Henri Lemaitre*, observă că „la Baudelaire natura nu este numai coruptă dar că ea reprezintă însuși răul : ori, corpul este natură. M-a izbit, pe de altă parte faptul că poezia lui Baudelaire este foarte „corporală“, el este printre poeții noștri, unul dintre cei mai sensibili la realitatea corpului.

Iar maladia despre care s-a vorbit întărește ideea lui, după care natura întreagă este răul... unul dintre simbolurile cele mai frecvente ale răului în *Florile răului* este tocmai maladia.“

„Dar, adaugă în continuare Henri Lemaitre, cred că Baudelaire a avut o intensă aspirație spre fericire.“

Simbolul fericirii în opera lui Baudelaire este marea, sau mai exact un anumit aspect al ei. Marea simbolizează fericirea atunci când nu reprezintă natura, ci călătoria, evaziunea. Când este natură, marea concretizează nenorocul. În poezia lui Baudelaire natura și fericire sînt fundamentale, definitiv despărțite.

Stanislas Fumet replică însă că la Baudelaire se manifestă mai mult „vo-

ința de a umili natura spunîndu-i «tu ești răul», dar că, de fapt, dacă ar fi fost într-adevăr convins că natura reprezintă răul, el ar fi încetat de a fi un mare poet, căci răul în sine nu înseamnă nimic.“

La care *Henri Lemaitre* răspunde precizînd că în poezia lui Baudelaire natura „are două niveluri“... „Natura naturală care este domeniul răului și în care ceea ce este corporal... apare purtînd pecetea răului. Apoi, pe de altă parte natura supra-naturală, care este un sistem de simboluri.“

Xavier Tilliette consideră că în lirismul baudelairian opoziția nu este între natură și fericire ci între natură și ideal.

Henri Lemaitre remarcă în ceea ce privește erotica baudelairiană încă o ambiguitate. „Din punct de vedere erotic se manifestă la el tendința, în fond destul de platoniciană, de a admite că există pe de o parte un erotism fundamental corupt și pe de alta, o iubire ideală, care este adevăratul Eros.“

Stanislas Fumet vorbește în continuare despre un „realism al sufletului“ în poezia lui Baudelaire.

E. P. G.